

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО-
РОЗШУКОВИХ ЗАСОБІВ У РОЗКРИТТІ
ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

**Матеріали
міжвідомчої науково-практичної конференції
(Київ, 30 березня 2023 року)**

**Київ
2023**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО-
РОЗШУКОВИХ ЗАСОБІВ У РОЗКРИТТІ
ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Матеріали
міжвідомчої науково-практичної конференції
(Київ, 30 березня 2023 року)

Київ
2023

Редакційна колегія:

Черней В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Гусарев С. Д., перший проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Тихонов С. В., завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, доктор філософії;

Шаповаленко Є. В., доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Корольчук В. В., начальник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 22 березня 2023 року (протокол № 7)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть особисто автори

Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів у умовах воєнного стану [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 берез. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. – 294 с.

А437

УДК 343.985:342.78

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

<i>Черней В. В.</i>	13
---------------------------	----

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

<i>Тіхонов С. В., Василюк В. І.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАСОБІВ.....	15
<i>Аббасов Р. Г., Шаповаленко Є. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДНК-ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	19
<i>Авдєєва Г. К.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ, ОТРИМАНОЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ, У РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ.....	22
<i>Бабаніна В. В.</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ АКТИВ АГРЕСІЇ ЗА МІЖНАРОДНИМ І НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	26
<i>Бобрицький Л. В.</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРАЙНОЇ НЕОБХІДНОСТІ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ.....	30
<i>Богініч І. О., Жилін В. В.</i> ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА, ЯКЕ РЕГУЛЮЄ ДІЯЛЬНІСТЬ ОПЕРАТИВНО-ТЕХНІЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	33
<i>Будко Т. В.</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВАННЯ СУДОВО-ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ (ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ) В ОРГАНАХ МВС УКРАЇНИ	37
<i>Бутко Р. Ю.</i> РОЗВИТОК ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	44
<i>Веденягіна М. М.</i> СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	47

Гелемей М. О. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЩОДО ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	51
Грибов М. Л. ВИКОРИСТАННЯ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ, ОТРИМАНОЇ З ПОРУШЕННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТАКТИКА ДІЙ ЗАХИСНИКА	53
Дараган В. В. ДО ПИТАННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ВОЄННИМ ЗЛОЧИНАМ.....	58
Ємець О. М., Нирка І. Б. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВИХ ЗАСОБІВ У РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	61
Єрмаков Ю. О., Фаринник В. І. ПРОБЛЕМИ РЕГЛАМЕНТУВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	63
Ібрагімов Р. М. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАСОБІВ У РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	65
Іщук Д. О. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВООПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	67
Кобець М. В. АПАРАТНО-ПРОГРАМНИЙ КОМПЛЕКС «SELLEBRITE UFED» ЯК ЗАСІБ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ З МОБІЛЬНИХ ТЕРМІНАЛІВ	70
Козій В. В. КОПІЮВАННЯ, АРХІВУВАННЯ ТА ГЕШУВАННЯ ФАЙЛІВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ФІКСАЦІЇ ДАНИХ З МЕРЕЖІ «ІНТЕРНЕТ» ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ КРИПТОВАЛЮТ	73

Коломієць С. І., Злагода О. В. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СЛУЖБОВИХ СОБАК НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ ПОШУКУ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРЕДМЕТІВ.....	76
Корольчук В. В., Циганов В. В. АНТРОПОЛОГІЯ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД ВІЙСЬКОВИХ.....	80
Котляренко Л. Т., Жеребко В. С. ГЕНОМНА ІНФОРМАЦІЯ (ДНК) ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	83
Лапкін А. В., Євтєєва Д. П. ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ ЗА ПРОВЕДЕННЯМ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	86
Лебідь С. О., Шевчук О. Ю. ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ БАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ У РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	90
Лелюк Т. І. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	94
Лизогубенко Є. В. АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАПАТІВ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	98
Макарова О. П. ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ОПЕРАТИВНО-ПОШУКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ.....	101
Малюк В. В. ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦСЛУЖБАМИ РФ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ РОЗВІДУВАЛЬНО-ПІДРИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	103
Марков М. М., Мєвша А. В. ПОГЛЯД НОВОГО ПОКОЛІННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НА ПІДГОТОВКУ СИЛ ТА ЗАСОБІВ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З УРАХУВАННЯМ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ	106

Мірковець Д. М. ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ	109
Мовчан А. В. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОТИДІІ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ	113
Оперук В. І. МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КЛАСИЧНОГО ТА НОВІТНЬОГО ПОЛІГРАФА «ЕУЕДЕТЕСТ» З МЕТОЮ ВИКРИТТЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНЦІВ ТА КОЛОБАРАНТІВ	116
Павленко С. О. ОКРЕМІ НАПРЯМИ ПРОТИДІІ НЕЗАКОННОМУ ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ ТА ЗЛОЧИННИМИ ООРГАНІЗАЦІЯМИ.....	120
Поливода В. В., Вербова Н. І. ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	125
Приполов І. І. ПРОФЕСІЙНА ПРИДАТНІСТЬ ДО РЕАЛІЗАЦІІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКА КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІІ: ВМІННЯ ТА НАВИЧКИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	129
Приходько Ю. П. ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІІ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН ТА ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	133
Росоха С. В. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	136
Севрук В. Г. ОКРЕМІ НАПРЯМИ ПРОТИДІІ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ І ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ, ЯКІ СФОРМОВАНИ НА ЕТНІЧНІЙ ОСНОВІ.....	137

Сербин Р. А. ОКРЕМІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ	141
Тацієнко В. В. ОБХІД САНКЦІЙ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ ТА ЗАСОБИ БОРОТЬБИ ІЗ ЦИМ НЕГАТИВНИМ ЯВИЩЕМ	145
Томма Р. П., Шмітько В. В. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ХІМІЧНИХ РЕЧОВИН ТА ІНШИХ ЗАСОБІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	147
Цуцкірідзе М. С., Шевчишен А. В. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ДЛЯ ОТРИМАННЯ ДОКАЗОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	152
Шумейко Д. О. ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	154
Юсупов В. В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ОГЛЯДУ БУДІВЕЛЬ І СПОРУД, ЯКІ ЗАЗНАЛИ АРТИЛЕРІЙСЬКИХ ОБСТРІЛІВ ТА БОМБАРДУВАНЬ	155
НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ	
Біловол І. С., Никопорець С. М. ОСОБЛИВОСТІ ПРОНИКНЕННЯ ДО ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	159
Білошицький О. Г. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМ СКЛАДОМ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	161
Варваринець В. І. АНАЛІТИЧНА РОБОТА У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ ТА ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ	164

Вишневецький С. А.	
УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЗА УЧАСТЮ ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ВЧИНЕНИХ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	167
Вінник М. О.	
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗШУКУ ГРОШЕЙ, ЦІННОСТЕЙ ТА ІНШОГО МАЙНА ОДЕРЖАНОГО ВНАСЛІДОК ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	170
Возна Т. О.	
ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УМИСНЕ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА ЖУРНАЛІСТА.....	172
Гіневська В. Б.	
ВІКТИМОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ТА ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХОДАМИ ВІКТИМОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ.....	175
Гурін Д. Ю.	
АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПІДКУП ОСОБИ, ЯКА НАДАЄ ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ	178
Дідук О. В.	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТА МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ	181
Єлаєв Ю. Л.	
ДОКТРИНАЛЬНІ ФУНДАЦІЇ (ОСНОВИ) НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГЛАМЕНТУВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ТАБОРАХ ДЛЯ ТРИМАННЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ	185
Животовська С. А.	
ОРГАНІЗАЦІЯ КЕРІВНИКОМ ПІДРОЗДІЛУ ДЕТЕКТИВІВ НАБУ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	189

Задорожний О. П. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНОЇ КОМПІСІЇ ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	191
Зінченко Д. А. ПСИХОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ПОШУКУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО	195
Козачина А. М. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	198
Копилов Е. В. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ПРОВЕДЕННЯМ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	202
Кузнєцов О. І. ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИМ ГРУПАМ АБО ЗЛОЧИННИМ ОРГАНІЗАЦІЯМ З ВИКОРИСТАННЯМ МОЖЛИВОСТЕЙ НЕГЛАСНИХ СПІВРОБІТНИКІВ	205
Кулиняк С. Л. ПОНЯТТЯ «ЛІДЕР»: ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНІ АСПЕКТИ	208
Куліцька Н. В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	210
Куриляк О. О. НЕЗАКОННЕ ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ: СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ	213
Куцій М. С. СТЕГАНАЗАСОБИ ОПЕРАТИВНОЇ ЗАКУПКИ В МЕРЕЖІ ДАРКНЕТ: ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ	216
Луцюк Д. П. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	218

Малахова В. В. РОЛЬ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НПУ У ВИЯВЛЕННІ ТА ДОКУМЕНТУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	220
Матюшко Д. С. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП ТА ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЇ.....	223
Наумовець А. А. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	226
Немержницький С. М. ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	228
Овсянюк Д. І., Худенко Д. М. ВИКОРИСТАННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗПІЗНАВАННЯ ОБЛИЧ ТА ФЕНОТИПУВАННЯ ДНК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	231
Осуховський Р. В., Пефтієв Д. О. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	235
Первак В. В. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ПІД ЧАС ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	239
Родигін А. С. ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.....	243
Русін Н. А. ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРАЦІВНИКА КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ЗАХОДІВ ОСОБИСТИМ ПОШУКОМ.....	246

Савельєва А. С. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗШУКУ ПОЛІЦІЄЮ БЕЗВІСНО ЗНИКЛОЇ ОСОБИ, ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН, З ВИКОРИСТАННЯМ СУЧАСНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ПОШУКОВИХ ЗАСОБІВ	250
Скриник М. В. ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ВІДШКОДУВАННІ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ ШКОДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	255
Стешенко О. О. ВЗАЄМОДІЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	258
Ткачук М. Г. ХАРАКТЕРИСТИКА ГЛАСНИХ І НЕГЛАСНИХ ПОШУКОВИХ ТА КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ.....	262
Толокольнікова А. В. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ВІЗУАЛЬНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОСОБОЮ	265
Устимчук В. П. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ОПЕРАТИВНИХ ТА ІНШИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ	267
Фархадов Ф. Г. ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ТА ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ПРИВЛАСНЕННЮ, РОЗТРАТІ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ	273
Худенко М. М. ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРАЦІВНИКА КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ЗАХОДІВ ОСОБИСТИМ ПОШУКОМ	276
Цюприк І. В. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПОШУКУ, ВИЯВЛЕННЯ ТА ВИЛУЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ (ЦИФРОВИХ) ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ	279

Чумаков Д. Д. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОННАННЯ ПИСЬМОВИХ ДОРУЧЕНЬ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ	282
Шеліховська І. Ю. ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЮ ОСОБИ ЩОДО ЗАТРИМАНИХ ТА УВ'ЯЗНЕНИХ.....	284
Щур С. О. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО І ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ.....	289
Козаченко А. О. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА У ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЩОДО ОКРЕМОЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ.....	292

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Черній Володимир Васильович,
ректор Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор

Шановні колеги!

Від імені ректорату та Вченої ради Національної академії внутрішніх справ дозвольте привітати всіх учасників Міжвідомчої науково-практичної конференції «Актуальні питання та перспективи використання оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану».

Участь у заході беруть представники сектору безпеки та оборони України, провідні вітчизняні й іноземні експерти, вчені вищих навчальних закладів і наукових установ.

За часи незалежності правоохоронні органи України вперше стикнулися з повномасштабним воєнним вторгненням на територію України, а також агресивними проявами екстремізму й тероризму. До участі в захисті країни залучаються працівники багатьох органів та підрозділів сектору безпеки та оборони України, які щодня доводять свою незламність, вірність присязі та патріотизм. У ході виконання службових завдань із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України. Разом із тим, доводиться констатувати, що багато чому вітчизняні правоохоронні органи навчаються, нажаль, шляхом спроб та помилок. Саме сьогодні, в умовах воєнного стану, ми повинні переймати світовий досвід у цьому напрямі – досвід складний, але нагально необхідний за для збереження незалежності, суверенітету та територіальної цілісності нашої держави.

Важливість даного заходу обумовлена необхідністю визначення шляхів ефективного використання всіма оперативними підрозділами, які входять до сектору безпеки та оборони України, оперативно-розшукових засобів у розкритті злочинів в умовах воєнного стану.

Поряд із цим – ефективність використання оперативно-розшукових засобів є одним із першочергових завдань розв'язання проблем виявлення, розслідування та документування кримінальних правопорушень з врахуванням потреб оперативно-розшукової та слідчої практики, ефективного та результативного проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану.

Необхідно констатувати, що Національна академія внутрішніх справ, незважаючи на тяжкі часи, що пов'язані з повномасштабним вторгненням росії на територію України, стала осередком регулярного проведення круглих столів, конференцій, методологічних семінарів, присвячених надзвичайно актуальних проблем виявлення,

розслідування та документування злочинів в умовах воєнного стану та перспективам їх вирішення, із залученням сучасних досягнень науки й техніки. Важливими є вміння критично мислити, знаходити конструктивні шляхи застосування всіх наявних сил та засобів сектору безпеки та оборони України з врахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Переконаний, що доповіді учасників Міжвідомчої конференції сприятимуть жвавій науково-практичній дискусії, а результати обміну досвідом та думками стануть підґрунтям для напрацювання нових конструктивних пропозицій у ефективній протидії злочинності в умовах воєнного стану.

Бажаю всім плідної роботи!

Тіхонов Сергій Васильович,
завідувач кафедри оперативно-
розшукової діяльності Національної
академії внутрішніх справ, доктор
філософії;

Василинчук Віктор Іванович,
професор кафедри оперативно-
розшукової діяльності Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВИХ ЗАСОБІВ

Застосування сучасних засобів і вдосконалення прийомів їх використання в протидії кримінальним правопорушенням є дієвим резервом підвищення ефективності проведення оперативно-розшукових заходів (далі - ОРЗ) та негласних слідчих (розшукових) дій (далі - НСРД) [1, с. 19].

Основною проблемою використання оперативно-розшукових засобів в оперативно-розшуковій діяльності (далі - ОРД) та кримінальному процесі є їх нормативно-правова невизначеність, що створює похідні проблеми у прикладній діяльності.

До появи у системі кримінального процесу інституту негласних слідчих розшукових дій оперативно-розшукові та криміналістичні засоби були розмежовані як фактично, так і юридично. Головною різницею були підстави використання засобів ОРД та криміналістики. Після запровадження інституту негласних слідчих розшукових дій, закріплених главою 21 КПК України, вказані грані в окремих моментах стали «прозорими», оскільки НСРД за сутністю та змістом проваджуваних дій корелюють із оперативно-розшуковими заходами, закріпленими ч 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а окремі норми ч 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» побудовані як бланкетні та посилаються на окремі статті КПК України, що встановлюють порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій [2, с. 186 – 189].

Однак чинний Закон «Про оперативно-розшукову діяльність» регламентує її здійснення із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів під час оперативного провадження, яке є формою накопичення, систематизації та використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності, що здійснюється з метою профілактики кримінальних правопорушень, їх виявлення та припинення, забезпечення національної, державної, воєнної,

громадської безпеки та правопорядку, шляхом проведення комплексу оперативно-розшукових заходів, а Кримінальний процесуальний кодекс України допускає використання технічних засобів під час кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Тобто, можна резюмувати, що засоби, що використовуються під час проведення ОРЗ та НСРД і є засобами оперативно-розшукової діяльності, у зв'язку з чим їх можна розподілити на ті, що використовуються як гласно так і негласно, а також такі (безпосередньо визначені в оперативно-розшуковому законодавстві), використання яких закріплюється Кримінальним процесуальним кодексом України [3, с. 199 - 202].

З урахуванням викладеного слід зазначити, що в чинному КПК України не регламентується застосування багатьох засобів, які використовуються уповноваженими оперативними підрозділами під час проведення НСРД, а також наявний ряд колізій, які є у КПК, існування яких може ставити під сумнів докази, отримані під час проведення НСРД.

Водночас жоден закон не дає визначення та межі застосування оперативно-розшукових засобів, як і розуміння, чи дозволено у ході ОРД використовувати всі технічні засоби чи таке використання повинно бути обмежено переліком спеціально-технічних засобів.

Так само немає відповідей на питання: чи можуть під час проведення заходів негласного характеру використовуватися засоби, придбані по відкритій процедурі закупівель; чи дозволено використання оперативно-розшукових засобів поза оперативно-розшуковою справою; чи є інформація, зафіксована із застосуванням оперативно-розшукових засобів доказом у кримінальному провадженні?

Вирішити цю проблему намагалися автори законопроекту про ОРД у 2016 році, визначивши такі засоби відповідно до теорії ОРД, як сукупність передбачених чинним законодавством та відомчими нормативними актами спеціальних обліків, що забезпечують накопичення, обробку, зберігання та використання інформації про факти, предмети і осіб, що становлять оперативний інтерес, а також засобів оперативної техніки і службово-розшукового собаківництва, що використовуються оперативними підрозділами для попередження, виявлення і припинення злочинів [4].

На нашу думку новий Закон Про ОРД повинен містити не лише визначення, але й види оперативно-розшукових засобів.

Важливість відображення зазначеного саме у законі обумовлюється тим, що в ОРД не повинно залишатися сфер, які дозволяють різне тлумачення всього, що відбувається у ході її здійснення.

У працівників оперативних підрозділів не повинне формуватися помилкове враження про те, що оперативно-розшукові засоби та

негласні слідчі (розшукові) дії можуть проводитися виключно із застосуванням спеціальних технічних засобів, обіг яких суворо регламентується, та які є предметом ст. 359 КК України [5].

Окремо слід відзначити наявність такого критерію як приналежність спеціальних технічних засобів до тієї чи іншої групи об'єктів, зокрема засоби, що належать до оперативної техніки.

Відповідно до наказу СБУ від 23 грудня 2020 року № 383 «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю», спеціальні технічні засоби – це технічні засоби, устаткування, апаратура, прилади, пристрої, програмне забезпечення, препарати та інші вироби, призначені (спеціально розроблені, виготовлені, запрограмовані або пристосовані) для негласного отримання інформації [6].

Не всі засоби спеціально розробляються чи виготовляються для проведення оперативно-розшукових заходів чи НСРД, а купуються у звичайних закладах торгівлі. І лише їх використання оперативними працівниками для негласного отримання (прийому, обробки, реєстрації та/або передачі) інформації під час оперативного чи кримінального провадження можна вважати як використання спеціальних технічних засобів.

Відношення технічних засобів до поняття «спеціальні технічні засоби» регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. № 669 «Деякі питання щодо спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації» [7].

Як приклад, GPS-трекер, який може використовуватися в ході деяких оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій є пристроєм загально-побутового використання. Він не відноситься до такого різновиду оперативної техніки як спеціальні технічні засоби відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. № 669, у якій зазначено, що «окремі ознаки виробів галузевого та побутового використання (зокрема, мініатюрність, багатофункціональність, можливість негласного отримання інформації) не є підставами для визначення його належності до спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів електров'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації». Тому його можуть застосовувати уповноважені оперативні підрозділи за загальними нормативними документами [8, с. 12-17].

На нашу думку, законодавчо слід визначити, що оперативно-розшукові засоби - це знаряддя, аналітичні інструменти та спеціально навчені тварини, що застосовуються уповноваженими підрозділами з метою виконання завдань ОРД та кримінального судочинства, а оперативним підрозділам дозволити замовлення, розробку, виготовлення, придбання, пристосування та використання:

1) будь-якої техніки, яка знаходиться у загально-побутовому використанні (приладів, пристроїв, апаратів, індикаторів, програм та інших виробів), хімічних речовин;

2) спеціальних технічних засобів, які можуть застосовуватися виключно в ОРД;

3) спеціально навчених тварин;

4) заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів;

5) несправжніх (імітаційних) засобів.

У разі використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) та несправжніх (імітаційних) засобів у ході проведення оперативно-розшукового заходу відомості про це необхідно вносити до протоколу про проведення відповідного оперативно-розшукового заходу.

Для одержання інформації забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу [9].

Таким чином, суб'єкти ОРД отримують законну можливість застосовувати всі сучасні технологічні досягнення та з їх допомогою збирати інформацію, оформлену як матеріальний об'єкт, що надалі може бути визнаний документом в кримінальному провадженні [10].

Список використаних джерел

1. Засоби оперативно-розшукової діяльності ОВС (лекція: /авт. кол. Ю. В.Дрозд, В. Г.Телійчук та ін. - Кіровоград. Кіп.ЮІ НУВС України -2004 р. – 19 с.

2. Скулиш Є. Д. Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року - імпульс оновлення оперативно-розшукової діяльності/Є.Д. Скулиш// Оперативно-розшукова діяльність ОВС проблеми теорії та практики: матеріали Всеукр. наук. практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 21 вересня- 2012 р) -Дніпропетровськ: ДДУВС 2012 - С. 186 – 189.

3. Пеньков С. В. Класифікація засобів оперативно-розшукової діяльності/С.В.Пеньков// Форум права – 2016. - №3 С. 199-202[Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1231/klasifikasiya_zasobiv_operativno_rozshuk.pdf?sequence=2

4. Проект Закону України від 03.06.2016 № 4778 Про оперативно-розшукову діяльність/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/aMtrvSS>

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

6. ЗВІД відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ Центрального управління Служби безпеки України 23 грудня 2020 року № 383: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/RE35674>

7. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2016 р. № 669 «Деякі питання щодо спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного

отримання інформації»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakononline.com.ua/documents/show/359798___491538

8. Методичні рекомендації щодо застосування GPS-трекерів у розкритті кримінальних правопорушень/ Тіхонов С.В., Кобець М.В./ – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. – 32 с.

9. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

10. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Аббасов Руслан Гідаяддинович,
заступник директора Державного
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС
України

Шаповаленко Євген Володимирович,
доцент кафедри оперативно-
розшукової діяльності Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ДНК-ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасному світі застосування можливостей різних наук у вирішенні завдань з протидії злочинності набуває все більшого значення. Одним із найбільш важливих досягнень ХХІ століття в даній сфері є розроблення та впровадження методів молекулярно-генетичних досліджень та баз даних ДНК, що дозволило ввести в діяльність органів правопорядку й установ судово-експертної діяльності поняття ДНК-ідентифікації, котра має на меті як ідентифікацію осіб невідомих трупів і розшук безвісти зниклих осіб під час воєнного стану і в мирний час, так і встановлення осіб, що залишили свої біологічні сліди на місці скоєння кримінального правопорушення.

У вузькому сенсі поняття ДНК-ідентифікація це по суті тотожність або ж відповідність генетичних ознак (ДНК-профілю) за якими проводився пошук до тих генетичних ознак, що були знайдені в процесі.

Більш розгорнуте визначення звучить так: ДНК ідентифікація – складний багатадійний процес, який включає в себе цикл лабораторних досліджень біологічних матеріалів, з подальшим встановленням, систематизацією та обробкою масивів генетичних даних, з метою виявлення як повної тотожності між ними (прямий

збіг), так і часткової (спорідненість), що надалі підтверджується шляхом математично-статистичних розрахунків.

В умовах воєнного стану вагоме значення має застосування молекулярно-генетичних досліджень з метою встановлення особи невпізаного трупа, розшук безвісти зниклих цивільних осіб, військовослужбовців, громадян, які проживають на тимчасово окупованих територіях та які відмовилися евакуююватись з територій де проходять активні бойові дії.

09 липня 2022 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» (далі – Закон), що набрав чинності 05 листопада 2022 року. Так згідно з Законом під геномною інформацією людини розуміються відомості про генетичні ознаки людини, тобто фактично це генетичні дані (ДНК-профілі), а обробка геномної інформації людини – це будь-яка дія або сукупність дій, таких як збирання, реєстрація, накопичення, зберігання, поновлення, пошук, використання і поширення (розповсюдження, передача) знеособлених персональних даних про особу, які належить геномна інформація, а також знищення геномної інформації.

На сьогоднішній день триває створення правового механізму у відповідності з яким буде остаточно реалізовано державну політику у сфері реєстрації геномної інформації людини, а саме створення та функціонування Електронного реєстру геномної інформації людини в Україні (далі – Електронний реєстр) виключно в межах якого і буде відбуватись обробка такої інформації.

Експертна служба МВС України є розпорядником і адміністратором центрального обліку генетичних ознак людини (далі – ЦОГОЛ), котрий після запровадження Реєстру стане лише його архівною складовою, проте основний механізм поміщення ДНК-профілів до Електронного реєстру залишиться без суттєвих змін з урахуванням впровадження процедури знеособлення персональних даних з метою їх захисту. На сьогодні ДНК-профіль певної цільової категорії встановлений після проведення експертизи та виключно лише суб'єктом судово-експертної діяльності України за необхідності та відповідно до вимог законодавства поміщується до ЦОГОЛ. З моменту поміщення та первинної перевірки ДНК-профіль перебуває в базі даних до моменту його офіційного вилучення у разі наявності законних підстав. Кожен ДНК-профіль перебуваючи в базі даних включений в процес перманентного пошуку, тобто порівняння з іншими ДНК-профілями відповідно до алгоритму, що викликає категорії такого профілю (наприклад ДНК-профілі родичів осіб зниклих безвісти порівнюються на факт виявлення ймовірної спорідненості з ДНК-профілями невпізаних трупів, ДНК-профілі слідів біологічного походження порівнюються на прямий збіг з ДНК-профілями осіб, яким повідомлено про підозру тощо). При виявленні збігів між ДНК-профілями в обов'язковому порядку здійснюється інформування ініціаторів проведення відповідних судових експертиз із

зазначенням всіх можливих необхідних рекомендацій щодо подальших дій з ідентифікації, таких як призначення додаткових або ж порівняльних експертиз, встановлення ДНК-профілів більшої кількості родичів осіб зниклих безвісти, використання додаткових методів дослідження.

Станом на 30.03.2023 на обліку в ЦОГОЛ перебуває більше 72000 ДНК-профілів з них:

20000 ДНК-профілів слідів біологічного походження з місць нерозкритих злочинів;

14305 ДНК-профілів підозрюваних осіб;

1696 ДНК-профілів безвісти зниклих осіб (речі зниклих);

11000 ДНК-профілів невпізнаних трупів;

23500 ДНК-профілів родичів безвісти зниклих осіб.

За перший квартал поточного року було встановлено **1700 збігів** між ДНК-профілями, а за весь період дії воєнного стану **6180 збігів**, що стали підставою для призначення майбутніх порівняльних судових експертиз для подальшої ДНК-ідентифікації.

За період дії воєнного стану на території України установами Експертної служби МВС виконано більш ніж **20000** судових молекулярно-генетичних експертиз та досліджено близько **50000** об'єктів.

Ефективність ДНК-ідентифікації переконливо доведено багаторічною практикою і на сьогодні в Україні даний вид досліджень має такі ключові переваги як:

акредитація лабораторій за міжнародним стандартом ISO 17025, що дає підстави для легітимізації висновків вітчизняних експертиз за кордоном;

наявність усіх правових підстав для прийняття результатів молекулярно-генетичних експертиз проведених суб'єктами судово-експертної діяльності в суді в якості допустимого доказу;

членство ДНДЕКЦ МВС в Європейській мережі судово-експертних установ (ENFSI) та співпраця з Міжнародною комісією з питань зниклих безвісти та Міжнародним комітетом червоного хреста, як постійний фактор сприяння обміну міжнародним досвідом в галузі;

унікальний для України досвід ЕС МВС в адмініструванні бази даних ДНК за рахунок використання ПЗ CODIS, що належить Федеральному Бюро Розслідувань США, розроблене та постійно оновлюється з 1996 року, а на сьогодні надано в користування 56 країнам світу;

великий досвід проведення заходів з ДНК-ідентифікації жертв загибелі як безпосередньо під час ведення бойових дій, так і після їх закінчення у випадках виявлення масових або стихійних поховань;

широка мережа ДНК-лабораторій установ Експертної служби МВС (23 лабораторії), МОЗ України (4 лабораторії), Міністерства юстиції України

(1 лабораторія) та СБУ (1 лабораторія).

Проте водночас існують і певні недоліки, що можуть суттєво впливати на результативність та продуктивність ДНК-ідентифікації:

- тривалі терміни проведення експертиз, зокрема з встановлення ДНК-профілів загиблих, які можуть виконуватись понад один місяць, що найчастіше викликано станом наданого на дослідження біологічного матеріалу (стан глибоких гнилісних змін, тотальне обвуглення, вилучення завідомо малопритатних решток), а також необхідністю в окремих випадках проводити повторні та порівняльні експертизи;

- випадки вилучення незначної кількості біологічного матеріалу при огляді місці події або контамінація (забруднення) слідів біологічного походження учасниками СОГ, що неодмінно потребує підвищення рівня методичного забезпечення та самоконтролю в частині використання засобів індивідуального захисту та дотримання правил пакування та зберігання речових доказів біологічного походження;

- несвоєчасний відбір правоохоронними органами біологічного матеріалу у військовополонених або ж взагалі ігнорування такого відбору;

- відсутність правового регулювання щодо відбору біологічного матеріалу у осіб, які відмовляються евакуюуватись з територій де проходять активні бойові дії.

Підсумовуючи вищевикладене, слід звернути увагу, що на сьогодні в Україні є основні умови щодо законодавчого врегулювання ДНК-ідентифікації, проте деякі питання перебувають на етапі доопрацювання в аспекті актуальних потреб сьогодення. Більшість робочих та вкрай необхідних питань буде вирішена одразу ж після введення в дію Порядків обов'язкової та добровільної державної реєстрації геномної інформації людини, затверджених відповідною постановою Кабінету Міністрів України.

Авдєєва Галина Костянтинівна,
провідний науковий співробітник НДІ
вивчення проблем злочинності ім. акад.
В.В. Сташиса НАПрН України, кандидат
юридичних наук, старший науковий
співробітник

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ, ОТРИМАНОЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ, У РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» під час проведення гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів передбачається застосування оперативних та оперативно-технічних засобів. [1]. Такими засобами (серед інших) слугують побутові і спеціальні

електронні прилади, за допомогою яких здійснюється аудіо- та відеозапис, фотозйомка осіб, документів, предметів, слідів протиправної діяльності.

На сьогодні цифрові пристрої повністю витіснили аналогові і інформація, яка ними створюється, не є безперервною, а має вигляд бінарного (двійкового) коду (є дискретною). Цифрова інформація відрізняється від аналогової тим, що всі її копії (незалежно від носія) є ідентичними оригіналу. Експертним шляхом встановити наявність або відсутність слідів монтажу у цифровому аудіо- або відеозаписі значно складніше, ніж в аналоговому. Автентичність (справжність) цифрового запису встановлюється експертом за метаданими файлу, які включають ім'я (найменування) приладу, час створення і час останнього редагування, номер версії або редакції та ін.

На відміну від Цивільного процесуального кодексу України (ст. 100), Господарського процесуального кодексу України (ст. 96) та Кодексу адміністративного судочинства України (ст. 99) у Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК) відсутні положення про електронні (цифрові) докази. Інформацію у цифровій формі у КПК віднесено до документів/електронних документів як процесуальних джерел доказів (ч.2 ст. 84 КПК). До документів віднесено також «матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані)» (п. 1 ч. 2 ст. 99 КПК) та «носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії» (п. 3 ч.2 ст. 99 КПК). [2].

Останніми роками у судах України все частіше предметом дослідження стає цифрова інформація, отримана під час проведення оперативно-розшукових заходів. Однак, не зважаючи на те, що така інформація характеризується високим рівнем достовірності, сутність і ознаки цифрової інформації в окремих випадках призвели до появи певних труднощів щодо її визнання допустимим і достовірним доказом. Часто адвокати заявляють клопотання про недопустимість цифрового доказу через те, що спочатку із засобу запису інформація копіювалася на комп'ютер, а лише згодом – на оптичний диск, який потім надавалася до органу досудового розслідування та суду як процесуальний носій доказу. Захисники вважають, що така копія не відповідає оригіналу тому, що при зміні носіїв інформації змінюється формат файлу. [3]. Це є хибним твердженням тому, що однією з основних ознак інформації у цифровій формі є те, що всі її копії, зафіксовані на різних носіях, є ідентичними оригіналу (повністю співпадають за всіма ознаками, включаючи формат файлу). Не зважаючи на це Верховний Суд України в Ухвалі за справою №397/2588/13-к визнав недопустимим доказом виконаний під час проведення оперативно-розшукових заходів відеозапис факту надання хабаря судді у його робочому кабінеті. Суд встановив, що запис був копією і він разом із протоколом про здійснення оперативно-розшукового заходу не може бути визнаний допустим доказом. [4].

Верховний Суд України у своїй Постанові за справою № 426/12149/17 щодо наркотичних засобів наголосив на тому, що відсутність у матеріалах кримінального провадження оригіналів відеозаписів та оригіналів технічних засобів, на які фіксувалась процесуальна дія, є підставою визнавати такі докази (відеофонограми) недопустимими. [5].

Останнім часом судді всіх юрисдикцій намагаються дотримуватися у своїй роботі «Керівних принципів Комітету Міністрів Ради Європи щодо електронних доказів у цивільних та адміністративних провадженнях». [6]. Вони все частіше відхиляють клопотання сторони захисту щодо невизнання допустимими і достовірними доказами протоколів оперативно-розшукових заходів із додатками у вигляді копій цифрових аудіо- та відеозаписів та досліджують і оцінюють достовірність цифрових доказів безпосередньо. [7], [8]. Це надає більше шансів для ефективного використання цифрової інформації, отриманої під час проведення оперативно-розшукових заходів, у розкритті злочинів.

Судові рішення останніх 2-3 років відрізняються від попередніх більш детальним розглядом і поясненням технічних характеристик цифрових доказів. Зокрема, у справі № 677/2040/16-к касаційну скаргу захисника щодо невизнання копій відеозаписів допустимим доказом суд залишив без задоволення та зазначив, що кожний з електронних примірників документа вважається його оригіналом і не має жорсткої прив'язки до конкретного матеріального носія. [9]. Таке саме рішення викладене у Постанові ККС ВС від 19 серпня 2021 року у справі № 756/8124/19 [10] та Ухвалі ККС ВС від 19 серпня 2021 року у справі № 756/8124/19 [11].

Від компетенції співробітників правозастосовних органів (слідчих, суддів, прокурорів, оперативних працівників) залежить, чи буде окремий цифровий доказ, отриманий під час проведення оперативно-розшукового заходу, відігравати провідну роль у розкритті конкретного злочину. Вони повинні знати базові технологічні характеристики цифрових пристроїв і цифрової інформації. Відповідна методична і довідкова література має бути розроблена і включена до програм підвищення кваліфікації окремо для кожної категорії співробітників.

Кримінальний процесуальний кодекс України бажано доповнити такими новелами: визначення поняття цифрових доказів та їх процесуальних носіїв; докладний порядок вилучення цифрової інформації, її огляду, фіксації, копіювання і зберігання із зазначенням переліку обов'язкової інформації щодо цифрових доказів, яка має бути процесуально закріплена; порядок оцінки допустимості і достовірності цифрового доказу за певними критеріями.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України № 2135-XII від 18.02.1992. Редакція від 15.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Редакція від 05.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Судді ККС ВС обговорили проблемні питання допустимості електронних доказів під час судового розгляду. Верховний суд України: офіційний сайт. 28 жовтня 2021. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1202347/>

4. Ухвала ВС від 29.05.2018 р. Справа №397/2588/13-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74475933>.

5. Постанова ВС від 17.03.2020 р. Справа № 426/12149/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88401663>.

6. Керівні принципи Комітету Міністрів Ради Європи СМ(2018)169-add1final щодо електронних доказів у цивільних та адміністративних провадженнях. Міністерство юстиції України: офіційний сайт. URL: <https://minjust.gov.ua/m/rekomendatsii-parlamentskoi-asamblei-ta-komitetu-ministriv-radi-evropi>.

7. Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 21.06.2019 по справі № 638/5928/18. Провадження №1-кп/638/585/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82552131>

8. Вирок Вищого антикорупційного суду від 17.02.2022 по справі № 991/4996/20. Провадження № 1-кп/991/53/20. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=103409303&red=1000033ab78a5efaf99e232b33e4b495c626d6&d=5>

9. Постанова ККС ВС України від 22 жовтня 2020 року у справі № 677/2040/16-к (провадження № 51-5738км19). URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=92458395&red=1000035e35a331e82f61d9818795df8ecd0762&d=5>

10. Постанова ККС ВС від 25 січня 2021 року у справі № 236/4268/18, провадження № 51-3124км20. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=94905297&red=10000347f1960a9ea9dcf00a1e2414ca33651f&d=5>

Ухвала ККС ВС від 19 серпня 2021 року у справі № 756/8124/19 (провадження № 51-601 ск 21). URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=94874011&red=1000037c6ddd0bd0c253b026e82724e953e47&d=5>

Бабаніна Вікторія Вікторівна,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ АКТІВ АГРЕСІЇ ЗА МІЖНАРОДНИМ І НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Міжнародний мир є загальнолюдським благом, що зумовлює особливий механізм його політико-правової охорони, який реалізують як на міжнародному, так і на національному рівнях. Охорону міжнародного правопорядку та попередження посягань на мир забезпечують за допомогою норм міжнародного та національного законодавства. Одним із головних заходів держави щодо захисту миру є криміналізація найнебезпечніших для міжнародного правопорядку діянь, серед яких здійснення актів агресії [1 с. 180].

Стрімкий розвиток науки і техніки сприяє зміненню міжнародних відносин, що в окремих випадках ставить під загрозу мир та правопорядок, або призводить до його порушення. Попри криміналізацію в 1945 році на міжнародному рівні суспільно небезпечних діянь проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в світі виникає низка збройних конфліктів, які не вдається врегулювати мирним (дипломатичним) шляхом. Війни та збройні конфлікти нерідко призводять до порушення міжнародних звичаїв ведення війни, а також супроводжуються веденням агресивної війни чи агресивних бойових дій. Однак винних осіб до відповідальності не притягують, обмежуючись лише накладенням певних санкцій економічного чи політичного характеру на держави-учасниці конфлікту, або певних осіб, які брали активну участь у веденні агресивної війни. Така невтішна ситуація з міжнародним правопорядком триває донині [2 с. 180].

Невідповідність національного та міжнародного законодавства в частині сприяння забезпеченню міжнародного правопорядку та миру потребам сьогодення засвідчена агресією росії проти України та безпосереднім збройним конфліктом на території нашої держави. Збройна агресія росії проти України розпочалася 20 лютого 2014 року. У квітні 2014 року контрольовані, керовані і фінансовані спецслужбами росії озброєні бандитські формування проголосили створення «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки». Попри досягнення Мінських домовленостей, учасником яких є російська сторона і які спрямовані на припинення, викликаного

російською агресією, збройного конфлікту, росія з більшою або меншою інтенсивністю продовжує збройну агресію проти України [1]. 24 лютого 2022 року росія почала повномасштабну війну проти України. Як і в інших конфліктах, високопосадовців росії не притягнуто до відповідальності, а лише накладено економічні санкції, які суттєво не впливають на агресивний настрій та загарбницькі плани керівників держави-агресора щодо українських територій [1 с. 180–181].

Все це, що чинить росія відносно України та українського народу, почавши повномасштабну війну, має чітке визначення – злочини агресії, злочини проти людяності та воєнні злочини з ознаками геноциду. На підставі фактичних дій військових держави-агресора щодо українського народу 14 квітня 2022 року Верховна Рада України прийняла Постанову № 2188-IX «Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні». Цією Заявою Верховна Рада України: 1) визнає дії, вчинені Збройними силами росії та її політичним і військовим керівництвом під час останньої фази збройної агресії Російської Федерації проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, геноцидом українського народу; 2) звертається до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї НАТО, урядів та парламентів іноземних держав щодо визнання вчинення Російською Федерацією геноциду українського народу, а також злочинів проти людяності та воєнних злочинів на території України [1].

Таке рішення було прийнято на підставі вчинення росії щодо України загального злочину агресії (хоч і наразі відсутня єдина міжнародно-правова норма визначення цього злочину). Проте ще ст. 6 Статуту Нюрнберзького трибуналу зазначила, що злочини проти миру включають планування, підготовку, розв'язання або ведення агресивної війни або війни в порушення міжнародних договорів [2]. Крім того, відповідно до ст. 5 Римського Статуту Міжнародного кримінального суду, найбільш тяжкими злочинами, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства, 1) злочин геноциду; 2) злочини проти людяності; 3) воєнні злочини; 4) злочин агресії. Міжнародний кримінальний суд здійснює юрисдикцію стосовно злочину агресії, як тільки буде прийнято відповідно до ст. 121 і 123 положення, що містить визначення цього злочину та встановлює умови, за яких Суд здійснює юрисдикцію стосовно цього злочину. Таке положення повинно бути сумісним з відповідними положеннями Статуту ООН [3].

Слід акцентувати увагу на тому, що за національним кримінальним законодавством протиправним визнано ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій, а також планування, підготовка, розв'язування агресивної війни або воєнного конфлікту. У зв'язку з цим, можна стурдувати, що одним з недоліків кримінального законодавства України є його невідповідність міжнародному законодавству.

Так, відповідно до ст. 8bis Римського статуту Міжнародного кримінального суду, караним є планування, підготовка, ініціювання або вчинення особою, яка в змозі фактично здійснювати керівництво або контроль за політичними або військовими діями держави, акта агресії, який в силу свого характеру, серйозності та масштабів є грубим порушенням Статуту ООН [1, 2 с. 183].

Відповідно до положень «Визначення агресії», затвердженого резолюцією 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року, агресія – це застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності чи політичної незалежності іншої держави, або іншим чином, несумісним зі Статутом ООН. До актів агресії належать: 1) вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави або будь-яка військова окупація, хоч би який тимчасовий характер вона носила, що є результатом такого вторгнення або нападу, або будь-яка анексія із застосуванням сили території іншої держави або її частини; 2) бомбардування збройними силами держави території іншої держави або застосування будь-якої зброї державою проти території іншої держави; 3) блокада портів або берегів держави збройними силами іншої держави; 4) напад збройними силами держави на сухопутні, морські чи повітряні сили, або морські та повітряні флоти іншої держави; 5) застосування збройних сил однієї держави, що знаходяться на території іншої держави за угодою з державою, що приймає, порушуючи умови, передбачені в угоді, або будь-яке продовження їх перебування на такій території з припинення дії угоди; 6) дія держави, що дозволяє, щоб її територія, яку вона надала у розпорядження іншої держави, використовувалася цією іншою державою для вчинення акту агресії проти третьої держави; 7) засилення державою або від імені держави збройних банд, груп, іррегулярних сил або найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, що мають настільки серйозний характер, що це рівносильно переліченим вище актам, або його значну участь у них. При цьому, зазначений перелік не є вичерпним, і Рада Безпеки ООН може визначити, що інші акти є агресією відповідно до положень Статуту ООН [1, 2 с. 183–184].

На підставі викладеного вище, пропонуємо внести зміни до ст. 437 КК України, зокрема у диспозиції ч. 1 зазначеної норми слова «агресивної війни чи воєнного конфлікту» замінити словами «акту агресії». Такі зміни, по-перше, узгоджують національне і міжнародне законодавство; по-друге, дадуть можливість однозначно тлумачити кримінально-правові поняття; по-третє, дадуть змогу більш ефективно притягувати до відповідальності винних осіб за вчинення злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Список використаних джерел

1. Визначення агресії, затверджене резолюцією 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 груд. 1974 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-74#Text.

2. Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків»: постанова Верховної Ради України від 21 квіт. 2015 р. № 337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-19#n8>.

3. Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні»: постанова Верховної Ради України від 14 квіт. 2022 р. № 2188-IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/CardByRn?regNum=7276&conv=9>.

4. Революція RC/Res.6, прийнята консенсусом Асамблеї держав – учасниць Римського статуту Міжнародного кримінального суду на пленарному засіданні 11 черв. 2010 р. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/Curricula_NJ_IHL_ICL_2019_UKR.pdf.

5. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

6. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_201#Text.

7. Yurikov O. Counteracting planning, preparation, resolution and management aggressive war on the territory of Ukraine. *Legal sciences and their role in the development of the legal culture of a modern man* : monograph. Riga : Baltija Publishing, 2022. С. 180–197.

Бобрицький Леонід Володимирович,
доцент кафедри кримінального права та
кримінології, факультету № 1 Донецького
університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРАЙНОЇ НЕОБХІДНОСТІ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ

З початком військової агресії росії проти України, та розгортанням повномасштабних бойових дій на території України, виникли нові реалії кримінально-правового характеру, у першу чергу пов'язані з необхідністю чинити збройний опір ворожій армії. Основний Закон держави, у своїх положеннях однозначно й прямо покладає обов'язки з захисту держави не лише на збройні сили, а й на весь Український народ. Зокрема у ст. 17 Конституції України зазначено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [1]. А відповідно до змісту ст. 65 Основного Закону зазначено, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України [2].

Отже, як бачимо, законодавець поклав обов'язки з захисту держави не лише на спеціально уповноважені на це державні інституції, а саме збройні сили та інші військові формування, а й на весь Український народ. У свою чергу, з одного боку, це суттєво збільшує можливості держави ефективно протистояти військовій агресії, а з іншого, створює низку колізій правового характеру, наслідками яких можуть стати вчинки, що тим або іншим чином можуть підпадати під дію кримінального законодавства.

Типовими можуть стати дії, що кваліфікуються за особливою частиною кримінального законодавства, а саме кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи, (убивства, тяжкі тілесні ушкодження, побої й мордування, та інші), кримінальні порушення проти власності, серед яких, умисне знищення або пошкодження майна, та інші правопорушення кримінального характеру.

Водночас законодавець передбачив, що за певних умов, не може наступати кримінальна відповідальність за дії прямо передбачені особливою частиною Кримінального кодексу (далі – КК) України. Йдеться про ст. 39 КК України «Крайня необхідність». Особливого значення набуває ця норма під час війни, тобто при веденні бойових

дій проти агресора. А особливість полягає, у першу чергу у тому, що не тільки військовослужбовцям, а й пересічним громадянам України в умовах бойових дій приходится застосовувати увесь спектр насильства не тільки по відношенню до ворога та його майна, а й за певних умов, до громадян України, їхнього майна, а також майна Української держави.

Відповідно до ст. 39 КК України особа притягується до кримінальної відповідальності, якщо вона у обстановці крайньої необхідності умисно заподіяла шкоду охоронюваним законом інтересам, і якщо ця шкода є більш значною, ніж відвернена. З цього визначення вбачається, що законодавець формулює три ознаки перевищення меж крайньої необхідності: 1) невідповідність заподіяної шкоди обстановці, у якій небезпека усувалась; 2) умисне заподіяння шкоди охоронюваним законом інтересам; 3) заподіяння більш значної шкоди, ніж відвернута.

Таким чином, заподіяна шкода має бути своєчасною, а передчасні дії, так само як і запізнілі, мають тягнути за собою кримінальну відповідальність. У випадку, коли наявні інші засоби усунення небезпеки без заподіяння шкоди, а особа умисно нехтує ними, то наявне перевищення меж крайньої необхідності. На нашу думку, законодавець визначає, що перевищення меж крайньої необхідності є тоді, коли умисне заподіяння шкоди має одну з таких характеристик: 1) надмірне; 2) несвоечасне; 3) не є єдиним можливим засобом усунення небезпеки.

Доцільно зазначити, що існуючій трактовці поняття «перевищення меж крайньої необхідності» передувало досить складне та неоднозначне формування цієї норми, проте проблема допустимості заподіяння рівнозначної шкоди, коли об'єктом виступає життя або здоров'я людини, так і залишилась невирішеною.

При розгляді цього питання спробуємо послідовно змоделювати найбільш типові ситуації, що виникають у суспільстві під час війни, бойових дій, й дати їм відповідну правову оцінку з погляду чинного законодавства України, а саме, особливо з точки зору кримінального права.

Однією з таких типових ситуацій під час бойових дій, є оточення підрозділу противником. Для виходу з такого оточення необхідно знайти найбільш слабке місце у бойових порядках ворожих підрозділів. З цією метою командир, у відповідності до вимог Бойового статуту механізованих і танкових військ сухопутних військ Збройних Сил України, як вид бойового забезпечення, зобов'язаний провести розвідку. Під час проведення розвідки, серед інших, проводяться наступні розвідувальні заходи, серед яких наступні.

Розвідувальна засідка – спосіб ведення розвідки, який проводиться з метою захоплення полонених, документів, зразків озброєння і техніки противника і полягає в завчасному і прихованому розташуванні розвідувального органу або підрозділу (групи) на шляхах руху противника та раптового нападі на нього.

Розвідувальна засідка проводиться підрозділом, який веде розвідку, у повному складі або частиною сил.

Наліт – спосіб ведення розвідки, який полягає в прихованому підході органу розвідки, (підрозділу) до виявленого та вивченого об'єкта противника, раптового нападі на нього з метою його знищення (виведення з ладу), захоплення полонених, документів, зразків озброєння і техніки.

Допит полонених та перебіжчиків в батальйоні (роті) проводиться стисло з метою отримання лише тих відомостей, які необхідні підрозділу для ведення бою, без порушення норм міжнародного гуманітарного права (МГП). Після допиту полонені і перебіжчики направляються до вищого штабу.

Розвідувальні відомості, отримані під час допиту полонених і перебіжчиків, а також опитування місцевих жителів, повинні обов'язково перевірятися.

Важливим елементом розвідки є захоплення й допит полоненого. Разом з тим, не зважаючи на те, що статут прямо вимагає проведення певних фізичних дій по відношенню до полоненого, без порушення норм міжнародного гуманітарного права, на практиці отримати необхідні відомості, за ради порятунку підрозділу, не застосовуючи, у більшості випадків, фізичного катування й тортур не виявляється можливим. У подальшому, за певних умов, залишати такого полоненого живим може стати вкрай небезпечним для виживання всього підрозділу, а тому командир може прийняти рішення на фізичне знищення такого полоненого.

Розглянувши цю ситуацію можемо стверджувати, що по відношенню до полоненого вчинено низку тяжких кримінальних правопорушень передбачених кримінальним законодавством України, а саме: ст. 127 КК України «Катування»; ст. 126 КК України «Побої і мордування»; ст. 121 КК України «Умисне тяжке тілесне ушкодження»; ст. 115 КК України «Умисне вбивство» [3].

Справді, особа, яка перебуває в екстремальних умовах, не завжди спроможна точно зіставити заподіювану шкоду та шкоду відвернену, особливо коли йдеться про життя або здоров'я однієї чи декількох людей. Тому виникає проблема правової оцінки ситуації, коли особа заподіює смерть іншій особі (не причетній до виникнення небезпеки, що їй загрожує) заради врятування власного життя.

Відповідно до змісту ст. 39 КК України це визнається правомірним, не кримінально караним діянням, що, на нашу думку, не може бути виправданим, насамперед з точки зору моралі.

Список використаних джерел

1. Бабаніна В. В. Конституція України як основа системи кримінального законодавства. *Наше право*. 2019. № 3. С. 195–201.

2. Конституція України : Основний Закон від 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

Богініч Ігор Олегович,

доцент спеціальної кафедри оперативно-технічних заходів Навчально-наукового інституту державної безпеки Національної академії служби безпеки України, кандидат технічних наук

Жилін Володимир Володимирович,

підполковник запасу служби безпеки України

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА, ЯКЕ РЕГУЛЮЄ ДІЯЛЬНІСТЬ ОПЕРАТИВНО-ТЕХНІЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Органи безпеки систематично застосовують технічні засоби для отримання оперативно значущої і доказової інформації в інтересах держави на підставі діючого оперативно-розшукового, контррозвідувального та кримінального процесуального законодавства.

Вказане застосування оперативно-технічних засобів в оперативній, контррозвідувальній та процесуальній діяльності органів СБ України утворює сферу оперативно-технічної діяльності СБ України, що реалізується відповідними суб'єктами Служби.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» суб'єктами такої діяльності в Службі безпеки України є оперативні підрозділи Центрального управління, регіональних органів та органів військової контррозвідки. До вказаних підрозділів належать

оперативні та оперативно-технічні, що входять до відповідних департаментів Служби [1].

Оперативно-технічна діяльність СБ України є складовою взаємодії оперативних та оперативно-технічних підрозділів і регулюється відповідними законодавчими актами, зокрема, законами України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідальну діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про боротьбу з тероризмом», Кримінальним процесуальним кодексом України, Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1, 2].

Оперативна та кримінальна процесуальна діяльність підрозділів СБ України із застосуванням технічних засобів має реалізовуватись із суворим дотриманням прав людини і громадянина. Такі права включають:

1. Право на недоторканість житла.
 2. Неможливість проведення огляду чи обшуку без вмотивованого рішення суду.
 3. Право на таємницю телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.
 4. Право на недоторканість особистого життя.
- Тому оперативно-технічна діяльність проводиться:
1. За вмотивованим рішенням суду.
 2. Щодо тяжких та особливо тяжких злочинів.
 3. Коли іншим шляхом отримати оперативно значущу інформацію неможливо.
 4. За відкритою оперативно-розшуковою, контррозвідальною справами або при проведенні кримінальної процесуальної діяльності.
 5. За умовою тимчасового обмеження прав та свобод людини і громадянина.

Тому оперативно-технічна діяльність являє собою окремий напрямок оперативного забезпечення органів і підрозділів СБ України.

Із введенням в дію глави 21 Кримінального процесуального кодексу України відбулася трансформація сфери оперативно-технічної діяльності із виключно оперативної, якою вона була до введення в дію вказаного Кодексу, у процесуальну. Зазначені правові зміни, за нашою думкою, розширили можливості слідства у застосуванні технічних засобів для отримання доказової бази злочинної діяльності та дещо спростили процедуру легалізації вказаних матеріалів у кримінальному процесі. Водночас, процесуальний Закон повинен, у першу чергу, гарантувати виконання правоохоронними органами положень Конституції України щодо дотримання прав і свобод людини і громадянина.

В умовах воєнного стану об'єктивно виникли деякі чинники, які вимагають окремих змін у тактиці проведення оперативно-розшукової,

контррозвідувальної та кримінальної процесуальної діяльності органів та підрозділів Служби безпеки України. Такими чинниками, на наш погляд, виступають:

1. Підвищення активності диверсійної діяльності іноземних спецслужб.

2. Активізація розвідувальних служб іноземних держав з вербування громадян на колишніх окупованих територіях, з метою застосування їх в якості агентури для розвідувальної та диверсійної роботи.

3. Необхідність оперативного розслідування воєнних злочинів.

4. Оперативне розслідування колаборантської діяльності.

5. Оперативне проведення профілактичних заходів тощо.

Таким чином, злочини, які в мирний час носили кримінальний характер та не були тяжкими, в умовах воєнного стану наносять шкоду авторитету державності, обороноздатності країни, знижують моральний стан населення. У результаті тимчасової відсутності законної влади на колишніх окупованих територіях виникло мародерство, корупція, активізувалася диверсійна діяльність тощо. Тому, на думку авторів, повинен бути розширений перелік злочинів, за якими СБ України розширить можливості щодо проведення оперативних та процесуальних заходів із застосуванням технічних засобів.

В умовах воєнного стану, коли навантаження на правоохоронні органи зростає, окремих процесуальних обмежень у механізмі отримання фактичних даних щодо протиправної діяльності осіб та злочинних організацій за допомогою технічних засобів можна було б уникнути. Такий підхід дозволив би підвищити оперативність у здобутті значущої інформації. Вказане продиктоване, насамперед, необхідністю зменшення затрат часу на проведення, зокрема, фільтраційних заходів на колишніх окупованих територіях, виявленням громадян, що співпрацювали та, можливо, продовжують співпрацювати з ворогом, мародерів, їх посібників, державних службовців, які саботують виконання службових завдань та ставлять перешкоди в роботі правоохоронних органів тощо. Не менш важлива діяльність правоохоронних органів і на територіях, які не були окуповані під час широкомасштабної збройної агресії РФ в Україні.

В п. 3 Указу Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» вказано, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України. Також можуть вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів функціонування правового режиму воєнного стану, які передбачені

частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Проте, у вказаному Законі практично відсутні норми, які б дозволили покращити ефективність роботи правоохоронних органів із застосуванням технічних засобів, що можуть обмежувати сферу приватного спілкування, та оперативних заходів, пов'язаних з обмеженням прав громадянина та людини в частині ст. 30, 31, 32 Конституції України.

Тому, на час дії воєнного стану, авторами пропонуються такі шляхи вдосконалення правового регулювання застосування технічних засобів в оперативно-розшуковій, контррозвідувальній та кримінальній процесуальній діяльності органів та підрозділів СБ України:

1. Розглянути питання щодо доцільності в окремих випадках тимчасово обмежувати конституційні права і свободи людини і громадянина (ст. 30, 31, 32 Конституції України), пов'язані із застосуванням технічних засобів, щодо злочинів, які готуються, та не відносяться до тяжких та особливо тяжких, а також при проведенні профілактичних заходів, коли застосування інших засобів уявляється край ускладненим.

2. Увести до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» відповідні норми, які б дозволили підвищити оперативність застосування технічних засобів у кримінальній процесуальній діяльності.

3. До глави 21 Кримінального процесуального кодексу внести такі доповнення:

- тимчасово, при неможливості оперативно отримати ухвалу суду на проведення заходів, пов'язаних із втручанням у приватне спілкування, ввести, як процесуальний документ, постанову начальника органу або підрозділу, що здійснює відповідні заходи, узгоджену зі слідчим, або постанову слідчого, який веде справу та відповідає у процесуальному порядку за додержання законності у сфері обмеження прав людини;

на час воєнного стану призупинити дію ст. 253 КПК України щодо повідомлення осіб, стосовно яких проводилися негласні слідчі розшукові дії. На думку авторів, вказана норма в умовах воєнного стану може створювати ризики витоку фактичних даних щодо оперативно-розшукових та негласних слідчих розшукових дій.

Список використаних джерел

1. Тарасюк І. В. Курс лекцій з навчальної дисципліни «Оперативно-розшукова діяльність»: навчально-методичне видання. Електронний підручник: Київ, 2017. 516 с. [Електронний ресурс] URL : <http://ord-irina.pp.ua/%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%9E%D0%A0%D0%94/>. (дата звернення: 01.03.2023).

2. Про воєнний та надзвичайний стан, захист і оборону України: збірник основних нормативних документів. Видавництво: А. В. Паливода. Київ, 2022. 144 с.

Будко Тетяна Володимирівна,
головний науковий співробітник
Українського науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України, доктор
юридичних наук, професор, заслужений діяч
науки і техніки України

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВАДЖЕННЯ СУДОВО-ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ (експертних досліджень) В ОРГАНАХ МВС УКРАЇНИ

Однією із затребуваних галузей експертних знань у роботі судових, багатьох правоохоронних, а також правозахисних органів на сьогоднішній день є судова лінгвістика. Дана галузь, під тими чи іншими назвами, здавен відігравала неабияку роль у розкритті та попередженні певної категорії злочинів, але на системне явище в Україні висновки експерта-лінгвіста перетворилися приблизно з 1971 року, коли була впроваджена судово-авторознавча експертиза [5]. Пізніше, коли склалася стійка практика звернення слідчих, співробітників оперативних підрозділів, адвокатів, прокурорів і судів до судових експертів як Служби безпеки України, так і судово-експертних установ Міністерства юстиції України, по допомогу у вирішенні питань щодо встановлення у змісті текстів публікацій, інтернет-повідомлень, листівок, різноманітних видань, публічних виступів, телепрограм та інших джерел наявності пропаганди війни, пропаганди релігійної винятковості, погроз здоров'ю та життю особи, закликів до повалення конституційного ладу, до захоплення державної влади, до масових заворушень, до здійснення інших деструктивних дій, посягань на територіальну цілісність і недоторканість держави, надання вказівок, наказів, настанов, вимагання грошових сум, а також наявності висловлювань, які порочать честь, гідність та ділову репутацію осіб, і багато іншого, - у 2015 році був офіційно введений в дію другий вид судово-лінгвістичної експертизи – семантико-текстуальна, хоча взагалі-то цей вид досліджень здійснювався в СБУ з 1993 року в межах судово-авторознавчої експертизи [3; 8].

Станом на 2023 рік в Україні до переліку судових експертиз включено судово-лінгвістичну експертизу, яка складається з авторознавчої експертизи писемного мовлення й семантико-текстуальної експертизи писемного та усного мовлення, що здійснюються експертними установами, підрозділами МЮ та СБ України, а також розпочали здійснювати у деяких регіонах в системі

МВС України. Паралельно у межах ЗУ “Про наукову і науково-технічну діяльність” проводяться лінгвістичні експертизи фахівцями, які не внесені до реєстру судових експертів, але коло питань, які ними вирішуються, зазвичай обмежене, перш за все – неможливістю надавати висновки у кримінальних провадженнях.

У системі органів МВС України ані авторознавча експертиза, ані семантико-текстуальна не здійснювалися до кінця 2022 року, і взагалі, як свідчить практика, можливості даних експертиз були маловідомі в поліції. Здебільшого із НПУ зверталися і звертаються по допомогу до експертів-лінгвістів за не так давно переданою із СБУ під юрисдикцію органів МВС лінією боротьби з релігійним екстремізмом, розпалюванням міжконфесійної, національної, міжетнічної та ін. ворожнечі. І то при цьому оперативне супроводження розслідування таких справ часто здійснюють співробітники СБУ, для яких залучення експертів-лінгвістів є усталеною традицією. Не мені судити, чим керувався законодавець, але навряд чи у державі із такою кількістю конфесій, вірян, доцільною була зазначена передача вказаної лінії роботи. Релігійний екстремізм, міжконфесійні конфлікти, підігрітий зовні розбрат за мовною ознакою, за етнічною належністю і т.п., якщо вони мають системний, масовий характер, це становить загрозу національній безпеці України (що підтверджується і сьогоднішнім), і така протиправна діяльність мала б розслідуватися Службою безпеки України.

В умовах широкомасштабної збройної агресії РФ проти України із органів МВС України дуже багато на дослідження потрапляють матеріали з ознаками злочину, передбаченого ст. 436-2 КК України (“Колабораційна діяльність”).

Трапляються випадки, коли органи поліції призначають авторознавчу експертизу (експертне дослідження), в основному ідентифікаційного плану. Коли ж експерт паралельно встановлює факти диктування, співавторства, перебування автора у стані психічної напруги, наявності ознак патології мовно-розумових процесів, взагалі надає соціально-демографічний портрет за текстовим повідомленням (вік, стать, професія, освіта, основна мова спілкування, діалект, соціальний статус автора, факт навмисного викривлення мовлення тощо), здебільшого це визиває подив у такого замовника експертизи чи експертного дослідження. На це є дві причини – відсутність міжвідомчого інформування в умовах сучасної конкуренції, а також відсутність відповідної інформації або вкрай застарілі дані щодо певних видів експертиз у підручниках криміналістики, за якими навчаються сучасні юристи.

Маючи досвід експертної роботи у галузі судової лінгвістики з 1986 року, плідно пропрацювавши із різними поколіннями оперативних працівників, слідчих, прокурорів, тепер вже й детективів із різних правоохоронних органів як на стадіях оперативного розшуку,

контррозвідувального пошуку, так і на стадіях розслідування, судового слідства, хоча зазначити, що провадження судово-лінгвістичної експертизи, особливо авторознавчої її частини, завжди як дзеркало відбивало, з одного боку, кардинальні кадрові зміни у правоохоронних органах, коли руйнувалися принципи наставництва і про цю експертизу на деякий час забували, а з іншого – виникнення недовіри до неї у тому чи іншому регіоні як до чогось суб'єктивного чи марного внаслідок некомпетентності експерта за зоною обслуговування, якому надали право підпису за формальними ознаками (має вищу філологічну освіту, іспит здав, книжки-методики має), і закономірне припинення її застосування в оперативно-розшуковій діяльності, досудовому та судовому слідстві.

Зараз, якщо семантико-текстуальна лінгвістична експертиза розрекламована засобами масової інформації у зв'язку із різними резонансними справами, то авторознавча експертиза поступово вийшла на рівень постійних звернень, зокрема у Києві, Луцьку та Дніпрі, лише завдяки компетентності наявних там експертів. В авторознавчій експертизі (експертному дослідженні) все дуже просто: експерт складає портрет, оперативно-слідча група шукає особу за складеним портретом, витрачає державні кошти, в тому числі на відрядження в інші регіони, і якщо ці пошуки виявилися марними, у результаті все ж таки знаходять автора дослідженого документа, але із зовсім іншими “портретними” даними, то до такого експерта більше не звертаються. Авторознавчі дослідження щодо складання портрету зловмисника є дуже відповідальними, напряду пов'язаними із розробкою версій, а тому абсолютно прозорими, такими, що достатньо легко перевіряються на свою хибність. Раніше у практиці СБУ, підрозділів карного розшуку МВС України експерт-авторознавець взагалі брав безпосередню участь у так званому “мозковому штурмі”, націленому на розробку пошукових версій, разом із оперативними співробітниками, оперативними психологами, слідчими. Зараз таке спілкування є протизаконним. Експерт щось написав, відправив, зворотного зв'язку немає, головне – виконав роботу, не знайшли - то просто погано шукали. І навпаки: оперативний співробітник не володіє достатніми знаннями, досвідом, в якому місці слід шукати людину з отриманими від експерта характеризуючими даними, і далі розповсюджується інформація, що авторознавча експертиза нічого не дає, вона як погане ворожіння.

Неодноразово висловлювалася думка і про те, що авторознавство, як і почеркознавство, незабаром зникнуть із переліку експертиз за непотрібністю, тому що світ невпинно переходить на новітні технології, а разом із ним і на нові методи розслідування злочинів. Тим не менш, почеркознавча експертиза як існувала, так і існує, розвиваючись далі, тому що ніхто до сьогодні не відмінив підпис особи у документах, рукописні записи у заповітах, угодах,

певні види рукописних заяв тощо. Так само авторознавча експертиза лише поглиблюється і розширює власні можливості, в тому числі періодично замінюючи собою весь технологічний та технічний арсенал способів, прийомів пошуку, наприклад, телефонних терористів, терористів у мережі Інтернет, авторів електронних погроз тощо.

Саме в Україні зародилося судове авторознавство, саме до нас приїздили на навчання у Харків (система МЮ) та у Київ (система КДБ) зі всього колишнього СРСР експерти, оперативні співробітники за лінією роботи. На пострадянському просторі, як свідчать мої власні відрядження та колег, в Україні залишається чи не єдиний осередок науково обґрунтованого, результативного здійснення авторознавчих досліджень. Але замість того, щоб продовжувати традиції, розвивати надбання попередників, ми із захопленням дивимося іноземні детективи про профайлерів та масово звертаємося по допомогу до всіляких екстрасенсів.

Так само в Україні була розроблена і впроваджена максимально наближена до потреб правоохоронних, судових органів семантико-текстуальна експертиза писемного та усного мовлення зі своїми власними методами, відмінними від чистої лінгвістики [4; 6], але ми надаємо перевагу російським лінгвістичним розробкам [1; 2 та ін.], мало узгодженим із юриспруденцією, або йдемо до викладачів ВНЗ, які не розуміються на судових експертизах.

Багато років я відстоювала позиції про необхідність впровадження власної судово-лінгвістичної експертизи в органах МВС України, нарешті це відбулося. Епоха універсальних експертів, в тому числі у галузі судової лінгвістики, на мою думку, доходить кінця. Головними чинниками цього явища є суттєве звуження спеціалізації під час навчання у ВНЗ, у непоодиноких випадках погіршення якості вищої філологічної освіти, а також страшна засміченість інформаційного простору псевдонауковими філологічними розробками, теоретичними “вишукуваннями” і т.п., достовірність яких викликає сумнів. Логічним виходом з цієї ситуації я вбачаю спеціалізацію експертів за профілем роботи правоохоронного органу, в якому чи при якому вони працюють. Мені можуть заперечити прибічники об’єднання всіх експертів під один дах (звичайно, Міністерства юстиції) – така спеціалізація призведе до місництва, експерти робитимуть те, що їм накажуть правоохоронці. Стара і безглузда пісня, яку розпочали, якщо не помиляюся, наприкінці 80-х років у Москві, і до якої залюбки вдаються адвокати в разі ймовірності програшу у справі. Експерт несе кримінальну відповідальність за складений нею документ-висновок. І цей документ можна перевірити на предмет його істинності не лише через відповідність його зібраним у справі доказам, а й в ході допиту експерта, і шляхом призначення нової (повторної, додаткової, комісійної, комплексної) експертизи в

інші установи, і запитами до експертних установ, і рецензуванням висновку експерта іншими фахівцями, і т.п.

Отже, щодо спеціалізації. Мені, як експерту СБУ (паралельно МЮ), наприклад, було складно відповісти на питання оперативного співробітника з поліції “До якої категорії “кримінальників” (“уголовников”) відноситься дана особа за жаргонізмами, які вона вживає у мовленні?” Прийшлося здобувати значний обсяг “маляв”, зразків інших видів листування ув’язнених, вивчати їх. Виникають труднощі і в ході дослідження об’єктивного змісту листування розповсюджувачів наркотичних засобів. Мене не зрозуміють в СБУ, якщо я розроблятиму, наприклад, методику розпізнавання у змісті тексту, усного виступу пропаганди жорстокості, насильства стосовно тварин, поняття прихованої реклами наркотиків або схиляння до їх вживання у виступах на телеканалах тощо - із подальшими пропозиціями щодо внесення відповідних змін до КК України. Так, зокрема, у сумнозвісній справі стосовно особи, яка іменує себе “Doghunter”, ми з колегою із КНДІСЕ МЮ, раніше не стикаючись із цим питанням, із подивом виявили, що пропаганда культу насильства та жорстокості в Україні розглядається лише через призму творів (ст. 300 КК України [7; 9]), до яких, за юридичним визначенням, не відносяться інтерв’ю, виступи у ЗМІ, як би в них не закликали до вбивства тварин. На останок, коментуючи своє рішення, суд, враховуючи резонансність справи у середовищі захисників тварин, поспішив звинуватити експертів у неясності висновку. Хто має піднімати всі ці нашарування невирішених юридичних і лінгвістичних питань, від яких залежать долі, кар’єри людей, віра у справедливість? Кожен за своїм напрямом роботи, спрофільованим на вирішення завдань за конкретними категоріями справ.

Чи не безглуздя буде перекладання функцій експерта СБУ, який допомагає, аналізуючи об’єктивний зміст листування між агентом та резидентом, виявити ознаки розвідувально-підривної діяльності, на експерта СБУ МЮ чи МВС України або взагалі на якогось “незалежного експерта”? Може, хай будь-хто, аби не експерти СБУ, розбираються і з матеріалами, які містять пропаганду тероризму, ознаки навчання чи підготовки до вчинення терористичних актів, замасковану умовностями передачу відомостей про переміщення військ, збройної техніки тощо? У поліції своя специфіка, у СБУ своя, у МЮ – теж, але надто широка, щоб якісно робити все. На мій погляд, щоб не очікувати у величезних чергах експертних установ інших відомств на висновки лінгвістичних експертиз чи експертних досліджень, МВС доцільно прискорити у своїх установах, підрозділах створення власних експертних ділянок лінгвістичних досліджень із певною спеціалізацією.

Теоретично так можна нібито утворювати при кожному правоохоронному органі власні експертні підрозділи. Не впевнена

щодо інших видів експертиз, але об'єкти і задачі традиційних криміналістичних експертних досліджень, судово-лінгвістичних експертиз, наприклад, у замовленнях з боку НАБУ, ДБР відрізняються лише політичною значущістю фігурантів, значними розмірами грошових сум, ступенем резонансності справ або секретністю розслідування тощо, а не своєю сутністю. Тобто лінгвістичні експертизи для НАБУ й ДБР не потребують якоїсь спеціалізації експертних знань.

Вказана спеціалізація не унеможлиблює перевірку об'єктивності експертів шляхом призначення експертиз в інші установи. Існують загально визнані алгоритми експертного дослідження мовлення, які дозволяють вирішувати будь-яку задачу як авторознавчої експертизи, так і семантико-текстуальної, просто експерт, який не спеціалізується, наприклад, на мовленні наркодилерів, витратить більше часу на проведення експертизи, ніж його колега із МВС, фахівець у цій галузі, але також відповідь на поставлене питання.

Каменем спотикання у розвитку судово-лінгвістичної експертизи є підбір кадрів, особливо авторознавців. За моїми спостереженнями філологи здебільшого мають добру пам'ять, володіють великим обсягом інформації, в той же час у них залишає бажати на краще аналітичне мислення, але філолога можна навчити здійснювати аналіз об'єктивного змісту мовного повідомлення за принципами експертології. Що ж стосується авторознавства, то фахівців у цій галузі завжди можна було перерахувати на пальцях. Кандидат в авторознавці, окрім володіння глибокими базовими знаннями, має бути "опером" від філології, уважним, спостережливим, із тонкою психічною організацією, здібністю перевтілення в образ невідомого автора, розвиненими аналітичними здібностями, і таким, що постійно буде саморозвиватися.

Керівники експертних підрозділів можуть зауважити – навіщо нам такі проблеми, краще відкрити більше технічних спеціальностей, а для вирішення певної категорії авторознавчих завдань є апарат спеціалістів з числа довірених осіб або агентів (не знаю, як на сьогоднішній день називаються в органах МВС такі особи). Одне не заважатиме іншому, але перевага висновку експерта полягає у тому, що він все ж таки є джерелом доказів у справі. До того ж, як показав проведений мною свого часу через оперативних співробітників експеримент, жоден з агентів-спеціалістів, в силу відсутності експертно-криміналістичної підготовки щодо системного, поетапного вивчення об'єктів дослідження, не розпізнав у переданих мною текстах навісного викривлення мовлення.

Підсумовуючи висловлене, з огляду на широке коло специфічних завдань, які виконують органи МВС України, в тому числі, пов'язаних із різноманітними мовними документами, аудіозаписами розмов, вважаю актуальним подальше впровадження у

практику експертних установ та підрозділів даної системи експертних ділянок за напрямом “судово-лінгвістична експертиза”, але не таких, що дублювали би вже існуючі, а розвивали власну спеціалізацію із врахуванням специфіки об’єктів оперативного розшуку, злочинів, що розслідуються органами МВС України.

Список використаних джерел

1. Баранов А.Н. Лингвистическая экспертиза текста : теоретические основы и практика : учебное пособие. – 5-е изд. – М.: ФЛИНТА : Наука, 2013. 592 с.
2. Бринев К.И. Теоретическая лингвистика и судебная лингвистическая экспертиза : монография / К.И. Бринев ; под ред. Н.Д. Голева. – Барнаул : АлтГПА, 2009. 252 с.
3. Будко Т.В. Теория и практика исследования речевых текстуальных источников информации в деятельности СБ Украины: Монография. – К.: НА СБ Украины, 2003. 279 с.
4. Будко Т.В. Проблемні питання судово-лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи мовлення та рекомендації щодо їх вирішення. Монографія. – К.; НА СБ України, 2017. 85 с.
5. Вул С.М. Криминалистическое исследование признаков письменной речи. – К.: РИО МВД УССР, 1973. 43 с.
6. Загальна методика судово-лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи / Т.В. Будко. – К.: Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, 2020. – 55 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред.. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: “ЮСТІНІАН”, 2012. 1223 с.
8. Литвин (Будко) Т.В. Неидентификационные исследования в судебно-лингвистической экспертизе письменной речи. – К., 1995. 395 с.
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. – К.: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

Бутко Роман Юрійович,
т. в. о. начальника Департаменту
кримінального аналізу Національної поліції
України

РОЗВИТОК ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Обмін досвідом з протидії злочинності в умовах воєнного стану є дуже актуальним та важливим на сучасному етапі роботи поліції.

Департамент кримінального аналізу з перших моментів широкомасштабного вторгнення активно співпрацює з оперативними підрозділами в напрямку документування воєнних злочинів і злочинів проти людства, учинених військовими російської федерації в Україні.

Серед успішних кейсів такої роботи є участь у розпізнаванні військових російської федерації, причетних до скоєння воєнних злочинів на території України.

Зокрема, підрозділи кримінального аналізу брали активну участь у розслідуванні фактів розстрілу росгвардією рф цивільного населення та військовослужбовців ЗСУ в смт Гостомель Київської області. За допомогою програм розпізнавання облич та відеоаналітичного дослідження отримано достатньо доказів причетності військовослужбовців росії до масових розстрілів.

Набутий досвід став основою стратегії впровадження концепції поліцейської діяльності, керованої аналітикою, яка наразі проходить становлення у столиці та буде розповсюджуватися на всі регіони.

По-перше вибудовується трірівнева система аналітики, де 1 рівень – місцевий (район або ОТГ), 2-й регіональний рівень (ГУНП), 3 – центральний апарат.

На сьогодні на центральному рівні в Департаменті кримінального аналізу за штатом 60 осіб, з яких 30 аналітиків. Структурно він складається з 2 управлінь, які поділяються на 8 відділів та сектор.

Основні завдання, покладені на Департамент – це організація та безпосереднє здійснення стратегічного, тактичного та оперативного рівнів аналізу, організаційно-методичне та нормативно-правове врегулювання діяльності служби, запровадження нових методів роботи, спеціалізованого програмного забезпечення, а також створення умов для розвитку особового складу служби, у тому числі за сприяння міжнародних партнерських організацій.

З 2021 року в кожному ГУНП створено підрозділ кримінального аналізу загальною чисельністю понад 250 осіб. У 2022 році розпочалася робота по створенню секторів кримінального аналізу в районних управліннях поліції.

Управління кримінального аналізу ГУНП в м. Києві стало першим територіальним підрозділом, який розпочав імплементацію моделі ІІР у практичному просторі, а також розпочав розбудову секторів кримінального аналізу на районному рівні. Саме вона повністю розкриває потенціал та можливості аналітиків, раціональний розподіл сил і засобів для виконання завдань поліції.

Якщо звернутися до результатів роботи Департаменту, то 30-ма аналітиками в 2022 році опрацьовано понад 800 запитів на проведення кримінального аналізу, що більш, ніж вдвічі перевищує показники 2021 року. За результатами розгляду зазначених запитів підготовлено 11, 4 тис. аналітичних продуктів.

У межах протидії російській агресії кримінальними аналітиками зібрано установчу інформацію відносно 3,5 тис. осіб, причетних до колабораціонізму, забезпечено відпрацювання інформації відносно 12 тис. громадян російської федерації та білорусі на причетність до збройних формувань країни-агресора або диверсійно-розвідувальних груп.

Створено 300 аналітичних досьє відносно високопосадовців російської федерації, причетних до посягання на територіальну цілісність України, за результатами чого виявлено їх бізнес і нерухомість у 12 країнах ЄС і США.

У взаємодії з Департаментом міграційної поліції здійснюється аналітична робота щодо перевірки фактів депортації російською федерацією дітей з окупованих територій. На сьогодні вже опрацьовано відомості відносно 5,8 тис. дітей.

Найближчим пріоритетом розвитку служби є координація впровадження проекту СОКТА-Україна, де на основі збору та аналізу відомостей з протидії організованій злочинності розроблятимуться подальші стратегічні кроки правоохоронної діяльності.

Розбудова столичного підрозділу кримінального аналізу є «моделлю» побудови інших та продемонструвала помітні результати сприяння документуванню воєнних злочинів, а також ефективного аналітичного супроводження протидії «внутрішній» злочинності: шахрайствам, убивствам, наркозлочинам та іншим.

Перший столичний відділ кримінального аналізу був створений у 2017 році й налічував лише 3 кримінальних аналітиків. Поступова розбудова та реорганізація цього підрозділу, а також демонстрація реального потенціалу служби сприяла тому, що на сьогодні в столичному головному управлінні функціонує Управління кримінального аналізу зі штатною чисельністю у 8 аналітиків. А також у кожному районному управлінні міста створено відповідний сектор. На сьогодні в столиці 10 секторів кримінального аналізу, у кожному з яких передбачено 3 штатні посади аналітиків.

При цьому всі вони мають приблизно однакову модель організації та комплектування.

Першочергова мета створення вищевказаних секторів - збільшення ефективності та оперативності залучення кримінальних аналітиків до розробок та розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів (воєнних злочинів, умисних вбивств, пограбувань та розбійних нападів, вимагань, незаконних заволодінь транспортними засобами тощо) та швидка комунікація між вказаними секторами, щодо оперативного відпрацювання резонансних подій, встановлення розшукуваних осіб та транспортних засобів, ідентифікація осіб з використанням методології OSINT.

Використання системи відеоспостереження «Безпечне місто», а саме її аналітичної складової – є невід’ємною частиною повсякденної роботи аналітика при розкритті злочинів за «гарячими слідами», адже вказаний інструмент в сукупності з іншими аналітичними онлайн системами дає можливість в найкоротший час ідентифікувати та затримати злочинця.

З початку широкомасштабного вторгнення російської федерації зусилля кримінальних аналітиків були переважно зосереджені на відпрацюванні воєнних злочинів, налагодженні ефективної комунікації та допомоги підрозділам кримінального аналізу суміжних областей.

Масовані ракетні обстріли столиці додали до завдань служби моніторинг інформаційного простору та систем відеоспостереження на предмет фіксації дій ворога.

Суттєві пошкодження в енергетичній структурі Києва спричинили поступове переформатування роботи підрозділу, спрямованого на забезпечення цілодобової аналітичної підтримки діяльності оперативних підрозділів.

Важливою підтримкою роботи підрозділів кримінального аналізу є успішне використання можливостей систем відеоспостережень, а також інформаційних ресурсів інших органів державної влади, таких як Міністерство юстиції, Державна міграційна служба та інших.

Ефективні результати роботи кримінальних аналітиків, передусім, пов’язані з інструментами, якими користується кожен працівник. Минулого року працівниками кримінального аналізу взято на озброєння такі найсучасніші програмні компоненти таких корпорацій як «MAXAR», «BigData People Artelligence», «Clearview AI» та «RuAssets».

Зокрема, ці програми допомагали аналітикам успішно розпізнавати воєнних злочинців, отримуючи дані з відкритих джерел інформації.

Унікальні можливості підрозділів кримінального аналізу сприяли тому, що їх ефективність була оцінена оперативними підрозділами. Як наслідок, спостерігається суттєве збільшення попиту на аналітичні продукти.

Позитивний досвід Управління кримінального аналізу ГУНП в м. Києві імplementовано на інші регіони нашої держави. Відбулося створення секторів кримінального аналізу в районних управліннях Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області, а також функціонування таких секторів в Одеському районному управлінні поліції Головного управління Національної поліції в Одеській області та в Миколаївському районному управлінні поліції Головного управління Національної поліції в Миколаївській області.

У найближчій перспективі розширення цього досвіду на Полтавську та Харківську області.

Веденяпіна Марина Михайлівна,
доцент кафедри економічної безпеки та
фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним з основних завдань Мінсоцполітики та соціального захисту є побудова системи соціального обслуговування та соціальної роботи, що забезпечує вчасну, доступну та якісну підтримку населення і наближена до кращих європейських практик.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на наші землі та запровадження воєнного стану в Україні є серйозним викликом для соціального забезпечення населення країни.

Суть соціальних послуг полягає в тому, що вони надаються особам, які не мають можливості впоратися самостійно із власними труднощами.

Психологічна, матеріальна та фізична шкода, завдана бойовими діями та тимчасовою окупацією, належить до чинників, що негативно впливають на життя людей, особливо родин із дітьми, сьогодні багато громадян потребують допомоги соціальних працівників.

Організовуючи свою роботу соцслужби у звичайний час, розуміючи, що соціальна робота та надання соціальних послуг - це професійна діяльність і, як і в медицині, головне - не нашкодити! Соціальні служби підходять до ухвалення рішень щодо надання послуг дуже обережно, ретельно вивчають ситуацію, проблеми та можливості кожної людини, тісно контактують із нею. Докладається максимум зусиль, щоб бути в тісному контакті з людиною і максимально долучатися до розв'язання її проблем.

Надання соціальних послуг регулюється Законом України «Про соціальні послуги», здійснюється в рамках ведення випадку і включає кілька етапів (аналіз заяви, оцінка потреб, визначення

середньомісячного валового доходу заявника, ухвалення рішення, розробка індивідуального плану, укладення договору, виконання договору і моніторинг) і передбачено, що це може зайняти до або більше 10 робочих днів.

Рішення про надання соціальних послуг ухвалюють структурні підрозділи із питань соціального захисту сіл, селищ і муніципалітетів та місцеві адміністрації з надання стаціонарної допомоги. Крім того, виконавчі органи сільських, селищних і міських рад можуть ухвалювати рішення про призначення та виплату винагороди особам, які здійснюють догляд за родичами.

Соціальні послуги надаються за рахунок місцевого бюджету. Це довгий алгоритм дій, а в умовах воєнного стану на це немає часу.

Сьогодні кожна година кожного дня може бути вирішальним моментом у житті та здоров'ї людини.

Наприклад, непоодинокі випадки, коли в наслідок загибелі або від'їзду близьких у більш безпечні райони, літні люди залишилися самі вдома, і ця категорія населення є найбільш незахищена та потребує допомоги соціальних служб. Тому під час організації роботи з надання соціальних послуг в умовах воєнного стану Міністерство соціальної політики рекомендувало місцевим органам влади опрацювати систему надання соціальних послуг на екстреній (кризовій) основі. Така організація забезпечує швидке (протягом одного дня) ухвалення рішень про надання соціальних послуг.

Також рекомендується, місцевим органам влади за необхідності делегувати рішення про надання соціальних послуг безпосередньо операторам, в такий спосіб максимально скоротити час надання підтримки.

Звісно, у майбутньому надавачі соціальних послуг також інформуватимуть про пропоновані ними соціальні послуги. Для цього міністерство розробило відповідну форму для класифікації видів допомог в залежності від ситуації, в якій опинилась людина; основних проблем, розв'язання яких вона потребує; надання їй соціальних послуг; послуги які вже були їй надані; а також тривалості надання цих послуг.

Наразі наказ Міністерства соціальної політики від 18.04.2022 № 135 «Про затвердження форми акту про надання повнолітній особі соціальних послуг екстрено (кризово)» доопрацьовується на підставі зауважень Міністерства юстиції та згодом буде повторно його подання на державну реєстрацію.

Механізм надзвичайної (кризової) ситуації дає змогу надавати низку соціальних послуг, включи догляд вдома, або у стаціонарі медичних закладів, наданням помешкання, консультуванням, соціальну підтримку сім'ям із дітьми та натуральну допомогу (продуктами, ліками, речами першої необхідності) тощо.

Уряд також спростив процедуру ухвалення рішень щодо надання стаціонарних соціальних послуг, що надаються інтернатними установами соціального захисту, стаціонарними відділеннями регіональних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) або центрами соціального обслуговування.

Наразі рішення ухвалюють на підставі однієї заяви громадянина, а після надходження до установи співробітники мають посприяти у швидкому відновленні документів, що посвідчують особу та вирішенні інших питань, якщо це необхідно. Однак тут важливо, щоб у людини був притулок, задовольнялися її основні потреби (їжа, вода, одяг), забезпечувався догляд і надавалася психологічна підтримка.

Водночас Президентом України Володимиром Зеленським було підписано прийнятий Верховною Радою України 14 квітня 2022 року Закон України „Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях”.

Норми прийнятого закону вносять зміни до законів України „Про соціальні послуги” та „Про правовий режим воєнного стану”, а саме: середньомісячний валовий дохід громадянина визначатиметься з урахуванням попереднього кварталу до місяця, що передує місяцю подання заяви, а не попередніх шести місяців, як раніше. Це дасть змогу, зокрема, запровадити електронний обмін даними про національний дохід із Державною податковою службою.

У період введення в Україні надзвичайного або воєнного стану розширюються повноваження виконавчих органів місцевих та Київської міської адміністрацій, сільських, селищних і міських рад шляхом надання їм можливості визначати деталі рішень щодо надання соціальних послуг.

Якщо на території України запроваджено надзвичайний або воєнний стан і соціальні послуги надаються в терміновому порядку (кризово), встановлюється, що управління таким випадком не застосовується до рішень про надання соціальних послуг. Це дає змогу ухвалювати рішення про надання соціальних послуг протягом однієї доби на підставі заяви або повідомлення про потребу в послугі та розробляти нормативно-правові акти про надання таких послуг.

Право ухвалювати рішення про надання соціальних послуг на екстремній (кризовій) основі буде надано безпосередньо надавачам таких послуг, що забезпечить негайну допомогу населенню.

Він передбачає, що всі соціальні послуги надаються безоплатно особам, які зазнали шкоди в наслідок пожежі, стихійного лиха, катастроф, воєнних дій, терористичних актів, збройних конфліктів або тимчасової окупації.

Соціальні послуги (притулок, догляд, допоміжне житло, натуральне забезпечення, транспорт), надані під час воєнного стану в

Україні або окремих її населених пунктах надавачами соціальних послуг у формі державної/муніципальної власності на новому місці проживання/перебування внутрішньо переміщених осіб, які перебувають у складних життєвих умовах внаслідок шкоди, заподіяної воєнними діями, терористичними актами, збройним конфліктом чи тимчасовою окупацією, доведено, що фінансування здійснюється за допомогою таких послуг (наприклад, на території України або окремих її населених пунктів, тощо).

Повноваження військових адміністрацій розширено в частині управління надавачами соціальних послуг та організації надання таких послуг.

Реалізація ухваленого законодавства забезпечить оперативне надання соціальних послуг із захисту життя та здоров'я особам/сім'ям, які постраждали в наслідок вчинення агресії з боку росії на території України.

Міністерство соціальної політики робить кроки щодо якнайшвидшого приведення нормативно-правових актів у відповідність до прийнятого закону.

Аналогічного досвіту не має жодна країна, Україна сьогодні успішно складає прецедент, який в майбутньому, у разі необхідності, може бути використаний іншими країнами під час введення надзвичайного стану в наслідок епідемії, стихійних лих тощо.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про соціальні послуги» від 27.04.2022, Електронне джерело URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>).

2. Перелік нормативно-правових актів до Закону України „Про соціальні послуги” Електронне джерело URL:https://www.msp.gov.ua/files/sp/per_norm_aktiv.do

3. Міністерство соціальної політики, довідкові матеріали, соціальні послуги “Держава підтримує найбільш незахищені категорії населення під час війни” 19.09.2022 Електронне джерело URL:<https://www.msp.gov.ua/news/22206.html>

4. Міністерство соціальної політики, довідкові матеріали, соціальні послуги “Видатки місцевих бюджетів на соціальну підтримку складають від 3% до 13%” 07.07.2022 Електронне джерело URL: <https://www.msp.gov.ua/news/22024.html>

Гелемей Микола Олегович,

старший науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЩОДО ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні, перебуваючи в умовах війни, незаконне переміщення товарів та предметів зі спеціальним режимом обігу через митні кордони держави, виходить на якісно новий рівень, відтак і заходи протидії держав контрабанді повинні розширюватись та постійно вдосконалюватися, проте їхньою спільною ознакою можна визнати встановлення різних видів юридичної відповідальності за таке діяння.

Враховуючи географічне положення України, її територія є вкрай привабливою для транзиту наркотиків, що дозволяє розглядати нашу державу як складову транснаціонального наркобізнесу. Проте сформований в Україні ринок споживання наркотиків також вимагає надходження наркопродукції для власних потреб, тож, крім транзиту наркотиків територією України, її митні кордони використовуються для заповнення українського наркоринку.

Масштабна контрабандна діяльність на початку ХХ ст. вперше почала становити серйозну загрозу військовій та економічній безпеці багатьох держав. У відповідь були вжиті жорсткі державні заходи. Так, у Франції, за наказом Наполеона Бонапарта, затримані партії контрабандного товару спалювалися. Внаслідок виваженої каральної політики, з одного боку, а також лібералізації податкового і митного законодавства та поступової зміни ставлення суспільства до контрабандистів - з іншого, контрабандна діяльність у Західній Європі і США поступово, до середини ХІХ ст., скоротилася до контрольованого урядами цих країн рівня. Незважаючи на відомі успіхи держав у боротьбі з контрабандою в ХІХ ст., перша половина ХХ ст. у США та низці інших країн світу знову стала активним періодом масової контрабанди. Причиною цього явища був передусім уведений у 1919 р. у США так званий «сухий» закон, який не тільки дав імпульс небувалого раніше росту контрабанди алкоголю в країні, а й у подальшому призвів до утворення і становлення в Америці транснаціональних кланів організованої злочинності [1, с. 23- 24].

Особливо чітко цей підхід протидії контрабандним злочинам виписаний у кримінальному законодавстві Китайської Народної Республіки. Законодавець присвятив регламентації відповідальності за вчинення цих злочинів ст. 151-156 КК із суворими санкціями.

Можливо, особливості підходів до вирішення проблеми протидії окресленій групі правопорушень, особливо контрабанді наркотиків, коштовних тварин і виробленої з них продукції, багато в чому продиктовані впливом релігійних догматів буддизму.

Законодавець КНР окремо у ст. 349 КК КНР регламентує відповідальність за «покривання злочинних елементів, що займаються контрабандою наркотиків, надання притулку злочинним елементам, приховування наркотиків». Кримінальний кодекс КНР передбачає підвищену відповідальність при спеціальному рецидиві. Стаття 356 цього кодексу встановлює, що особи, які раніше були засуджені за контрабанду наркотиків і знову вчинили злочин, пов'язаний із незаконним обігом наркотиків, караються максимально суворим покаранням, передбаченим відповідною статтею КК.

Як бачимо, перелік цінностей, узятих кримінальним законом під охорону, досить широкий: це інтереси у сфері суспільної безпеки і здоров'я населення, кредитно-грошової системи, флори, фауни. При цьому ознакою загальної жорстокості стосовно контрабандної злочинності є ставлення законодавця до караності контрабанди наркотиків. Проблеми економічної безпеки були і є пріоритетними для цієї держави. На забезпеченні економічної безпеки держави сфокусовані правові механізми, організаційні і тактичні методи і засоби, аж до проведення публічної страти.

Не викликає сумнівів, що контрабанда має організований транснаціональний характер і залишається дуже серйозним фактором, що впливає як на соціально-економічну ситуацію, так і на криміногенну обстановку в державі [1].

Транснаціональний характер контрабанди націлює правоохоронні органи на міжнародне співробітництво для ефективної протидії цьому злочину, основу якої складають міждержавні угоди. Вони визначають порядок і умови юрисдикції у справах, зачіпають інтереси декількох держав, забезпечують взаємну правову допомогу державних органів при виконанні слідчих, оперативного-розшукових, судових і нотаріальних дій, обмін досвідом і службовою інформацією між правоохоронними органами різних держав.

Контрабанда полягає в незаконному переміщенні яких-небудь цінностей через кордон різних держав і визнається правопорушенням міжнародного характеру. Відповідальність за контрабанду встановлюється за внутрідержавним адміністративним або кримінальним законодавством. До теперішнього часу багатосторонньої угоди щодо протидії контрабанді не прийнято.

Отже, перетинання митного кордону з порушенням закону існувало з найдавніших часів. Розвиток норм про відповідальність за контрабанду був щільно пов'язаний із розвитком міждержавних торгових стосунків. Метою контрабандистів, у першу чергу, було не сплачувати податки на товари, які переміщувалися. Це явище під

впливом норм та заходів щодо протидії йому пристосовувалось до конкретних умов, що і дозволяло контрабанді існувати та розвиватися такими темпами протягом тривалого часу.

В умовах воєнного стану доцільно виділити такі основні й перспективні форми міжнародного співробітництва держав в оперативно-розшуковій діяльності, як: обмін оперативно-розшуковою та іншою інформацією; запобігання, припинення й розслідування злочинів, щодо яких підписані спеціальні угоди між державами; розшук і затримання злочинців на підставі договірних відносин або разових звернень однієї держави до іншої; видача злочинців іншій державі або міжнародному органу для кримінального переслідування; передача осіб, засуджених до позбавлення волі для відбування покарання в державі, громадянами якої вони є, або державі, в якій ці особи постійно проживають; передача органам іншої держави під нагляд умовно засуджених або умовно звільнених осіб; захист прав і свобод громадян однієї держави при здійсненні правосуддя в іншій країні; спільне вивчення причин, умов та інших проблем злочинності, а також обмін досвідом роботи правоохоронних органів та ін.

Список використаних джерел

1. Кримінальна відповідальність за контрабанду: національний та міжнародний досвід: монографія / [А. А. Музика, А. В. Савченко, О. В. Процюк та ін.]. – К.: ПАЛІВОДА А. В., 2011. – 276 с.
2. Хараберуш О. І. Контрабанда - тяжкий транснаціональний злочин. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: Збірник наукових праць Донецького юридичного інституту МВС України. – 2013. № 3. – С. 54–62.

Грїбов Михайло Леонїдович,

провідний науковий співробітник Наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

ВИКОРИСТАННЯ СТОРОНОЮ ОБВИНУВАЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ, ОТРИМАНОЇ З ПОРУШЕННЯМ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТАКТИКА ДІЙ ЗАХИСНИКА

Проведені нами дослідження засвідчують, що оперативно-розшукова інформація (ОРИ) використовуються правоохоронними органами для виконання завдань кримінального провадження у офіційний та неофіційний або ж у змішаний спосіб. Офіційний спосіб має наступні прояви:

- 1) використання матеріалів ОРД як підстави для початку досудового розслідування, згідно з положеннями п. 1 ст. 10 Закону

України «Про оперативно-розшукову діяльність» та ст. 214 КПК України. Так, п. 1 ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачає, що матеріали ОРД використовуються як приводи та підстави для початку досудового розслідування. Це корелюється з положеннями ч. 1 ст. 214 КПК України, де зазначено, що слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР. Таким «повідомленням» або «будь-яким джерелом» і можуть бути матеріали ОРД.

2) п. 2 ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачає, що матеріали ОРД використовуються для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні. Це повним обсягом узгоджується з положенням остатньому абзацу ч. 2 ст. 99 КПК України, де зазначено, що матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази.

Офіційний спосіб передбачає використання у кримінальному процесі саме матеріалів ОРД. Як слушно вказав М. А. Погорецький, поняття «використання оперативно-розшукової інформації» та «використання матеріалів ОРД» мають неоднакове змістовне навантаження. У першому випадку мова йде про відомості (дані, фактичні дані), які використовуються автономно від матеріалів ОРД, тобто без їх документального закріплення відповідно до форм, визначених Законом про ОРД та відомчими нормативними актами. У другому – про використання як самої ОРІ, так і тих матеріалів (документів, предметів), у яких вона зафіксована [1, с. 287].

Неофіційний спосіб використання ОРІ застосовують в тактичних цілях. Зокрема, при одержанні оперативними працівниками інформації про придбання особою партії наркотиків з метою збуту, або ж відомостей про плани особи переправити через митний кордон поза пунктами пропуску зброю, вибухові речовини, або ж виготовлення особою партії підроблених грошей, або ж планів щодо продажу людини тощо. При цьому, як правило, оперативну інформацію реалізують шляхом раптового затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення в порядку ст. 208 КПК України (саме у той момент коли достовірно знають, що вона має при собі предмет злочину), її особистого обшуку та огляду місця події. Усе це цілком законна діяльність.

Але з точки зору забезпечення прав обвинуваченого, головна відмінність офіційного та неофіційного способу використання ОРІ у кримінальному провадженні полягає у тому, що в першому випадку у сторони захисту є: 1) розуміння, що проводилася ОРД; 2) підстави та можливість перевірити законність її проведення. У другому випадку стороною захисту позбавлена цього.

Саме з цих причин оперативні підрозділи, слідчі та прокурори сьогодні віддають перевагу неофіційному (поза процесуальному) використанню ОРІ у кримінальному провадженні. Застосування цього способу дає можливість приховати усі істотні порушення прав людини, які сьогодні є притаманними діяльності оперативних підрозділів. Серед них: фактичне проведення ОРД без заведення ОРС; проведення конкретного оперативно-розшукового заходу поза межами ОРС; заведення ОРС без підстав для проведення ОРД; проведення оперативно-розшукових заходів в межах ОРС щодо особи, яка не є об'єктом ОРС; проведення оперативно-розшукових заходів, непередбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»; проведення оперативно-розшукових заходів, що вимагають дозволу слідчого судді без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов; організація оперативним підрозділом провокації злочину тощо.

У разі неофіційного використання ОРІ захисник фактично позбавлений можливості перешкодити притягненню до кримінальної відповідальності особи, спровокованої правоохоронцями на вчинення злочину або значно обмеженої у правах в інший прихований спосіб в процесі проведення ОРД.

Проте існують певні явні та неявні ознаки (маркери, індикатори), за якими як захисник, так і прокурор може дійти висновку про неофіційне використання ОРІ для викриття підозрюваного, обвинуваченого. До явних ознак належать певні документи (довідки, рапорти, повідомлення, листи), що оформлюються працівниками оперативних підрозділів та потрапляють до матеріалів кримінального провадження. У таких документах вживаються словосполучення на зразок: «в ході реалізації оперативної інформації», «за одержаною оперативним шляхом інформацією», «відповідно до інформації з оперативних джерел» тощо. Ці документи не мають жодного доказового значення але вказують на те, що до затримання особи проводилась ОРД.

До прихованих ознак належать присутність оперативних працівників на місці затримання, підказки з їх боку слідчому під час невідкладних слідчих дій (огляду місця події та обшуку особи). У окремих випадках вдається встановити та довести, що до затримання (відповідно і до початку кримінального провадження) оперативні працівники проводили візуальне спостереження за особою, яку у

подальшому і затримали. Крім того під час конфіденційного спілкування з підзахисним адвокат може дізнатися чимало подробиць які прямо та непрямо вказують на проведення ОРД.

У переважній більшості кримінальних проваджень щодо незаконного обігу наркотичних засобів у повідомленнях про підозру та у обвинувальних актах вживається формулювання на зразок: «у невстановлені слідством час та дату, за невстановлених обставин «О» придбав у невстановлених осіб та зберігав при собі особливо небезпечний наркотичний засіб...». У той же час, аналіз матеріалів цих проваджень дає підстави стверджувати, що у слідчого були усі можливості встановити джерела й обставини придбання наркотиків. Адже затримані на гарячому оптові та дрібні розповсюджувачі наркотиків, як правило, отримують посилки з товаром у відділеннях приватних поштових установ разом з поштовою накладною. Навіть якщо відправник скористався вигаданими даними, то існує багато способів для встановлення його особи (що є предметом окремого дослідження). Якщо слідчий цього не робить, то виникає розумний сумнів у тому чи не пов'язаний відправник наркотиків з правоохоронцями, чи не було спровоковано вчинення злочину їх діями.

Аналіз подібних кримінальних проваджень свідчить, що фактично оперативні працівники проводять контроль за вчиненням злочину у формі контрольованої поставки. Адже їм заздалегідь відомо про пересилання «Новою поштою» наркотиків, про час та місце їх отримання (передачі). Вони спеціально організують контроль за цим процесом, свідомо допускають (не припиняють) отримання особою наркотиків, стежать за її переміщенням і лише з часом затримують її.

Таким чином у разі неофіційного використання матеріалів для виконання завдань кримінального провадження завжди існує імовірність, що усі докази у такому провадженні були одержані завдяки інформації, отриманій з істотним порушенням прав людини.

Але фактично обов'язок доведення того, що ОРД мала місце, що вона проводилась з істотним порушенням прав людини і що саме завдяки цій діяльності одержано інші докази (які стали підставою для висунення підозри та обвинувачення) фактично покладені на сторону захисту.

Вважаємо, що у разі виявлення явних та прихованих ознак проведення ОРД щодо підозрюваного, обвинуваченого сторона захисту вже на стадії досудового розслідування має створити умови для одержання доказів цього. Основним інструментом створення таких умов є подання адвокатського запиту до оперативних підрозділів, які були чи могли б бути залучені до проведення ОРД. Застосування даного інструменту з точки зору процесуальної форми пов'язано з низкою проблем [2], а у наданні відповіді на запит щодо проведення

ОРД відносно конкретної особи однозначно буде відмовлено. Тим не менш адвокатський запит є невід'ємним елементом роботи захисника з доказування того, що ОРД мала місце, що вона проводилась з істотним порушенням прав людини. Адже відмова оперативного підрозділу у наданні адвокату необхідних відомостей є підставою для звернення до слідчого судді, суду з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів. А якщо відповідь на запит буде мотивована вимогами Закону України «Про державну таємницю» та Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, то це стане додатковим аргументом на користь того, що ОРД проводилася (не можуть становити державної таємниці відомості, яких не існує).

Наступним кроком є подання адвокатом клопотання тимчасовий доступ до слідчого судді, суду речей і документів. У разі надання такого дозволу та доступу адвоката до необхідної інформації, вбачається два варіанти використання одержаних захисником відомостей у кримінальному провадженні. Перший – розсекречення відповідних відомостей у порядку встановленому законом та підзаконними нормативно-правовими актами. Другий – подальше здійснення кримінального провадження у порядку передбаченому гл. 40 КПК України.

Одержана інформація підлягає детальному аналізу на предмет законності проведення кожного оперативно-розшукового заходу та законності заведення ОРС в цілому.

Не виключений варіант коли слідчий суддя, суд відмовить захиснику у задоволенні клопотання про тимчасовий доступ до документів ОРД відносно підозрюваного обвинуваченого. У такому разі захисник отримує підстави для оскарження відповідних судових рішень на подальших стадіях кримінального провадження.

Зауважимо, що стратегія захисту, заснованою на доказуванні адвокатом недопустимості доказів, здобутих завдяки інформації отриманій з істотним порушенням прав і свобод людини не завжди є ефективною. Її доцільно застосовувати лише з урахуванням конкретних обставин перебігу кримінального провадження (зокрема, застосування до підзахисного запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою або домашнього арешту; кількості та тяжкості та інкримінованих йому злочинів; перспектив призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, а також можливості застосування звільнення від покарання та його відбування тощо). Так, тримання під вартою раніше не судимої особи, якій загрожує покарання нижня межа якого встановлена на рівні не більше п'яти років, у багатьох випадках робить пропоновану у даній статті стратегію непродуктивною. Адже за її застосування досудове розслідування і судове провадження у судах усіх інстанцій може зайняти декілька років і весь цей час обвинувачений буде знаходитися

в умовах неволі. В таких випадках укладання угоди про примирення або про визнання вини (з погодженням звільнення від відбування покарання) дає можливість у найкоротший термін звільнити клієнта.

Список використаних джерел

1. *Погорецький М. А.* Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Харків : Арсіс, 2007. 576 с.

2. *Старенький О. С.* Витребування документів як засіб отримання доказів захисником у кримінальному провадженні: проблеми визначення процесуальної форми. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 58–69

Дараган Валерій Валерійович,

завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ДО ПИТАННЯ КОМПЕТЕНЦІ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ВОЄННИМ ЗЛОЧИНАМ

Виклики сьогодення, пов'язані з військовою агресією російської федерації вказують на необхідність зміни стандартних підходів до функцій та обов'язків окремих правоохоронних органів України. Реалії війни показали, що правоохоронна система України не була готова до такої кількості воєнних злочинів, які принесла на територію України російська федерація.

Вказані обставини змусили правоохоронну систему налаштуватися на нові реалії і ключове місце, не зважаючи на підслідність воєнних злочинів, в розслідуванні воєнних злочинів посіли саме органи та підрозділи Національної поліції. Чи не малу роль щодо виявлення та фіксації фактів вчинення воєнних злочинів у вказаній системі відіграють підрозділи кримінальної поліції Національної поліції України.

Для якісного та чіткого виконання покладених на органи та підрозділи Національної поліції України нових функцій потребує зміни й існуюча система нормативного забезпечення їх діяльності.

На сьогодні до підрозділів кримінальної поліції відносяться наступні підрозділи: підрозділи Департаменту карного розшуку; підрозділи Департаменту міграційної поліції; підрозділи Департаменту оперативної служби; підрозділи Департаменту оперативно-технічних заходів; підрозділи Департаменту забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами; підрозділи Департаменту кримінального

аналізу; підрозділи Департаменту оперативної служби; підрозділи Департаменту оперативно-технічних заходів; підрозділи Департаменту кримінального аналізу; підрозділи Департаменту захисту інтересів суспільства і держави; підрозділи Департаменту стратегічних розслідувань; підрозділи Департаменту кіберполіції; підрозділи Департамент внутрішньої безпеки; відділи (сектори) кримінальної поліції територіальних підрозділів поліції.

Аналіз нормативно-правових актів, які регулюють діяльність зазначених підрозділів показав, що до завдань та функцій вказаних підрозділів не входить протидія воєнним злочинам. Крім того, не було знято обов'язки вказаних підрозділів виявляти та документувати кримінальні правопорушення підслідність за якими покладена за органами досудового розслідування Національної поліції, а також здійснювати оперативне супроводження кримінальних проваджень, які знаходяться у провадженні органів досудового розслідування Національної поліції. Однак обставини війни зумовлюють необхідність мобілізації усіх без виключення ресурсів нашої держави з метою протистояння збройній агресії російської федерації та де окупації території України.

Враховуючи вказане, доцільно було б доповнити відповідні нормативні акти, які регулюють питання діяльності як органів досудового розслідування так і оперативних підрозділів визначивши відповідні функції, які вони спроможні виконувати задля швидкого і повного розслідування воєнних злочинів.

Окрім нормативного забезпечення діяльності підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України, потребує вирішення і питання отримання відповідних знань працівниками, які задіяні в процесі виявлення та розслідування воєнних злочинів.

Наприкінці вересня 2022 року відбулась нарада керівництва Національної поліції України за результатами якої підрозділами кримінальної поліції було надано пропозиції щодо напрямів, які доцільно врахувати при підготовці курсантів у закладах вищої освіти МВС України, до таких пропозицій було включено значну кількість актуальних питань, зокрема:

- отримання знань та відпрацювання навичок користування програмними засобами для поліпшення відео та фото-зображень;
- розслідування нападів на цивільні об'єкти, обстріли населених пунктів та невинуватих обстрілів;
- отримання інформації депортації та незаконного переміщення населення;

- отримання інформації щодо обставин функціонування штабів, комендатур, та командних пунктів ворожих військ, інших органів окупаційної влади;
- виявлення та розслідування вбивств цивільного населення;
- встановлення обставин масових захоронень;
- виявлення та розслідування сексуального насильства в умовах збройного конфлікту;
- виявлення та розслідування жорстокого поводження із цивільним населенням;
- встановлення обставин функціонування місць масового утримання цивільного населення, жорстокого поводження із ним;
- встановлення фактів безвісного зникнення на окупованих територіях;
- виявлення та розслідування фактів незаконного позбавлення волі;
- виявлення та розслідування фактів розграбування майна на тимчасово окупованих територіях;
- виявлення та розслідування фактів незаконного видобутку українських надр у промислових масштабах, масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу.

На нашу думку, реалізувати вказані практичними підрозділами напрямки навчання здобувачів вищої освіти неможливо без внесення змін до існуючих освітніх (професійних) програм, а у разі їх внесення стане неможливим отримання здобувачами вищої освіти відповідних знань, умінь та навичок, необхідних для реалізації закріплених Законом України «Про національну поліцію» задач, покладених на органи та підрозділи Національної поліції України щодо протидії кримінальним правопорушенням відповідно до закріпленою за ними підслідністю.

Реалізацію вказаної задачі, на нашу думку, доцільно здійснювати через запровадження відповідних курсів підвищення кваліфікації в закладах вищої освіти МВС України. Однак реалізація вказаних задач повинна здійснюватись виключно у бінарній формі шляхом залучення до проведення занять науково-педагогічного працівника та відповідного працівника практичного підрозділу Національної поліції України, який має відповідний досвід виявлення та розслідування вище зазначених фактів протиправної діяльності.

Підводячи підсумок слід зазначити, що умови сьогодення вказують на необхідність перегляду нормативно-правового

забезпечення діяльності органів та підрозділів Національної поліції, залучених до виявлення та розслідування воєнних злочинів. Крім того, на сьогодні існує необхідність запровадження відповідних курсів підвищення кваліфікації працівників таких органів та підрозділів.

Ємець Олег Миколайович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор
Нирка Ігор Богданович,
головний, оперуповноважений Департаменту захисту інтересів суспільства і держави Національної поліції України

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАСОБІВ У РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним з найбільш ефективніших способів виявлення та документування злочинів є проведення комплексу оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій. Не винятком стало і розкриття кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану, однак в роботі працівників оперативних підрозділів Національної поліції, інших правоохоронних і розвідувальних органів України природньо виникають проблеми, від вирішення яких залежить ефективність їх роботи, у тому числі пов'язані з використанням оперативними підрозділами широкого спектру засобів. Цим обґрунтовується поставлена мета щодо виявлення недоліків у чинній практиці застосуванні засобів оперативними підрозділами Національної поліції, інших правоохоронних і розвідувальних органів України для подальшого вироблення пропозицій щодо їх усунення.

Кардинальні зміни в житті всіх українців та в роботі органів державної влади відбулись починаючи з 24 лютого 2022 року та пов'язані вони з повномасштабною військовою агресією щодо України. Для повного, всебічного та неупередженого документування кримінальних правопорушень, вчинених, насамперед, військовослужбовцями збройних сил країни-агресора, встановлення конкретних осіб, що їх вчинили та їх командирів, під час проведення активної фази бойових дій за допомогою спеціального приладу-комплексу проводиться моніторинг відповідних частот, на яких працюють мобільні пристрої та фіксуються номери телефонів, які знаходяться в радіусі дії вказаного пристрою. Зазначена інформація є

основоположною в подальшому при встановленні власників зазначених номерів.

Як один із методів розкриття злочинів, вчинених військовими країни-агресора, у тому числі і після деокупації території України, за допомогою відповідних аналітичних баз за номерами телефонів встановлюються їх власники, а їх фотографії надаються потерпілим для впізнання. Сьогодні у Україні позитивна динаміка виявлення військових злочинців країни-агресора. Проте, можемо виділити деякі проблемні моменти використання зазначеної техніки є:

- безпосереднє проведення бойових дій, що в деяких випадках унеможливує повноцінне відпрацювання зони чи сектору;

- обмежений час, якого іноді недостатньо для повноцінного виконання завдань, так як налагодження та сканування потребує певної технічної підготовки;

- проблеми з фізичним доступом (під'їздом) до відповідного місця (базова вежа, місце зосередження ворога тощо), де необхідно провести зазначений захід, так як шлях до нього може перебувати під вогненим ураженням ворога або бути замінованим;

- недостатня кількість власне вказаних технічних засобів;

- відсутність достатньої кількості фахівців, які нею можуть користуватись.

Інший технічний прилад, який здебільшого застосовується військовими ГУР МОУ, – це сканер радіочастот, за допомогою якого фіксуються переговори військових країни-агресора, які користуються радіозв'язком. Зазначена інформація використовується в подальшому як доказ при документуванні воєнних злочинів, причому як рядових військових країни-агресора так і їх командирів, які віддають злочинні накази. Фіксуються позивні, місце розташування, озброєння, види боєприпасів, напрямок ведення вогню.

Найбільшою проблемою використання зазначеної техніки, окрім ведення бойових дій, є спеціальні засоби країни-агресора, тобто станції РЕБ (радіоелектронної боротьби). Як би прикро не було, але аналіз подій, що відбуваються в Україні після 24.02.2022 року, приводить до висновків, що власні засоби РЕБ технічно поступаються своїм аналогам країни-агресора, а це в окремих випадках, унеможливує її використання.

Крім технічних засобів які використовуються при документування та розкритті злочинів слід зазначити про окремі аналітичні можливості Національної поліції та власне підрозділи, залучені до цієї роботи.

Взагалі треба сказати про те, що у зв'язку з євроінтеграційними процесами в Україні правоохоронна система, зокрема і організаційно-функціональна структура Національної поліції зазнала суттєвих змін. Уважаємо за необхідне наголосити на створенні принципово нового аналітичного підрозділу – Департаменту кримінального аналізу. Основним його завданням є здійснення інформаційно-пошукової та

інформаційно-аналітичної діяльності, у тому числі в рамках кримінальних проваджень та оперативно-розшукових справ, щодо подій, фактів, осіб, об'єктів, організованих груп та злочинних організацій, їх зв'язків та інших відомостей, що сприятиме протидії злочинності та розшуку безвісті зниклих.

Саме цей Департамент забезпечує функціонування інформаційно-аналітичної системи розпізнання осіб по фото обличчя, за допомогою якої встановлюються злочинці, в тому числі і військові країни-агресора. Для її використання достатньо зафіксувати на відео чи фото людини, а система в автоматичному режимі перевіряє її за різними обліками та базами, відкритими джерелами інформації, соціальними мережами тощо. Результатом роботи є довідка з усією наявною інформацією про особу, а це в значній мірі є основою планування подальших оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій, у тому числі негласних, спрямованих на розкриття злочину та притягнення винних до відповідальності.

Таким чином, правоохоронні, як і інші органи державної влади, долучаються до протидії збройній агресії проти України в умовах воєнного стану в межах визначених повноважень із дотриманням норм національного законодавства та міжнародного права.

Єрмаков Юрій Олександрович,
старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту публічного, права
доктор юридичних наук, доцент
Фаринник Василь Іванович,
старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту публічного, права
доктор юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ РЕГЛАМЕНТУВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану традиційна тактика застосування засобів оперативно-розшукової діяльності у багатьох випадках не дозволяє досягти бажаного результату, ведуть до втрати доказової інформації, а іноді ставлять під загрозу життя і здоров'я суб'єктів проведення оперативно-розшукових заходів. Така ситуація склалася ще починаючи з 2014 р., коли у зв'язку з проведенням на сході країни АТО постала необхідність термінової розробки як кримінальних процесуальних норм так і норм законодавства, що регламентує оперативно-розшукову діяльність. І хоча протягом цих років напрацьовані певні законодавчі положення, норми яких утворюють зміст як досудового розслідування та забезпечуючих його норм

оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану, але зараз (практично після року збройної агресії рф) можна констатувати майже повну відсутність прогностичного підходу з боку законодавця, а також майже повне ігнорування нагальної необхідності розвитку норм зазначеного законодавства у цій сфері.

З одного боку – спостерігається тенденція збільшення процесуальних можливостей сторони обвинувачення та спрощення ряду процедур, зокрема винесення постанови про початок досудового розслідування без внесення відомостей у Єдиному реєстрі досудових розслідувань у випадку відсутності доступ до реєстру у слідчого; виконання керівником відповідного органу прокуратури повноважень слідчого судді у випадку відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею у встановлені строки ряду повноважень (у тому числі і надання дозволу на тимчасовий доступ до речей і документів, проведення негласних слідчих (розшукових) дій), тобто у слідчого та прокурора з'явилася певна кількість інструментів, якими вони раніше користувалися в обмеженому вигляді.

З іншого боку – у слідчого в умовах воєнного стану внаслідок озброєного вторгнення рф на територію України (в зоні ведення бойових дій) виникає ряд проблем під час реалізації цих повноважень, зокрема як проведення досудового розслідування та реалізація норм кримінального процесуального права у цілому так і зокрема – проведення НСРД, оскільки, окрім ряду законів (які внесли вищезазначені зміни у КПК України), застосування засобів оперативно-розшукової діяльності під час забезпечення проведення НСРД в умовах воєнного стану не регламентується жодним законом або підзаконним нормативним актом, що значно ускладнює порядок застосування засобів ОРД.

Наприклад стаття 615 КПК України стосовно проведення НСРД змінює лише суб'єкта, який надає дозвіл на проведення НСРД (замість слідчого судді цей дозвіл надає керівник органу прокуратури), але зміни щодо організації та тактики оперативно-розшукового забезпечення її проведення в умовах значно глибші. Оскільки керуватися в організації оперативно-розшукових заходів нормами КПК України практично неможливо, а жодних змін стосовно їх проведення в умовах воєнного стану не передбачено – статті 246, 248–250, які визначають порядок організації НСРД, не забезпечують однозначного тлумачення суб'єктами правозастосування змісту клопотання про проведення відповідних оперативно-розшукових заходів, підстав і порядку його розгляду судом.

1. Оскільки в умовах воєнного стану дозволено починати кримінальне провадження без реєстрації у ЄРДР (що знайшло

відображення у пункті 1 частини 1 статті 615 КПК України відповідно якої, «у випадку відсутності технічної можливості доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань – рішення про початок досудового розслідування приймає слідчий, прокурор, про що виносяться відповідна постанова; відомості, що підлягають внесенню до Єдиного реєстру досудових розслідувань, вносяться до нього за першої можливості», то відповідно у оперативних працівників відсутній чіткий критерій щодо можливості проведення оперативно-розшукових заходів (оскільки раніш таким критерієм був момент реєстрації і відповідно появи запису у ЄРДР). Тобто, складається ситуація за якої відсутній не тільки номер реєстрації у ЄРДР, але і відсутні відомості у прокурора, який наглядає за додержанням законів оперативним підрозділами – щодо можливості та законності проведення оперативно-розшукових заходів.

Ібрагімов Руслан Махірович,
перший заступник начальника
Департаменту оперативно-технічних заходів
Національної поліції України, кандидат
юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАСОБІВ У РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року Україна постала перед найбільшим викликом в своїй новітній історії – повномасштабним вторгненням російської федерації.

Сили оборони України мужньо протистоять збройній агресії. Завдяки цьому вдалось відкинути противника з півночі, а також на Херсонському та Харківському напрямках.

На превеликий жаль, як показала практика проведення стабілізаційних заходів на деокупованих територіях, перебуваючи в Україні військовослужбовці збройних сил держави-агресора не «обтяжують» себе нормами міжнародного права, не кажучи уже про етику та мораль.

Як зазначив керівник Департаменту протидії злочинам в умовах збройного конфлікту Офісу генерального прокурора Юрій Белоусов [5] під час пресконференції «Міжнародний військовий трибунал: що змінилося за рік?», в Україні зафіксували вже зафіксували більше 71 тис. воєнних злочинів, скоєних представниками російської федерації.

При цьому про підозру оголошено лише 293 росіянам.

Ураховуючи масштаби злочинів, вчинених російською федерацією в Україні, відпрацювання (виявлення та фіксація) воєнних злочинів потребує нових підходів та якісного рівня організації, про що вже неодноразово зазначалось представниками судової гілки влади [6].

Деякі методи виявлення та фіксації злочинів, які застосовуються правоохоронними органами, зокрема огляд, обшук, допит, слідчий експеримент, тощо не завжди можна застосувати в умовах активної фази збройного протистояння. Іншими словами «традиційні» методи розслідування воєнних злочинів максимальної ефективності досягнуть лише в унікальних обставинах, наприклад захоплення військових держави-агресора в полон, капітуляція російської федерації чи вичада Україні воєнних злочинців.

У зв'язку з наведеним вище, вважаємо, що одним з перспективних засобів для кримінально-процесуального відпрацювання воєнних злочинів є застосування оперативно-розшукових засобів, зокрема спеціальних технічних засобів.

Відповідно до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженого наказом СБУ від 23 грудня 2020 року № 383 спеціальні технічні засоби – це технічні засоби, устаткування, апаратура, прилади, пристрої, програмне забезпечення, препарати та інші вироби, призначені (спеціально розроблені, виготовлені, запрограмовані або пристосовані) для негласного отримання інформації.

Право на застосування СТЗ мають суб'єкти оперативно-розшукової, розвідувальної, контррозвідувальної діяльності та органи досудового розслідування.

Не секрет, що найбільш ефективними у застосуванні СТЗ з метою отримання оперативно-зачимої інформації в умовах збройної агресії є представники розвідувально співтовариства. Однак відповідно до частини 3 статті 14 Закону України «Про розвідку» розвідувальні заходи, в межах яких представники розвідувального співтовариства використовують СТЗ, не можуть організовуватися і проводитися для вирішення завдань кримінального провадження.

Водночас органи досудового розслідування не уповноваженні за здійснення оперативно-службової діяльності за межами України. В таких випадках застосовується механізм міжнародної правової допомоги, що у випадку з російською федерацією є неможливим.

Відповідно до статті 19 Конституції України органи державної влади

та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані

діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

У зв'язку з наведеними вище вважаємо за необхідне розробити нову доктрину діяльності правоохоронних органів України щодо документування воєнних злочинів російської федерації з використанням СТЗ з урахуванням таких аспектів:

- використання СТЗ як єдиної системи негласного дистанційного отримання інформації;
- чіткий розподіл оперативно-технічних можливостей та сфери відповідальності;
- використання аналітичних методів в організації роботи;
- тісна взаємодія з міжнародними партнерами;
- належне правове регулювання цієї діяльності.

Проблемою може стати висока вартість реорганізації роботи правоохоронної системи, необхідність додаткових витрат для придбання технічних пристроїв та програмного забезпечення. Окрім цього, необхідним буде проведення перепідготовка особового складу відповідних суб'єктів.

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-1>
3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

Ищук Дмитро Олександрович,

доцент кафедри права та правоохоронної діяльності, Державного університету «Житомирська політехніка», доктор юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Захист права власності має особливе суспільне значення, оскільки економічна свобода власності є підґрунтям політичної, національної та релігійної свободи громадян. збалансоване і нормальне функціонування відносин власності в країні, окрім всього,

забезпечує стабільність усієї економічної системи, підвищення рівня добробуту народу в цілому [1].

Протидія та запобігання злочинам проти власності є одним з найважливіших завдань правоохоронних органів і передусім Національної поліції [2].

Аналіз статистичної звітності НП України свідчить про те, що в Україні під час війни офіційно не зареєстровано істотного зростання рівня кримінальних правопорушень проти власності [3].

На думку окремих науковців [4], одним із основних чинників такої ситуації є наявність високого рівня латентності цих деліктів, який обумовлений труднощами їх реєстрації та подальшого розслідування, насамперед на окупованій території, про що свідчать відповідні повідомлення ЗМІ (відомі численні випадки вчинення окупантами крадіжок з житла чи іншого володіння особи, вивезення за межі України зерна, металургійних виробів, незаконного заволодіння гуманітарною допомогою тощо) [4].

Крім того, як свідчать окремі наукові дослідження [5] вчинення злочинів проти власності здебільшого притаманне організованим групам та злочинним організаціям. При цьому, характерною рисою сучасної організації є стійкість і здатність функціонувати та розвиватись в умовах постійних змін зовнішнього середовища.

Очевидно, що наведені дані лише підтверджують складність протидії правоохоронними органами багаторівневим транснаціональним (добре організованим і злагодженим) ієрархічним злочинним організаціям [6, с. 347].

Отже, протидія кримінальним правопорушенням, зокрема і проти власності в умовах воєнного стану вимагає злагоджених, комплексних і системних заходів з боку правоохоронних органів держави [7]. Це означає, що в систему заходів протидії має входити комплекс заходів економічного, політичного, організаційного та правового характеру, які необхідно гармонійно поєднувати.

Аналіз наукової літератури [8] свідчить про те, що до основних напрямів підвищення ефективності їх діяльності в умовах воєнного стану доцільно віднести такі:

1. Формування єдиної комплексної державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності в умовах воєнного стану.
2. Удосконалення нормативно-правової бази, що врегульовує діяльність правоохоронних органів в умовах воєнного стану.
3. Розробка дієвої системи заходів протидії злочинності в умовах воєнного стану.

4. Посилення взаємодії правоохоронних органів між собою та з іншими органами державної влади, місцевого самоврядування, військовими формуваннями, засобами масової інформації, громадськістю, а також забезпечення належної координації діяльності правоохоронних органів.

5. Підвищення рівня ресурсного забезпечення правоохоронних органів.

Список використаних джерел

1. Богучарова О.І. Психологія корисливого злочинця в світлі статистики. URL: <http://dspace.lduvs.edu.ua/bitstream.pdf>.

2. Свірін М. О., (2020). Протидія та запобігання злочинам проти власності в діяльності національної поліції України. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, 4(80). вилучено із <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/257>

3. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2022 році. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/Zvit_polic_2022.pdf

4. Вознюк А. А. Воєнний та надзвичайний стан як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 6. С. 308–317. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/69>

5. Севрук В.Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 1092 с.

6. Павленко С.О. Основи оперативно-розшукової тактики: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 624 с.

7. Протидії злочинності в умовах воєнного стану: підсумки, реалії, нові виклики. URL: <https://zvenrada.gov.ua/news/1660824202/>.

8. Савчук Р.М. Основні напрями підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/83-1.pdf>.

Кобець Микола Вікторович,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

АПАРАТНО-ПРОГРАМНИЙ КОМПЛЕКС «CELEBRITE UFED» ЯК ЗАСІБ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ З МОБІЛЬНИХ ТЕРМІНАЛІВ

Сучасні інноваційні досягнення, технологічні та програмно-технічні рішення значно розширюють можливості правоохоронних органів, надаючи їм усі необхідні інструментарії для отримання (вилучення) процесуально значущих даних із електронних (інформаційних) засобів та систем, які значно скорочують час проведення слідства, уніфікують дії правоохоронців, що у подальшому сприяє успішному доведенню справи до суду.

У цьому контексті до одного із сучасних технічних нововведень можна віднести апаратно-програмний комплекс «Cellebrite UFED», що активно використовується правоохоронцями під час здійснення заходу зі зняття інформації з електронних інформаційних систем (мереж), а також під час процесуальних дій.

Для вирішення питань з отримання даних із електронних (інформаційних) комунікаційних засобів ізраїльська компанія «Cellebrite Ltd.» (סלברייט) розробила інноваційний комплекс «Cellebrite» для вилучення (копіювання) криміналістично (оперативно-розшукової) значимої інформації для правоохоронних органів, призначений для вилучення даних з таких мобільних терміналів як стільникові радіотелефони з тастатурним (кнопковим) набором, смартфонів, ай-фонів, планшетів, переносних GPS-трекерів, безпілотних літальних апаратів тощо для подальшого розшифрування та аналізу.

Апаратно-програмний комплекс «Cellebrite UFED» за допомогою програмного забезпечення вилучає (копіює) із мобільного терміналу, зокрема, стільникового радіотелефону важливі для правоохоронних органів дані, які у подальшому можуть допомогти правоохоронцям встановити факти причетності особи до вчинення кримінального правопорушення, наприклад, телефонні книги, фотографії, відеозаписи, текстові повідомлення, журнали викликів, дані ESN і IMEI, а згодом збирає дані у електронний звіт для проведення досліджень і збору доказів.

Також його застосування надає можливість доступу до «хмарних» сховищ інформації за допомогою вилучених з мобільного терміналу (стільникових радіотелефонів) тимчасових ключів авторизації, відновлення видаленої інформації, у тому числі фотоматеріалів, побудови маршрутів пересування шляхом аналізу історії використання точок доступу до Wi-Fi роутерів тощо.

Цей технічний пристрій може зчитувати інформацію з таких месенджерів як Viber, WhatsApp, Telegram тощо.

Рис. 1 Апаратно-програмний комплекс «Cellebrite UFED Touch 2 Ultimate»

У структурі МВС України ці комплекси знаходяться на обслуговуванні оперативно-технічних підрозділів Національної поліції України, експертної служби ДНДЕКЦ МВС України. Для отримання інформації з мобільних терміналів підрозділи Національної поліції України активно застосовують такі апаратно-програмні комплекси як «Cellebrite UFED Touch 2 Ultimate» та «Cellebrite UFED 4 PC Physical Analyzer».

Ці апаратно-програмні комплекси правоохоронними органами використовуються у межах:

- проведення такої слідчої (розшукової) дії як огляд місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних (стаття 237 КПК України «Огляд») для огляду мобільного терміналу (стільникового радіотелефону) та/або SIM-картки виявленого на місці вчинення кримінального правопорушення;

- кримінального провадження під час проведення такої слідчої (розшукової) дії як обшук житла чи іншого володіння особи, обшуку особи (стаття 236 КПК України «Виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи») для доступу до комп'ютерних систем або їх частин, мобільних терміналів (стільникових радіотелефонів) та/або SIM-карток;

- оперативно-розшукових справ та/або кримінальних проваджень під час проведення відповідних оперативно-технічних заходів та негласних слідчих (розшукових) дій зі зняття інформації з електронних інформаційних систем (згідно до частини 2 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та статті 264 КПК України), які здійснюють на підставі ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення відповідного заходу.

Зазвичай до зазначених дій слідчий залучає працівника оперативно-технічного підрозділу, як спеціаліста, згідно статті 71 КПК України. При цьому відповідно до пункту 1 частини 5 статті 71 КПК України спеціаліст при прибутті за викликом слідчого, дізнавача, прокурора, суду повинен мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади. Тому слідчий інформує з місця події свого керівника про необхідність залучення відповідного спеціаліста з апаратно-

програмним комплексом «Cellebrite UFED». Участь працівника оперативно-технічного підрозділу слідчий фіксує у протоколі огляду предмета. Працівник оперативно-технічного підрозділу на місці події у присутності понятих за допомогою апаратно-програмного комплексу «Cellebrite UFED» здійснює огляд комп'ютерних даних виявленого та вилученого з місця події слідчим стільникового радіотелефону, тобто його інформації, та створює «образ»/електронний звіт наявної інформації. Створений «образ»/електронний звіт спеціаліст записує на цифровий диск на зразок CD-R, DVD-R у виді файлу, закріплює електронною міткою у виді контрольної суми (hesh summa) з використанням алгоритму SHA-1, SHA-2 або MDS. Зафіксовану інформацію на цифровому диску особа, яка здійснює ці процесуальні дії, також засвідчує електронним підписом. Відповідно до законодавства України у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації [3], а також зважаючи на позицію, витлумачену Верховним Судом [1], електронний підпис прирівняно до власноручного.

Огляд комп'ютерних даних проводиться слідчим, прокурором, відображаючи у протоколі огляду інформацію, яку вони містять, у формі, придатній для сприйняття їх змісту (за допомогою електронних засобів, фотозйомки, відеозапису, зйомки та/або відеозапису екрана тощо або у паперовій формі), згідно частини 2 статті 237 КПК України.

За результатами огляду слідчий складає протокол згідно статті 104 КПК України. До протоколу як додаток долучається стільниковий радіотелефон, матеріальний носій інформації, підписаний працівником оперативно-технічного підрозділу алгоритмом хешування SHA-1, SHA-2 або MDS, з відомостями отриманими під час огляду інформації мобільних терміналів (стільникових радіотелефонів) та/або SIM-карток (стаття 105 КПК України). Згідно із частиною 5 статті 104 КПК України протокол підписують всі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії.

Розглядаючи протокольне оформлення доказової бази слід зауважити, що у статті 84 КПК України зазначено, що джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експерта. Згідно пункту 1 частини 2 статті 99 КПК України до документів можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані).

Список використаних джерел

1. Верховний Суд. Касаційний господарський суд. (2021, січень 29). Про стягнення коштів у сумі 525 736,50 грн : постанова у справі № 922/51/20.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI.

3. Про електронні довірчі послуги : Закон України 05.10.2017 № 2155-VIII.

4. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами

Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575.

5. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, МФ, МЮ України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.

6. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135–ХІІ // ВВРУ, 1992. № 22. Ст. 303.

7. Спеціальна техніка: основні поняття, терміни та визначення : навчальний посібник / М.В. Кобець, Б.В. Жуков, П.П. Артеменко. Київ : Аванпост-Прим, 2013. 192 с.

Козій Василь Васильович,

докторант кафедри оперативно-розшукової діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

КОПИЮВАННЯ, АРХІВУВАННЯ ТА ГЕШУВАННЯ ФАЙЛІВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ФІКСАЦІЇ ДАНИХ З МЕРЕЖІ «ІНТЕРНЕТ» ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ КРИПТОВАЛЮТ

Починаючи із появи у 2008 році першої у світі криптовалюти біткоїна, і по наш час відбувся бурхливий розвиток криптовалют. Наразі ринок криптовалют являє собою десятки, якщо не сотні тисяч ресурсів, які надають можливість будь-кому, практично в бідь-якій точці світу, всього за декілька хвилин за допомогою грошових коштів із банківської карти придбати ту чи іншу криптовалюту, NFT-токени, або стейблкоїни. Так, відповідно до даних ресурсу CoinMarketCap, станом на 16.03.2023 на ньому наявна інформація про 22 940 криптовалют та 5870 онлайн бірж, на яких здійснюється торгівля криптовалютою, а капіталізація ринку криптовалют становить понад трильйон доларів США, при цьому добовий обсяг торгів перевищує 78,5 мільярди доларів США [1].

Ресурс Coin Gecko станом на 16.03.2023 містить інформацію про 11 393 монети, які на ньому відстежуються [2].

У багатьох країнах світу криптовалюта стала звичним явищем у житті мільярдів людей.

В Україні криптовалюту законодавцем віднесено до віртуальних активів. Так, 17.02.2022 ухвалено Закон України «Про віртуальні активи», який проте до цього часу не набрав чинності. Згідно з п. 1 указанного Закону віртуальний актив – це нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі [3].

Ринок криптовалют являє собою потужну індустрію, до нього все частіше й частіше проявляють інтерес злочинці. Крім незаконного заволодіння криптовалютою шляхом зламу електронних гаманців потерпілих, криптовалютою використовують для покупки заборонених речей в мережі Даркнету, а також для фінансування тероризму.

За повідомленням Transparency International, в РФ масово використовують криптовалюти для виведення коштів в обхід санкцій. В Москві виявлено як мінімум вісім позабіржових брокерів, які можуть продавати десятки тисяч доларів у стейблкоїнах, а потім обмінювати їх у Великобританії на фунти стерлінгів. Вони будуть обробляти криптовалюту на суму від 10 000 доларів: Pridechange, Bitokk, Alfa. exchange, Finex24, Mychange, 24ExPay, Trust-exchange і OTC Suex, що знаходяться під санкціями, але продовжують працювати [4].

За допомогою криптовалюти здійснюється і фінансування війни проти України. За даними компаній з відстеження криптовалюти Chainalysis, Elliptic і TRM Labs, а також відділу розслідувань найбільшої у світі криптовалютої біржі Binance, головними бенефіціарами були воєнізовані групи, які постачають боеприпаси та спорядження, військові підрядники та виробники зброї. Фахівці з'ясували, що за перші 8 місяців повномасштабної війни Росії проти України групи, які підтримують окупантів, завдяки криптовалюти зуміли зібрати для них понад 4 мільйони доларів [6].

Зазвичай при вчиненні такого виду злочинів злочинці залишають після себе електронні цифрові сліди, якими можуть бути повідомлення на різних ресурсах в мережі «Інтернет», повідомлення, фото та відеозаписи на каналах у різних менеджерах для спілкування (Телеграм, Вотс Ап, Вайбер та ін), контент із соціальних мереж (Фейсбук, Ютуб, Тік Ток та ін). Це може бути реклама в інтернеті, інтерв'ю із певними особами і таке ін. Загалом це може бути інформація або у вигляді фото чи відеозаписів або текстових повідомлень.

Випадки незаконного заволодіння та використання криптовалюти вимагають відповідної уваги оперативних працівників, слідчих, детективів та прокурорів. У цьому контексті важливе значення має фіксування злочинної діяльності за допомогою як процесуального так і технічного інструментарію.

Одним із способів, які покликані допомогти у фіксації такої злочинної діяльності є огляд документів в електронній формі (з інтернету) та її копіювання, архівування і гешування файлів.

Так, ч. 1 ст. 237 КПК України наділяє повноваженнями слідчого, прокурора проводити огляд місцевості, приміщення, речей, документів та комп'ютерних даних з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. При цьому ч. 2 цієї статті встановлює, що огляд комп'ютерних даних проводиться слідчим, прокурором шляхом відображення у протоколі

огляду інформації, яку вони містять, у формі, придатній для сприйняття їх змісту (за допомогою електронних засобів, фотозйомки, відеозапису, зйомки та/або відеозапису екрана тощо або у паперовій формі).

Отже, для фіксації слідів злочинної діяльності у вказаних вище випадках можливо проводити огляд документів в електронній формі, які містять відповідні відомості, зокрема відомості з електронних інформаційних систем, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем та не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту. При цьому з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді можуть запросити спеціалістів, у даному випадку у галузі ІТ, комп'ютерних технологій.

Зокрема, в процесі огляду можливо використовувати такі програми як Mozilla Firefox із розширенням Easy Youtube Video Downloader Express, а також такі програми як MediaInfo, RapidCRC Unicode.

Так, залежно від того, що саме фіксується, у процесі огляду можливо використовувати функцію «Знімок екрана» браузера «Mozilla Firefox», та зберігати на носій інформації знімок екрана всієї сторінки. Також за допомогою програмного забезпечення може бути здійснене копіювання фото чи відеофайлів. З метою фіксації метаданих скопійованого файлу можна використовувати програму MediaInfo. За допомогою програми RapidCRC Unicode проводиться обчислення геш-кодів файлів, результати чого мають бути зазначені у протоколі. Веб-ресурси, які підлягають архівації, можуть бути заархівовані із використанням веб-сервісу архівування «Internet Archive» (цифрова бібліотека), який доступний за посиланням <https://web.archive.org>.

Відповідно до вимог ч. 4 ст. 99 КПК України, дублікат документа (документ, виготовлений таким самим способом, як і його оригінал), а також копії інформації, у тому числі комп'ютерних даних, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа.

Підбиваючи підсумки наведеному вище слід відзначити, що здійснення фіксації даних з мережі «Інтернет» за допомогою відповідного програмного забезпечення і можливостей веб-сервісів та з дотриманням вимог КПК України і в передбаченому ним порядку дозволяє зафіксувати сліди злочинної діяльності та використати їх в суді як належний та допустимий доказ з метою доведення вини осіб, які вчинили злочинні діяння.

Список використаних джерел

1. CoinMarketCup [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://coinmarketcup.com/uk>.

2. CoinGeko. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.coingecko.com/uk>.

3. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-ІХ. офіц. текст: / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>.

4. В рф масово використовують криптовалюти для виведення коштів в обхід санкцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sprotyv.info/ekonomika/v-rf-masovo-vikoristovuyut-kriptovalyuti-dlya-vivedennya-koshtiv-v-obhid-sankcij>.

5. Цифрова небезпека: що відомо про боротьбу з фінансуванням війни в Україні через криптовалюти: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://financy.24tv.ua/kriptovalyuti-vikoristovuyut-dlya-finansuvannya-viyni-rosiyi_n2240031.

Коломієць Світлана Ігорівна,

начальник Відділу організації кінологічної діяльності Національної поліції України

Злагода Ольга Валеріївна,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СЛУЖБОВИХ СОБАК НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ ПОШУКУ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРЕДМЕТІВ

З початку повномасштабного вторгнення збройних сил російської федерації на територію України у лютому 2022 року, сили безпеки і оборони нашої держави зіштовхнулися з небаченим досі масштабом загроз широкого спектру, вчасне і результативне реагування на які стало справжнім викликом для відповідних державних суб'єктів та їх посадових осіб, оскільки безпосередньо пов'язано зі збереженням життя і здоров'я людей, як найважливішої соціальної цінності [1, ст. 3]. Конкретизуючи актуальні загрози, які безпосередньо пов'язані із веденням бойових дій, слід акцентувати увагу на значному збільшенні використання і розповсюдження вибухових пристроїв, боєприпасів агресором. У зв'язку з цим, роль засобів і алгоритмів вчасної протидії такій загрозі набула нового і особливого значення. На цьому тлі практика підготовки і застосування службових собак як спеціального засобу підтверджується не тільки у якості унікального процесу, спрямованого на виявлення вибухонебезпечних предметів, а й являється своєрідним «середовищем» у площині якого доцільно знаходити нові можливості використання потенціалу службової кінології у напрямі пошуку вибухонебезпечних предметів.

В Україні службові собаки застосовуються кінологами Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Управління державної охорони України, а також деяких інших суб'єктів, у тому числі за напрямом пошуку вибухонебезпечних предметів. Водночас найбільш чисельні кінологічні підрозділи знаходяться в структурі Національної поліції України.

За статистичними даними Відділу організації кінологічної діяльності Національної поліції України протягом 2022 року кінологічними підрозділами проведено 12243 оперативно-розшукових та інших профілактичних заходів, що на 66,1% більше ніж за 2021 рік. Завдяки результативному застосуванню службових собак кінологами територіальних органів поліції було виявлено 1309 одиниць зброї, 90228 патронів, 2424 одиниці вибухових пристроїв, 30,98 кг вибухових речовин, здійснено 1868 виїздів за повідомленнями про мінування.

Разом з тим слід враховувати, що ефективність і специфіка застосування службових собак кінологами Національної поліції України знаходиться у прямому взаємозв'язку із положеннями такого основоположного відомчого нормативно-правового акту як наказ № 1145 МВС України від 01.11.2016, яким затверджено Інструкцію з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України (далі – Інструкція).

Так, відповідно до пункту 56 розділу 4 Інструкції, підготовлені спеціальні собаки застосовуються під час проведення оперативно-розшукових заходів, слідчих дій, розкриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним виготовленням, зберіганням, збутом, придбанням наркотичних засобів, для пошуку вибухових речовин та пристроїв, вогнепальної зброї та набоїв до неї, пошуку ртутів чи людських залишків [2].

У пункті 57 розділу 4 Інструкції закріплено, що спеціальних собак для пошуку вибухових пристроїв, вибухових речовин, вогнепальної зброї, набоїв та наркотичних засобів працівники поліції використовують під час огляду приміщень та багажу в аеропортах, на залізничних та автобусних станціях, станціях метрополітену, у морських і річкових портах, на блокпостах чи стаціонарних постах патрульної поліції, в житлових, підсобних, поштових приміщеннях, камерах схову, різних транспортних засобах (літаках, плавзасобах, потягах, автобусах, вантажних, легкових автомобілях тощо), інших приміщеннях чи будівлях, а також при огляді підозрілих осіб [2].

Водночас у пункті 58 розділу 4 Інструкції уточнюється, що застосування спеціальних собак поліції для виявлення вибухівки та вибухових пристроїв дозволяється лише у випадках, передбачених пунктом 57 цієї Інструкції, та проводиться в присутності фахівців вибухотехнічної служби [2].

Окрім того, особливо важливо звернути увагу на пункт 60 розділу 4 Інструкції, де вказано, що у разі виявлення вибухонебезпечних предметів чи предметів зі схожими запахами забороняється торкатися їх та переміщати. При виявленні підозрюваного предмета негайно інформується працівник вибухотехнічного підрозділу та вживаються заходи для захисту джерела запаху від механічних пошкоджень та обмеження доступу сторонніх осіб [2].

Аналізуючи викладені вище положення Інструкції, а також говорячи про формування потенційних напрямів підвищення ефективності застосування службових собак для пошуку вибухонебезпечних предметів, через призму практики безпосереднього їх застосування, в умовах сьогодення, на нашу думку, передусім слід згадати окремі проблемні аспекти:

1) положення чинної Інструкції достатньою мірою не регламентують питання захисту службового собаки під час його безпосереднього застосування, перебування на територіях, де відбуваються або потенційно можливі обстріли різного характеру і масштабу;

2) практична реалізація положень Інструкції щодо застосування службових собак для пошуку вибухонебезпечних предметів кінологами, передбачає залучення спеціаліста вибухотехнічного підрозділу, що в умовах війни, створює додаткове навантаження на нього, збільшує час реагування на виклик кінологічним підрозділом, а за певних умов, в періоди пікового навантаження на підрозділ вибухотехніків, може призвести до унеможливлення роботи кінолога зі службовою собакою для пошуку вибухонебезпечних предметів безпосередньо на місці події;

3) в умовах ведення бойових дій кількісно-якісні характеристики вибухонебезпечних предметів, з якими можуть зіштовхнутися кінологи під час їх пошуку за допомогою застосування службових собак, значно ширші аніж ті, які були в умовах мирного часу, що створює потенційний ризик невиявлення окремих різновидів вибухонебезпечних предметів за допомогою службового собаки;

4) через значне збільшення кількості залучень кінологічних пар з метою відпрацювання пошуку вибухонебезпечних предметів, пропорційно зросло навантаження як на кінолога, так і на службового собаку, що, враховуючи досить обмежений період часу, в межах якого собака здатний ефективно працювати, обумовлює необхідність збільшення кількості службових собак спеціально підготовлених для пошуку вибухонебезпечних предметів.

Також у контексті роботи кінолога на місці події слід погодитися з думкою В.С. Селюкова, який говорячи про особливості застосування службової собаки кінологом у складі слідчо-оперативної групи (далі – СОГ), зазначає, що окремі слідчі, саме вони є старшими в

СОГ, нехтують можливістю залучення службового собаки кінологом для відпрацювання на місці події. Зі свого боку кінологи не можуть надавати пропозиції про доцільність застосування собаки, якщо вони не володіють інформацією про подію. В.С. Селюков робить висновок про те, що значене є наслідком недооцінки можливостей службової кінології та недосконалістю взаємодії між підрозділами поліції, що в свою чергу призводить до зниження кількості результативних заходів [3, с. 226].

Отже, підбиваючи підсумок, вбачається за доцільне запропонувати окремі напрями підвищення ефективності застосування службових собак Національної поліції України для пошуку вибухонебезпечних предметів, зокрема:

1. Внести зміни до положень Інструкції, які б регламентували необхідність забезпечення обов'язкового захисту службових собак, які застосовуються для пошуку вибухонебезпечних предметів за допомогою спеціальних засобів захисту. Відповідно, закріпити у змісті Інструкції їх найменування, терміни експлуатації, тощо.

2. Запровадити спеціальні курси підвищення кваліфікації з вибухотехнічної справи для кінологів кінологічних центрів територіальних органів поліції, які застосовують службових собак у напрямі пошуку вибухонебезпечних предметів, з метою формування у них обізнаності передусім щодо забезпечення безпеки кінологічної пари у процесі пошуку вибухонебезпечних предметів, у тому числі під час перебування на територіях, де велися бойові дії, та/або на деокупованих територіях.

3. Організувати проведення систематичних практичних занять кінологів та службових собак з пошуку вибухонебезпечних предметів спільно зі спеціалістами в вибухотехнічній службі поліції, у межах яких здійснювати вивчення нових типів вибухових пристроїв, вибухівки, боєприпасів, тощо, що стали поширеними на теренах нашої країни за час війни.

4. Оптимізувати штатну чисельність службових собак Національної поліції України, які спеціально підготовлені для пошуку вибухонебезпечних предметів, з урахуванням підвищеного навантаження на кінологічні підрозділи, яке виникло у тому числі через необхідність забезпечення роботи зведених загонів відповідними кінологами зі службовими собаками.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Про затвердження Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України : наказ МВС України від 01.11.2016 № 1145. *Офіційний вісник України*. 2017. № 4. С. 577. Ст. 158. (дата звернення 02.02.2023).

3. Селюков В. С. Застосування службових собак для розшуку зниклих безвісті дітей. / Сучасна європейська поліцейська та можливості її використання в діяльності Національної поліції України : зб. тез доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф.(Харків, 11 квіт. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2019. – С. 225-226.

Корольчук Віктор Володимирович,
начальник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Циганов Віктор Васильович,
провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат філософських наук, доцент

АНТРОПОЛОГІЯ ЗЛОЧИННОСТІ СЕРЕД ВІЙСЬКОВИХ

Як відомо, злочинність традиційно існувала у двох формах: корисливій та насильницькій. Разом з тим існує і її різновид, що представляє собою їх своєрідний гібрид – так звана злочинність військовослужбовців. Люди в казармах є концентрованою в просторі на тривалий час людською масою, зібраною і локалізованою механічно, тобто насильно і без урахування їх особистісних особливостей і культурного приладдя.

Коло цих людей замкнене і постійне. Вони одягнені в однаковий одяг-уніформу. Переміщення їхніх тіл у просторі, зміна функцій і навіть поз регламентовані загальним розпорядком, регулярними побудовами та іншими засобами тотального контролю. Ця людська маса ізольована від громадянського суспільства, але всередині неї жоден із індивідів немає можливості усамітнення. Вони змушені разом не тільки працювати, але також і спати, пересуватися територією строем, разом і по команді митися, читати, навчатися, лагодити одяг, одним словом, бути разом.

“Людський концентрат” – середовище високого внутрішнього тиску. Тут міжособистісні відносини відрізняються підвищеною агресивністю та конфліктністю, а насильство стверджується як інститут соціальної комунікації. Це істотно впливає на психіку

кожного з учасників комунікації і призводить до трансформації свідомості. У сучасній армії насильство представлене у двох рівнях однієї системи соціального контролю: 1) «механічний» фактор консолідації (насильницький призов); 2) «генетичний» сформована в умовах “механічної” консолідації система статусних відносин.

Обидві спрямовані на придушення свободи особистості, тому побутове насильство та агресія актуалізуються як спосіб конкуренції і не стільки за ресурси життєзабезпечення (необхідний мінімум яких тут належить кожному), але за засоби самовиживання на бойових чергуваннях, на прикордонних заставах – там, де перед усіма однаково стоїть проблема виживання. Втім, армія на війні – взагалі тема окремого дослідження. Тим більше, якщо одна й та сама армія в різний час веде зовсім різні за цілями, завданнями, засобами, а також у плані морально-етичних критеріїв, війни.

Предметом нашого дослідження є армійський соціум мирного часу та детермінанти злочинності військовослужбовців, спрямовані не на зовні, а проти своїх товаришів по службі. Цілком ймовірно, що та сама дідівщина полягає в генетичному зв'язку зі статутом.

Офіційна примусова система проходження військової служби, позбавляючи людини волі у всіх її проявах, не передбачає жодних ефективних стимулів до сумлінної служби. Таким чином, статут з військового закону перетворюється на інструмент репресії, що самі командири всіх рівнів і озвучують: “Не хочете жити по-людськи - житимемо за статутом”. Відповідно, передбачається, що “життя за статутом” несумісне з “життям по-людськи”.

“Життя за статутом” у цьому контексті – це репресії від імені закону. Але в рамках статуту та апарату насильства діє також неефективно, тому що у своєму впливі на тіло і душу солдата він формально обмежений рамками закону, в якості якого застосовується. Отже, статут не виконує покладених на нього функцій – управління службовою та соціальною сферою відносин.

Ця логічна незавершеність статутного примусу і поповнюється дідівщиною – системою фізичного і морального насильства, не обмеженою у засобах на особистість, з якого досягаються і виконання екстраординарних завдань, і підтримання рутинного порядку. Тому дідівщина серед строковиків у сучасній армії продовжує залишатися основним чинником соціального управління.

Втім, усі соціуми в силу природної асиметрії їхніх структур потенційно конфліктні. Безконфліктних суспільств немає. Домінантні відносини є і в громадянському суспільстві, і в професійних арміях. Свого роду “дідівщина” існує і у ЗВО, семінаріях, як природне

домінування старшого над молодшим, яке у певних умовах легко переходить у неприродне.

Неприродні форми домінантних відносин починаються там, де кінчається свобода особи вибирати середовище своєї присутності. Багато криміногенних ситуацій походять від неправильних дій самих потерпілих, коли вони провокували начальників застосування насильницьких форм впливу, рукоприкладства, знущань. Самі начальники найчастіше спочатку застосовують педагогічно неприйнятні, нетактовні, насильницькі та інші неправомірні дії. Ці події можуть викликати чутливі реакції підлеглих і є приводом до скоєння злочинів.

Насправді це лише один із проявів неформальних соціальних відносин, неформальних ієрархій, що існують від шкіл до місць позбавлення волі. Безперечно, колишні засуджені до позбавлення волі, позбавлені на дійсну військову службу, приносять до армії порядок «зони».

Найбільш поширені злочинні дії військовослужбовців, пов'язані з порушеннями статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями, засновані на культурі сили та виглядають наступним чином: нанесення побоїв чи інше насильство; примушення до виконання чужої роботи, здирництво грошей, речей, продуктів харчування, обмундирування шляхом насильства або під загрозою застосування насильства;

Жорстоке поводження або систематичне приниження особистої гідності військовослужбовця; катування (систематичне нанесення побоїв чи інші дії, які мають характер катування), тілесні ушкодження, що спричинили заподіяння потерпілому середньої тяжкості або легкої шкоди здоров'ю, тілесні ушкодження, що спричинили заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, самовільне відлучення або самовільне залишення частини на ґрунті нестатутних відносин;

Неформальні взаємини призводять до того, що нерідко ухиляються від військової служби військовослужбовці, які зазнали насильства, знущань з боку товаришів по службі або окремих командирів, з грубим утиском їх прав і людської гідності. У цьому нерідко органи попереднього розслідування і суди не з'ясовують мотиви скоєння злочинів, які з нестатутних відносин чи з насильницьких дій із боку командирів, у результаті військовослужбовця може бути необґрунтовано притягнуто до кримінальної відповідальності. У зв'язку з цим пропонується так званий кримінологічний портрет засудженого військовослужбовця: молодий чоловік 18-21 року, проходить військову службу за призовом,

неодруженою, з початковою або основною загальною освітою, рядового складу, який проходить службу у військах Міністерства оборони, який вчинив злочин у вигляді самовільного залишення частини або місця служби через складні нестатутні відносини з товаришами по службі і командуванням частини, що виражалися в побоях або іншому насильству, примушення до виконання чужої роботи, вимагання грошей, речей, продуктів харчування, обмундирування шляхом насильства або під загрозою застосування насильства, жорстокому поводженні або систематичному приниженні особистої гідності військовослужбовця, катуванні та інших діях, що носять характер катування, що не утримувався в слідчому ізоляторі, проте відчуває на собі вплив військовослужбовців, які мають досвід кримінального життя.

Можна виділити такий основний соціально-організаційний захід запобігання злочинам, скоєних військовослужбовцями, а саме слід поступово зменшувати кількість військовослужбовців, які проходять службу за призовом, про те, щоб кількість військовослужбовців, які проходять службу за контрактом, стало переважним. У перспективі має бути сформована контрактна професійна армія.

Список використаних джерел

1. Банников К.Л. Антропология экстремальных групп. Доминантні відносини серед військовослужбовців строкової служби 2002 року.
2. Curtis, 1975; Barker, 1993; Violence Culture, 1996; Hatty, 2000; Антропология насильства, 2001.

Котляренко Лідія Теодорівна,
професор Національного університету
оборони України імені Івана
Черняховського, доктор біологічних наук
Жеребко Віктор Степанович,
завідуючий відділом біологічних досліджень
та обліку Закарпатського НДЕКЦ МВС
України

ГЕНОМНА ІНФОРМАЦІЯ (ДНК) ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Станом на початок війни у 2014 році в Міністерстві оборони України та Генеральному штабі Збройних сил України не було ні профільних фахівців-пошуковців, ні спеціалізованого підрозділу, ні експертно-медичної служби, які б сприяли ідентифікації невідомих тіл чи зниклих безвісти військовослужбовців. Тому керівництво Збройних сил України (далі ЗСУ) були змушені звертатися по

допомогу до організацій, які мали у цій галузі досвід, зокрема, Делегації Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні. Бюро Центрального агентства Міжнародного Комітету Червоного Хреста з розшуку для міжнародного збройного конфлікту в Україні допомагало знайти зниклих безвісти, зокрема, як військових, так і цивільних осіб, живих і загиблих, позбавлених волі, що потрапили до рук противника [1].

Наприкінці вересня 2015 року було створено відділ пошукової роботи і паралельно працював Гуманітарний проект “Евакуація-200”, який займався пошуком та евакуацією тіл військовослужбовців. У 2022 році за завданням головнокомандувача ЗСУ у підрозділах цивільно-військового співробітництва, які беруть участь у здійсненні транспортування тіл полеглих захисників України, здійснено реформування вище вказаного проекту в Гуманітарний проект “На щиті” [2].

Прийнятий Закон № 2391-IX “Про державну реєстрацію геномної інформації людини” (далі – Закон) у листопаді 2022 року є надзвичайно нагальним і необхідним як в умовах повномасштабної війни, так і в умовах мирного часу [3]. Під геномною інформацією людини (далі – геномна інформація) розуміються відомості про генетичні ознаки людини, тобто фактично це генетичні дані (зразки ДНК).

Ще до прийняття цього Закону можливість проведення молекулярно-генетичних експертиз передбачена рядом нормативно-правовими актами національного законодавства, проте для ідентифікації невпізнаних тіл чи для пошуку безвісти зниклого необхідно було дослідити зразки його близьких родичів (якщо вони є) або особисті речі. У випадку з родичами потрібно було отримати дозволи цих людей на оброблення їхніх персональних даних. І лише після цього можна було помістити їхні генетичні ознаки до бази даних ДНК для проведення пошуків на спорідненість [4]. Та чимало загиблих військовослужбовців не мають близьких родичів (батьків, дітей), з огляду на що ідентифікувати їх практично було неможливо.

Тепер в Україні цим Законом передбачено проведення обов'язкової та добровільної державної реєстрації геномної інформації. А саме ст. 8 Закону передбачається особливий порядок обов'язкового відбору біологічного матеріалу під час воєнного стану у військовослужбовців, поліцейських, осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту, а також членів добровольчих формувань територіальних громад. Саме ці категорії осіб належать до особливих груп ризику у період воєнного стану. Такий підхід дозволяє в умовах воєнного стану, у разі необхідності, проводити молекулярно-генетичну експертизу загиблих осіб, а отже членам їх сімей отримати тіло загиблого захисника для поховання. Відбір біологічного матеріалу цієї категорії проводиться за рахунок коштів державного та місцевого

бюджетів. Не під час воєнного стану відбір буде здійснюватися за бажанням особи, тобто добровільно, а саме на підставі заяви особи та за її згодою.

Державна реєстрація геномної інформації військовослужбовців в Україні повинна проводитись в декілька етапів:

- відбір та зберігання біологічного матеріалу людини;
- проведення молекулярно-генетичної експертизи (дослідження) біологічного матеріалу;
- внесення відомостей до Електронного реєстру геномної інформації людини (держателем якого є Міністерство внутрішніх справ України).

Тому для забезпечення належного обліку геномної інформації військовослужбовців необхідно визначити Порядок відбору та зберігання біологічного матеріалу у військовослужбовців ЗСУ (далі Порядок). Відбір біологічного матеріалу повинен здійснюватися із застосуванням сертифікованих засобів (систем) для відбору біологічних зразків із залученням уповноваженої особи у військових частинах (установах, закладах) ЗСУ та Територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки (частина 4 статті 7 Закону). Порядок щонайменше має містити розділи щодо алгоритму та строків відбору біологічного матеріалу у військовослужбовців, умови та спосіб відбору біологічного зразка, його упакування, оформлення реєстраційних карток. Надзвичайно важливим є не лише відібрання біологічного зразка у військовослужбовця, а ще правильне дотримання вимог і умов зберігання відібраного біологічного матеріалу. Необхідно зауважити, що дані військовослужбовців не вносяться до реєстру одразу, вони знаходяться в його особовій справі та реєструються, а в разі наявності підстав для ідентифікації будуть підлягати вилученню для проведення молекулярно-генетичної експертизи.

Враховуючи масові порушення прав людини з якими Україна стикнулася з початком повномасштабного вторгнення російської федерації, прийнятий Закон “Про державну реєстрацію геномної інформації людини” і розробка Порядку відбору та зберігання біологічного матеріалу у військовослужбовців ЗСУ позитивно відзначиться на ефективному розслідування воєнних злочинів, пошуку зниклих безвісті та ідентифікації невпізнаних тіл.

Список використаних джерел

1. Як подати запит до МКЧХ про розшук родича: надаємо відповіді родинам. URL: <https://blogs.icrc.org/ua/2022/06/14/poshuk-znykli-bezvisty-chervoniy-hrest-2022/>

2. Гумпроєкт із транспортування тіл загиблих військових перейменовано – “На щиті”. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/851790.html>

3. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

4. Котляренко Л.Т., Кофанов А.В, Кофанова О.С., Жеребак В.С. Людина як носій ідентифікуючої біологічної інформації. Криміналістика і судова експертиза, 2021. Випуск 66. С. 1022-1033.

Лапкін Андрій Васильович,

доцент кафедри кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних
наук, доцент

Євтєєва Дарина Петрівна,

заступник директора з наукової роботи НДІ
вивчення проблем злочинності імені
академіка В.В. Сташиса НАПрН України,
кандидат юридичних наук, старший
науковий дослідник

ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ ЗА ПРОВЕДЕННЯМ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Забезпечення законності й обґрунтованості проведення оперативно-розшукової діяльності є актуальним питанням в усі часи. В умовах воєнного стану ця проблема набуває додаткових аспектів, обумовлених впливом війни на функціонування як органів, що провадять оперативно-розшукову діяльність, так і контролюючих їх інститутів. Однак при цьому важливо забезпечити, щоб засоби і форми контролю за проведенням оперативно-розшукової діяльності не стали обмеженими чи декларативними, а в повному обсязі забезпечували додержання прав людини та вимог закону в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Серед видів контролю за проведенням оперативно-розшукової діяльності традиційно виокремлюються три: судовий контроль, відомчий контроль та прокурорський нагляд. При цьому кожен з вказаних видів контролю має свої переваги та недоліки. Так, відомчий контроль є найбільш оперативним, однак має ризики впливу корпоративної солідарності на його об'єктивність і неупередженість. Прокурорський нагляд поступово відходить у минуле, поступаючись судовому контролю. Хоча його збереження й передбачено в Конституції України у вигляді «нагляду за негласними та іншими слідчими та розшуковими діями органів правопорядку», проте в цьому сенсі йдеться скоріше не про здійснення прокурором контролю, а про

його активну й цілеспрямовану діяльність з організації та процесуального керівництва досудовим розслідуванням, в межах якої прокурор наділяється певними повноваженнями щодо впливу на проведення оперативно-розшукової діяльності. Таким чином, на сучасному етапі основним видом контролю за здійсненням оперативно-розшукової діяльності слід вважати саме судовий контроль.

При цьому судовий контроль і в мирний час мав низку особливостей, які заважали його ефективності. Так, він здійснюється не систематично, не щоденно, як, наприклад, прокурорський нагляд, а одноразово, приміром при прийнятті рішення щодо конкретного оперативно-розшукового заходу чи при розгляді конкретної скарги, лишаючи поза увагою інші порушення прав і свобод особи. Йому притаманний ситуативний характер, тобто здійснення лише за зверненням зацікавлених осіб, в той час як відомчий контроль чи прокурорський нагляд здійснюються ініціативно і мають постійний характер. Процедура судового контролю більш формалізована і розтягнута у часі, тоді як інші види контролю є оперативнішими й гнучкішими. Загалом, судовий контроль є менш інструментально ефективним, ніж відомчий контроль чи прокурорський нагляд, оскільки прокурор або керівник вищого рівня здатні не лише розглядати конкретне питання проведення оперативно-розшукової діяльності, а й надавати відповідні вказівки і доручення з інших питань її проведення. Водночас лише судовому контролю притаманні неупередженість, об'єктивність, безсторонність та незалежність такого рівня, який неможливо забезпечити ані в межах відомчого контролю, ані засобами прокурорського нагляду, оскільки прокурор завжди залишається представником сторони обвинувачення.

Зважаючи на це, є цілком закономірним, що судовий контроль є основним засобом забезпечення законності здійснення оперативно-розшукової діяльності та додержання прав і свобод людини при її проведенні. На його здійснення спрямований інститут слідчого судді у кримінальному провадженні, призначенням якого, згідно з п. 18 ст. 3 КПК України, є захист прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Можна вважати, що з появою фігури слідчого судді функція судової влади щодо здійснення судового контролю у кримінальному провадженні інституалізувалася в особі конкретного судді, на якого покладені відповідні повноваження. У кримінальному провадженні в умовах дії інституту слідчого судді судовий контроль фактично замінив собою прокурорський нагляд в частині захисту прав і свобод учасників кримінального провадження, а сфера

відповідальності прокурора обмежена забезпеченням швидкого, повного та неупередженого розслідування та притягнення винного до відповідальності, у т.ч. при використанні засобів оперативно-розшукової діяльності, якими є негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні.

Межі судового контролю за проведенням оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні визначаються Главою 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» КПК України. Так, відповідно до ч. 3 ст. 246 КПК України, рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених КПК, - слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Отже, до предмету судового контролю у кримінальному провадженні віднесено лише ті негласні слідчі (розшукові) дії, щодо яких прямо передбачено необхідність прийняття рішення слідчим суддею.

Разом з тим, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України, у разі введення воєнного стану та якщо відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 245-248, 250 цього Кодексу, - такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором.

Таким чином, в умовах воєнного стану повноваження слідчих суддів у частині прийняття рішень щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій покладається на відповідних прокурорів. Це означає, що замість здійснення судового контролю за проведенням оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні відповідні функції виконуються засобами прокурорського нагляду.

Для здійснення прокурором цих повноважень необхідні дві умови: по-перше, введення на території України воєнного стану (яким обумовлюється можливість застосування всіх особливостей, передбачених Розділом IX-1 КПК України, які в сукупності складають особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану); по-друге, відсутність об'єктивної можливості виконання слідчим суддею. Друга з цих умов фактично має оціночний характер і встановлюється у кожному конкретному випадку. Її причинами можуть бути, наприклад, окупація відповідної території, ведення на ній бойових дій, зупинення роботи апеляційного суду тощо. В будь-якому випадку, такі обставини мають винятковий і тимчасовий характер, та є пов'язаними із збройним конфліктом.

При цьому як своєрідний запобіжник від необґрунтованого перебирання на себе керівником прокуратури зазначених повноважень

слідчого судді передбачено, що відповідне рішення приймається ним у формі постанови та має містити обґрунтування правомірності здійснення ним повноважень слідчого судді. Отже, в кожному конкретному випадку керівник прокуратури має відобразити у вмотивованій постанові наявність умов для виконання ним відповідних повноважень замість слідчого судді та навести конкретні обставини, які їх підтверджують.

При цьому звертає на себе увагу та обставина, що відповідно до ч. 1 ст. 247 КПК України, розгляд клопотань, який віднесений згідно з положеннями цієї глави до повноважень слідчого судді, здійснюється слідчим суддею апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, - слідчим суддею цього суду. Встановлення такого суб'єкта здійснення судового контролю у вказаних випадках спрямоване на підвищення неупередженості, об'єктивності, а також конфіденційності прийняття відповідних рішень. Водночас, виходячи із положень п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України, такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури, тобто – керівник окружної прокуратури. Такий підхід не відповідає рівню слідчого судді, якого заміщає прокурор, тому в подібних випадках доцільніше було б покласти здійснення відповідних повноважень на керівника прокуратури обласного рівня.

Загалом, норма щодо покладення повноважень слідчого судді на керівника органу прокуратури в подібних випадках є дискусійною та не відповідає природі ані судового контролю, ані прокурорського нагляду, які є різними видами контролю за законністю проведення оперативно-розшукової діяльності і не можуть механічно заміщувати одне одного. Тому у подібних ситуаціях доцільніше було б передбачити додаткові механізми наступного судового контролю, зокрема в контексті оцінки допустимості доказів, зібраних в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, щодо яких не було рішення слідчого судді внаслідок особливих умов воєнного стану.

Лебідь Сергій Олексійович,

завідувач відділу балістичного обліку
лабораторії досліджень та обліку зброї
Державного науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС України;

Шевчук Оксана Юрійвна,

доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ БАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ У РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Використання відомостей, що містяться в криміналістичних обліках під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень є необхідним та невід'ємним складником діяльності оперативних працівників. Його ефективність багато в чому залежить від наявності у суб'єктів розслідування достовірної та у необхідній кількості інформації про криміналістично значущі об'єкти, що може бути отримана з різноманітних джерел. Серед джерел такої інформації важливе значення мають криміналістичні обліки розшукового призначення.

Станом на сьогодні, в Україні, на підставі наказу МВС № 390 від 10 вересня 2009 року «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС» діє велика кількість криміналістичних обліків. Як визначено в Інструкції криміналістичні обліки створюються з метою використання їх для запобігання, виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання та досудового слідства, а також із метою підвищення рівня інформаційного забезпечення проведення експертних досліджень. Система криміналістичного обліку містить балістичний облік [1].

Балістичний облік - один з найрезультативніших серед аналогічних кримінологічних інструментів у розкритті особливо тяжких злочинів. Проте його належне формування і функціонування залежить не тільки від експертів ДНДЕКЦ, а й від працівників поліції, насамперед оперативних підрозділів та підрозділів досудового розслідування.

Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням вогнепальної зброї, застосовуються всі необхідні засоби й методи збирання інформації. Важливе значення має використання можливостей криміналістичного й, зокрема, балістичного обліку Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України.

Використання даних балістичного обліку в методиці розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням вогнепальної зброї, здійснюється в процесі: побудови криміналістичної характеристики відповідних кримінальних правопорушень для вивчення предмету злочинного посягання (наприклад, контрабанда); дослідження типових способів вчинення кримінального правопорушення з використанням такого знаряддя чи засобу, як вогнепальна зброя (вбивство з використанням вогнепальної зброї, хуліганство); розгляду типової «слідової картини» (вогнепальна зброя, а також її частини, деталі, патрони до неї, сліди застосування); характеристики особи підозрюваного (згідно з фізичними, професійними даними, досвіду) та його зв'язку з особою потерпілого; визначення типового переліку обставин, що підлягають встановленню під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням вогнепальної зброї; формування типового алгоритму слідчих (розшукових) дій та інших заходів з урахуванням слідчих ситуацій; обирання тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій; врахування особливості використання спеціальних знань у таких кримінальних провадженнях; характеристики особливості взаємодії слідчого з експертними підрозділами Міністерства внутрішніх справ України, оперативними підрозділами Національної поліції, іншими правоохоронними й державними органами; реалізації профілактичної діяльності в кримінальних провадженнях такої категорії.

Балістичний облік функціонує на центральному та обласних рівнях і складається з: оперативно-пошукових колекцій: куль, гільз та патронів зі слідами зброї (формується з куль, гільз, патронів зі слідами зброї, їх копій та зображень, вилучених під час проведення огляду місця події, інших слідчих дій та оперативно-розшукових заходів); куль та гільз, експериментально відстріляних з вилученої, знайденої та добровільно зданої зброї; куль та гільз, експериментально відстріляних з табельної зброї, яка знаходиться на озброєнні правоохоронних органів, уповноважених органів державної влади; куль та гільз, експериментально відстріляних зі зброї, зареєстрованої на об'єктах дозвільної системи; куль та гільз, експериментально відстріляних зі зброї, яка перебуває у власності громадян; відомостей про зразки саморобної зброї; гільз утраченої гладкоствольної вогнепальної зброї; відомостей про злочини, що вчинені із застосуванням вогнепальної зброї та факти її вилучення з незаконного обігу та інформаційно-довідкових колекцій зброї, яка формується з натурних зразків, частин, механізмів, заготовок, інструментів та відомостей про них; боєприпасів (формується з натурних зразків боєприпасів або їх частин, відомостей про них); куль та гільз зі слідами зброї (формується з куль та гільз, що експериментально відстріляні зі зразків вогнепальної зброї);

Завданнями балістичного обліку є встановлення: фактів використання при вчиненні кримінальних правопорушень конкретних екземплярів зброї; фактів використання при вчиненні різних кримінальних правопорушень тих самих екземплярів зброї; втраченої (викраденої) табельної, відомчої та іншої раніше зареєстрованої в установленому порядку зброї серед вилученої, добровільно зданої та знайденої зброї.

На даний час на центральному балістичному обліку перебуває близько 3,7 тис. куль та 10,2 тис. гільз патронів різних калібрів вилучених під час огляду місця події та інших слідчих дій вилучених близько 7 тис. фактами вчинення правопорушень.

Всього в центральному балістичному обліку зберігаються кулі і гільзи патронів 50 різних калібрів. Кількість кожного виду коливається від 5 куль або гільз і до 5,5 тис. гільз патронів калібру 9 мм.

Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків Експертної служби МВС України визначає, що криміналістичні обліки можуть вестися з використанням комп'ютерної техніки та програмного забезпечення, погодженого з ДНДЕКЦ МВС України.

В Експертній службі МВС України є досвід використання низки автоматизованих балістичних систем, серед яких: автоматизоване робоче місце «Баліст», автоматизована балістична система «Рикошет», автоматизована ідентифікаційно-пошукова система «ТАИС». Однак, проаналізувавши їхні технічні й експлуатаційні показники, було виокремлено недоліки, пов'язані з технічним, програмним забезпеченням, високою вартістю обладнання та обслуговування [2, с. 77].

Нині автоматизований балістичний облік Експертної служби МВС України функціонує за допомогою автоматизованої балістичної ідентифікаційної системи «BALSCAN» виробництва чеської компанії Laboratory Imaging s.r.o. [3, с. 365].

Дана система була розроблена для візуалізації, дослідження і порівняння слідів вогнепальної зброї. Гільзи й кулі можна досліджувати, порівнювати, сканувати в 2D або 3D, а потім результат зберігати в базі даних. Спеціальна програма проводить пошук в базі даних і видає детальний перелік ймовірних збігів. Система «BalScan» дає змогу оцифрувати широкий діапазон калібрів, від боєприпасів малокаліберної стрілецької зброї, до гільз великокаліберних кулеметів.

База даних «Вогнепальної зброї» включає в себе стріляні кулі та гільзи, що вистріляли з зареєстрованих одиниць вогнепальної зброї. Вона дає можливість використовувати фільтрацію збереженої інформації.

Система «BalScan» є надзвичайно корисною при скануванні і порівнюванні деформованих куль, фрагментів куль, а також у разі безпосереднього сканування бойка та затвору зброї.

Це дозволяє більш широко та досконало правоохоронним органам розкривати та розслідувати злочини маючи на руках доказову базу яка в подальшому буде використана як доказ в суті для підтвердження або спростування обвинувачення.

Упродовж 2018 року в лабораторії досліджень, сертифікації зброї та обліку Експертної служби МВС України тривала апробація системи «BALSCAN» з використанням локальної мережі низки станцій. Нині створено електронну базу слідів зброї на гільзах, уміщених до центрального балістичного обліку Експертної служби МВС України, до якої внесено близько 600 тис. гільз, стріляних з близько 210 тис. одиниць зброї (гільз, вилучених з місць учинення кримінальних правопорушень і стріляні з втраченої вогнепальної зброї; гільз, отриманих під час експериментального відстрілу вилученої зброї; гільз отриманих під час контрольного відстрілу зброї, що перебуває у власності громадян або об'єктах дозвільної системи). За результатами перевірок протягом 2022 року установами експертної служби МВС з використанням системи Balscan встановлено 93 позитивні ідентифікації за балістичним обліком, протягом поточного року — 28 позитивних ідентифікацій. Станом на 31 грудня 2022 року в кожному територіальному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України функціонує по одному комплекту автоматизованої балістичної ідентифікаційної системи «BALSCAN», крім чотирьох НДЕКЦ де функціонують по дві системи (Київський, Одеський, Львівський та Дніпропетровський). Обгрунтовано, що система «BALSCAN» за своїми технічними властивостями надає можливість реалізувати завдання щодо створення електронних баз даних слідів зброї на кулях і гільзах в обсязі, що відповідає потребам балістичного обліку Експертної служби МВС України [4, с. 394].

На сьогодні в умовах воєнної агресії Російської Федерації на території України значно збільшилась кількість зброї та боєприпасів, що потрапляє у незаконний обіг і як результат зросла кількість її перевірок. В результаті цього для більш ефективної роботи відділу балістичного обліку лабораторії досліджень та обліку зброї ДНДЕКЦ МВС України ми пропонуємо провести низку заходів, а саме:

покращення матеріально-технічного забезпечення, а саме придбання достатньої кількості автоматизованих балістичних ідентифікаційних систем «BALSCAN», стереомікроскопів «LEICA S9E», що використовуються для підготовки об'єктів для внесення до АБІС BALSCAN та проведення перевірок за балістичним обліком та мікроскопів «Leica FS C», для здійснення порівняльного дослідження слідів від зброї на кулях та гільзах під час проведення ідентифікаційних балістичних досліджень;

забезпечення якісного інтернет зв'язку для безперервної передачі даних до автоматизованих балістичних ідентифікаційних систем «BALSCAN» в умовах воєнного стану;

збільшення набору здобувачів вищої освіти (державне замовлення) підготовки кадрів для експертної служби МВС України та забезпечення їх якісного навчання.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків Експертної служби МВС. : наказ МВС України від 10 вересн. 2009 року № 390. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z>.

2. Кофанов А.В. Юсупов В.В. Сучасні проблеми автоматизації балістичних досліджень в Україні. *Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці*: матеріали міжнар. круглого столу (Харків, 12 груд. 2019 р.) / редкол.: В. Ю. Шепітько (голов. ред.), В. А. Журавель, В. М. Шевчук, Г. К. Авдеева. Харків, 2019. С. 76-79.

3. Грищенко О. В. Балістичний облік у структурі криміналістичного обліку Експертної служби МВС України. *Актуальні питання криміналістики*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 364-368.

4. Грищенко О. В. Використання можливостей балістичного та дактилоскопічного обліків у розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень. *Актуальні проблеми кримінального права* : тези доп. XI Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 20 листоп. 2020 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 293-296.

Лелюк Тетяна Іванівна,

докторант кафедри криміналістики та
судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, доктор філософії

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З огляду на події, які відбуваються сьогодні в нашій державі однією із серйозних проблем постало зростання рівня злочинності в умовах воєнного стану, що негативно впливає на економічну та соціальну стабільність держави, загрожує національній безпеці та порушує права та свободи людини і громадянина. В умовах збройної агресії російської федерації проти України значних змін зазнали кримінальні процесуальні, криміналістичні, оперативно-розшукові аспекти організації розслідування кримінальних правопорушень.

Відповідно до чинного законодавства, оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових та

контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривною діяльністю спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [1].

Сучасна злочинність стала одним із концептуальних елементів розвідувально-підривної та диверсійної діяльності спеціальних служб російської федерації, що обумовлює необхідність удосконалення організації оперативно-розшукової діяльності у виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану.

В теорії оперативно-розшукової діяльності сутність поняття організації оперативно-розшукової діяльності полягає у вдосконаленні специфічного механізму, який міг би забезпечити ефективне використання оперативно-розшукових можливостей оперативних підрозділів, високу результативність оперативно-розшукових заходів у протидії злочинності [2, с. 117].

Організація оперативно-розшукової діяльності як стан системи формально виражена в положеннях нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини у сфері оперативно-розшукової діяльності. Зміст її проявляється у таких діях уповноважених посадових осіб: створення керованих систем (організаційних структур) у сфері оперативно-розшукової діяльності, упорядкування (розвиток) цих систем до рівня, що забезпечує найбільшу ефективність вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності у певній оперативній обстановці; упорядкування (налагодження) процесу управління (його окремих стадій) у сфері оперативно-розшукової діяльності та забезпечення оптимальних умов для прийняття і реалізації відповідних управлінських рішень; управлінського циклу, тобто сам процес управління оперативно-розшукової діяльності; створення умов, необхідних для конкретних оперативно-розшукових заходів [3, с. 147].

Із початком введення на всій території України воєнного стану чинне на сьогодні законодавство України зазнало низки змін, які торкнулись також і порядку організації оперативно-розшукової діяльності у виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень.

Після набуття чинності Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» №2201-IX від 14 квітня 2022 року змін зазнав розділ IX-1 КПК України на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». Зокрема, відповідно до положень Закону в умовах воєнного стану: надається можливість Генеральному прокурору (особі, яка виконує його обов'язки), керівнику обласної прокуратури, їхнім першим заступникам і заступникам своєю

постановою доручати здійснення досудового розслідування іншим органам досудового розслідування не лише у разі неефективності здійснення досудового розслідування, а також за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійсненням ним досудового розслідування; встановлюються правила створення керівником органу досудового розслідування міжвідомчих слідчих груп на підставі постанови, погодженої з керівниками відповідних органів досудового розслідування; визначається порядок участі та залучення захисника і перекладача до проведення окремої процесуальної дії у кримінальному провадженні; закріплюються гарантії поновлення процесуальних строків; тощо.

Крім того, Закон розширив повноваження керівника органу прокуратури, в частині надання права користуватися окремими повноваженнями слідчого судді, у випадку відсутності об'єктивної можливості їх виконання. Зокрема в контексті дослідження на керівника прокуратури покладено повноваження передбачені статтею 250 КПК України, що стосуються проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді. Таким чином, прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії може звернутися з відповідним клопотанням до керівника відповідного органу прокуратури. При цьому рішення керівника органу прокуратури приймається у формі постанови та має містити обґрунтування правомірності здійснення ним повноважень слідчого судді [4].

Також, з метою забезпечення ефективності здійснення кримінального провадження та реалізації повноважень поліції в умовах воєнного стану Верховною Радою було прийнято низку законів, зокрема «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» №2123- IX від 15 березня 2022 року. Основне їх завдання полягає у оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану. Що стосується здійснення оперативно-розшукової діяльності, то відповідно до положень зазначеного закону якісні зміни стосуються питань взаємодії оперативних підрозділів Національної поліції з державними органами, органами місцевого самоврядування, юридичними особами, у тому числі щодо утримання військовополонених, забезпечення конвоювання затриманих осіб, розмінування та допуску поліцейських до проведення спеціальних вибухотехнічних робіт тощо. Відповідні зміни також стосуються врегулювання питання збирання біометричних даних осіб, у тому числі шляхом дактилоскопіювання, а також розширення переліку підстав для зупинки поліцейським транспортного засобу та його перевірки, а також перевірки водіїв та пасажирів [5].

Проте, незважаючи на зміни, які відбулись в законодавстві після введення режиму воєнного стану, невирішеними на нашу думку залишились окремі питання, що стосуються удосконалення порядку та

умов взаємодії слідчого з оперативними підрозділами в умовах воєнного стану. Зокрема ведення активних бойових дій на значній території України, масовані обстріли, небезпека, пов'язана із деокупацією міст, тощо призводять до виникнення труднощів із проведенням оперативно-розшукових заходів та відсутністю комунікації між слідчим та працівниками оперативних підрозділів. Зазначене зумовлює необхідність урегулювання питань, що стосуються надання права оперативному підрозділу у невідкладних випадках проводити оперативно-розшукові заходи в межах відкритого кримінального провадження, без відповідного доручення слідчого. Також зазначені зміни повинні стосуватись питань, щодо строків виконання оперативним працівником доручень слідчого, зокрема у разі об'єктивної неможливості їх виконання у визначені строки, внаслідок факторів, пов'язаних із воєнним станом.

Таким чином, окрім питань організації оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану потребують відповідної реакції та урегулювання на законодавчому рівні. Вказане зумовлює необхідність прийняття надзвичайного законодавства, яке повинно містити норми, що стосуються особливих порядків провадження оперативно-розшукової діяльності в умовах дії режиму воєнного стану, а також післявоєнний період та період відбудови.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ із змін. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/2135-12#Text>.
2. Павленко С.О. Основи оперативно-розшукової тактики: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 624 с.
3. Князев С. М. Загальна характеристика організації оперативно-розшукової діяльності та негласної роботи національної поліції України. Південноукраїнський правничий часопис. 4. 2019, Ч. 3. С. 146-151.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
5. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України». Закон України №2123- IX від 15 березня 2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>.

Лизогубенко Євген Віталійович,
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАПАТІВ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Використання безпілотних літальних апаратів (далі - БПЛА) на сьогоднішній день є звичайним явищем. У сукупності із наземним обладнанням такі апарати утворюють комплексну безпілотну автоматизовану систему. БПЛА використовуються у різних сферах діяльності: військовій (участь у військових діях, розвідувальна діяльність, спостереження та контролі прикордонної зони тощо), особистій (розважально-ігровій), господарській (авіаційно-хімічна, перевезення вантажів повітрям, геодезичні роботи та інше), правоохоронній (візуальний контроль та спостереження за об'єктами, що охороняються, патрулювання периметра охорони, обстеження території на якій сталася надзвичайна ситуація, патрулювання території при масових заворушеннях і інше). Тому, спектр застосування БПЛА дуже широкий.

В світі правоохоронними органами у повсякденній практиці вже давно використовують безпілотники. Зокрема, в Лондоні переслідують злочинців за допомогою БПЛА тому, що це дешевше і безпечніше для поліції і оточуючих, ніж при використанні мотоциклів і гелікоптерів. За кордоном поліцейські безпілотники часто виконують неординарні завдання. Наприклад, в Японії поліцейські протестували безпілотник, який буде боротися проти безпілотників-порушників. Завдання поліцейського квадрокоптера - накинути спеціальну сітку на «літаючого порушника», який залетів на об'єкт чи територію, що охороняється. У країнах ЄС поліцейські теж постійно експериментують з безпілотниками: обладнують їх пристроями для розпилення сльозогінного газу або ведуть переслідування за правопорушниками в міських умовах. При цьому правоохоронці прийшли до висновків, що використання безпілотника набагато вигідніше гелікоптера насамперед, у зв'язку з тим, що безпілотник є непомітний для правопорушника, як в умовах міської забудови так і на відкритій місцевості.

На жаль, на теперішній час під час військової агресії Російської Федерації на території України найширша сфера застосування БПЛА - це військові завдання. Використання безпілотника обходиться в кілька десятків разів дешевше, ніж утримання військового винищувача, а небезпека для життя військових пілотів і військових операторів БПЛА не можна порівняти.

Необхідно зазначити що, правоохоронці Національної поліції України не відстають від військових та досить ефективно використовують БПЛА у своїй діяльності.

Окремо хотілося б зупинитися на перевагах використання БПЛА Національною поліцією під час виконання оперативно-службових завдань в умовах військового стану. До них можна віднести:

1. Мобільність комплексів БПЛА. До складу комплексу крім безпілотного повітряного судна входять наземний пункт управління, комплект запасних частин і змінного і приладдя. Як правило, дані комплекси мають мобільну модифікацію та незначні габарити, що дозволяє розгорнути їх у найкоротший час, а портативні командні модулі використовувати в різних умовах обстановки (на автомобілі, на пункті управління, в польових умовах тощо). Для їх застосування не потрібне обладнання будь-якої аеродромної інфраструктури. Характерною перевагою є мінімальний час на підготовку до запуску апарату та скритність проведення таких маніпуляцій.

2. Можливість спостереження за місцями скоєння злочинів (правопорушень). Всі БПЛА оснащені засобами фото- та відеофіксації високої якості, що дає змогу отримувати необхідне зображення в режимі online. Устаткування безпілотника дозволяє ретранслювати радіосигнали для збільшення зон впевненого прийому.

3. Можливість доставки та скидання малогабаритних вантажів (як правило, масою до 3 кг) до зони проведення спеціальних заходів. Сучасні БПЛА оснащуються керованим зацепом для прицільного скидання вантажу, що дозволяє в умовах обстановки, що складається, організувати оперативну доставку засобів зв'язку і першої медичної допомоги, індивідуальних рятувальних засобів, різних маяків.

4. Можливість післяпольотного аналізу та обробки отриманої інформації. Спеціальне програмне забезпечення, що входить до складу наземного пункту управління комплексу, дозволяє встановлювати значну кількість (до 250) точок маршруту польоту апарату з можливістю оперативної зміни різних параметрів у кожній точці та здійснювати управління встановленими цільовими навантаженнями (фотофіксація та відеофіксація) з подальшим їх збереженням та обробкою результатів роботи БПЛА.

5. Використання мінімального штату для запуску БПЛА, а також доступна можливість підготовки (перепідготовки) персоналу.

6. Забезпечення безпеки співробітників, які беруть участь у спеціальних заходах, з урахуванням наземної оперативної обстановки, що складається. Так, наприклад, при розшуку та затриманні озброєного злочинця тактико-технічні характеристики БПЛА дозволяють отримувати необхідну для органу оперативного управління інформацію без загрози виявлення особового складу, що входить до складу різних функціональних груп. У той же час інформація, отримана від оператора безпілотника, дозволить пошуковим групам рухатися найбільш оптимальним і безпечним

маршрутом із зазначенням місць можливого укриття озброєного злочинця. Крім того, використання БПЛА, який оснащений камерою, що працює в ІЧ-режимі, і тепловим датчиком, дозволить провести заходи щодо пошуку та затримання злочинця оперативніше незалежно від часу доби.

7. Не складна система управління БПЛА, дозволить швидко підготувати оператора безпілота. Так робота може здійснюватися у двох режимах - автоматичному та напівавтоматичному. У першому випадку оператор задає польотну програму на наземній станції управління, після чого БПЛА здійснює політ по заданому маршруту різної конфігурації. У другому випадку оператор може змінювати деякі параметри польоту судна (швидкість, висота, напрям) за допомогою пульта ручного управління.

8. Використання БПЛА для огляду місця події з метою виявлення доказів та їх подальшої фіксації під час проведення розслідування. Відеоматеріали на цифровому носії можуть бути долучені до протоколу огляду.

Також досить актуальним є застосування БПЛА при проведенні слідчих (розшукових) дій, де основним завданням є отримання просторової інформації про місцевість (різні об'єкти), а також для координації підрозділів поліції з повітря в різних умовах складної обстановки. У цих випадках літальні апарати також можуть бути оснащені додатково, наприклад, пристроєм локальної підсвітки.

Таким чином, застосування безпілотників підрозділами національної поліції, має свої особливості і є важливим напрямом діяльності при виконанні оперативно-службових завдань. Досить перспективним бачиться застосування БПЛА при проведенні оперативно-розшукових заходів та слідчих дій з метою документування злочинів та отримання оперативної інформації (негласне документування дій, спостереження та контроль у важкодоступних місцях і т. д.). А основними перевагами їх використання є непомітність і малошумність, можливість застосування в умовах міської забудови, оперативність розгортання. Тому використання БПЛА в умовах воєнного стану досить актуальне та ефективне на теперішній час.

Список використаних джерел

1. Наказ МВС України від 18.12.2018 № 1026 «Про затвердження Інструкції із застосування органами та підрозділами поліції технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису». 2018р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0028-19>

2. Білоус В. В. Особливості впровадження в криміналістичну практику безпілотних літальних технологій, апаратів і систем. Національний юридический журнал: Теория и практика. 2016. № 5. С. 170–175.

3. Кобець М. В. Поняття та правові підстави застосування безпілотних летальних апаратів у правоохоронних органів. Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези Всеукраїнської наук.-практичної конференції (03 берез. 2017 р., м. Хмельницький). Хмельницький: Нац. акад. держ. прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, 2017. С. 796–798.

Українська поліція почала ловити злочинців з повітря. Segodnya.ua від 08.09.2017. URL: <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/policiya-nachala-lovit-prestupnikov-s-vozduha1053821.html>

Макарова Олена Павлівна,

старший викладач кафедри педагогіки та психології факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ОПЕРАТИВНО-ПОШУКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Стан оперативної діяльності, розвиток та вдосконалення операивно-пошукової діяльності, в центрі якої перебуває особистість, потребують практичної реалізації в досягненнях психологічної науки, активного використання психологічних знань, вмій та навичок. Працівники поліції, які пов'язані з оперативно-пошуковою діяльністю, здійснюють психологічну інтерпретацію подій своєї професійної діяльності.

Пошукова психологія виникла як прикладна дисципліна на стику психологічних та юридичних наук. Вона направлена на виявлення та пояснення специфічних психологічних феноменів, механізмів та закономірностей, які проявляються в оперативно-пошуковій діяльності, надавати практичним працівникам поліції науково-обґрунтовані психологічні методики та рекомендації.

Оперативно-пошукова психологія відображена в наукових наробках О. Бандурки, Я. Кондратьєва, М. Ануфрієва, Ю. Чуфаровського, О. Долженкова, О. Землянська [1].

Оперативно-пошукова психологія розглядається як розділ в галузі Юридичної психології, яка вивчає психологічні фактори, явища а закономірності оперативно-пошукової діяльності, особистість людини як суб'єкта та об'єкта зазначеної діяльності. Зміст оперативно-пошукової психології обумовлений її особливостями, принципами та вимогами.

Суб'єкти оперативно-пошукової діяльності не можуть використовувати в повній мірі психологічні знання з різних галузей психології. Неможна використовувати психолого-компенсаторний

підхід, який містить формальний перетин загально-психологічних та соціально-психологічних концепцій при проведенні оперативно-пошукових заходах.

Оперативно-пошукова психологія має виражену психологічну практичну направленість, базується на даних, які отримані в наслідок спеціальних комплексних досліджень, реалізації розроблених та адаптованих до практичних умов методик.

Зміст психології оперативно-пошукової діяльності визначається сукупністю вирішених задач, які поділені на загальні та особливі. До загальних задач відносять: психологічну підготовку оперативних працівників поліції; психологічне забезпечення оперативно-пошукових заходів; вивчення та вдосконалення психологічних характеристик оперативних працівників. До особливих відносять: психологічне забезпечення певних оперативно-пошукових заходів; забезпечення оптимального рівня взаємодії; попередження та вирішення психологічних конфліктів в оперативно-пошуковій діяльності; психокорекція оперативних працівників поліції; попередження та зняття негативних емоційних станів працівників поліції тощо.

Оперативно-пошукова психологія пов'язана з іншими галузями психологічних та юридичних наук, а саме: Загальною психологією, Соціальною психологією; Віковою психологією, Педагогічною психологією, Диференційною психологією, Психологією особистості тощо. Також оперативно-пошукова психологія має підґрунтя з закономірностей та механізмів, які досліджуються в науковій діяльності оперативно-пошуковій, кримінологічній, криміналістичній, кримінальне право та кримінальний процес, кримінально-виконавче право тощо. Юридичні науки та норми права визначають межі та можливості психологічного аналізу та сукупність інтерпретації явищ [2].

Діяльність оперативно-пошукової психології також направлена на вирішення прикладних завдань, активно впливати на її зміст, змінювати її після вивчення об'єктивних закономірностей. Таким чином оперативно-пошукова психологія впливає на розвиток теорій оперативно-пошукової діяльності та ефективного застосування її форм та методів.

Оперативно-пошукова психологія містить комплекс загально психологічних та спеціальних принципів [2].

До загально психологічних принципів належать: принцип діалектичного розвитку людської психіки; принцип єдності соціального та біологічного; принцип єдності свідомості та діяльності; принцип детермінізму; принцип системності.

До спеціальних принципів оперативно-пошукової психології належать: законності; науковості; поєднання гласних та негласних

методів отримання інформації; гуманізму; конфіденційності; проведення оперативно-пошукових заходів та досліджень.

Вищезазначені принципи реалізуються за допомогою системи методів, до яких належать: спостереження, бесіда, психологічний експеримент, інтерв'ю, контент – аналіз документів, тестування, психологічний аналіз діяльності, метод незавершених речень тощо.

Ефективність застосування цих методів обумовлена їхнім творчим тандемом з урахуванням особливостей, конкретних ситуацій та форм. Стратегії реалізації зазначених методів пот ребують подальшого вивчення, уточнення та вдосконалення.

З вищевикладеного можемо сказати, що оперативно-пошукова психологія займає положення, яке межує між загальними напрямками психології та широким спектром юридичних наук та навчальних дисциплін. Зміст оперативно-пошукової психології містить дані з психології та юриспруденції. Ці данні адаптуються та розвиваються, є доповненням до інтерпретації проблем оперативно-пошукової діяльності тощо. Оперативно-пошукова психологія направлена на дослідження спеціальних проблем, розробляти практичні рекомендації для її вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I: Підручник. Харків: НУВС. 2002. 336 с
2. Розов В. І. Психологія оперативно-розшукової діяльності в схемах і таблицях: навчальнонаочний посібник. Київ. КНТ. 2022.148 с.
3. Філіпенко Н.Є. Організаційно-психологічні питання професійної підготовки оперативних працівників для застосування гласних та негласних методів й заходів ОРД. Форум права. 2006. № 1. С.89-107.

*Малюк Василь Васильович,
кандидат юридичних наук*

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦСЛУЖБАМИ РФ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ РОЗВІДУВАЛЬНО-ПІДРИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Упродовж всього періоду існування незалежної України проблема комплексної протидії організованій злочинності як негативному соціальному явищу, яке становить реальну загрозу безпеці громадян, суспільства та держави, залишається актуальною. На фоні збройної агресії протидія організованій злочинності отримала новий зміст, що пов'язаний з тим фактом, що російська федерація використовує свої організовані злочинні угруповання як фактор

проникнення у політичну та економічну системи України з використанням цілого арсеналу наявних сил та засобів.

Російська організована злочинність за межами рф використовується як інструмент держави, тому на перманентній основі відбувається проведення рф спеціальних операцій гібридного характеру за кордоном за участю (та активним залученням) організованих злочинних угруповань. Однією із суттєвих складових таких операцій є як активне використання вже існуючих організованих злочинних угруповань та окремих їх членів, так і створення окремих злочинних структур, які користуючись підтримкою спецслужб, значними грошовими коштами держави (рф) – займають лідируюче становище у певних сферах злочинної діяльності на території України. При цьому, формати злочинного тандему спецслужби держави-агресора у поєднанні з криміналітетом у значній мірі різняться, у залежності від етапу такого впливу.

З моменту отримання Україною незалежності стратегічною метою кремля була поступова «повзуча окупація» України. Керівництво рф, як одного з агресорів сучасного світу – зробило ставку на проведення силових та гібридних сценаріїв реалізації власних імперських інтересів, що обумовило тенденції розповсюдження цих сценаріїв за межами своїх кордонів, як у європейському, глобальному масштабах, так і на території суверенних держав, зокрема в Україні. Вітчизняні організовані злочинні угруповання встановлюють та підтримують «прямі зв'язки» зі злочинцями з рф (особливо «зłodіями в законі»), які, в свою чергу, знаходяться під контролем (а у деяких сферах злочинних інтересів – повністю «підім'яті») спецслужб рф. Характерною особливістю спецоперацій (неконвенційних або напівконвенційних заходів), що проводяться спецслужбами РФ є активне створення, підтримка і використання вітчизняних кримінальних структур, які мали контакти із російськими організованими злочинними угрупованнями. Ще до початку збройної агресії керівництво рф використовувало організовану злочинність з метою вирішення своїх інтересів, у тому числі й геополітичних.

Наступним етапом стало вицлювання з загальної маси «приручених» організованих злочинних угруповань, тих, для яких були вигідні (як територіально так і економічно) зв'язки з представниками російської організованої злочинності, що передбачало створення кримінальних альянсів (логістичних злочинних зв'язків) з місцевими злочинцями (особливо представниками етнічних груп). Практично найбільш помітним був створений злочинний тандем

взаємовигідних альянсів російських і українських злочинних угруповань на територіях Донецької та Луганської областей. Результатом цієї спецоперації рф був приход до влади «донецьких», які (разом з командою своїх поплічників зайняли переважну більшість ключових державних посад) відверто лобював інтереси рф в Україні, аж до відмови від європейського курсу розвитку держави.

Після усунення від влади зазначених осіб, наступним етапом використання спецслужбами рф організованих злочинних угруповань стало їх залучення до груп «добровольців», які утворили так звану «місцеву самооборону» у Криму, з метою легітимізації дій російських військ спеціального призначення під час анексії у лютому-березні 2014 року.

Розвиток такої тактики спостерігався на території Донецької та Луганської областей у квітні-липні 2014 року, у результаті чого – значну частину з так званих «ополченців», які воювали на Донбасі – склали фактично «мафіозні групи», які отримали змогу перетворити важелі злочинного світу у політичну й економічну владу за підтримки спецслужб та збройних сил рф.

У 2018 році Служба безпеки України у Мелітопольському, Бердянському та Приморському районах Запорізької області припинила діяльність організованих злочинних угруповань, що були причетні до скоєння тяжких і особливо тяжких злочинів і діяльність яких координували представники російських кримінальних кіл, пов'язаних, у свою чергу, із російськими спецслужбами.

Залучення організованих злочинних угруповань до здійснення спеціальних операцій відмічалось та було характерним для перших етапів збройної агресії у 2022 році – для створення хаосу та безладу в окремих містах, регіонах чи у державі в цілому.

На фоні активного конфіденційного співробітництва, також відбувається посилення терористичної складової політики кремля в сусідніх країнах, що є свідченням відсутності у чинного російського політичного керівництва інших можливостей для досягнення поставлених цілей, а це означає і погіршення внутрішньополітичної ситуації в рф.

Марков Михайло Миколайович,
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Мевша Аліна Володимирівна,
здобувач ступеня бакалавра навчально-
наукового інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ

ПОГЛЯД НОВОГО ПОКОЛІННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НА ПІДГОТОВКУ СИЛ ТА ЗАСОБІВ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З УРАХУВАННЯМ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, що мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення в першу чергу долі нашої країни, її територіальної цілісності, а можливо, і подальшого світового порядку. У сучасних важких і болісних ситуаціях, викликів та загроз і водночас великих перспектив розвитку, кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній та оборонній сфері пріоритетним завданням суспільного поступу, поряд з забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, є визначення нової стратегії підготовки та виховання сучасних правоохоронців як багатокOMPONENTНОЇ та багатовекторної системи, яка великою мірою формує майбутній розвиток Української держави.

Важливим завданням для закладів системи МВС України є підбір та навчання осіб, які мріють та бажають потрапити та проходити службу саме в оперативних підрозділах Національної поліції України з особливою спеціалізацією та спрямованістю. Все це може дати бажаючим Національна академія внутрішніх справ (НАВС). Охочі, які за особистими, моральними, діловими якостями, мають схильність до оперативно-розшукової та розвідувальної діяльності зможуть реалізувати свої бажання в академії, адже за своєю специфікою та структурою, вона являється першою сходинкою у поглибленій системі теоретичного та практичного навчання у підготовці не лише майбутніх оперативних працівників, але і інших спеціалістів для органів Національної поліції та МВС України.

Академія за своїм напрямком підготовки випускає працівників для підрозділів кримінальної поліції, органів досудового розслідування, експертних підрозділів та підрозділів превенції.

У зв'язку із воєнним станом в Україні, питання щодо якісного підбору та підготовки кандидатів до підрозділів кримінальної поліції та підрозділу особливого призначення МВС України «Гвардія наступу» (Національної поліції України) «Лють», Національна гвардія «Рубіж»,

Державна прикордонна служба «Буревій» тощо)наразі є дуже важливими та актуальними.

Створений спеціальний підрозділ НПУ «Лють», дозволить забезпечити швидке та ефективне виконання поліцією як складової частини сил безпеки та сил оборони завдань та повноважень, спрямованих на зміцнення нацбезпеки України, в тому числі й шляхом безпосереднього виконання функцій щодо забезпечення публічного (громадського) порядку та безпеки громадян[1].

Наразі багато охочих бажають вступити в даний підрозділ. Але, щоб потрапити до спецпідрозділу «Лють» Національної поліції потрібно мати дуже високий рівень фізичної, тактичної, психологічної підготовки.

Втеперішній час, коли в державі йде війна і ми захищаємо свою рідну землю, з метою підвищення рівня практичної спрямованості курсантів НАВС в умовах сьогодення табути в подальшому здатними боронити нашу державу та виконувати складні оперативно-службові та бойові завдання на різних напрямках діяльності, ми пропонуємо впровадження в освітній процес академії «Курсу спеціальних практичних занять» (в подальшому «Курси», додаткові факультативні заняття практичної спрямованості).

Стратегічною метоювпровадження «Курсу» в освітній процес академії є:

- 1) протидія організованої злочинності у всіх її проявах(загально кримінальної та білокомірцевої);
- 2) протидія інформаційно-психологічної спеціальної операції (ІПСО);
- 3) захист держави від терористичних угруповань та організацій.

Тактична мета «Курсу» полягає перш за все в перевірці кожним курсантом своєї придатності та спроможності до виконання найбільш складних оперативно-тактичних завданьв екстремальних та некомфортних повсякденних умовах життя, пошуку виходу з нестандартних та критичних ситуацій.

Запропонований нами «Курс» - комплекс заходів, який повинен включати в себе комплекс практичних занять з різних блоків, де кожний доповнює один-одного:

- 1) Інформаційна безпека:
кримінальний аналіз, кіберпростір.
- 2) Оперативно-тактична підготовка:
спеціальна вогнева, бойова фізична, тактична медична, спеціальна психологічна.
- 3) Технічна складова:

засоби та види сучасних технологій та озброєнь.

Всі заняття повинні бути максимально практичними, а кожний її елемент, повиненмаксимально включати в себе саме ці складові.

Ми пропонуємо проведення занять «Курсу» не лишев день, але і у вечірній, а при необхідності (проведення контрольних та підсумкових занять) у нічний час.

Практичні заняття повинні проходити як на території академії (полігоні, тирі, блок-посту, аудиторії, стадіоні) так і за її межами у незнайомих для курсантів ділянках місцевостів залежності від тематики занять та цілей, які потрібно досягнути (лісі, сквері, парку, лісосмузі, промисловій зоні, об'єктах незавершеного будівництва тощо), тобто у «польових» та вуличних умовах.

До проведення занять по «Курсу» необхідно залучати крім найбільш підготовлених науково-педагогічних працівників профільних кафедр академії (оперативно-розшукової діяльності, спеціальної фізичної підготовки, вогневої підготовки, тактичної підготовки, криміналістики та судової медицини) інструктори та спеціалісти, які мають практичний (бойовий) досвід за відповідним напрямком діяльності та спеціалізації.

Заняття потрібно будувати таким чином, щоб курсанти мали можливість отримати максимально практичні навички та вміння, які використовуються у реальних умовах службової діяльності. Не маловажним фактором якісного проведення практичних занять «Курсу» повинні включати в себе елементи значного психологічного навантаження, дискомфорту та відповідного тиску.

Під час проведення занять найбільшу увагу необхідно приділити підготовці для подолання стресових ситуацій, протидії негативному впливу як із середини, так із зовні.

Після проходження «Курсу» випускники академії можуть не тільки покращити свої теоретичні знання, вдосконалити професійні навички та особисті якості, які необхідні для служби в органах Національної поліції та спецпідрозділах МВС України, але найголовніше – це вміло застосовувати їх складних оперативно-службових та бойових умовах сьогодення.

В умовах воєнної агресії та складної економічної ситуації, яка склалася в державі, для підготовки сучасних фахівців для Національної поліції та МВС України потрібно впроваджувати в освітній процес академії новітні форми, передові технології та нестандартні методи навчання курсантів, які будуть головним фундаментом та запорукою підготовкою справжніх фахівців для виконання складних оперативно-службових та бойових завдань пов'язаних із підтриманням громадської безпеки, боротьбою з організованою злочинністю, захистом держави, її територіальної цілісності та суверенітету.

Список використаних джерел

1. В Україні з'явиться новий спецпідрозділ поліції «Лють». *Слово і діло*. URL: <https://www.slovovidilo.ua/2023/01/13/novyna/polityka/ukrayini-zyavvtsya-novyj-specpidrozdil-policziyi-lyut>.

Мірковець Дмитро Михайлович,
заступник керівника Головного слідчого
управління Державного бюро розслідувань,
доктор юридичних наук, доцент

ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

На сучасному етапі розвитку кримінальної юстиції і надалі актуальними залишаються питання дієвої та оптимальної національної моделі досудового розслідування, пошуку варіантів організації та інституційної побудови системи органів правопорядку, які відповідатимуть сучасним викликам, потребам практики і міжнародним стандартам.

Спроба України рухатися шляхом розбудови правової держави та подолати корупцію обумовила прийняття рішення про створення нових слідчих органів, концептуальна і законодавча модель діяльності яких потребує системного аналізу.

Адже лише протягом 2014–2021 рр. було створено 4 абсолютно нових органи досудового розслідування (слідчі підрозділи ДБР, ДКВС та БЕБУ, підрозділ детективів НАБУ), реорганізовано найбільший слідчий апарат органів внутрішніх справ (у слідчі підрозділи Національної поліції).

До цього досить тривалий період часу (1960–2014 рр.) система органів досудового розслідування була сталою – її формували слідчі підрозділи: ОВС, органів безпеки, прокуратури та органів податкової міліції (з 1998 р.).

Разом з цим питання щодо удосконалення відповідної системи були особливо актуальними впродовж усіх періодів і спроб реформування органів кримінальної юстиції.

Насамперед піднімалося питання щодо позбавлення прокуратури функції розслідування. Так, у 2008 р. навіть порушувалося клопотання перед КСУ щодо визнання неконституційними окремих положень Закону України «Про прокуратуру» (у чинній на той час редакції), зокрема норм, якими визначалася можливість провадження досудового слідства у кримінальних справах слідчими прокуратури та наявності посад слідчих у ГПУ і відповідних прокуратурах.

До речі, саме на виконання цих рекомендацій у більшості проєктів та й, відповідно, у КПК України 2012 р., прокуратура позбавлена функції досудового слідства.

Саме необхідність позбавлення прокуратури функції досудового слідства з урахуванням вимог п. 9 Перехідних положень Конституції України зумовила створення ДБР. Адже, очевидно, що виконання цієї

функції не може бути ефективним, якщо і розслідування, і нагляд за ним веде один і той самий орган.

Невдалі спроби запустити роботу нового органу були й в 1997 р., й в 2005 р. Проте, цей негативний досвід не «поховав» саму ідею створення окремого незалежного органу досудових розслідувань. В одному з подань Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ до Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) вказано на необхідність при розгляді питання про виконання Україною рішень ЄСПЛ зосередитись на проблемах ефективного розслідування, включаючи створення ДБР з огляду на велику кількість рішень щодо України, якими «констатовано не проведення ефективного розслідування». Правозахисна організація Amnesty International неодноразово заклкала Україну пришвидшити створення ДБР для здійснення незалежного розслідування насамперед протиправних дій, вчинених працівниками правоохоронних органів. Венеціанською комісією у висновку щодо проєкту КПК звернено увагу на необхідність забезпечення якнайшвидшого створення та функціонування ДБР для здійснення досудового розслідування.

Як показала практика, новостворений орган досудового розслідування (ДБР), який 27 листопада 2018 р. розпочав здійснювати правоохоронну діяльність, 5 років поспіль нарощує свою значимість у державотворенні та забезпечує якісне досудове розслідування. При цьому зміна статусу ДБР (у 2020 р.) на державний правоохоронний орган надала безальтернативні гарантії незалежності для виконання покладених повноважень.

На сьогодні забезпечено добір професійних кадрів як Центрального апарату, так і територіальних управлінь з розміщенням працівників у кожній області задля ефективного реагування на прояви злочинності, що дає можливість «автономно» від інших органів виявляти та розслідувати кримінальні правопорушення. Відображенням ефективної роботи Державного бюро розслідування є показники роботи. Так, упродовж 2022 р. слідчими ДБР здійснювалось досудове розслідування у 48,8 тис. кримінальних провадженнях, розслідувано – 22,7 тис., з яких 4,524 тис. направлено до суду з обвинувальними актами.

Діюча система підпорядкування органів досудового розслідування, яка зберіглася ще з радянських часів, не може гарантувати незалежності та самостійності слідчих й у ході розслідування кримінальних правопорушень. Хоча керівники територіальних органів Національної поліції, органів безпеки чи ДФС (далі – керівники територіальних правоохоронних органів) відповідно до законодавства України та функціональних обов'язків не вправі втручатися в процесуальну діяльність, саме їм надано право призначати на посади та звільняти слідчих/дознавачів з посад, накладати на них дисциплінарні стягнення, встановлювати рівень грошового забезпечення, присвоювати спеціальні звання та визначати періодичність відпусток тощо.

Підпорядкованість слідчих в адміністративному аспекті та наявні критерії оцінки роботи призводять до того, що керівники територіальних правоохоронних органів з метою покращання статистичних показників службової діяльності, використовуючи свої повноваження щодо організації роботи слідчих, прямо чи опосередковано намагаються впливати на проведення досудового розслідування («керувати») діяльністю слідчих).

На сьогодні особливо актуальним і необхідним є якісно новий підхід до організації роботи органів досудового розслідування. Структура підпорядкування має забезпечувати реальну процесуальну незалежність слідчих. Це не тільки відповідатиме меті та духу реформ, але й дозволить уникнути карального ухилу слідства, помилок і порушень прав людини.

Потрібно врахувати, що найкращою системою органів досудового розслідування є існуюча, однак вона потребує суттєвого вдосконалення та своєї наукової розробки.

Варто погодитися й з тим, що враховуючи значний досвід діяльності слідчих підрозділів в органах Національної поліції (до 2015 р. – внутрішніх справ), а також створене за останні 5 років матеріально-технічне та організаційно-правове підґрунтя діяльності ДБР (про що ми зазначали раніше), базовими в реформуванні слідчого апарату Держави мають стати саме органи досудового розслідування відповідних відомств, адже вони «несуть основну ношу» в боротьбі зі злочинністю. Так, на сьогодні слідчими Національної поліції розслідується понад 94,2 % кримінальних правопорушень у державі, слідчими ДБР – понад 4,4 %, іншими органами – менше 1,4 % (НАБУ – 0,1 %, БЕБ – 0,3 %, СБУ – 1,1 %). До того ж бездумно ламати існуючу взаємодію органів досудового розслідування та оперативних підрозділів вкрай ризиковано – це призведе до неконтрольованих процесів, серйозно послабить протидію злочинності, зведе нанівець позитивний досвід, який накопичений в останні роки існування слідчих підрозділів.

Модель організації органів досудового розслідування має включати наступні елементи (ознаки): організаційну незалежність і відсутність адміністративного підпорядкування та підзвітності керівнику органу, який несе відповідальність за діяльність оперативних підрозділів; функціональну незалежність, яка забезпечує об'єктивність і неупередженість розслідування.

Всі ці елементи реалізуватимуться лише за «вертикального» підпорядкування органів досудового розслідування. Адже така система передбачає наявність у вищого органу всіх важелів керівного впливу (зокрема, вирішення щодо підлеглого органу установчих питань, визначення його правового статусу, кадрових питань, здійснення контролюючих функцій, отримання звітності, застосування заходів відповідальності тощо).

Таке підпорядкування виражається, насамперед, у відсутності між суб'єктом і об'єктом управління проміжних ланок. Передбачається повна організаційна та правова залежність об'єкта від суб'єкта управління, що значною мірою сприятиме здійсненню ефективного контролю за досудовим розслідуванням.

Своєю чергою, це дозволить чітко розмежувати функції слідчих та інших підрозділів правоохоронних органів, змінить психологію працівників оперативних підрозділів щодо незалежності слідчих, сприятиме оптимізації їхньої роботи, підвищить процесуальну самостійність тощо.

Відтак, структура слідчого апарату має бути сформованою саме за принципом вертикального підпорядкування органів досудового розслідування. Завдяки цьому буде досягнута основна мета реформування – звільнення слідчого апарату від впливу оперативних підрозділів і керівників територіальних органів.

Саме тому, на наш погляд, необхідно повністю вивести слідчі підрозділи органів НП України, СБ України та БЕБ України з відомчого підпорядкування й виокремити їх в єдиний слідчий орган, створений на базі слідчих підрозділів Державного бюро розслідувань – Державну службу досудових розслідувань (далі – ДСДР).

Статус вказаного органу має визначатися саме як центральні органи виконавчої влади (далі – ЦОВВ) у формі «служби» (а не «бюро», що з позиції конституційності не відповідає правовому статусу ЦОВВ). Конституція України не передбачає існування в державному механізмі органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, які виконували б відповідні функції за межами системи органів виконавчої влади. Своєю чергою, будь-який правоохоронний орган має бути створений лише КМУ і знаходитись в системі його ЦОВВ, оскільки створення, реорганізація і ліквідація ЦОВВ є в сфері повноважень КМУ, а боротьба зі злочинністю – однією з його функцій.

Таким чином, ДСДР повинна стати центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМУ. Крім того, КМУ за поданням Директора ДСДР повинен визначати граничну чисельність центрального апарату та територіальних управлінь ДСДР. Організаційну структуру ДСДР має затверджувати Директор ДСДР за погодженням з КМУ.

У структурі ДСДР повинні бути створені спеціалізовані підрозділи по розслідуванню злочинів у сфері безпеки держави (на основі слідчого апарату СБУ), у сфері економічної безпеки держави (на основі слідчих апаратів БЕБУ, економічних підрозділів Національної поліції та ДБР), у сфері розслідування «топ-корупції» (на основі слідчого апарату НАБУ, яке має бути ліквідовано). Територіальні підрозділи ДСДР мають бути створені у кожній області та м. Києві (всього 25 територіальних управлінь ДСДР) та районі (136 районних підрозділів ДСДР).

З одного боку, необхідно зберегти налагоджену за десятки років взаємодію слідчих і оперативних підрозділів при розслідуванні кримінальних правопорушень, з іншого, – подолати відомчу залежність слідчих від керівників територіальних правоохоронних органів, що жодним чином не суперечить законодавству України (насамперед, Закону України «Про центральні органи виконавчої влади»), яке повною мірою поширюватиметься й на діяльність відповідного слідчого апарату.

Таким чином, завдяки трансформації органів досудового розслідування України в ДСДР повною мірою буде забезпечено ідеї щодо «вертикального» підпорядкування слідчих підрозділів. При цьому статус особи, яка безпосередньо реалізує функцію керівництва досудовим слідством – керівника органу досудового розслідування, буде виведено на один рівень з керівниками територіальних правоохоронних органів, що знову ж таки є необхідною умовою ефективного керівництва досудовим розслідуванням. Така реорганізація системи органів досудового розслідування (з чітким підпорядкуванням і структурою) на сьогодні вкрай необхідна, що зумовлено необхідністю функціонального відмежування їх від діяльності територіальних правоохоронних органів. В кінцевому результаті це дасть змогу суттєво підвищити якість та ефективність самого досудового розслідування.

Мовчан Анатолій Васильович,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

У нинішніх умовах важливого значення у протидії організованій транснаціональній злочинності набуває використання сучасних технологій і проєктів. Зокрема, файл аналізу проєкту Інтерполу Millennium надає країнам-учасникам дані про високопоставлених членів російськомовних ОЗГ, а саме: персональні та біометричні дані, відомих учасників ОЗГ, посилення на ОГ та ЗО, місця злочинної діяльності та впливу, особисті ідентифікаційні ознаки (татування, фізичні атрибути тощо). Найчастіше українські правоохоронці використовують відомості з бази даних проєкту «Millennium» для проведення оперативно-розшукових або контррозвідувальних заходів, у ході яких можуть обмінюватись оперативною інформацією з правоохоронними органами інших країн. Наслідком таких заходів може стати заборона іноземцю в'їзду в Україну або ж, навпаки, заборона громадянину України в'їзду на територію інших країн [1].

У червні 2021 року Європол повідомив про успішне проведення масштабної операції «Троянський щит», спрямованої проти організованої злочинності у 16 країнах, у ході якої було затримано понад 800 підозрюваних, проведено понад 700 обшуків в Європі, Новій Зеландії, Австралії та США, конфісковано понад 30 тонн наркотиків, зброю та готівку. За інформацією ФБР, слідчим вдалося отримати доступ до зашифрованої платформи ANOM, що використовується бандами, і увійти в їх чати. Зокрема більш ніж у 100 країнах були розповсюджені захищені від прослуховування телефони серед 300 угруповань, з допомогою яких прослуховувалися телефонні розмови та відстежувалися інші види комунікації, було перевірено понад 27 млн електронних повідомлень. Це дало можливість розкрити плани членів мафіозних угруповань, злочинних кланів та азійських злочинних синдикатів у сферах наркоторгівлі та відмивання грошей, а також вбивства, що планувалися, більш ніж у 100 країнах [2].

Натомість у жовтні 2021 року Європол провів операцію Dark Huntro проти організованої злочинності в даркнеті, у ході якої було затримано 150 підозрюваних у нелегальній торгівлі та придбанні протизаконних товарів у тіньовому секторі інтернету. Зокрема, у Німеччині було затримано 47 осіб, у США – 65, у Великій Британії – 24, а також по чотири – в Італії та Нідерландах. Загалом поліція конфіскувала 26,7 млн євро, 45 одиниць зброї, 152 кг амфетаміну та метамфетаміну, 22 кг кокаїну та 27 кг опіоїдів [3].

Крім того, 29 жовтня 2021 р. у ході міжнародної поліцейської операції під егідою Європолу було затримано 12 підозрюваних у кібервимаганні в Україні та Швейцарії, при обшуках у них конфісковано близько 52 тис. доларів та п'ять автомобілів класу люкс. В операції брали участь представники поліції Великобританії, Німеччини, Нідерландів, Норвегії, США, Швейцарії та України. Жертвами злочинців стали близько 1800 компаній у 71 країні. Члени ОЗУ отримували доступ до ІТ-систем фірм за допомогою так званих фішингових електронних листів та іншими способами. Потім за допомогою вірусів-вимагачів (ransomware) блокували фірмам доступ до документації, шифруючи його, і вимагали викуп за надання ключа для розшифрування [4].

У листопаді 2021 року в ході операції Trivium правоохоронні органи 17 європейських країн за підтримки Європолу здійснювали перевірки людей і транспортних засобів на дорогах Євросоюзу та обшуки приміщень, під час яких було заарештовано 174 підозрюваних, вилучено 27 автомобілів, понад 200 інших товарів, у тому числі зброя та наркотики, перевірено майже 25 тис. осіб, понад 16 тис. транспортних засобів, близько 800 місць. Досягненню позитивного результату сприяло застосування поліцією таких методів, як автоматичне розпізнавання номерних знаків (ANPR) та моніторинг водіїв на предмет підозрілої поведінки в рамках операції Trivium XV [5].

У резолюції Глобальної контртерористичної стратегії, ухваленій Генеральною Асамблеєю ООН 30 червня 2021 р., висловлюється глибока стурбованість використанням інтернету, інших інформаційних і

комунікаційних технологій, соціальних мереж у терористичних цілях, зокрема поширенням терористичного контенту, та заохочуються державні члени ООН працювати разом із відповідними зацікавленими сторонами, щоб гарантувати, що терористи не знайдуть місця в інтернеті, одночасно підтримуючи відкритий, спільний, надійний та безпечний інтернет. Зокрема проєкт ST-Tech, що фінансується ЄС і реалізується в рамках Глобальної антитерористичної програми UNCCT/UNOC з кібербезпеки та нових технологій, спрямований на зміцнення спроможності правоохоронних органів і органів кримінального правосуддя протидіяти використанню нових технологій у терористичних цілях, а також підтримувати використання новітніх технологій у боротьбі з тероризмом [6].

Відтак, для виявлення моделей злочинності та встановлення зв'язків між злочинцями і розслідуваннями Інтерпол використовує передові інструменти для обробки та аналізу цих даних, зокрема Criminal Analysis Files, які є базами даних, що зберігають і структурують інформацію та дозволяють створювати аналітичні звіти. Наприклад, є спеціальні файли щодо торгівлі наркотиками, незаконних ринків (товарів, фармацевтичних препаратів і продуктів дикої природи), євразійської організованої злочинності, іноземних бойовиків-терористів, виготовлення бомб і саморобних вибухових пристроїв [7].

Своєю чергою, аналітичні проєкти (AP), що входять до системи аналізу Європолу, зосереджуються на певних сферах злочинності, наприклад, торгівлі наркотиками, ісламістському тероризму, італійській організованій злочинності тощо. Як приклад, 76 країн-членів Інтерполу взяли участь в операції під кодовою назвою «First Light 2022» (березень-травень 2022 р.), направленої проти ОЗУ, що стоять за електронними комунікаціями та шахрайством із соціальною інженерією і маніпуляціями або обманом змушують людей надати конфіденційну або особисту інформацію, яка потім може бути використана для отримання фінансової вигоди. У ході операції поліція проводила рейди в національних кол-центрах, які підозрювались в комунікаційному шахрайстві або шахрайстві із соціальною інженерією, усього перевірено 1770 об'єктів, заморожено близько 4 тис. банківських рахунків, перехоплено незаконних коштів на суму майже 50 млн доларів США [8].

Натомість проєкт Інтерполу HOTSPOT використовує біометричні дані для виявлення іноземних бойовиків-терористів і злочинців, які намагаються незаконно перетнути кордон за допомогою нелегальних міграційних потоків, а також припинення роботи мереж, які сприяють таким подорожам. Проєкт HOTSPOT має на меті збільшити кількість перевірок, які країни-члени Інтерполу здійснюють за базами даних Інтерполу щодо відбитків пальців і зображень обличчя. У рамках операції Інтерпол навчає національних офіцерів використанню портативних пристроїв для збору біометричних даних; забезпечує поєднання технічної інфраструктури, мобільних технологій і навчання для створення стійкого і інтегрованого механізму зміцнення безпеки кордонів. Там, де є надійне підключення до інтернету, перевірки здійснюються безпосередньо за

Автоматизованою системою ідентифікації відбитків пальців Інтерполу (AFIS) за допомогою захищеної глобальної поліцейської системи зв'язку I-24/7 [9].

Список використаних джерел

1. Project Millennium helps countries identify the people and companies behind transnational Eurasian organized crime URL: <https://www.interpol.int/Crimes/Organized-crime/Project-Millennium>

2. У рамках операції Європолу затримано понад 800 осіб URL: <https://www.dw.com/ru/evropol-i-fbr-soobshhili-ob-uspeshnom-provedenii-krupnomasshtabnoj-operacii-v-bolee-chem-100-stranah/a-57813672>

3. Європол затримав 150 ймовірних злочинців із даркнету URL: <https://www.dw.com/ru/evropol-zaderzhal-po-vsemu-miru-150-podozrevaemyh-v-prestuplenijah-v-darknete/a-59633465>

4. Європол розкрив мережу кіберздірників URL: <https://www.dw.com/ru/evropol-raskryl-set-kibervymogatelej/a-59669666>

5. Over 150 arrests made in 3-day operation against organised property crime URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/over-150-arrests-made-in-3-day-operation-against-organised-property-crime>

6. Project CT-Tech Counter-terrorism-projects/Project-CT-Tech URL: <https://www.interpol.int/Crimes/Terrorism/Counter-terrorism-projects/Project-CT-Tech>

7. Criminal intelligence analysis URL: <https://www.interpol.int/How-we-work/Criminal-intelligence-analysis>

8. Hundreds arrested and millions seized in global INTERPOL operation against social engineering scams URL: <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2022/Hundreds-arrested-and-millions-seized-in-global-INTERPOL-operation-against-social-engineering-scams>

9. Using biometric data to strengthen border security URL: <https://www.interpol.int/Crimes/Terrorism/Counter-terrorism-projects/HOTSPOT>

Оперук Віталій Ігорович,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КЛАСИЧНОГО ТА НОВІТНЬОГО ПОЛІГРАФА «EYEDETECT» З МЕТОЮ ВИКРИТТЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНЦІВ ТА КОЛОБАРАНТІВ

Колабораціонізм, або військова й політична співпраця з окупаційним режимом, є частиною російсько-українського протистояння ще з 2014 року. Росія вкладає дуже багато ресурсів у «м'яку силу» і створення мережі агентів впливу, тому хтось, на жаль, ще до приїзду російських танків був готовий зустріти загарбників «з

обіймами». А дехто постав перед вибором співпраці чи протидії окупантам уже опинившись в окупації.

Окупанти, яким на певний час вдається захопити території, психологічно тиснуть на людей, розповідаючи, що «ані здесь навсегда». Все це приправляють різними пропагандистськими байками, скажімо, що ЗСУ здали всіх і здалися, український контрнатуп неможливий і взагалі всі ці землі Україні вже нібито не потрібні. Загарбники заохочують українців брати паспорти РФ, йти працювати в їхню новоспечену адміністрацію, долучатися до створення пропагандистських матеріалів тощо. Водночас, коли виявляється, що закріпитися «навсїгда» не вийшло, то окупанти просто тікають, дбаючи передусім про себе, а доля їхніх дружків-посіпак їх в цей момент мало хвилює. Для українців це злочинці та зрадники, на яких чекає суд, а для росіян — відпрацьований матеріал, про який після виконання задачі геть необов'язково дбати [1].

З такою категорією осіб, з метою правильної кваліфікації їхній дій приходить працювати нашим правоохоронним органам. Зрозуміло, що не усі злочинці та зрадники готові співпрацювати зі слідством, тому інформацію, яка надходить від цієї категорії осіб, потребує додаткової перевірки.

Одним із способів викриття обману є – поліграф. Поліграф, або ж, як нам усім відомо, детектор брехні – досить популярний у світі апарат, оскільки чим більше та інтенсивніше прогресує людство, тим частіше випадки його використання. Щодо наукового обґрунтування цього поняття, то це – комп'ютерний апаратно-програмний комплекс, який дозволяє відслідковувати динаміку психофізіологічних реакцій досліджуваної особи під час застосування поліграфологом тестових запитань та перетворення отриманих фізіологічних показників активності в електричні сигнали, що відображаються у вигляді графіків [2, с. 100].

За допомогою таких пристроїв на наш погляд, з метою економії часу може здійснюватись перевірку осіб, на причетність як до вчинення військових злочинів так і до колабораційної діяльності.

Слід відмітити, що Україна також рішуче підтримує тенденцію використання цієї технології. До того ж використання самого пристрою регламентують такі нормативно-правові акти як Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України» від 13.11.2017 року № 920, Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в Державному бюро розслідувань» від 11.05.2017 року № 449 тощо.

На жаль, громадяни України мають не зовсім чітке уявлення про поліграф та його особливості: як здійснюється ідентифікація, як пристрій відображає, що людина дійсно бреше, і чи дієво використовувати ці технології. Тому слід виокремити позитивні та

негативні аспекти застосування детектора брехні, зокрема у сфері розслідування кримінальних правопорушень. Тому слід констатувати, що застосування поліграфа в кримінальному судочинстві є допустимим. Це відповідає критеріям законності та безпечності [3, с. 343].

Схилиючись до думки поліграфолога Ж. Ю. Половнікова можна впевнитись у важливості перевірки осіб з використанням поліграфа, оскільки це дає змогу: звизити коло підозрюваних і причетних до події розслідуваного злочину осіб; визначити ймовірну роль підекспертної особи в організації, підготовці та вчиненні конкретного злочину; оцінити достовірність інформації, яку повідомляє особа, на основі чого висунути обґрунтовану версію щодо розслідуваної події загалом чи певних її обставин; здобути оперативно значущу інформацію, яку в інший спосіб отримати неможливо; отримати фактичні дані, матеріальні докази та інші відомості для своєчасного проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій тощо [4, с. 269].

Негативні аспекти у використанні поліграфа полягають у невіршенні завдань, а саме, як зазначає І.В. Рогатюк: брак нормативного врегулювання використання цього виду спеціальних знань; незабезпечення поліграфами (їх не виробляють в Україні); неможливість уніфікації відомчих методик проведення психофізіологічних досліджень; брак єдиної системи сертифікації поліграфів, тощо [5, с. 90].

Можна довго сперечатись щодо позитивних та негативних аспектів застосування класичних поліграфів, та справжнім проривом у розвитку технологій стало використання технології «EyeDetect», яка винайдена відомими американськими дослідниками-поліграфологами – Джоном К. Кірхером і Девідом С. Раскіном. Вперше представили його у 2014 році, а станом на січень 2021 року представництва компанії Converus (компанія винайдення «EyeDetect») вже були розташовані в 40 країнах світу [6].

Існує цілий ряд переваг використання «EyeDetect». Загалом тестування займає всього-на-всього 30 хвилин. Висновок «EyeDetect», тобто сам результат роботи цього пристрою, можна отримати через 5 хвилин після проведення необхідної процедури. При цьому існує спеціальна програма для того, щоб навчатись користуватись цієї технологією, тривалість якої складає 15 академічних годин. Для самої роботи із «EyeDetect» не обов'язково мати профільну освіту – вищу освіту у сфері психології. Отож, за півгодинне дослідження здійснюється близько 180 тисяч дистанційних вимірів реакцій очей людини. Складний алгоритм визначає, коли надана правдива відповідь, а коли – брехня. Тести пристрою складені з урахуванням багатьох мов, у тому числі української. До того ж існує база питань, яку легко змінювати під конкретну особу. Дана технологія дає можливість перевірити правдивість 20–40 осіб за день, а один поліграфолог може провести максимально 2–3 тестування за день.

Розробники «EyeDetect» запевняють, що достовірність результатів тестування на рівні 90%, проте для використання згаданого обладнання необхідно додатково купувати окрему ліцензію на певну кількість тестів [6]. На сьогодні в Україні більшість нормативно-правових актів регламентують порядок проведення психофізіологічних досліджень в правоохоронних органах і судовій системі виключно з використанням класичного поліграфа. Слід зазначити, що в січні 2017 року в Україні набув чинності державний стандарт технічних умов для поліграфів – ДСТУ 8692: 2016. Цей ДСТУ прописаний під «традиційні» поліграфи, такі як «Рубікон» [6].

Порядок проведення психофізіологічних досліджень в рамках службових перевірок, оперативно-розшукової діяльності і для атестації поліцейських також регламентуються «Інструкцією про порядок використання поліграфів в Національній поліції України», затвердженої наказом МВС України № 920 від 13.11.2017 року. Науковий партнер технології «EyeDetect» компанії Converus в Україні, головний редактор наукового журналу «Судово-психологічна експертиза» О.А. Назаров категорично проти будь-яких спроб порівняння технології «EyeDetect» з поліграфом, внаслідок їх абсолютно різних конструкторських і технологічних рішень. І наполягає на помилковості таких суджень: «З огляду на юридичне не врегулювання використання технології «EyeDetect» в Україні і неможливості її віднесення до такого приладу яким є поліграф, то використання цієї технології в Україні регламентується загальними нормами законодавства, які регулюють застосування спеціальних знань в державі [6]», у тому числі частиною 2 статті 28 Конституції України.

Підсумовуючи вище викладене, хочеться вірити, що найближчим часом удосконалиться законодавче регулювання щодо використання не тільки усім нам звичного поліграфа, а й і новітнього «EyeDetect» для того, щоб ефективно і достатньо проводити спеціальні психофізіологічні дослідження у правоохоронних органах і судовій системі України.

Список використаних джерел

1. Усі відтинки зради: кого вважати колаборантами та як РФ їх «розводить»: веб-сайт. URL: <http://ukrainer.net/kolaboranty/> (дата звернення: 06.02.2023).

2. Дідик В.Я., Бова А.А. Огляд практики використання поліграфа / Президенту України, Верховній Раді України, Уряду України, органам центральної та місцевої виконавчої влади. Київ: рад. шк., 1999. С. 506–510.

3. Ромців О.І., Зубач І.М. Використання поліграфа і процесі подолання протидії розслідуванню злочинів у сфері службової діяльності: реалії сьогодення. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2015. С. 341–346.

4. Половникова Ж.Ю. Применение полиграфа в системе МВД Украины: веб-сайт. URL: <http://www.poligraph.com.ua/crimpol/article2.html> (дата звернення: 30.01.2023).

5. Рогатюк І.В. Використання поліграфа у кримінальному судочинстві: вітчизняний і закордонний досвід. Криміналістичний вісник: збірник наук. праць. Київ. 2014. № 2. С. 85–90.

6. EyeDetect – альтернатива поліграфу. EyeDetect: веб-сайт. URL: <https://ig-security.tech/eyedetect-alternativa-poligrafu.html> (дата звернення: 02.02.2023).

Павленко Сергій Олексійович,
провідний науковий співробітник
відділу організації та захисту прав
інтелектуальної власності,
Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук,
доцент

ОКРЕМІ НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ ТА ЗЛОЧИННИМИ ООРГАНІЗАЦІЯМИ

Прогресуюче зловживання наркотиками, стрімке зростання цін на них, збільшення кількості злочинів, пов'язаних з наркотиками, створює сприятливі умови для появи організованих злочинних об'єднань, що здійснюють їх контрабанду та організований збут (наркобізнес) [1].

Відповідно до звіту Європолу SOCTA «2021» близько 40 % кримінальних мереж, що діють у Європейському Союзі, залучені до торгівлі незаконними наркотиками [2].

Сучасна наркозлочинність постійно видозмінюється, використовує сучасні технічні засоби маскування та протидії правоохоронним органам [3].

Результати вивчення матеріалів судової практики свідчать про те, що найчастіше вдається довести вину лише певної частини учасників організованого злочинного угруповання, що вчиняє злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, які, зазвичай, не є її організаторами чи керівниками.

Тому ефективність тактики документування (та притягнення до кримінальної відповідальності збору доказової бази) оперативними підрозділами безпосередньо організаторів (лідерів) злочинної спільноти, що спеціалізується на наркозлочинності, передбачає проведення комплексу оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних з тимчасовим обмеженням прав людини.

Окремої уваги потребують деякі організаційно-тактичні аспекти впровадження негласного працівника в організовані злочинні об'єднання, що здійснюють злочинну діяльність, пов'язану з незаконним обігом наркотичних засобів [4, с. 431].

Проникнення у злочинне середовище оперативного негласного працівника чи особи, яка залучена до оперативно-розшукової діяльності, здійснюється під легендою, зокрема з імітацією протиправної діяльності та інших демонстративних дій, необхідних для встановлення довіри [5].

Деякі іноземні вчені [6;7] стверджують, що впровадження спеціальних агентів (поліцейських) під «прикриттям» у злочинне середовище є чи не єдиним ефективним способом збору належної доказової бази щодо протиправної діяльності осіб, які є організаторами (лідерами) злочинних угруповань, та притягнення цих осіб до відповідальності за створення організованого злочинного об'єднання, з метою вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів.

Підтвердженням цієї позиції є приклад проведення спеціальної операції ФБР США із впровадження у злочинне угруповання агента Агенції з боротьби з наркотиками [8] під легендою бізнесмена для встановлення довірливих стосунків із колумбійським наркобароном Пабло Ескобаром (ісп. Pablo Emilio Escobar Gaviria), який створив одне з «найприбутковіших» організованих злочинних об'єднань, що вчиняло злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів. Агент, перебуваючи протягом вісімнадцяти місяців у постійному контакті безпосередньо з організатором злочинного об'єднання та його близьким оточенням, надавав значущу інформацію щодо злочинної діяльності організованого злочинного угруповання. Результатом проведення вказаної спеціальної операції стало затримання та притягнення колумбійського наркобарона до кримінальної відповідальності.

Грунтовний аналіз вітчизняної та іноземної літератури [9; 10] свідчить про різні підходи до визначення термінології в Україні та за кордоном щодо тлумачення та законодавчої дефініції поняття негласної діяльності працівника правоохоронного органу (чи іншого його представника), який здійснює негласне оперативно-розшукове провадження під прикриттям або як вигадана особа («таємне розслідування», «оперативне впровадження», «секретне розслідування», «агентурна операція», «входження (або проникнення) у злочинну групу» та ін.).

У теорії та практиці оперативно-розшукової діяльності оперативне впровадження (введення) як оперативного-розшукового заходу, до прийняття чинного КПК України у 2012 році та внесення відповідних змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», було прерогативою працівників оперативних підрозділів і здійснювалося з їх ініціативи. Порядок проведення оперативного

впровадження регулювався закритими відомчими нормативно-правовими актами оперативних підрозділів. На законодавчому рівні окремі положення оперативного впровадження побіжно було визначено Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (у редакції 2011 року), зокрема відповідно до ч. 1 ст. 13 цього Закону при здійсненні боротьби з організованою злочинністю спеціальні підрозділи з боротьби з організованою злочинністю органів внутрішніх справ і Служби безпеки України мають право, якщо інших заходів для розкриття організованої злочинності та притягнення винних до відповідальності недостатньо, використовувати штатних і нештатних негласних співробітників, які вводяться під легендою прикриття в організовані злочинні угруповання [5;11].

На законодавчому рівні таке впровадження визначено та передбачено Кримінальним процесуальним кодексом України та Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Порядок проведення негласної слідчої (розшукової) дії регламентований ст. 272 КПК та Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні.

Про ефективність проведення негласної слідчої (розшукової) дії як виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, що вчиняє злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, вказали 66 % опитаних [4].

При цьому слід зауважити, що виконання спеціального завдання (оперативне впровадження негласних працівників в організовані злочинні формування) з психологічної, організаційної та правової позицій є досить складним оперативно-розшуковим заходом. Труднощі обумовлюються тим, що подібні організовані злочинні формування відрізняються ієрархічною структурою, жорсткою дисципліною, згуртованістю, заснованою на сімейних відносинах (сицилійська мафія), наслідуванням традицій, властивими кожному злочинному клану (дотримання кодексу «омерти» тощо) [12].

Крім цього, у звіті Управління Організації Об'єднаних Націй щодо наркотиків і злочинності [13] зазначається про підвищену небезпеку проведення таких таємних (спеціальних) операцій, так як існує високий ризик загрози життю і здоров'ю агента (поліцейського), впровадженого в організоване злочинне об'єднання, у разі його викриття.

Отже, підготовка до виконання спеціального завдання (оперативного впровадження негласного працівника в організовану групу чи злочинну організацію, що вчиняє злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів), потребує належної організаційно-тактичної підготовки.

Ф. Кальдероні (F. Calderoni), Г. Кампеделлі (G. Campedelli), А. Секелі (A. Szekely) у науковій роботі на тему: «Підбір агентів з метою впровадження в організовану злочинність» (2022) стверджують, що у процесі підбору агента необхідно звернути особливу увагу на його індивідуальні та соціально-психологічні характеристики [14].

З огляду на це, варто наголосити, що під час підбору негласного працівника для залучення до виконання спеціального завдання (оперативного впровадження), важливе значення мають його розвідувальні можливості, що залежать від рівня розвитку пам'яті та здатності до спостереження; відповідного рівня спеціальних знань; здібностей комунікативного характеру та здатності до встановлення психологічного контакту; уміння маскувати свої цілі і наміри; застосовувати методи психологічного впливу на розроблюваного (переконання, навіювання).

Достатньо розвинений рівень пам'яті в негласного працівника, його здатність до спостереження, спроможність легко запам'ятовувати словесно-логічний матеріал (цифри, терміни, літери, прізвиська, жести, одяг, манеру поведінки); уміння точно та чітко відтворити те, що чув лише один раз, запам'ятовувати характерні особливості поведінки розроблюваного, індивідуальні ознаки його особистості, а також фактичні дані надають йому змогу чітко відтворювати інформацію в необхідний момент, що в подальшому може бути використано для викриття злочинця або з метою успішного встановлення з ним контакту [4].

Отже, завчасно зібрана (отримана) інформація, що становить оперативний інтерес, у ході виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, що вчиняє незаконний збут наркотичних засобів, забезпечує проведення найбільш оптимальних оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій.

Список використаних джерел

1. Гумін О. М. Характеристика контрабанди наркотичних засобів: правові та практичні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 5. С. 104.
2. European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment (SOCTA) 2021. *EUROPOL*. URL: <https://www.europol.europa.eu/publication-events/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-socta-2021>.
3. Албул С. В. До питання актуалізації напрямів наукових досліджень оперативно-розшукової протидії наркозлочинності в Україні. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/845/1/Albul-Narko.pdf>.
4. Павленко С. О. Основи оперативно-розшукової тактики: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 624 с.
5. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність: підручник: у 2 ч. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2002. Ч. 1. 336 с.

6. Lessing B. Logics of Violence in Criminal War. *Journal of Conflict Resolution*. 2015. Vol. 59. Issue 8. P. 1486–1516. DOI: <https://doi.org/10.1177/0022002715587100>.

7. Wasawat Chawalitthamrong. Combating illicit drug trafficking by undercover operations. *Resource material series* No. 106. P. 7–21. URL: https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No106/No106_6_VE_Chawalitthamrong.pdf.

8. This ex-undercover agent infiltrated Pablo Escobar's cartel as a money launderer. URL: <https://www.cnn.com/2016/07/15/this-ex-undercover-agent-infiltrated-pablo-escobars-drug-cartel-as-a-money-launderer.html>.

9. Підюков П. П., Конюшенко Я. Ю. Агентурні операції як різновид негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених новим КПК України, та їх нормативно-правова регламентація. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 38–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_9.

10. Севрук В.Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 1092 с.

11. Про внесення змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»: Закон України від 2 берез. 1992 р. № 461-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 24. Ст. 184.

12. Бусол О., Семенюк О. Світова практика організації введення штатних співробітників правоохоронних органів у середовище організованих злочинних угруповань. *Публічне право*. 2020. № 1 (37). С. 137.

13. United Nations Office on Drugs and Crime. *UNODC*. URL: <https://www.unodc.org/e4j/zh/organized-crime/module-8/key-issues/special-investigative-techniques/undercover-operations.html>.

14. Calderoni F., Campedelli G. M., Szekely A., Paolucci M., Andrighetto G. Recruitment into Organized Crime: An Agent-Based Approach Testing the Impact of Different Policies. *J Quant Criminol*. 2022. No. 38. P. 197–237. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10940-020-09489-z>.

Поливода Вадим В'ячеславович,
доцент кафедри оперативно-
розшукової діяльності Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук
Вербова Надія Ігорівна,
ад'юнкт кафедри оперативно-
розшукової діяльності Національної
академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Російсько-українська війна, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, безпосередньо вплинула на статистику кримінальних правопорушень в Україні у напрямку збільшення кількості злочинів, зокрема, й тих, які посягають на власність. Зважаючи на вказане, особливої актуальності сьогодні набуває питання документування злочинів проти власності в умовах воєнного стану. Адже без належного документування притягнення винних до кримінальної відповідальності буде неможливим.

Утім документування злочинів в умовах війни має свої особливості. Не є винятком і злочини проти власності. До таких особливостей передусім варто віднести: по-перше, те, що в умовах війни до документування злочинів можуть долучитися громадські організації та всі українці, а не лише спеціально уповноважені на це фахівці; по-друге, наразі документування злочинів відбувається із застосуванням цифрових платформ і застосунків.

Так, зокрема, документувати злочини проти власності можна письмово, на фото та відео. Зокрема, доцільно фіксувати: пошкоджені та знищені цивільні будівлі, й інші невійськові об'єкти (як-от дамби, хімзаводи, автомобілі тощо); сліди обстрілів у житлових кварталах; акти мародерства, пограбування.

При цьому, важливо:

- окрім власне злочину, фільмувати середовище для повноти контексту;
- показати своє обличчя та вказати прізвище, ім'я, по батькові;
- зазначити дату, час і точне місце зйомки або зробити скріншот відео, на якому їх видно;
- зафіксувати, за можливості, персональні дані свідків, постраждалих від злочину (ПІБ, дата народження, номер телефону, адреса) [1].

Разом з тим, для належного документування злочинів, скоєних російською армією в Україні, необхідно використовувати спеціальні інформаційні ресурси, що створені українськими органами державної влади та міжнародними партнерами. Адже прості знімки на смартфон

чи камеру не вважаються повноцінним доказом воєнних злочинів російської федерації. Лише фото та відео матеріали, що задокументовані належним чином, можуть бути використані для переслідування причетних до злочинів. Так, наприклад, в аспекті документування злочинів проти власності важливе значення мають такі інформаційні ресурси:

1) додаток eyeWitness to Atrocities [2], який використовується організаціями, журналістами, свідками у більш ніж 20 країнах світу. Цей додаток може перевірити автентичність відзнятих матеріалів для ЗМІ та інших організацій, надійно зберігає завантажені матеріали, дозволяє використовувати завантажені матеріали як докази під час розслідувань і судових розглядів. До того ж, він синхронізований із платформами збору доказів, створеними українськими органами державної влади. Це означає, що інформація подана через eyeWitness потрапляє безпосередньо до Офісу Генерального Прокурора України.

2) Платформа WarCrimes [3], створена за підтримки Офісу Генерального Прокурора України та міжнародних партнерів для документування воєнних злочинів, матеріальних збитків та порушення прав людини.

Щоб зафіксувати воєнний злочин, за допомогою вказаного ресурсу необхідно заповнити форму, що доступна на сайті <https://warcrimes.gov.ua>. Зокрема, необхідно: по-перше, залишити інформацію про себе; по-друге, описати порушення з зазначенням точного місця та всіх деталей (постраждалих, пошкодження тощо); по-третє, завантажити фото або відео.

3) Чат-бот WarCrime [4] Міністерства юстиції України. Бот збирає повідомлення про порушення прав людини, у тому числі й про знищення майна унаслідок бомбардування та дозволяє сфотографувати місце злочину, додати фото, відеодокази, залишити текстовий коментар та контактні дані для можливого залучення у майбутньому в ролі свідка.

4) Проект документування матеріальних збитків «Росія заплатить» [5] – портал, створений KSE Institute спільно з Офісом Президента України та Міністерством економіки, який дозволяє задокументувати інформацію про матеріальну шкоду, завдану громадянам та державі внаслідок російської агресії.

Ці дані потрібні уряду України для оцінки збитків, яких зазнала держава та громадяни України внаслідок російської агресії та формування позовів до Росії у міжнародних судах про відшкодування цих збитків. Важливо відмітити, що проєкт забезпечує повну конфіденційність та неопублічність інформації та персональних даних свідків та осіб, що надали інформацію.

Щоби задокументувати злочин проти власності за допомогою цього ресурсу, необхідно: по-перше, вказати тип та назву об'єкта, місто та область, де об'єкт розташований, дату руйнування (чи завдання іншої шкоди). Перш за все, важливо зібрати дані про руйнування

інфраструктурних, великих адміністративних об'єктів та багатоповерхівок. При цьому, можна завантажувати й особисті майнові втрати, внаслідок війни; по-друге, завантажити фото до та після руйнування, де чітко видно об'єкт; по-третє, коротко описати, що саме сталося; по-четверте, залишити контакти свідків руйнування.

5) Сайт Української Гельсінської спілки з прав людини (www.helsinki.org). Наприклад, на першій сторінці сайту Української Гельсінської спілки з прав людини є відповідна форма, яку може заповнити кожен, хто має інформацію про воєнний злочин [6, с. 279]. Кожна особа, яка має інформацію щодо того чи іншого злочину проти власності, самостійно заповнює бланк або форму, в якій потрібно відповісти на низку питань та надіслати відповідні фото або копії документів.

Не можна оминати увагою також проект Міністерства Внутрішніх Справ України, у межах якого було створено об'єднані групи Національної поліції України, Державної служби з надзвичайних ситуацій, Експертної служби Міністерства Внутрішніх Справ України та представників компанії Google на які було покладено обов'язки по 3D фотовідеофіксації наслідків російського вторгнення. Цей проект має максимально охопити населенні пункти, що зазнали найбільших руйнувань. Відзнята інформація систематизується та розміщується на картах Google Maps, з якою можна ознайомитися в режимі перегляду вулиць за допомогою сервісу Street View. Дані щодо пошкоджень з різних джерел інформації надходять в автоматичному та ручному режимі до центральної підсистеми єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, де вони в єдиному розподіленому сховищі агрегуються та відтворюються через додаток Інтерактивна мапа пошкоджень [7, с. 54-55].

Важливо відзначити, що незалежного від обраного ресурсу, у ході документування злочинів проти власності, як і будь-яких інших злочинів в умовах воєнного стану, необхідно подавати якомога детальнішу інформацію. Надійність є індикатором того, чи має це джерело або постачальник інформації належну історію надання слідчим релевантної, достовірної та точної інформації. Навіть, якщо така інформація не набуде статусу доказів, вона може стати важливим і корисним вказівником для слідчих, дозволяючи їм ідентифікувати, знайти та законно отримати інформацію, яка може бути використана як докази. Варто наголосити, що визначення важливості та цінності інформації, зібраної особою, не повинно ґрунтуватися лише на тому, чи доводить така інформація винуватість будь-кого або ж свідчить про безпосереднє скоєння правопорушення злочинцем. Будь-яка інформація, яка не стосується справи, може так чи інакше стати для слідчих ключовим елементом для отримання більш серйозних доказів [Ошибка! Источник ссылки не найден., с. 454].

Виходячи із зазначених особливостей документування злочинів проти власності, можна зробити висновок, що дії підрозділів НП України спрямовані в більшій мірі саме на виявлення злочинів, а також документування злочинної діяльності осіб причетних до їх вчинення. Тому використовуючи весь необхідний сучасний інформаційний ресурс, на наш погляд, оперативні підрозділи НП України важливу роль повинні приділяти, крім документування злочинів, саме профілактиці таких злочинів, з метою виявлення і нейтралізації причин та умов, які сприяють їх вчиненню. Ці дії оперативних підрозділів, на нашу думку, призведуть до виявлення осіб схильних до вчинення злочинів проти власності в умовах воєнного стану та можливе подальше їх документування злочинної діяльності.

Список використаних джерел

1. Як фіксувати воєнні злочини росії. URL: <https://ti-ukraine.org/news/yak-fiksuvaty-voyenni-zlochyny-rosiyi/>
2. Додаток eyeWitness to Atrocities. URL: <https://www.eyewitness.global/Ukraine-resources-hub>
3. Платформа WarCrimes – за підтримки Офісу Генпрокурора України. URL: <https://warcrimes.gov.ua/>
4. Чат-бот WarCrime Міністерства юстиції України. URL: https://t.me/warcrime_bot
5. Проект документування матеріальних збитків «Росія заплатить». URL: <https://damaged.in.ua>
6. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану: матеріали наукового семінару (23 червня 2022 р.) / упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 315 с.
7. Бондаренко І. П., Андреев Д. В. Застосування сучасних цифрових комунікацій та інформаційних технологій у фіксації та розслідування воєнних злочинів // Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21 жовтня 2022 року) / упор. Л. В. Павлик, У. О. Цмоць. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2022. С. 52-55.
8. Юрчишин Н. Г. Порядок збору інформації/доказів та їх документування для Міжнародного Кримінального Суду // Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 452-455

Приполов Іван Іванович,

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОФЕСІЙНА ПРИДАТНІСТЬ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАЦІВНИКА КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: ВМІННЯ ТА НАВИЧКИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Визначальна роль належить засобам оперативно-розшукової діяльності (далі - ОРД) практично на усіх її стадіях та етапах: пошукова діяльність підрозділів кримінальної поліції; при документуванні кримінально-протиправної активності певних «об'єкт-суб'єктів» та реалізації оперативної інформації; розшуку і затриманні осіб, які вчинили кримінально-протиправне діяння або за обставин розшуку безвісно зниклих осіб; під час невідкладного реагування та діяльності слідчо-оперативної групи за фактом вчинення кримінального правопорушення чи оперативного супроводу кримінального провадження та ін.

Застосування засобів ОРД спрямовано на отримання або реалізацію оперативно-розшукової інформації чи створення умов для цього. Саме взаємозв'язок з оперативно-розшуковою інформацією дозволяє відокремити засоби ОРД від інших засобів, що застосовуються у повсякденній діяльності працівниками оперативних підрозділів(ОП) для вирішення окремих службових завдань. Практичний досвід здійснення ОРД та забезпечення розслідування кримінальних проваджень доводить незмінну значущість засобів ОРД для встановлення доказових фактів, виконання процесуального обов'язку щодо з'ясування обставин певного кримінального провадження, а головне, викриття осіб, причетних до вчинення тяжких кримінальних правопорушень.

Сукупністю (системою) правових норм законодавчого рівня, підзаконних нормативних актів та правил закріплено допустимість, порядок, умови використання засобів для виконання завдань ОРД та реалізації її функцій. Майбутнім працівникам підрозділів кримінальної поліції важливо знати та розуміти зміст(права та обов'язки) правових норм законодавчого, відомчого нормативного характеру зазначеної сфери. А тому, у закладах освіти зі специфічними умовами навчання, науково-педагогічним працівникам при підготовці фахівців для кримінальної поліції під час семінарсько-практичних занять з дисциплін ОРД та фахової підготовки важливо формувати знання впевненого володіння правовими нормами щодо порядку застосування засобів ОРД. Незнання змісту правових норм зазначеної сфери призводить до нерішучості у їх застосуванні, слабкої фактографічної культури(юриста) працівників кримінальної поліції (знання юридичних фактів, підстав для

застосування), призводить в подальшому до потенційних втрат і можливостей своєчасного виявлення та фіксації доказових фактів, ризиків протиправного обмеження прав і свобод певного кола громадян і як наслідок, недопустимості у використанні отриманої оперативної інформації.

Законодавець спеціальними правовими нормами ст.25 Закону України «Про Національну поліцію»[1] визначає повноваження працівників поліції у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення при виконанні завдань ОРД та кримінального судочинства. Зокрема, працівники кримінальної поліції зобов'язані наповнювати та підтримувати в актуальному стані бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Національної поліції(НП) України. Отож, майбутні фахівці ОП мають отримати не лише теоретико-правові знання щодо можливостей та порядку використання «Інформаційного порталу Національної поліції України», а й вміння та навички процедури документального оформлення оперативно-розшукової інформації, коректного внесення інформації, що підлягає обліку та прагнення до постійного оновлення певних контентів інформаційного об'єкту. Вважаємо, що проведені оперативним працівником заходи з використання підсистем інформаційного порталу можуть бути одним із важливих критеріїв оцінки та показником ефективності його діяльності.

Програма стажування випускників освітнього ступеня бакалавр передбачає отримання майбутнім фахівцем кримінальної поліції навичок використання ним баз даних інформаційного порталу. Результати контролю за процесом проходження стажування та реалізацією вимог змісту затверджених програм показують, що стажери поки що не мають навіть мінімального самостійного доступу до інформаційних систем, бо відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» (ст. 27, ч.3)[1], відомчих правових норм та з урахуванням правового статусу курсанта закладу МВС України, вони не можуть бути учасником зазначених правовідносин. З метою надійного захисту інформаційних систем Національної поліції статтею 27(ч.2 та 3) названого Закону встановлені заборонні та обмежувальні правові норми щодо порядку їх використання. Зокрема, за ч. 3 ст. 27 кожна дія поліцейського щодо користування засобами фіксується у спеціальному електронному архіві з обов'язковим зазначенням прізвища, ім'я, по-батькові та номери спеціального жетона поліцейського, вид отриманої інформації та інші дані, необхідні для ідентифікації поліцейського, який отримував інформацію. Як наслідок, якісне вироблення навичок користування обліками інформаційного порталу Національної поліції України цілком залежить від керівника стажування в практичному підрозділі.

За ст. 26 профільного Закону працівники кримінальної поліції та інших підрозділів поліції зобов'язані підтримувати в актуальному стані бази (банки) даних єдиної інформаційної системи Національної поліції України. Правовими нормами визначається чіткий перелік осіб та

фактів, що підлягають обліку в інформаційних системах. А саме: осіб, щодо яких поліцейські здійснюють профілактичну роботу; виявлених кримінальних та адміністративних правопорушень, осіб, які їх учинили, руху кримінальних проваджень; обвинувачених, обвинувальний акт щодо яких направлено до суду; розшуку підозрюваних, обвинувачених (підсудних) осіб, які ухиляються від відбування покарання або вироку суду; розшуку безвісно зниклих та ін. Майбутні фахівці підрозділів кримінальної поліції мають отримати теоретичні знання щодо категорій осіб, які підлягають обліку в інформаційних системах та отримати навички отримання та внесення оперативної або іншого роду інформації до відповідних систем, об'єктивного і коректного заповнення інформаційно-довідкових документів. Вироблення зазначених навичок важливо здійснювати з урахуванням перспектив суцільної інформатизації та часткової заміни паперових носіїв інформації, що циркулює у сфері ОРД, на захищені електронні. Важлива постійна комунікація науково-педагогічних працівників з практиками, використання оновлених макетів справ оперативного обліку та обов'язкове використання їх в якості дидактичного матеріалу на практичних заняттях, вирішення відповідних та актуалізованих ситуаційних, квестових завдань та ін.

Відповідно до ч.2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі - «Про ОРД») працівникам оперативних підрозділів поліції надано право (на підставі ухвали слідчого судді) з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо, проводити оперативно-розшукові заходи(законодавець встановлює їх точний перелік), пов'язані з обмеженням прав і свобод людини. Відомчими нормативними актами закритого характеру конкретизовано суб'єкти їх здійснення(як правило, оперативно-технічні підрозділи поліції – далі ОТП). Саме в зазначених підрозділах вузької спеціалізації є можливість фахового використання оперативної техніки, як ефективного засобу протидії злочинності. Відомчими нормативними актами також визначено порядок їх взаємодії з працівниками інших підрозділів, взаємні права та обов'язки. Майбутнім фахівцям оперативних підрозділів для ефективної взаємодії з працівниками ОТП при проведенні заходів із застосуванням оперативної техніки необхідно володіти такими знаннями, вміннями та навичками: точного розуміння змісту правових норм щодо підстав (системи юридичних фактів) проведення певного виду заходів із застосуванням оперативної техніки та вмінням їх моделювати на певну оперативно-розшукову ситуацію; обізнаності в можливостях оперативної техніки та дієвості відповідного заходу; вмінням складання оперативно-розшукових та процесуальних документів; навичками отримання необхідних даних(інформації) для організації її проведення спеціальним суб'єктом (ОТП); навичками складання протоколу за результатами проведення заходу із використанням оперативної техніки; вмінням легалізації

(трансформації) оперативно-розшукових даних в доказові факти в рамках кримінального провадження; вміннями та навичками проведення пошукових заходів негласного характеру(використання засобів маскування, камуфляжу, оперативного гардеробу) зі встановлення зв'язків тих осіб, поведінка яких вивчається за оперативно-розшуковою справою та ін. Україна зробила значний прорив у цифровізації та до 2024 року Мінцифра планує перевести 100% послуг в онлайн. А тому, нагальною є потреба прийняття нової редакції галузевого Закону України «Про ОРД» з урахуванням необхідності розширення повноважень ОП в інформаційній сфері. Особливої уваги заслуговують пропозиції до законопроекту, розроблені кафедрою ОРД Національної академії внутрішніх справ (Тіхонов С.В., Тарасенко О.С.), де окремими пунктами (з 8 по 21) статті 9 пропонується закріплення повноважень оперативних працівників на використання необхідних оперативних засобів (у т.ч. інформаційно-аналітичного інструментарію) з урахуванням реалій сьогодення.

Значний за обсягом час ОП повинні витратити на виконання доручень органів досудового розслідування. Зміст їх взаємодії чітко конкретизований на певних етапах кримінального провадження КПК України, відомчими нормативними актами. Чинна відомча Інструкція МВС України щодо їх взаємодії на етапі надходження заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення(наказ МВС № 575 від 07.07.2017 р.)[3] зобов'язує ОП здійснювати першочергові пошукові заходи з використанням засобів криміналістичного забезпечення, новітніх інформаційних технологій, науково-технічних досягнень та ін. Зазначене потребує отримання майбутніми фахівцями спеціальних знань та вмінь міждисциплінарного і міжгалузевого характеру. Оперативний працівник у складі слідчо-оперативної групи має комплексно використовувати знання та вміння, отримані при вивченні окремих навчальних дисциплін: кримінальний процес, криміналістика, ОРД, професійно-психологічна підготовка та інших спецкурсів фахової підготовки. Професійна придатність молодого працівника кримінальної поліції та його швидка адаптація до роботи в ОП залежна від успішного опанування ним сукупністю спеціальних знань, умінь та навичок щодо засобів, технологій, необхідних для виконання функціоналу з урахуванням його морально-етичної готовності до роботи в звичайних та особливих умовах. На часі розробка нових модельних вимог до професії працівника кримінальної поліції, удосконалення відповідних навчальних програм його підготовки, перепідготовки та отримання спеціалізації; особлива роль та значення має відводитися організації навчальних практик, стажування та об'єктивній оцінці і висновкам комплектуючого органу щодо професійної придатності випускника.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02. 07. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)* від 09.10. 2015 р. № 40-41, стор. 1970, ст. 379.

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ . *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1992. № 22. ст. 303.

3. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : *Наказ МВС України* від 07.07. 2017 р. № 575.

Приходько Юрій Павлович,
доцент кафедри криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ПОВ'ЯЗАНИМ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН ТА ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Ціла низка законодавчих актів зазнали змін у контексті щодо проведення слідчих (розшукових) дій в період воєнного стану. Ці зміни не оминули і оперативні підрозділи Національної поліції України щодо особливостей проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, які регулюються Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2] та іншими нормативно правовими актами.

Згідно із ст.1 вказаного Закону є насамперед пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України [3] з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства. Відповідно до положень п. 2 ч. 1 ст. 8 Закону оперативним підрозділам для виконання зазначених завдань за наявності передбачених Законом підстав надається право проводити

відповідні оперативно-розшукові заходи, у тому числі негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж та т.ін. Звісно, що ці заходи застосовуються виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань спеціальних служб іноземних держав та організацій, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо.

Сучасні злочинці все частіше під час здійснення своїх злочинних намірів використовують вибухові речовини, засоби підриву, вибухові пристрої для масового ураження людей, руйнування будівельних конструкцій, підривів транспортних засобів тощо.

Вибухові пристрої – це спеціально виготовлені промисловим або саморобним способом пристрої одноразового застосування, які за певних обставин спроможні до вибуху з утворенням уражаючих факторів, обумовлених дією енергії хімічного вибуху вибухових речовин.

Вони можуть бути різні за конструкцією і з використанням різних складових, що виготовляються як саморобним способом так і стандартні боеприпаси вибухового походження. Застосування таких вибухових пристроїв пояснюється простотою досягнення мети, максимальним вражаючим ефектом, а також низькою вартістю використовуваних технічних засобів.

Проблема оперативно-розшукової протидії злочинам пов'язаним з незаконним обігом вибухових речовин та вибухових пристроїв є однією з умов напрацювання ефективних форм та методів діяльності оперативних підрозділів Національної поліції. Виконуючи поставлені завдання із використанням методів оперативно-розшукової діяльності, працівники оперативних підрозділів в любу мину наражаються на ризики щодо несанкціонованого спрацювання вибухонебезпечного предмету. Наприклад при впливі на них під час проведення оперативно-розшукових заходів, таких як оперативна закупка, огляд речей, проникнення в житло. Треба також мати на увазі, що злочинці при зберіганні зброї чи вибухівки в тайниках, можуть використовувати різного роду пастки міни «сюрпризи», міни «пастки».

Не треба забувати працівникам оперативних підрозділів, про те, що в системі МВС діє Інструкції про поведіння з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затверджена наказом МВС України № 691[4]. Даний наказ розповсюджується на всі підрозділи органів Національної поліції та підрозділи Експертної служби МВС України. Враховуючи вимоги даного відомчого нормативного документа слід мати на увазі, що виконання заходів безпеки при проведенні оперативно-розшукових заходів чи негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних з

вибуховими матеріалами є дуже важливим аспектом. Відповідно до вимог наказу п.9 розділ 2, у випадках виявлення вибухових матеріалів (за наявності ознак кримінального правопорушення) до участі в їх вилученні та подальших діях з ними, обов'язково залучаються спеціалісти-вибухотехніки Національної поліції України.

Тобто, якщо оперативними працівниками у ході проведення оперативно-розшукових заходів раптово виявлені вибухонебезпечні предмети, всі дії необхідно зупинити і на місці події викликати спеціалістів-вибухотехніків, а подальші слідчі (розшукові) дії проводити разом із спеціалістами вибухотехніками.

Практика показує, що планування оперативно-розшукових заходів доцільно планувати заздалегідь і якщо в оперативній розробці передбачається мати справу з вибухонебезпечними матеріалами (вибухові речовини, засоби підризу, вибухові пристрої чи вибухові боєприпаси) то в такому випадку до реалізації оперативного плану необхідно залучати працівників Управління вибухотехнічної служби, які допоможуть безпечно провести оперативно-розшукові дії.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Голос України. 2015. № 101.
2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року №2135-XII [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>;
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Про затвердження Інструкції про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах Національної поліції України та підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України. Наказ МВС України від 09.08.2019 №691. [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1081-19#Text>
5. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій: Монографія Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 306 с.
6. Бахін В. П. Кримінальний вибух: поняття, характеристика, аналіз, розслідування /ISSN 1995-6134 24; за ред. Я. Ю. Кондратьєва. К., 2001. 132 с.

Росоха Сергій Володимирович,
кандидат юридичних наук

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З 2014 року в Україні триває збройна агресія РФ, яка з 24 лютого 2022 року переросла у повномасштабну війну. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» (що затверджений Законом України від 24 лютого 2022 року) був уведений воєнний стан, що обумовило ведення досудового розслідування в особливих умовах. З метою правового забезпечення ведення досудового розслідування в умовах воєнного стану з початком збройної агресії РФ, на законодавчому рівні вирішено ряд питань: визначено рівень прокурора, який вправі здійснювати повноваження слідчого судді в умовах воєнного стану (такими повноваженнями наділений керівник органу прокуратури); унормовано початок досудового розслідування та фіксація руху кримінального провадження у разі відсутності доступу до Єдиного реєстру досудових розслідувань; визначено процесуальні документи, якими оформлюється рішення щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Разом з тим, до початку досудового розслідування оперативні підрозділи повинні здійснювати ряд оперативно-розшукових заходів, окремі з яких теж (на рівні з НСРД) потребують відповідних дозволів як прокурора так і слідчого судді, про що зазначено у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність». Зокрема у ч. 2 ст. 8 цього Закону зазначено, що прийняття рішення про проведення оперативно-розшукових заходів, подання та розгляд відповідних клопотань, проведення оперативно-розшукових заходів, фіксація та використання їх результатів, проведення цих заходів до постановлення ухвали слідчого судді та інші питання їх проведення регулюються згідно з положеннями глави 21 КПК України з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом, щодо мети проведення оперативно-розшукових заходів, суб'єкта ініціювання та проведення цих заходів, обґрунтування клопотання про їх проведення та підстав для його задоволення слідчим суддею, використання результатів оперативно-розшукових заходів та інших питань, обумовлених специфікою мети їх проведення. Але у гл. 21 КПК України не регламентує проведення НСРД в умовах воєнного стану, оскільки ці особливості визначені у ст. 615 КПК України, зокрема стосовно надання дозволу на

проведення НСРД не слідчим суддею, а керівником органу прокуратури (за відповідних умов, що склалися внаслідок воєнних дій на певній території).

Таким чином, складається ситуація, за якої у оперативних підрозділів відсутня правова база для проведення ряду оперативно-розшукових заходів в умовах воєнного стану. З метою усунення такого недоліку вважаємо за необхідне зазначити, що підготовка та проведення оперативно-розшукових заходів в умовах воєнного стану регламентуються також ст. 216 КПК України, а також внести зміни до ч. 2 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а саме : «... Негласне обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, аудіо-, відеоконтроль особи, аудіо-, відеоконтроль місця, спостереження за особою, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж, накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та виїмки, встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу проводяться на підставі ухвали слідчого судді (або постанови керівника органу прокуратури – в умовах воєнного стану), постановленої за клопотанням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника, погодженого з прокурором.

Севрук Володимир Геннадійович,
провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ І ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ, ЯКІ СФОРМОВАНИ НА ЕТНІЧНІЙ ОСНОВІ

Крадіжки, пограбування, розбої, шахрайство та інші кримінально карані дії завжди бентежили спокій законотворчих громадян. Особливого резонансу в нинішніх умовах набувають випадки вчинення зазначених дій представниками етнічних меншин, які проживають на території України та об'єднуються у злочинні угруповання за етнічною приналежністю до певної національності [1]. Як зазначається в науковій літературі, одним із напрямів удосконалення будь-якої діяльності [2; 3, с. 313].

У 2005 р. у м. Києві затримали дев'ять злочинних угруповань, які прибули з Грузії. До їхнього складу входили 28 осіб. Уже доведено,

що вони скоїли 68 квартирних крадіжок [4]. Прокуратурою Луганської області для розгляду по суті до суду спрямовано кримінальну справу стосовно осіб, які на етнічній основі об'єдналися в організоване громадське угруповання для вчинення злочинів. Зазначене угруповання протягом січня 2010 р. на території м. Луганська скоїло низку крадіжок шляхом проникнення у житло, унаслідок чого потерпілим завдано збитків на загальну суму понад 130 тис. грн. [5].

Прокуратурою Харківської області упродовж I півріччя 2019 р. вживались комплексні організаційно-практичні заходи, спрямовані на забезпечення ефективної реалізації визначених законом повноважень щодо зміцнення законності і правопорядку в регіоні, захисту інтересів громадян та держави. Водночас прокуратурою Харківської області у I півріччі 2019 р. знешкоджено 14 злочинних угруповань у складі 53 осіб, які вчинили 260 кримінальних правопорушень (найбільше у державі), викрито дві сформовані на етнічній основі злочинні групи. Зокрема, до суду направлено обвинувальні акти у наступних актуальних і резонансних кримінальних провадженнях вказаної категорії стосовно чотирьох осіб, які, діючи у складі організованої групи, сформованої на етнічній основі, вчинили на території м. Харкова та Харківської області 11 епізодів таємного викрадення чужого майна з проникненням до житла потерпілих, яким спричинили матеріальну шкоду на загальну суму понад 971 тис. грн. [6].

Одеські поліцейські затримали етнічну злочинну групу кримінального авторитету із Закавказзя. Її учасники підозрюються у низці крадіжок з квартир та приватних будинків одеситів. До обрання запобіжного заходу фігурантів віком 36-ти, 39-ти та 44-х років помістили в ізолятор тимчасового тримання. Працівники Управління карного розшуку ГУНП за силової підтримки батальйону поліції особливого призначення затримали зловмисників відразу після викрадення ними грошей та інших цінностей з приватного будинку на вулиці Пішеніна. Спільно зі слідчими відділу поліції № 1 Одеського районного управління поліції № 1 були проведені невідкладні обшуки, під час яких правоохоронці вилучили у фігурантів викрадені речі та знаряддя злочину [7].

За даними громадської організації «Імміграція – стоп!», 21 листопада 2011 р. у м. Харкові зареєстровано випадок пограбування, вчиненого іноземними студентами з Азербайджану [8; 9].

У жовтні 2018 р. прокуратура Полтавської області знешкодила міжрегіональну злочинну групу осіб, які грабували та катували літніх людей у їхніх помешканнях. Пенсіонерів били та погрожували розпеченою праскою. Тоді ж прес-служба прокуратури Полтавщини повідомляла, що під час досудового розслідування правоохоронці з'ясували, що зловмисники пробиралися до будинків потерпілих. Пенсіонерів зв'язували та наносили тілесні ушкодження, зокрема – розпеченою праскою. Погрожуючи фізичною розправою, у них забирали гроші та особисті речі. Поліцейські знайшли та вилучили

праску зі слідами, ймовірно, шкіри та крові потерпілих. Чотирьом затриманим особам повідомили про підозру у розбої та грабежі (ч. 3 ст. 187 та ч. 3 ст. 186 ККУ) [10].

За матеріалами справи, до складу злочинної банди увійшли четверо чоловіків ромської національності. Окрім етнічного походження, засуджених також об'єднували далекі родинні зв'язки. Зловмисники пограбували сім помешкань та познущались з їхніх господарів. Загальна сума награбованого – понад 146 тис. грн. [10].

У 2020 р. на території Київської області виявили етнічну банду розбійників, на рахунку якої сім епізодів злочинної діяльності. Злочинці вчиняли розбійні напади на території Київської області та застосовували фізичне насильство до потерпілих. Під час розслідування встановлено, що організував та очолював озброєне об'єднання на етнічній основі мешканець м. Одеси. Усього до складу банди входили 5 осіб, серед яких громадяни Молдови, Грузії та України [11].

Розкриваючи спрямованість вчинення злочинів організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі, варто відзначити, що серед злочинів проти власності вимагання посідає основне місце у злочинній діяльності таких груп.

У 2008 р. з ресторану в м. Києві було викрадено китайського підприємця, якого було вивезено до м. Одеси, де його утримували на одному з ринків, піддаючи побиттям і знущанням. Викрадачі вимагали від нього боргової розписки на 90 000 доларів. За даними міліції, у викраденні брали участь два китайці та троє слов'ян. Китайців було затримано. Результат – проти Лю Фей порушено кримінальну справу. А ось Лю Ін Чунь, який має величезний авторитет серед босів китайських «тріад» м. Одеси, рішенням Шевченківського райсуду м. Києва випущено на волю. І це незважаючи на те, що на території України він був раніше засуджений за вимагання та хуліганство [12].

У 2019 р. співробітники Управління Служби безпеки України у Львівській області зупинили у м. Львові діяльність етнічного організованого угруповання, яке спеціалізувалося на вимаганні грошей у місцевих підприємців. Про це Львівському порталу повідомили у прес-службі Служби безпеки України у Львівській області [13].

10 грудня 2020 р. Національна поліція затримала лідера та дев'ятьох членів етнічної транснаціональної злочинної організації, яка, за даними слідства, займалась вимаганням коштів і викраденням людей у містах Києві та Одесі й діяла під керівництвом «вора в законі», який проживає у Росії. Усі вони кияни віком від 25 до 50 років, а деякі з них були судимі за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів. Ще четверо громадян Казахстану оголошені в розшук [14].

У 2019 р. виявлено етнічні злочинні групи, що «спеціалізувалися» на майнових злочинах, зокрема вимаганнях, на території Одеської та Миколаївської областей [15]. Цього самого року

органами прокуратури Луганської області було виявлено одну групу з етнічними зв'язками, що займалася вимаганням грошових коштів у особливо великих розмірах [16].

Протидіючи таким злочинним зазіханням, правоохоронні органи ведуть активну і систематичну боротьбу з цим видом злочинів. Ситуація погіршується нерідко і тим, що потерпілі не звертаються в правоохоронні органи, думаючи, що вони не зможуть надати їм дієву допомогу в розшуку майна і викритті винних. Наразі основною сферою кримінальної активності етнічних угруповань на території України є шахрайство.

У контексті цього цілком прийнятною є позиція А. А. Патики, згідно з якою серед етнічних організованих груп і вчинення ними різних видів шахрайства, значна увага приділена тим, що вчиняються особами ромської національності. Труднощі полягають у встановленні та перевірці особистості, через відсутність у затриманих документів, що посвідчують особу, застосування гіпнозу до осіб, щодо яких вчиняються шахрайства тощо [17].

Отже, чітке визначення психологічних складових шахрайських дій із застосуванням обрядів ворожіння у психотехнологічному контексті, а також якісне розмежування злочинного та природного поведіння при здійсненні шахрайських дій з технологічним застосуванням довірчих стосунків і відносин дозволяє, безпомилково дає змогу кваліфікувати приховані під виглядом звичайних цивільних відносин шахрайські дії як суто злочинні діяння.

Список використаних джерел

1. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 1092 с.

2. Половніков В. В., Халимон С. І. Проблеми правового регулювання оперативно-розшукової діяльності: пошук шляхів вирішення. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2017. Вип. 3. (Серія «Юридичні науки»). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpcurn_2017_3_4.

3. Павленко С.О. Основи оперативно-розшукової тактики: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 624 с.

4. Климовська Н. Кількість тяжких злочинів у Києві зменшилась. *Газета «Хрещатик»*. URL: <http://kreschatic.kiev.ua/ua/2700/art/26566.html>.

5. Етнічне угруповання зі злочинним нахилом. *Прокуратура Луганської області*. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/regions_news_detail?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=40125.

Сербин Руслан Андрійович,
проректор Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

ОКРЕМІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

В результаті змін, що відбуваються в суспільстві, поряд з позитивними, дедалі проявляються окремі негативні тенденції, які значною мірою перешкоджають розвитку державності в Україні [1]. Це впершу чергу якісне розуміння понятійного апарату будь-якої діяльності.

Необхідно проаналізувати понятійні підходи до «правового регулювання» та адміністративного правового регулювання». З цього приводу слід відзначити, що сьогодні серед учених та практиків не вироблено однастайного підходу до вказаних термінів.

З'ясовуючи природу категорії «правове регулювання», Л.О. Макаренко спостерігає її подвійне призначення. З одного боку, – це юридична категорія, що характеризується певними ознаками, які вказують на її самостійний гносеологічний характер. З іншого, – це функціональна категорія, яка отримує свій вираз на практиці як предмет, метод, способи регулювання та сукупність уособлених елементів, які складають механізм дії держави на суспільство [2, с. 35].

В.Д. Ткаченко та Є.Б. Ручкін зазначають, що правове регулювання може бути охарактеризоване як здійснюваний за допомогою юридичних засобів процес упорядкування суспільних відносин з метою забезпечення певної сукупності соціальних інтересів, які вимагають правового гарантування [3, с. 207-208]. На думку О. М. Мельник, правове регулювання – це здійснюваний усією системою юридичних засобів державно-владний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони та розвитку [4;5].

Наприклад, на думку А. Т. Комзюка, правове регулювання – це специфічний вплив, який здійснюється правом як особливим інституційним регулятором. При цьому правове регулювання має цілеспрямований, організаційний, результативний характер і здійснюється за допомогою цілісної системи засобів, що реально виражають саму матерію права як нормативного інституту утворення – регулятора [6]. С. А. Савенко наголошує, що у теорії права правове регулювання розуміється як вплив на суспільні відносини, який може мати функціональний, управлінський характер тощо. Такий підхід цілком характерний і для правового регулювання негласних слідчих (розшукових) дій, що підтверджується позицією значної кількості науковців [7; 8, с. 197].

Адміністративно-правове регулювання розглядається як один із видів правового регулювання [9, с. 153]. Що ж стосується саме

адміністративного права, то В.Й. Развадський визначає адміністративно-правове регулювання як комбінацію способів правового регулювання, в якій переважають заборони та заборони. Ця комбінація формується через наділення учасників правовідносин суб'єктивними юридичними правами й покладання на них обов'язків шляхом визначення та закріплення у правових актах певних правил поведінки внаслідок правотворчої діяльності уповноважених на це органів (посадових осіб) [10, с. 169].

Якщо торкатися змісту та основних рис адміністративно-правового регулювання, то В. В. Галуцько виділяє такі його характерні ознаки: має цілеспрямований характер, оскільки постає певним регулятором суспільних відносин, впорядковуючи їх за допомогою права на рівні суспільства; має організаційний та упорядкований характер, тобто здійснюється за допомогою певних засобів; спрямоване на досягнення певних цілей, а тому має регулятивний характер; має певний предмет і сферу правового впливу, які усвідомлюються людьми і суспільством та мають для них певне значення; забезпечується певними методами, які координують діяльність суб'єктів права або здійснюється за допомогою їхньої субординаційної підлеглості у процесі виконання або використання норм права; має визначені стадії, які передбачають правову регламентацію суспільних відносин, виникнення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків та їх реалізацію [11, с. 116–118; 5].

Досліджуючи багатоманітні наявні у науці визначення адміністративно-правового регулювання, І.М. Шопіна слушно стверджує, що вони базуються на різних підходах до сутності правового регулювання як узагальненої категорії, а ці підходи, у свою чергу, обумовлені різними концепціями праворозуміння. Тому виділення найбільш загальних закономірностей кожного підходу дає змогу розглянути феномен правового регулювання в інструментальному, інституційному, нормативно-юридичному, діяльнісному, телеологічному, комунікативному, соціальному та інших аспектах, при цьому кожен із них може бути ефективно використаний для вирішення конкретних завдань, які стоять перед певним дослідником [12, с. 19; 5].

О.В. Надьон доходить висновку, що своєрідність адміністративно-правового регулювання визначається не лише у особливостях адміністративних норм, а у тому, що «адміністративне право дає можливість розкрити форми та методи діяльності органів державної влади» [13, с. 18-19]. При цьому, як вказує О.В. Матвійчук, вітчизняна адміністративістика досить ґрунтовно досліджує різні прояви адміністративно-правового регулювання. Однак, варто звернути увагу на відсутність єдиного для всіх методологічного арсеналу щодо визначення цього поняття і, як результат, – велику кількість різнорідних дефініцій та характерних для цього поняття ознак [14, с. 110].

В. І. Темерецький визначає адміністративно-правове регулювання як таке, що являє собою цілеспрямований вплив правових норм, прийнятих державою, і постає в якості відповідних адміністративних засобів забезпечення прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави у суспільних відносинах з метою підпорядкування їх юридично встановленному правопорядку, а також охорони та розвитку в інтересах суспільства і держави. На нашу думку, зазначення того факту, що ці правові норми були прийняті державою, є не зовсім коректним. Скоріш, потрібно вести мову про ті конкретні органи державної влади, до повноважень яких належить прийняття нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини у конкретній сфері суспільного життя за допомогою адміністративно-правових норм. Також підкреслюється, що правове регулювання є специфічною діяльністю, яка є засобом упорядкування та регламентації суспільних відносин за допомогою норм права [15, с. 51; 5].

Узагальнюючи різні підходи до формування поняття адміністративно-правового регулювання О. М. Гумін та Є. В. Прякін пропонують теоретично дану категорію розглядати у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні адміністративно-правове регулювання у трактуванні науковців доцільно визначити як упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорона, реалізація і розвиток. Щодо вузького розуміння, то визначення буде змінюватися у зв'язку із тим, про які суспільні відносини буде вестися мова [16, с. 46; 17].

Підсумовуючи вище викладене, слід погодитися з позицією, що в науковій літературі, одним із напрямів удосконалення будь-якої діяльності є належне унормування її правової основи [18; 19, с. 313] та понятійного апарату.

Список використаних джерел

1. Mohilevskiy L.V., Sevruk V. G., Pavlenko S. O. Psycho-Pedagogical Training of Operating Unit Workers of National Police of Ukraine. Наука і освіта. 2017. №11. С. 120-132.

2. Макаренко Л. О. Реалізація права в контексті мети правового регулювання. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави» (2012 р. м. Київ) / Укладачі: Б. В. Новіков, Т. О. Чепульченко, І. П. Голосніченко, В. Ю. Пряміцин/ К.:НТУУ «КПІ», 2012. 320 с. С.34-36.

3. Загальна теорія держави і права: підручник / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. С. 584.

4. Мельник О. М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності : дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2004. 208 с.

5. Матвійчук А. Визначення адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення регуляторної політики. Підприємництво, господарство і право № 11. 2018. с.121-124.
6. Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу у правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: монографія / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. С. 47.
7. Савенко С. А. Оперативно-розшукове забезпечення судового провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2014. 219 с.
8. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: правові та організаційно-тактичні засади: монографія. Київ: ДП «ІНФОТЕХ», 2022. 1092 с.
9. Шестак В. С. Роль адміністративного права у правовому забезпеченні реалізації окремих функцій держави суб'єктами публічного управління (на прикладі культурної функції). Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2015. Вип. 34(2). С. 151-154.
10. Разводовський В.Й. Особливості нормативно-правового регулювання державноуправлінських відносин у транспортній сфері. Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2003. Випуск 23, С. 167-174.
11. Галуцько В. В. Теорія держави та права : конспект лекцій / В. В. Галуцько, Г. О. Пономаренко, В. К. Шкарупа; за заг. ред. В. К. Шкарупи. Херсон, 2008. 280 с.
12. Шопіна І.М. Адміністративно-правове регулювання органами внутрішніх справ України: монографія. Київ, 2011. 426 с.
13. Надьон О. В. Адміністративно-правове забезпечення фінансової безпеки банків: поняття та необхідні ознаки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2016. Вип. 39(2). С. 17-21.
14. Матвійчук А.В. Адміністративно-правове забезпечення державної регуляторної політики. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 1. С.108-111
15. Теремецький В.І. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування. Держава та регіони. Серія «Право». 2012. № 1 (35). С. 50-54.
16. Гумін О. М., Пряхін Є. В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. Наше право. 2014. № 4. С. 46-50.
17. Моргунов О.А. Поняття та механізм адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування сфер фізичної культури і спорту. Юридичний науковий електронний журнал. № 3. 2019. с. 274-277.
18. Половніков В. В., Халимон С. І. Проблеми правового регулювання оперативно-розшукової діяльності: пошук шляхів

вирішення. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2017. Вип. 3. (Серія «Юридичні науки»). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpcurn_2017_3_4.

19. Павленко С.О. Основи оперативно-розшукової тактики: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 624 с.

Тацієнко Валерій Вікторович,

доцент кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОБХІД САНКЦІЙ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ ТА ЗАСОБИ БОРОТЬБИ ІЗ ЦИМ НЕГАТИВНИМ ЯВИЩЕМ

Війна, яку Росія веде проти нашої держави, викликала хвилю обурення міжнародної спільноти. Сполучені Штати та ЄС у відповідь на пряме порушення міжнародного права наклали на РФ низку економічних санкцій, але Російська Федерація знаходить багато можливостей обходу цих санкцій, включно із співпрацею з транснаціональними злочинними угрупованнями, та подекуди сама виступаючи як таке угруповання. Отже, шляхи боротьби із обходом санкцій наразі є дуже важливим питанням як для нашої держави, так і для всієї світової спільноти.

Підсанкційними можуть бути предмети як матеріального світу (зброя, боєприпаси, гроші тощо), так і нематеріального (криптовалюта, інформація стосовно різних видів озброєнь, їхні технічні характеристики). Інформація може мати матеріальний носій – папір, жорсткий диск тощо, а може бути передана й усно чи за допомогою мережі Інтернет.

Підсанкційними товарами та послугами, згідно із Рішенням Ради Європи 2014/512/CFSP від 31 липня 2014 року щодо обмежувальних заходів у зв'язку з діями Росії, що дестабілізують ситуацію в Україні [1], та Регламентом Ради (ЄС) № 825/2014 від 30 липня 2014 року про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 692/2014 щодо обмежень на імпорту до Союзу товарів, що походять із Криму чи Севастополя, у відповідь на незаконну анексію Криму та Севастополя [2], виступають:

- зброя та пов'язані з нею предмети, тобто боєприпаси, військові транспортні засоби та обладнання, воєнізоване обладнання та запасні частини до них, а також послуги з перевезення зброї та пов'язаних із нею матеріалів;

- технічна допомога, брокерські послуги чи інші послуги, а також фінансування або фінансова допомога, пов'язані з військовою діяльністю РФ, або підприємства, пов'язаного зі створенням, придбанням або розвитком інфраструктури в сферах транспорту,

телекомунікацій або енергетики, розробки нафти, газу чи мінеральних ресурсів в Криму чи Севастополі;

- участь у підприємствах, які надають послуги туризму (зокрема, круїзного) у Криму та Севастополі;

- картки Visa та Mastercard та послуги, які надаються їхніми операторами на території РФ.

За способом впливу міжнародні економічні та фінансові санкції, накладені на РФ, поділяють на: 1) комплексні – накладаються на цілу країну та передбачають практично повну заборону чи спеціальне ліцензування на здійснення будь-яких трансакцій з резидентами з РФ; 2) секторальні – вводиться заборона на здійснення трансакцій стосовно переліку товарів чи послуг відносно певного сектору економіки РФ; 3) індивідуальні – стосуються окремих фізичних або юридичних осіб РФ [4].

Санкційні обмеження в багатьох випадках обходились і порушувались великим і середнім бізнесом в США, ЄС та навіть у нашій державі. Принаймні у чверті випадків за ці дії порушники санкцій не понесли жодної відповідальності [4, с.3]. Між 2015 і 2020 роками принаймні 10 країн-членів ЄС експортували до Росії зброї на загальну суму 346 мільйонів євро. Франція, Німеччина, Італія, Австрія, Болгарія, Чехія, Хорватія, Фінляндія, Словаччина та Іспанія – в різному обсязі – продавали Росії так звану «військову техніку», що включала у себе ракети, бомби, торпеди, гармати та ракети, наземні транспортні засоби та навіть кораблі [3].

Наразі лазівки для обходу антиросійських санкцій в переважній більшості надають не ті чи інші держави (бо вони не хочуть стати країнами-вигнанцями разом із РФ), а окремі компанії, яким Росія за допомогу обіцяє великий прибуток.

Боротися з порушенням Росією санкцій можна за допомогою:

1) великих штрафів, які накладаються за співпрацю із контрагентами з РФ, що занесені до будь-якого з санкційних списків;

2) за допомогою так званих «вторинних санкцій», тобто санкцій, які накладаються на компанії, що співпрацюють із російськими підсанкційними юридичними та фізичними особами.

Практика доводить, що другий метод працює навіть краще, ніж перший, оскільки відповідні юридичні та фізичні особи побоюються мати справу з усіма російськими компаніями, не лише підсанкційними.

В цілому можна зробити висновок, що наявність політичної волі для послідовного переслідування порушників санкційного режиму дозволяє досить ефективно припиняти такі порушення. Така політична воля наразі є в більшості країн світу, тому з часом санкції стають дедалі дієвішими. Втім, спроби їх обходу остаточно не припиняються, тому робота по виявленню компаній-порушників є важливою.

Список використаних джерел

1. Council Decision 2014/512/CFSP of 31 July 2014, concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in

Ukraine // Official Journal of the European Union. – 2014. – July, 31th. – Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0825&from=GA>.

2. Council Regulation (EU) No 825/2014 of 30 July 2014 amending Regulation (EU) No 692/2014 concerning restrictions on the import into the Union of goods originating in Crimea or Sevastopol, in response to the illegal annexation of Crimea and Sevastopol // Official Journal of the European Union. – 2014. – July, 30th. – Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0825&from=GA> .

3. Brillaud, Laure; Curic, Ana; Maggiore, Maria; Miñano, Leïla; Schmidt, Nico. EU member states exported weapons to Russia after the 2014 embargo // Investigate Europe Magazine. – 2022. – March, 17th. – Режим доступу: <https://www.investigate-europe.eu/en/2022/eu-states-exported-weapons-to-russia/> .

4. Бородкін О., Ємець Р. Міжнародні санкції: що потрібно знати бізнесу? // Василь Кисіль і партнери. – 2022. – 16 вересня. – Режим доступу: <https://vkr.ua/stop-russia/mizhnarodni-sanktsiyi-shcho-potribno-znati-biznesu>

5. Химичук А., Стеблівський Р., Пашкіна А. Санкційна політика проти Росії 2014-2022 р.р.: прогалини і схеми обходу. – Київ, Міжнародний фонд «Відродження», 2022. – 30 с.

Томма Роман Павлович,

доцент кафедри оперативної-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Шмітько Валентин Вікторович,

старший детектив Головного підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ХІМІЧНИХ РЕЧОВИН ТА ІНШИХ ЗАСОБІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Аналіз статистичних даних щодо стану протидії корупції в Україні за 2021 - 2022 роки у порівнянні з 2020 роком вказує на динаміку збільшення на 20-21 % кількості виявлених та розслідуваних корупційних кримінальних правопорушень [5], що вказує з одного боку на ефективність роботи спеціально уповноважених суб'єктів протидії корупції, а з другого боку на ускладнення оперативної обстановки в цій сфері, особливо в умовах воєнного стану, що безумовно потребує посиленої уваги з боку держави та

правоохоронних органів, зокрема, в частині якісного документування таких кримінальних правопорушень.

У цьому контексті залишається актуальним використання уповноваженими суб'єктами спеціальних хімічних речовин (люмінофори) в більшості випадках під час документування корупційних правопорушень, пов'язаних з прийняттям пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, або пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст.ст. 368, 369 КК України).

Відповідно до вимог ст. 273 КПК України («Засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій») за рішенням керівника органу досудового розслідування, прокурора під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути використані заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби [2], яке оформлюється шляхом винесення відповідної постанови.

Слідчим, або відповідно до доручення слідчого оперативним працівником, із дотриманням вимог ст. 237 КПК України («Огляд») проводиться огляд та вручення предмета неправомірної вигоди (як правило, грошових коштів), при цьому вони в більшості випадків помічаються спеціальними хімічними речовинами (люмінофорами) (надалі – СХР), характеристику та особливості використання яких ми надалі розглянемо [3].

Помітка такого предмета злочину за допомогою спеціальних хімічних речовин (люмінофорів) – це захід, який є одним з основних елементів документування, що в подальшому формує потужну доказову базу разом з іншими матеріалами кримінального провадження, надає можливість оперативникам, слідчим за результатами проведення затримання/обшуку/огляду процесуально закріпити факт одержання фігурантом саме цих помічених коштів чи інших матеріальних цінностей.

Необхідно зазначити, що на думку багатьох науковців та практиків, положення норм ст.ст. 237, 273 КПК України не дають чіткого визначення порядку виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій, оформлення відповідного протоколу і взагалі не визначають процесуального порядку виготовлення та використання ідентифікованих (помічених) засобів [1].

Аналіз вітчизняного законодавства, наукового доробку вчених та практиків дає можливість сформулювати проблеми, які виникають у оперативників та слідчих під час використання спеціальних хімічних речовин (люмінофорів) у процесі документування фактів вчинення кримінальних корупційних правопорушень, передбачених ст.ст. 368, 369 КК України, а саме:

1. Під час документування корупційних кримінальних правопорушень, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди

нерідко у оперативників (слідчих) виникає проблема оперативного (негайного) отримання спеціальних хімічних речовин (люмінофорів) у відповідних підрозділах матеріального забезпечення правоохоронного органу, а в деяких випадках цей процес затягується на декілька днів/тижнів, однак конкретна ситуація потребує проведення невідкладних слідчих (розшукових) заходів щодо документування такого виду кримінальних правопорушень.

2. Спеціальні хімічні речовини (люмінофори), особливо після першого використання, мають обмежений термін придатності та повинні зберігатися у спеціальних приміщеннях з певним температурним режимом, при таких умовах зберігання вони можуть використовуватися неодноразово. В практичних підрозділах, нажаль, відсутні такі приміщення, у зв'язку з цим оперативники (слідчі) вимушені замовляти ці засоби після кожного їх одноразового використання (тобто для документування конкретного злочину окремо замовляються хімічні препарати), що є непродуктивним з точки зору затрат держаних коштів та в деяких випадках може помилково розцінюватися стороною захисту/судом як елементи взаємопов'язаних дій, наприклад, з іншими активними діями сторони обвинувачення, спрямованими на вчинення провокації злочину.

3. Порядок застосування спеціальних хімічних речовин та інших засобів ОРД оперативними та слідчими підрозділами при помітці предмета неправомірної вигоди (інших корупційних кримінальних правопорушень) чітко не регламентований конкретними нормативно-правовими актами, в т.ч. КПК України, чи відомчими інструкціями, тому нерідко у судах виникають сумніви у законності такого заходу та в тому, що гроші, інші матеріальні цінності, які були помічені СХР та вилучені при подальших слідчих (розшукових) діях взагалі можуть бути речовими доказами по справі.

4. Зловмисники, нажаль, можуть придбати у вільному доступі ліхтарики зі звичайною ультрафіолетовою лампою та здійснювати перевірочні заходи щодо предмета злочину шляхом його освітлення в процесі вчинення кримінального правопорушення (одержання грошових коштів), що унеможливає помітку предмета злочину саме тими СХР, які при освітленні звичайною ультрафіолетовою лампою можуть люмінесцювати певними кольорами. Ця проблема ставить під сумнів ефективність документування, так як може надати можливість зловмиснику уникнути затримання «на гарячому» та в подальшому суттєво ускладнити процес притягнення до відповідальності.

Для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінально-процесуального законодавства, вітчизняними науковцями розроблено ряд препаратів зі спеціальними хімічними речовинами (люмінофорами) та пристроїв для їх ототожнення, які можуть надавати їм перевагу під час документування корупційних кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 368, 369 КК України та інших тяжких злочинів, наприклад:

- препарат «Промінь-1». Аерозольний балон (може використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів);
- препарат «Світлячок-М». Аерозольний балон (може використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів);
- препарат «Сингал». Аерозольний балон (може використовуватися для підтвердження фактів вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією);
- люмінесцентні порошки. Люмінофори (можуть використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання та одержання неправомірної вигоди);
- люмінесцентні воскові олівці (можуть використовуватися для підтвердження фактів одержання неправомірної вигоди, вимагання);
- чорнила «Резидент». Чорнила для фломастера, авторучки, капілярного стержня і штемпельної подушки (можуть використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів);
- люмінесцентні фломастери (можуть використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів) [4].

Усі вищезазначені препарати через декілька хвилин після попадання на шкіру, чи одяг фігуранта утворюють важкозмивану невидиму пляму, яка люмінесцює в у/ф світлі різними кольорами. На предметах злочину вони стійкі декілька днів [4]. Але не всі вищезазначені препарати невидимі при звичайному ультрафіолетовому освітленні. Так, наприклад, деякі препарати після маркування предмета злочину при освітленні пристроєм зі звичайною ультрафіолетовою лампою, люмінесцюють певним відтінком, на відміну від інших, які видимі на предметі тільки при освітленні пристроями з високочутливими лампами.

Пристрої за допомогою, яких може здійснюватися освітлення помічених спеціальними хімічними речовинами предметів неправомірної вигоди:

- ультрафіолетові лампи стаціонарні (великі). Використовуються у приміщеннях, стаціонарні, мають підключення до електричної мережі 220 В;
- кишенькові ультрафіолетові лампи (ліхтарикі). Вони переносні та зручні, можуть використовуватися, як на вулиці в складних погодних умовах, так і у приміщеннях. Освітлюють предмети як звичайним, так і ультрафіолетовим світлом (оснащуються лампами звичайними та високочутливими). Живляться від пальчикових батарейок, або від будь-якого джерела живлення напругою 6 В [4].

У зв'язку з вищезазначеним та з метою вирішення зазначених проблем, пропонуємо наступні шляхи їх вирішення:

- порядок виготовлення, одержання, зберігання, реєстрації уповноваженими підрозділами спеціальних хімічних речовин, алгоритм проведення помітки предметів злочинів, повинен бути чітко прописаний у спільних або відомчих нормативних актах, зокрема, МВС України. Наприклад, пропонуємо розробити Інструкцію МВС України «Про порядок застосування уповноваженими підрозділами Національної поліції України заздалегідь ідентифікованих (помічених) та інших засобів ОРД під час документування тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень»;

- з метою недопущення використання зловмисниками особисто придбаних пристроїв для освітлення предметів злочину, препарати зі спеціальними хімічними речовинами (люмінофорами) повинні мати видимі властивості при освітленні високочутливими лампами (які є в наявності в практичних підрозділах) та невидимі при звичайному ультрафіолетовому освітленні лампами, які є у вільному продажу;

- з метою вчасного реагування оперативних підрозділів на факти корупційних дій та їх ефективного документування за допомогою ліцензійних спеціальних хімічних речовин, керівники підрозділів повинні заздалегідь (вчасно) організовувати чітку процедуру їх офіційного замовлення, з зазначенням пристроїв з лампами для їх ототожнення, а також обов'язково передбачити місця зберігання цих хімічних речовин у підпорядкованому підрозділі з дотриманням усіх правил безпеки;

- усі спеціальні хімічні речовини та пристрої з лампами для їх освітлення, які можуть використовуватися уповноваженими підрозділами для документування фактів одержання (давання) неправомірної вигоди (інших корупційних кримінальних правопорушень), повинні відповідати певним стандартам якості, прописаних у відомчих нормативних актах МВС України, інших уповноважених суб'єктів протидії корупції;

- під час виготовлення спеціальних хімічних речовин спеціалізованим лабораторіям (виконавцям), необхідно враховувати при розгляді замовлень, побажання уповноважених підрозділів (замовників) щодо зміни виду, об'єму, чи складу препаратів для помітки. В багатьох випадках це залежить від особливостей предмета злочину (предмет має великий розмір, чи може бути пошкоджений при нанесенні на нього певних хімічних речовин тощо), що буде маркіруватися та оперативно-розшукової ситуації, яка склалася під час документування даного виду правопорушення.

Список використаних джерел

1. Боргун М. Проблеми регулювання негласних слідчих (розшукових) дій. Юридичні новини України. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/osoblyvosti-zastosuvannya-polozhen-st-273-kpk-ukrayiny-pid-chas-dosudovogo-rozsliduvannya/>;

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квіт. 2012 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>;

3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар/ Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джузи, А. В. Савченка, К.: Юрінком Інтер, 2016. – 1064;

4. Офіційний веб-сайт лабораторії прикладної хімії. URL: <http://cobra.net.ua/about.html>;

5. Статистика Офісу Генерального прокурора України щодо стану протидії корупції в Україні: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://new.gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.

Цуцкірідзе Максим Сергійович,

професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент;

Шевчишен Артем Вікторович,

професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ ДЛЯ ОТРИМАННЯ ДОКАЗОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Механізм застосування засобів оперативно-розшукової діяльності з метою отримання інформації, придатної для використання як доказової – в умовах воєнного стану реалізується за нестабілізуючих умов, а саме: відсутність досвіду застосування цих засобів в умовах дії особливих правових режимів; різке зростання рівня злочинів, які вчинюються комбатантами, членами диверсійно-розвідувальних груп, тобто тими особами отримання інформації (необхідної для застосування спеціальних технічних засобів відносно них) про яких є утрудненою; не «приспосованість» правоохоронної системи до «процесуального» використання інформації, отриманої в результаті «непроцесуального» застосування засобів оперативно-розшукової діяльності або інших технічних засобів отримання інформації.

Задля формування необхідного ступеня «режиму сприяння» досягненню завдань кримінального провадження в умовах воєнного стану законодавець наділяє сторону обвинувачення винятковими правами, у зв'язку з чим відмічається певний дисбаланс процесуальних можливостей сторін кримінального провадження, а з іншого – надзвичайність ситуації, у якій доводиться здійснювати досудове

розслідування, обумовлює необхідність ретельної регламентації дій як суб'єктів, які застосовують спеціальні технічні засоби для отримання доказової інформації, так і інших органів (які не є учасниками досудового розслідування, суб'єктів оперативно-розшукової діяльності), але мають технічні можливості отримання інформації, яка може бути використана як доказова.

Зрозуміло, що коло суб'єктів, які мають можливість здобути таку інформацію не обмежується тільки суб'єктами досудового розслідування (або органами, які відносяться до системи кримінальної юстиції). Опублікування у відкритих джерелах результатів перехоплення телефонних розмов, повідомлень у відкритих соціальних мережах, месенджерах (в яких учасники збройної агресії прямо визнають свою провину у вчиненні злочинів) – свідчить про наявність технічних можливостей у інших суб'єктів (окрім органів кримінальної юстиції) щодо отримання та фіксації такої інформації. Але використання такої інформації як доказової суперечить: відсутність у структурі цих суб'єктів слідчих підрозділів (які можуть надати доручення на проведення наприклад НСРД з метою отримання такої інформації); націленість на використання зазначеної інформації (отриманої під час перехоплення) не з метою використання як доказової, а з іншою метою – у військових (бойових) цілях; відсутність правової можливості залучати до процесу отримання такої інформації підрозділи органів, які використовують спеціальні технічні засоби отримання інформації.

Дослідження цього питання з точки зору визначення можливостей використання такої інформації як доказової дозволило зробити наступні висновки – будь-який оперативний підрозділ (органу який визначений як суб'єкт оперативно-розшукової діяльності) має право скерувати отримані матеріали до будь-якого правоохоронного органу, чи органу прокуратури, і вони будуть долучені до вже існуючого кримінального провадження, або буде зареєстровано нове провадження та в подальшому передано до належного органу досудового розслідування. Що стосується нормативного закріплення механізму використання таких матеріалів, то у постанові Верховного суду України (ВСУ) №-671/463/15-к від 16.03.2017 робиться висновок, що фактичні дані, одержані внаслідок проведення певних оперативно-розшукових заходів до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, можуть бути визнані належними та використані у якості доказів, як документи в кримінальному провадженні, за умови, якщо вони були отримані в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України, з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Шумейко Дмитро Олександрович,
професор кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах дії воєнного стану законодавцем закріпленій механізм кримінального переслідування, який забезпечує превалювання публічного інтересу над приватним. В умовах воєнного стану баланс між захистом прав конкретної особи та інтересами держави (як представника інтересів всіх громадян України) повинен дозволити захистити суспільство від злочинів з одночасним забезпеченням застосуванням до кожної особи належної правової процедури, у тому числі і у процесі застосування засобів оперативно-розшукової діяльності. Враховуючи проміжне рішення Міжнародного суду ООН від 16 березня 2022 року, відповідно до якого на найвищому юридичному рівні констатовано факт повномасштабного збройного вторгнення на суверенну територію України підрозділів збройних сил та інших силових відомств рф – Україна отримала право (на міжнародному рівні) змінити законодавство у частині забезпечення прав та законних інтересів осіб під час кримінального переслідування.

Оскільки механізм отримання дозволів на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (та відповідно застосування засобів оперативно-розшукової діяльності під час їх проведення) була частково змінена внаслідок реагування законодавця на особливі умови, ризики для країни в умовах воєнного часу, то відповідно стан нормативного забезпечення застосування засобів оперативно-розшукової діяльності ще більш загострився (оскільки здійснювався відповідно в умовах «цейтноту»). Реалізувалися ряд факторів, які суттєво впливають на можливість та ефективність застосування зазначених засобів, серед яких:

суб'єкти оперативно-розшукової діяльності, які мають можливість застосовувати спеціальні технічні засоби та мають вузький сектор повноважень, який обмежений підслідністю, об'єктом впливу тощо (як приклад, органи військової розвідки здійснюють ОРД тільки за певною групою осіб, віднесеними до сфери їх інтересів відомчими нормативними актами; підрозділи контррозвідки СБУ – за певною групою злочинів, що віднесені до їх підслідності);

звужені можливості застосування засобів ОРД, у зв'язку з відсутністю «органів військової поліції», які мають право використання спеціальних технічних засобів;

віддаленість від місця бойових дій (де можуть вчинюватися ряд військових злочинів) органів, які уповноважені застосувати засоби ОРД;

спеціалізовані (військові) прокуратури дислоковані та діють безпосередньо в зоні збройного конфлікту, що неминуче тягне їх відрив від інших правоохоронних органів, судів;

неможливості виконання функціональних обов'язків судами, які повинні надавати дозвіл на застосування засобів ОРД під час забезпечення проведення НСРД;

зміна порядку отримання дозволів у зв'язку з фізичною відсутністю суддів (які надають дозвіл) наряду з відсутністю критеріїв визначення їх формальної відсутності;

знищення документів, які необхідні для застосування засобів ОРД;

обмежені можливості правоохоронних органів, що обумовлює необхідність використання технічних можливостей інших суб'єктів, процесуальна процедура залучення яких не визначена.

Юсунов Володимир Васильович,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ОГЛЯДУ БУДІВЕЛЬ І СПОРУД, ЯКІ ЗАЗНАЛИ АРТИЛЕРІЙСЬКИХ ОБСТРІЛІВ ТА БОМБАРДУВАНЬ

Нині в Україні важливим є розроблення методології розслідування воєнних злочинів. Основним способом збирання доказів вчинення воєнних злочинів є проведення слідчих (розшукових) дій, однією з найбільш важливих з них є слідчий огляд. Огляд будівель і споруд, що зазнали пошкоджень і руйнувань в результаті артилерійських обстрілів та бомбардувань, є невід'ємною складовою кримінальних проваджень щодо розслідування воєнних злочинів.

Від початку збройної агресії росії зафіксовано безліч фактів застосування ворогом засобів і методів ведення війни, заборонених міжнародним гуманітарним правом. Більшість регіонів сходу України,

в яких відбуваються активні бойові дії, регулярно зазнають обстрілів з використанням зенітно-ракетних комплексів ЗРК типу С-300, бомбардувань за допомогою баражуючих боєприпасів, до яких відносять дрони-камікадзе типу «Shahed», запалювальних боєприпасів типу «9М22С», випущених з реактивних систем залпового вогню РСЗВ. Авіація і корабельна артилерія противника активно застосовує крилаті ракети типу «Калібр», «Іскандер», «Кинджал» та інші їх різновиди. Зафіксовані чисельні випадки використання окупантами уламково-фугасно-запалювальних авіабомб типу «ОФЗАБ-500», які через свою потужність і часто некерованість є засобами невибіркової дії, що заподіюють зайвих ушкоджень і страждання цивільному населенню та серйозну шкоду природному середовищу [1].

Головною особливістю проведення огляду будівель та споруд, що зазнали пошкоджень та руйнувань, є існуюча небезпека перебування його учасників в зоні проведення слідчої (розшукової) дії, оскільки залишається значний ризик подальшого руйнування будівельних конструкцій, можливої наявності на місці огляду вибухонебезпечних предметів, радіоактивних, хімічних речовин та їх залишків.

Тому до початку проведення огляду, рятувальні служби повинні спрямувати зусилля на ліквідацію наслідків події: надати екстрену медичну та психологічну допомогу постраждалим, здійснити евакуацію людей, вжити заходи щодо гасіння пожеж, провести розбір завалів, пошук тіл загиблих та поранених. Під час ліквідації наслідків події, не виключаються можливі вибухи вторинних вибухових пристроїв, вибухонебезпечних фрагментів, що залишилися після вибуху боєприпасу, природного газу, паливно-мастильних матеріалів, враження електричним струмом, а в разі знаходження об'єкта в зоні активних бойових дій, залишається ризик завдання агресором повторних артилерійських обстрілів і бомбардувань.

Отже, фахівці з пошуку і знешкодження вибухових пристроїв та речовин перевіряють об'єкт на існування похідних (вторинних) вибухових пристроїв, фрагментів, що не вибухнули після основного вибуху, та виявляють подібні чинники, які впливають на забезпечення безпеки учасників огляду [2, с. 26].

Огляд місця події проводиться невідкладно, відразу після вчинення кримінального правопорушення. На підготовчому етапі важливим є отримання інформації про об'єкт огляду, його цільове призначення, вжиття заходів щодо запобігання або послаблення шкідливих наслідків події. Також визначаються конкретні цілі та завдання огляду, забезпечується охорона місця події, вносяться пропозиції щодо складу слідчо-оперативної групи і спеціалістів, яких доцільно залучити до огляду, перевіряється готовність технічних засобів, надається розпорядження працівникам поліції щодо виявлення очевидців обстрілу, інших свідків.

Документування на місці події, пов'язаного з артилерійськими обстрілами та бомбардуваннями, складає комплекс дій, який включає відібрання і систематизацію пояснень очевидців, виготовлення фото- і відеоматеріалів, складання схем, планів, топографічних карт та збір матеріальних слідів події [3, с. 269].

При цьому до спеціальної логістичної системи постачання та розподілу ресурсів по забезпеченню завдань проведення слідчих оглядів можна віднести:

- залучення персоналу до складу слідчо-оперативних груп з числа слідчих, спеціалістів різного профілю, медиків, оперативних працівників, осіб, які будуть охороняти місце події, здійснювати перевезення, розміщення, харчування тощо;

- підготовку спеціалізованого транспорту для переміщення слідчо-оперативних груп до місця події, перевезення техніко-криміналістичних засобів та техніки, транспортування вилучених речових доказів, в тому числі вибухових пристроїв, речовин та їх уламків, пересувних криміналістичних лабораторій для проведення попередніх досліджень у «польових умовах», землерийної та вантажної техніки, мобільних рефрижераторів для переміщення тіл загиблих до моргу, забезпечення їх паливом;

- підготовку техніко-криміналістичних засобів, призначених для фото, - відеозйомки, забезпечення аерозйомки за допомогою безпілотних літальних апаратів (БпЛА) на місці події, технічних засобів збирання інформації про вибухові пристрої, речовини, їх пакування тощо;

- спеціальних засобів індивідуального захисту (каска, бронежилетів, вибухозахисних костюмів), іншого спеціального одягу (захисних костюмів, рукавичок, взуття, респіраторів тощо), наметів для розгортання тимчасових пунктів збирання доказів, огорожувальних засобів та додаткових засобів освітлення тощо;

- підготовку інших засобів та обладнання (засобів зв'язку, геолокації, картографічних матеріалів, бланків процесуальних документів, тощо).

Важливе доказове значення має фото- та відеофіксація місця події, оскільки фотознімки та відеозапис відносяться до документів, які є джерелами доказів. Руйнування та обвали будівельних конструкцій, розповсюдження пожежі та наслідки її гасіння, можуть суттєво змінити загальну картину місця події від його початкового вигляду, що ускладнює досягнення цілей та завдань огляду. У таких випадках фото-, відеозйомку на місці події доцільно розпочати ще в процесі активної фази ліквідації шкідливих наслідків події рятувальними службами. Зафіксована таким чином інформація буде відображати динаміку розвитку наслідків події в часі і просторі. З метою безпеки і отримання найбільш повної картини на місці події, фото-, відеофіксацію рекомендується проводити із застосуванням БпЛА, дронів, які оснащені засобами фото-, відеозйомки.

Після завершення робіт з ліквідації наслідків події, фото та відеофіксація може продовжуватись спеціалістами-криміналістами поліції. На цій стадії огляду спеціалісти фіксують загальний вигляд об'єкта з прилеглою до нього територією, виявлені пошкодження та руйнування, взаємне розташування окремих матеріальних об'єктів та інші сліди кримінального правопорушення. При проведенні орієнтуючої та оглядової фото- та відеозйомок, важливо дотримуватись основних правил судової фотографії, застосовувати існуючі методи кругової, лінійної та ярусної панорами.

Таким чином, фактичні дані, отримані за результатами застосування техніко-криміналістичних засобів під час слідчих оглядів будівель і споруд, що зазнали пошкоджень та руйнувань в результаті артилерійських обстрілів та бомбардувань, визначають подальший хід досудового розслідування воєнних злочинів, дозволяють висунути об'єктивні та найбільш достовірні версії щодо механізму вчиненого кримінального правопорушення, його суб'єктів, забезпечити належне планування слідчих (розшукових) дій з метою збирання і перевірки інших доказів та встановлення злочинців.

Список використаних джерел

1. Короткий Т., Заворотько І. Заборонені засоби та методи ведення бойових дій, які росія використовує у війні проти України. URL: <https://zmina.info/articles/zaboroneni-zasoby-ta-metody-vedennya-bojovyh-dij-yaki-rosiya-vykorystovuye-u-vijni-proty-ukrayiny/>

2. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху / [Прохоров-Лукін Г. В., Пашенко В. І., Биков В. І. та ін.]. Київ: ТОВ «Еліт Прінт», 2011. 216 с.

3. Богданюк І. В., Чупрун В. Т., Устименко В. А., Шипілов М. Ю. Особливості судово-експертних досліджень випадків артилерійських обстрілів. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2019. № 20. С. 264-280.

Біловол Ірина Сергіївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ;
Науковий керівник:

Никипорець Сергій Миколайович,

старший викладач кафедри оперативно-
розшукової діяльності Національної
академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРОНИКНЕННЯ ДО ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан – це спеціальний стан, який оголошується у разі загрози національній безпеці або в результаті збройного конфлікту. Умови життя в таких умовах є складними і небезпечними, а права і свободи людей можуть бути обмежені або припинені.

Статтею 30 Конституції України встановлено, що кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду [1].

У відповідності, до вимог ст. 233 КПК України Слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення. Натомість ст. 267 КПК України слідчий має право обстежити публічно недоступні місця, житло чи інше володіння особи шляхом таємного проникнення в них, у тому числі з використанням технічних засобів, з метою: 1) виявлення і фіксації слідів вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, речей і документів, що мають значення для їх досудового розслідування; 2) виготовлення копій чи зразків зазначених речей і документів; 3) виявлення та вилучення зразків для дослідження під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину; 4) виявлення осіб, які розшукуються; 5) встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи.

Втім однією з особливостей воєнного стану є можливість здійснення проникнення до житла чи іншого володіння особи в цілях забезпечення національної безпеки, боротьби з тероризмом, злочинністю та іншими загрозами. Проте, це можливо лише згідно з чітко визначеними правилами і процедурами.

На сьогоднішній день, згідно зі ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України, здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану спрощує певні процесуальні процедури, що значно підвищує процесуальні можливості сторони обвинувачення [2].

Проникнення до житла та інших місць і проведення там обшуків регулюється Порядком проведення перевірки документів, речей, транспортних засобів, багажу, вантажобагажу, службових приміщень та житла громадян під час здійснення заходів правового режиму воєнного стану, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1456 (далі - «Порядок») [3].

Так, відповідно до Порядку, відповідним органам Національної поліції, Служби безпеки України, Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Державної міграційної служби, Державної митної служби та Збройних Сил, визначеним наказом командира, надається право перевіряти документи у осіб та проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу, вантажобагажу, службових приміщень і житла громадян (пункт 5 Порядку).

Під час огляду речей громадян, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян уповноважені особи можуть застосовувати технічні прилади та технічні засоби, що дають змогу виявляти вибухові речовини та предмети (речовини), обіг яких заборонено або обмежено, фотозйомку, аудіо- та відеозапис. Аудіо- та відеозапис житла та особистих речей громадянина здійснюється уповноваженими особами за згодою громадянина.

Використання пенетраційної техніки, такої як засіб для відкриття дверей чи вікон, може бути дозволене в умовах воєнного стану в деяких випадках, коли необхідно здійснити оперативні дії з метою запобігання терористичним або злочинним актам, які загрожують життю та безпеці людей, або з метою проведення військових операцій.

Однак, використання пенетраційної техніки має бути здійснене з дотриманням принципів необхідності, пропорційності та відповідності до законів та міжнародних норм права. Зокрема, оперативні дії мають бути здійснені з мінімальним пошкодженням майна та максимальним забезпеченням безпеки життя та здоров'я людей.

При використанні пенетраційної техніки також необхідно забезпечити захист прав та свобод громадян, зокрема, забезпечити захист від проявів насильства, злочинності та зловживання владою з боку правоохоронних органів. Крім того, використання пенетраційної техніки може потребувати відповідної підготовки та кваліфікації виконавців, зокрема, спеціальних підрозділів, які здійснюють оперативні дії в умовах воєнного стану [4, с. 270].

Таким чином, проведення негласного проникнення до житла чи іншого володіння особи, використання пенетраційної техніки мають свої особливості в умовах воєнного стану. Використання пенетраційної техніки в умовах воєнного стану в Україні може бути необхідним для здійснення оперативних дій з метою запобігання терористичним або злочинним актам, які загрожують життю та безпеці людей, або з метою проведення військових операцій.

Список використаних джерел

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (станом на 04 жовтня 2021 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Постанова КМУ від 29 грудня 2021 р. N 1456 «Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану»
4. Основи оперативно-розшукової діяльності : навч. посіб. / С. В. Албул, С. В. Андрусенко, Р. В. Мукоїда, Д. О. Ноздрін; за заг. ред. С. В. Албула. - Одеса : ОДУВС, 2016. — 270 с. — з іл. (Серія: Теорія і практика ОРД).

Білошицький Олексій Георгійович,
аспірант кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМ СКЛАДОМ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

24.02.2022 року Україна почала жити в умовах жорстокої війни. З того періоду Національна поліція України (далі - НПУ) згідно ст. 8 Закону України (далі - ЗУ) «Про Національну поліцію» [2] повинна діяти відповідно до Конституції України (далі - КУ)[3] та ЗУ «Про правовий режим воєнного стану»[1]. Введений воєнний стан вніс корективи в систему механізмів управління та організацію роботи поліцейських.

З 2014 року всі правоохоронні структури без винятку, в раз необхідності, залучались до деескалації воєнного конфлікту. Разом з тим, вони виконують й щоденні функції: забезпечення публічної безпеки і порядку, розшук і затримання злочинців, надання сервісних послуг тощо. Поєднання вище згаданих функціональних завдань в період воєнного стану вимагає від персоналу поліції стійкості, витривалості та додаткових зусиль, а від керівного складу - високої кваліфікації та професійної компетенції.

У ст. 1 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» йдеться мова про те, що воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень,

необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1]. Відповідний режим був введений в лютому 2022 року, але збройний конфлікт вже існував більше 8 років на території нашої країни. Такий конфлікт характеризувався:

- захопленням територій незаконними збройними формуваннями;
- відпрацюванням диверсійно-розвідувальних груп по здійсненню терористичних актів;
- використанням цивільного населення для здійснення провокацій тощо.

Збройний конфлікт (як передвоєнний стан) та сам воєнний стан внесли певні корективи в оперативну обстановку країни та роботу підрозділів поліції країни:

- збільшився безконтрольний потік зброї різного виду;
- почались масові незаконні примусові вивезення цивільного населення на території держави-терориста;
- поширювалось мародерство;
- збільшились часті загрози терористичних актів, які стали перепоною на шляху забезпечення поліцією публічної безпеки та порядку.

Протидія таким явищам була ефективною тільки за умови пошуку й реалізації нових моделей побудови, планування та реалізації правоохоронних цілей з боку керівництва. Такі реалії сьогодення вказують нам на те, що в організаційній діяльності та управлінні роботи кадрового складу поліції, керівна ланка має орієнтуватись на:

- умови в яких працюють правоохоронці (на деокупованих замінованих територіях, в прикордонних районах, блокпостах тощо);
- тривалість здійснення службових завдань;
- моральний стан та психічне здоров'я підпорядкованого складу;
- сформованість команди та колективу.

Варто відзначити, що при співпадінні інтересів суб'єктів та об'єктів управління, такий симбіоз матиме достатній вплив на досягнення цілей та стратегічних завдань. При цьому, основні етапи залишаються незмінними:

- 1) постановка основних цілей;
- 2) планування подальших дій та прогнозування можливих наслідків;
- 3) оцінка ситуації в мінливих швидко змінюючих обставинах та відповідне коригування наступних професійних дій;
- 4) прийняття управлінського рішення;

5) контроль та аналіз реалізації рішення.

Суб'єктами управління виступають як підрозділи, так і посадові особи наділені такими функціями. Об'єктом управління виступає підпорядкований персонал патрульної поліції.

3 часу повномасштабного вторгнення держави-терориста в нашу країну особливої форми набула діяльність патрульної поліції. Окрім звичайних завдань по забезпеченню безпеки дорожнього руху додалися:

- перевірка повідомлень про залишення так званих «маяків»;
- патрулювання в районі дорожніх укріплених контрольно-пропускних пунктів;
- виявлення підозрілих громадян, які можуть здійснювати дії на користь ворога;
- цілодобове патрулювання на визначених територіях;
- надання домедичної допомоги потребуючим;
- зупиняти транспортний засіб та перевіряти осіб, якщо вони схожі на осіб, які ймовірно самовільно покинули місце утримання військовополонених;
- сприяння дотриманню населенням встановленого часу комендантської години;
- регулювання дорожнього руху на перехрестях в разі тривалої відсутності електроенергії;
- охоронна критично важливих для життя об'єктів;
- виїзд до зон активних боїв або на де-окуповані території тощо.

Тому, при управлінні підпорядкованим складом, керівникам необхідно:

- раціонально розподіляти сили й засоби підпорядкованого підрозділу;
- збільшувати трудовий резерв шляхом підготовки кандидатів на службу до реалій роботи та особливостей її здійснення;
- вміти формувати службові екіпажі із врахування компетентності правоохоронців;
- сприяти формуванню командної роботи, яка спрямована на досягнення єдиних спільних цілей;
- працювати над патріотичним вихованням підлеглих;
- піклуватись над підвищенням морального й матеріального стану підлеглих (їх потреб та можливостей).

Для реалізації вище згаданих напрямків варто випрацювати й нові методи управління, що дозволять швидко адаптуватись до умов сьогодення та збройної агресії й професійно виконувати функціональні обов'язки в будь-яких екстремальних умовах. До загальних методів управління відносять:

- адміністративно-правові;
- адміністративно-організаційні;
- економічні та соціально-психологічні;
- організаційно регулюючі.

Даний перелік варто оновити та розширити новітніми методами, які б не були орієнтовані на примушення, а навпаки на стимулювання бажання виконувати підлеглими своїх службових обов'язків. Відповідно, при підготовці персоналу та їх навчанню, слід відводити велику роль патріотичному вихованню. У процесі виховання:

- зростатиме повага до КУ та нормативної системи регулювання суспільних відносин;
- зростатиме патріотична відповідальність перед населенням, яке потребуватиме допомоги;
- сформується готовність брати відповідальність за свої дії;
- проявлятиметься стійка толерантність до представників волевиявлення національних меншин та інших народів;
- сформується готовність стійко протистояти сепаратизму та ненависті до України та її народу;
- сформується україномовна мовленнєва культура тощо.

Підсумовуючи все викладене, варто сказати, що жорсткі реалії сьогодення потребують сміливих кроків та рішень від правоохоронних органів, які покликані забезпечувати внутрішній порядок в країні та надавати допомогу населенню, яке цього потребує. Завдяки якісному та організаційному управлінні з підбором відповідних методів особовий склад буде орієнтований на досягнення цілей та дієвого результату.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану»; від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Закон України «Про Національну поліцію»; від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z960254K>

Варваринець Василь Іванович,

викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

АНАЛІТИЧНА РОБОТА У ПРОТИДІІ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ ТА ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

В умовах сьогодення проблема розкриття й розслідування злочинів завжди була в центрі уваги. Реформування політичної та економічної систем суспільства яка впливає на формування правової держави усе більшу актуальність набуває боротьба зі злочинністю, яка завдає значної шкоди державі та негативно впливає на стан економіки та криміногенну ситуацію в цілому. Останнім часом особливої уваги

набуває організована злочинність, яка є надзвичайно небезпечним соціально-економічним явищем.

Кримінальний правопорушення, вчинені за участі організованих груп і злочинних організацій, дедалі більше характеризується зв'язками їх учасників, високим рівнем конспірації і маскування вчинюваних ними діянь, застосуванням різних видів зброї та вибухівки, саме такий фактор останніми роками обумовлює кримінальний професіоналізм і життєздатність таких структур.

На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом. Проте, в супереч положень Основного Закону, злочинні анклавні сьогодні не тільки існують і функціонують на постійній основі, а ще й створюють нові злочинні угруповання та організації, що становить суспільну небезпеку для українського народу та підриває авторитет держави в цілому. [1, ст.17].

Використання традиційних можливостей прийомів і технік розкриття злочинів, та впровадження наукових досягнень, не в повній мірі сприяють об'єктивному документуванню злочинних намірів і є недостатніми для боротьби з таким явищем як організована злочинність. Так одним з найважливіших завдань є якраз і вивчення проблематики цих окремих напрямів та розробка найбільш ефективних методів і засобів розкриття отримання повної інформації.

Новітні методи та технології дають змогу активно та продуктивно протидіяти організованій злочинності, значно полегшується взаємодія та обмін між різними відомствами України які здійснюють ОРД та правоохоронними органами різних країн.

Протидія злочинам що вчиняються організованими групами й злочинними організаціями потребує особливої уваги та особливих підходів урахуваючи їх психологічні властивості членів, ієрархію ступінь важкості вчиненням злочинів, їх підготовки вчинення до злочинів.

Одна з основних проблем полягає в тому, що в організації роботи правоохоронних органів явно не простежується інформаційно-аналітична робота, орієнтація аналітиків майже не спрямована на використання необхідних умінь, знань у галузі кримінології, статистики, кримінального аналізу, методик вивчення рівня латентної злочинності, прикладного прогнозування. Кримінальний аналіз є одним із тих факторів що суттєво впливають і сприяють на ефективність прийняття рішень у сфері протидії організованій злочинності.

Вказаний процес аналітичної роботи в окремих випадках може включати використання відповідних технічних засобів. Незважаючи на зміни, що відбулись, зокрема введення інституту негласних слідчих (розшукових) дій, які майже взяли на себе функцію оперативних підрозділів та які уповноважені здійснювати слідчий і прокурор, сьгодні оперативно-розшукова діяльність залишається одним з

ефективних засобів отримання інформації, необхідної для виявлення, розкриття й розслідування злочинів [2, с. 100–101].

Організована злочинність та корупція є одним з основних чинників що реальною загрожують національній безпеці та конституційному ладу України. Політичне, соціальне та економічне оновлення суспільства зумовлює необхідність адаптації правових, організаційних, структурних та інших засад функціонування суб'єктів боротьби з організованою злочинністю та корупцією до сучасних вимог.

Вжиті державою організаційно-правові, економічні, суспільно-політичні заходи щодо протидії організованій злочинності та корупції, суттєвих результатів не досягли у зв'язку з криміналізацією багатьох інститутів влади.

Проблема протидії організованій злочинності була предметом дослідження багатьох вітчизняних та закордонних вчених. Однак, на нашу думку сьогодні існує нагальна потреба вивчення широкого кола питань, пов'язаних з цією проблемою, але з урахуванням сучасних змін в роботі правоохоронних органів, що є для нас метою.

Особливу проблему для оперативних підрозділів становить організація збору інформації про злочинців-гастролерів, які входять до складу організованих груп чи злочинних організацій. Важливим кроком у вирішенні цієї проблеми є налагодження системи інформаційного забезпечення оперативних апаратів, зокрема введення в дію різних систем щодо контролю та збору інформації за такими особами. обробки й аналізу.

У такий спосіб можна констатувати, що однією з основних причин незадовільного стану забезпечення протидії злочинам, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями, є інформаційно-аналітичне забезпечення, організаційний характер, що проявляється у відсутності аналітичної роботи, забезпечення єдиної системи збору, накопичення, аналізу, узагальнення та використання відповідної інформації, зокрема доказової бази

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної ради України(ВВР), 1996. № 30. ст.141
2. Бусол О.Ю. Організація аналітичної розвідки в оперативних підрозділах МВС України; дис.канд.юрид.наук; 21.07.04.Київ, 2009, 258 с.
3. Закон України Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю //Верховна рада України/ від 30.06.1993 № 3341- XII

Вишневський Сергій Анатолійович,
прокурор відділу Спеціалізованої
екологічної прокуратури Офісу
Генерального прокурора

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЗА УЧАСТЮ ПРОКУРОРА ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ВЧИНЕНИХ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Незважаючи на захист, що забезпечується кількома правовими інструментами, довкілля продовжує залишатися мовчазною жертвою збройних конфліктів у всьому світі. Крім того, багато міжнародних організацій та науковців задокументували та проаналізували наслідки різноманітних збитків, завданих довкіллю під час конфлікту та війни. Основні висновки цих оцінок свідчать про те, що пряма і непряма шкода навколишньому середовищу в поєднанні з руйнуванням інституцій призводять до екологічних ризиків, які можуть загрожувати здоров'ю людей, джерелам існування і безпеці, і в кінцевому підсумку підривають процеси миробудування. [1]

Завдання шкоди довкіллю України внаслідок збройної агресії РФ є колосальною та, станом на січень 2023 року, становить понад 1,69 трлн. грн. [2]

Важко визначити точний масштаб незаконних доходів від екологічних злочинів, наявні ознаки вказують на те, що екологічні злочини є одними з найприбутковіших злочинів у світі, приносячи приблизно від 110 до 281 мільярдів доларів США злочинних доходів щороку [3], збільшуючись на 5-7% щорічно. Тільки на нелегальну торгівлю продуктами дикої природи припадає від 7 до 23 мільярдів доларів США [4]. Це робить екологічну злочинність четвертою за масштабами злочинною діяльністю у світі після контрабанди наркотиків, підробки і торгівлі людьми [5].

Основними галузями економіки України є сільське господарство, видобуток корисних копалин та хімічна промисловість. Багаті мінеральні ресурси України (особливо залізо) формують основу великої металургійної промисловості, а залізна руда, вугілля та марганець є одними з найважливіших експортних продуктів. Інші корисні копалини включають титан і боксити. Видобуток вугілля є важливою галуззю промисловості в Україні, з основним використанням палива на теплових електростанціях. Україна залежить від викопного палива та ядерної енергетики для виробництва електроенергії, а гідроенергетика становить менше 10%. Незважаючи на багаті поклади вугілля, Україна також імпортує нафту і газ для задоволення своїх енергетичних потреб [6].

Одним із правових заходів захисту довкілля в Україні є група статей, які передбачають кримінальну відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля. Згадані норми права

містяться у восьмому розділі (ст. ст. 236-248) Кримінального кодексу України та налічують двадцять дві статті із яких лише у п'яти (ч. 1 ст. 238, ч. 1 ст. 253, ч. 3 ст. 240, ч. 3 ст. 240-1, ч. 2 ст. 248 КК України) диспозиція передбачає вчинення кримінального правопорушення службовою особою, із яких три відносяться до категорії – злочин, де кваліфікуючою ознакою є вчинення злочину службовою особою з використанням службового становища. [7].

В більшій частині випадків суб'єктами вчинення кримінальних правопорушень є особи, які обізнані із формами та методами проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Такі особи, з метою ухилення від кримінальної відповідальності, вживають комплекс заходів спрямованих на приховування своєї злочинної діяльності, наприклад: додаткове укріплення конструкції офісних приміщень (посилене бетонування підлоги або стін), встановлення камер відеоспостереження та сигналізації по зовнішньому периметру та в середині приміщень, спілкування за допомогою інтернет месенджерів, зміна місця проживання, користування декількома транспортними засобами, часта заміна Сім-карток із одночасним використанням мобільного телефону з нульовим ІМЕІ та інше.

Для виявлення і фіксації дійсних намірів особи на вчинення кримінальних правопорушень за рішенням прокурора здійснюється контроль за вчиненням злочину. До проведення вказаної НСРД на підставі конфіденційного співробітництва можуть залучатись особи [8]. Крім цього в комплексі проведення вказаної виду НСРД на підставі ухвали слідчого судді апеляційного суду проводяться інші слідчі (розшукові) дії такі як: аудіо -, відеоконтроль особи, спостереження за особою, спостереження за річчю, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж та інші. [9]. Після надання слідчим суддею дозволу на проведення НСРД, відповідні ухвали разом із письмовим дорученням скеровуються начальнику оперативного підрозділу. При цьому в дорученні не вказується конкретний співробітник оперативного підрозділу, якому доручено виконання ухвал. Питання щодо того, хто саме із числа співробітників оперативного підрозділу виконуватиме ухвали про надання дозволу на проведення НСРД відносяться до виключної компетенції начальника оперативного підрозділу, якому скеровано письмове доручення [10].

У випадку якщо особа, щодо якої необхідно провести НСРД, користується додатковими процесуальними гарантіями, сторона обвинувачення має неухильно дотримуватись визначеної законом процедури щоб забезпечити допустимість зібраних доказів під час їх дослідження в судовому порядку. Розглянемо приклад: якщо суб'єктом вчинення кримінального правопорушення є суддя, при підготовці клопотання про надання дозволу на проведення НСРД стороні обвинувачення необхідно врахувати вимоги ч. 9 ст. 49 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до якої, проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися

лише з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора або його заступника, керівника обласної прокуратури або його заступника. Слід зазначити, що звернення із таким клопотанням до слідчого судді апеляційного суду є правом визначених Законом осіб та не потребує включення їх до групи прокурорів у кримінальному провадженні [11].

Разом із цим для дотримання конспірації прокурору із відповідним клопотанням необхідно звернутись до слідчого судді відповідного апеляційного суду, найбільш територіально наближеного до апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування (абз. 2 ч. 2 ст. 247 КПК України).

Підсумовуючи викладене вище, та беручи до уваги збройну агресію Російської Федерації проти України, для ефективного розкриття та розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля та виконання завдань кримінального провадження, вважаємо за необхідне внести зміни до ст. 250 КПК України, доповнивши її змістом про можливість проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді розділом XX (Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки, людства та міжнародного правопорядку) Особливої частини Кримінального кодексу України.

Список використаних джерел

1. Програма ООН з довкілля (2022 рік). Вплив конфлікту в Україні на навколишнє середовище: Попередній огляд. Найробі, Кенія. Ст. 13 URL: <https://wedocs.unep.org/20.500.11822/40746>

2. Державна екологічна інспекція України, URL: <https://dei.gov.ua/post/2479>

3. Норвезький центр глобального аналізу (РНІРТО), ІНТЕРПОЛ та Глобальна ініціатива (GI) (2018), «Світовий атлас незаконних потоків».

4. Оцінка швидкого реагування Програми ООН з довкілля (ЮНЕП)-Інтерполу: зростання екологічних злочинів (червень 2016 року)

5. Висновок Консультативної ради європейських прокурорів (КРЕП) № 17 (2022) щодо ролі прокурорів в охороні навколишнього середовища, пункт 36.

6. Програма ООН з довкілля (2022 рік). Вплив конфлікту в Україні на навколишнє середовище: Попередній огляд. Найробі, Кенія. Ст. 39 URL: <https://wedocs.unep.org/20.500.11822/40746>

7. Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

8. Постанова ВС від 14.12.2022 у справі №754/10882/17 (провадження № 51-1223км22) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107938586>.)

9. Кримінальний процесуальний кодекс України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

10. Постанова ВС від 07.12.2022 у справі № 385/619/16 (провадження № 51-2496км21) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107834205>.)

11. Постанови ВС від 02.12.2022 у справі № 758/1780/17
(провадження № 51-4254км21) –
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/107805025>. Окрема думка:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/107834095>.

Вінник Михайло Олексійович,
аспірант Національної академії внутрішніх
справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗШУКУ ГРОШЕЙ, ЦІННОСТЕЙ ТА ІНШОГО МАЙНА ОДЕРЖАНОГО ВНАСЛІДОК ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Одним із основних завдань оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, яке виконується із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [1], [2].

У відповідності до вимог ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, перелік таких підстав є вичерпним. Однак даною статтею не передбачена підстава проведення ОРД для розкриття злочинів (встановлення осіб, які вчинили кримінальні правопорушення), зокрема розшуку грошей, цінностей та іншого майна одержаного внаслідок вчинення кримінальних правопорушень.

По цій причині засоби оперативно-розшукової діяльності по вчиненні кримінальним правопорушенням використовуються тільки у випадку наявності інформації про осіб, які переходять від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, і тільки після зупинення досудового розслідування кримінального провадження у відповідності до вимог Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [3].

Крім цього, чинним КПК не визначено механізм використання засобів ОРД в ході досудового розслідування, в т.ч. під час розкриття злочинів, зокрема для виявлення та розшуку грошей, цінностей та іншого майна одержаного внаслідок вчинення кримінальних правопорушень.

Виникає логічне запитання, навіщо використовувати оперативно-розшукові засоби для розкриття вчинених кримінальних правопорушень, якщо КПК передбачає можливість проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів для документування і розкриття вчинених кримінальних правопорушень.

Однак, КПК чітко визначає які саме процесуальні та слідчі дії можуть проводити органи досудового розслідування в межах

кримінального провадження, в т.ч. для розкриття злочинів, а тому проведення будь-яких інших заходів та дій, не передбачених КПК, заборонено та докази здобуті внаслідок проведення таких дій є недопустимими та незаконними. Максимально що може зробити орган досудового розслідування під час взаємодії з оперативними підрозділами у розкритті вчиненого злочину, це надати доручення згідно статті 40 КПК, але лише на проведення конкретних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, перелік яких чітко визначено КПК.

Зокрема КПК не передбачає можливість використання оперативно-розшукових засобів, таких як оперативні обліки, прилади, пристрої, апарати, хімічні речовини, індикатори, програми, та інші вироби тощо.

Вказана недосконалість в законодавстві призводить до того, що оперативні підрозділи не в повному обсязі можуть використовувати всі наявні оперативно-розшукові засоби для розкриття вчинених злочинів та для виявлення і розшуку грошей, цінностей та іншого майна одержаного внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, а органи досудового розслідування безсилі у розкритті вчинених злочинів проведенням лише процесуальних та слідчих дій передбачених КПК.

Наслідками цієї недосконалість є постійне збільшення нерозкритих злочинів, по яких проведені всі необхідні процесуальні та слідчі дії, однак не встановлено осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, не встановлено місця знаходження грошей, цінностей та іншого майна одержаного внаслідок вчинення кримінальних правопорушень.

З метою покращення взаємодії оперативних підрозділів та органів досудового розслідування у розкритті вчинених злочинів, в т.ч. для виявлення та розшуку грошей, цінностей та іншого майна одержаного внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, необхідно внести відповідні зміни до КПК та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», щодо визначення видів оперативно-розшукових заходів та засобів ОРД та їх використання, розширення підстав проведення ОРД зокрема, для розкриття вчинених кримінальних правопорушень, а також для виявлення та розшуку грошей, цінностей та іншого майна одержаного внаслідок вчинення кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закону України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
2. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Возна Тетяна Олександрівна,
здобувачка кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

ПЕРЕДУМОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УМИСНЕ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА ЖУРНАЛІСТА

Нині в умовах розвитку України, як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, однією із гарантій становлення української державності є свобода слова. Так, згідно зі ст. 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Напевно, всі знають вислів Н.М. Ротшильда: «Хто володіє інформацією – володіє світом» [1, с. 154]. Свобода слова та демократія – поняття нерозривні [4]. Демократична держава не може існувати, якщо в ній не існує свободи слова, і навпаки, свобода вираження поглядів створює умови для утвердження демократії. Саме тому, свободу слова, як особливу цінність, кожна демократична країна зобов'язана захищати. І цей захист повинен включати створення безпечних умов для роботи журналістів. Адже природне право кожної людини на свободу вираження неможливо реалізувати в умовах, коли за поширення інформації особа піддається залякуванням, погрозам, втрачає майно.

Однією з форм державного захисту як професійної діяльності журналістів, так і їх конституційних прав та свобод від кримінально протиправних посягань стало встановлення кримінальної відповідальності за перешкодження законній професійній діяльності журналістів (ст. 171 КК України). Однак зазначений факт не забезпечив належну кримінально-правову охорону конституційних прав і свобод журналістів, їх близьких родичів чи членів сім'ї. Ця обставина та занепокоєння стосовно утисків свободи слова в Україні, що його неодноразово висловлювали представники різних міжнародних організацій, зумовили прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів 14 травня 2015 року № 421-VIII, відповідно до якого КК України доповнено статтями 345-1 «Погроза або насильство щодо журналіста», 347-1 «Умисне знищення або пошкодження майна журналіста», 348-1 «Посягання на життя журналіста», 349-1 «Захоплення журналіста як заручника».

Водночас наявність зазначених норм у КК України ще не означає, що такий інструментарій спроможний ефективно захистити конституційні права та свободи журналістів від кримінально протиправних посягань. Згідно зі статистичними даними Офісу Генерального прокурора, кількісні показники зареєстрованих

кримінальних правопорушень стосовно умисного знищення або пошкодження майна журналіста протягом останніх років демонструють чітко виражену негативну тенденцію (якщо за 2015 рік зареєстровано чотири такі кримінальні правопорушення, то за 2016-й – 4, 2017-й – 8, 2018-й – 6; 2019-й – 3, 2020-й – 3, за січень-липень 2021 – го – 6) [3]. Це пояснюється наявними конструктивними недоліками норм, які передбачені ст. 347-1 КК України, їх неузгодженістю з іншими суміжними статтями Особливої частини КК України, що призводить до відповідних труднощів під час кваліфікації. Недоліки спричинені й відсутністю комплексних теоретичних досліджень кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна журналіста.

Питання кримінально-правової охорони професійної діяльності журналістів, їх прав та свобод в Україні розглядали у своїх роботах Я. С. Безпала, П. С. Берзін, К. М. Буряк, Л. Є. Василик, Р. В. Вереша, Д. Р. Гайнутдінов, Р. Д. Гаязутдинова, І. С. Заєць, А. П. Закалюк, Р. Д. Ішимова, Ю. В. Каримова, О. О. Костенко, С. В. Красильников, О. В. Красильникова, Г. М. Красноступ, І. П. Лановенко, В. К. Матвійчук, Д. А. Морквін, В. А. Новіков, В. І. Павликівський, І. В. Пилипенко, С. О. Письменський, П. С. Різаненко, В. В. Шаблистий, А. А. Шелест та ін. Незважаючи на те, що праці цих учених становлять значну наукову і практичну цінність, чимало питань, пов'язаних з ознаками складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 347-1 КК України, залишилися дискусійними, а деякі недостатньо чи взагалі не дослідженими, зокрема висвітлені лише в коментарях до чинного КК України, підручниках з кримінального права, статтях у періодичних виданнях тощо.

Відсутність якісної нормативно-правової бази зумовлює допущення помилок під час кваліфікації відповідних кримінальних правопорушень, сприяє уникненню тими, хто їх учиняє, справедливої відповідальності та загалом ускладнює протидію кримінальним правопорушенням у сфері законної професійної діяльності журналіста.

Нерідко під час досудового слідства каменем спотикання стають питання, пов'язані із належною правовою кваліфікацією діянь, вчинених щодо журналістів. Навіть якщо працівник медіа в заяві про кримінальне правопорушення зазначає норму КК України, під яку, на його думку, підпадає вчинене щодо нього діяння (наприклад, ч. 1 ст. 171 КК України – умисне перешкодження законній професійній діяльності журналіста), слідчий може з цим не погодитись і внести до ЄРДР відомості про іншу кваліфікацію кримінального правопорушення. Найпоширенішою є практика, коли слідчий вносить до ЄРДР відомості про кримінальні правопорушення, вчинені щодо журналістів, за такими статтями КК України, як 125 – умисне легке тілесне ушкодження, 126 – побої та мордування або 296 – хуліганство чи 194 – умисне знищення або пошкодження майна тощо. Наслідком неправильної кваліфікації кримінального правопорушення може стати

відмова у визнанні особи потерпілою або закриття провадження у зв'язку з відсутністю в діянні особи ознак складу кримінального правопорушення. Наприклад, розглядаючи скаргу на постанову слідчого про закриття кримінального провадження, Васильківський міськрайонний суд Київської області звернув увагу на те, що відомості до ЄРДР внесені слідчим на підставі ухвали слідчого судді за заявою про вчинення дій, що містять ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 347-1 КК України, проте з правовою кваліфікацією за ч. 1 ст. 194 КК України. Не встановивши під час досудового слідства ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 194 КК України (умисне знищення або пошкодження майна), слідчий справу закрав [2]. Суд скасував зазначену постанову, дійшовши висновку про неповноту досудового слідства. Проте, одночасно він звернув увагу і на неможливість оскарження правової кваліфікації кримінального правопорушення до суду на стадії досудового розслідування [5]. Варто зазначити, що наведена судова практика є сталою.

Причинами такої ситуації є допущені помилки як під час процесу збирання доказової бази в рамках кримінальних проваджень, так і при кримінально-правовій кваліфікації досліджуваних кримінальних правопорушень. При цьому порушення принципу невідворотності кримінальної відповідальності негативно позначається на практиці запобігання кримінальним правопорушенням проти професійної діяльності журналістів [6, с. 145].

Викладене підтверджує актуальність обраної теми та зумовлює потребу поглибленого теоретичного аналізу кримінальної відповідальності за умисне знищення або пошкодження майна журналіста. Дослідження дозволить виробити науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення норм закону про кримінальну відповідальність за зазначенні діяння.

Список використаних джерел

1. Бабаніна В. В., Бондарчук А. С. Кримінально-правовий захист журналістів за законодавством зарубіжних країн. Європейські перспективи. 2019. № 2. С. 154–160.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
3. Офіс Генерального прокурора : [сайт] / Статистика. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>.
4. Скринік М. В. Право фізичної особи на відшкодування шкоди, завданої каліцтвом. Приватно-правові механізми захисту прав людини: збірник матер. кругл. столу (Київ, 10 груд. 2021 р.). Київ, 2021. С. 116–119.

5. Ухвала слідчого судді Васильківського міськрайонного суду Київської області від 6 лют. 2018 р. у справі № 362/554/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72125673#>.

6. Borysov, V., Shakun, V., Babanina, V. Application of constitutional principles in criminal legislation of Ukraine. Revista de la Universidad del Zuli. Vol. 13, № 38. 2022. P. 140–158. DOI: <http://dx.doi.org/10.46925/rdluz.38.10>. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/Dialnet-ApplicationOfConstitutionalPrinciplesInCriminalLeg-8810143.pdf>.

Гіневська Валерія Броніславівна
студентка 2 курсу «Право» ННІ № 1
Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник – **Тичина Дмитро Михайлович**, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ВІКТИМОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ТА ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХОДАМИ ВІКТИМОЛОГІЧНОГО ЗАПОБІГАННЯ

Вітчизняна кримінологічна наука сьогодні опинилась у непростій ситуації, пов'язаній не лише з необхідністю пошуку адекватних відповідей на зростаючі кримінальні загрози, що негативно змінюються, але і з потребою оновлення усталених і традиційних дослідницьких схем та аналітичних принципів. Кримінологія зараз перебуває на складному етапі свого розвитку, обумовленому утвердженням плюралізму методологічних позицій і пошуком адекватної сучасним реаліям наукової парадигми аналізу таких соціальних феноменів, як злочинність та боротьба з нею.

Водночас, на сучасному етапі розвитку суспільства, держави в цілому і правоохоронних органів зокрема, необхідний інтегрований системний аналіз соціального розвитку, що дозволить простежити віктимологічні тенденції й динаміку віктимологічних процесів, Віктимологічне прогнозування та запобігання злочинам, заради якого варто здійснювати віктимологічний моніторинг кримінальної ситуації, – одне з головних завдань правоохоронних органів загалом й Національної поліції України зокрема.

Віктимологічна безпека є необхідною ознакою успішного суспільства та соціально активної особи. На слухну думку вчених,

забезпечити безпеку громадян і суспільства від первинної або рецидивної віктимізації дозволяють два взаємозалежні види діяльності – девіктимізація та віктимологічне запобігання кримінальним правопорушенням, з яких перший становить сутність основної мети другого, а разом вони служать умовами забезпечення віктимологічної безпеки [1, с. 157–158].

Мета девіктимізації як основного способу віктимологічного запобігання кримінальним правопорушенням – повноцінна ресоціалізація жертв, зниження потенційної віктимності, запобігання рецидивній віктимізації та відновлення соціальної справедливості.

Необхідним елементом системи віктимологічного запобігання кримінальним правопорушенням, девіктимізації є всеосяжне забезпечення високого рівня віктимологічної безпеки особи (кожного громадянина) через систему оптимальної соціальної адаптації (соціалізації).

У віктимологічному сенсі завданням соціалізації є девіктимізація особи, тобто формування антивіктимогенних якостей, властивостей, цінностей, знань та умінь. У масштабах суспільства успішна соціалізація є гарантією зниження загального рівня напруженості та гальмування темпів зростання злочинності.

Розглядаючи кримінологічну ситуацію з різних позицій та звертаючи увагу на віктимологічні загрози, необхідно зазначити про консолідацію зусиль різних суб'єктів, у тому числі й держави щодо допомоги жертвам (особливо військової агресії), тобто про створення загальнодержавної віктимологічної служби для систематизації вже існуючих учасників віктимологічного запобігання кримінальним правопорушенням (злочинів) [2, с. 97].

Суспільний девіктимізуючий вплив може мати характер правових санкцій, медичного втручання, педагогічного впливу, спеціальної підтримки та психологічної допомоги.

Нині в Україні сформувалася система суб'єктів забезпечення віктимологічної безпеки, які можна поділити на:

- неспеціалізовані міжнародні організації;
- правоохоронні органи;
- неурядові організації;
- органи охорони здоров'я та освіти;
- благодійні організації;

– наукові (кримінологічні та віктимологічні) товариства чи організації.

Усі перераховані вище суб'єкти забезпечення віктимологічної безпеки можна розділити на спеціалізовані та неспеціалізовані.

Спеціалізованими суб'єктами виступають органи державної влади та місцевого самоврядування; правоохоронні органи; навчальні заклади; органи охорони здоров'я, соціального захисту та зайнятості населення; приватні детективні та охоронні служби.

До неспеціалізованих суб'єктів можна віднести всі види недержавних організацій, об'єднань, групи громадян, підприємства та установи; установи фізичної культури та спорту, туризму та культури; засоби масової інформації; різні творчі спілки; благодійні структури та релігійні організації; громадськість, що бере участь у діяльності державних, представницьких органів, органів місцевого самоврядування та територіальних громад (будинкові та вуличні комітети тощо) [3, с. 278–279].

Запобіжні заходи, що здійснюються спеціалізованими суб'єктами, за масштабом застосування можна класифікувати на заходи загальнодержавного, регіонального та місцевого рівнів.

Усі суб'єкти віктимологічного запобігання мають бути об'єднані загальними цілями, інформаційними, правовими зв'язками. Досягти це можна за рахунок створення віктимологічної служби (міжнародної та національної), яка б представляла розгалужену систему колективних суб'єктів (спеціалізованих некомерційних організацій) віктимологічного запобігання. Її метою було б забезпечення віктимологічної безпеки за допомогою повноцінної ресоціалізації потерпілих від кримінальних правопорушень, зниження їхньої віктимності, запобігання рецидивній віктимізації та відновлення принципу соціальної справедливості.

Усе це дає нам можливість охарактеризувати віктимологічну безпеку як захищеність громадян та суспільства від реалізації властивих їм віктимних якостей та ситуацій, за яких створюються сприятливі умови, що дають можливість виявляти, усувати чи нейтралізувати фактори та обставини, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень щодо конкретних осіб, виявляючи групи ризику з підвищеним ступенем віктимності, віктимогенні ситуації соціуму, впливати на них з метою відновлення або активізації захисних можливостей, а також розробляти або вдосконалювати вже існуючі спеціальні засоби захисту.

Список використаних джерел

1. Віктимологія: навч. посіб. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2017. 308 с.

2. Корякова Т. В. Віктимологічне моделювання у системі заходів забезпечення кримінологічної безпеки суспільства: монографія

/ Т. В. Корякова, О. Л. Соколенко, Г. С. Юзіков: Дніпропетровськ: Дніпропетровський нац. ун-т ім. Олеся Гончара, 2016. 219 с.

3. Кримінологічна віктимологія: навч. посіб. / Є. М. Моїсєєв, О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Джу́жи. Київ: Атіка, 2006. 352 с.

Гурін Дмитро Юрійович,

здобувач кафедри кримінального права і кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПІДКУП ОСОБИ, ЯКА НАДАЄ ПУБЛІЧНІ ПОСЛУГИ

Формування в Україні громадянського суспільства, її становлення як демократичної, соціально-правової держави, розвиток міжнародного співробітництва безпосередньо пов'язані з нормальним функціонуванням органів державної влади та місцевого самоврядування, апарату управління підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, інших осіб, які надають публічні послуги. Разом з цим, корупція на сьогодні являє собою величезну загрозу правовим нормам, демократії, правам людини, соціальній справедливості, перешкоджає економічному розвитку країни та ставить під загрозу стабільність демократичних інститутів.

Нині корупція в Україні набула ознак системного явища, яке поширює свій негативний вплив на всі сфери суспільного життя, дедалі глибше вкорінюючись у повсякденному житті як основний, швидкий та найбільш дієвий протиправний засіб вирішення питань, досягнення певних цілей.

Одним із найважливіших завдань правоохоронних органів України є забезпечення ефективної протидії корупційним проявам, у тому числі шляхом притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. В останні роки вітчизняний законодавець ратифікував низку міжнародно-правових документів та імплементавав їх положення у національну правову систему. На думку міжнародних і вітчизняних фахівців, практична реалізація положень відповідних нормативних актів здатна істотно послабити корупційні ризики в країні, поновити в нашій державі дієвість принципу верховенства права. Однак, як свідчить судова практика, поки що це не привело до очікуваних негайних позитивних результатів.

В Україні створена достатньо широка нормативно-правова база, яка спрямована на протидію корупції. Одним із заходів кримінально-правового характеру, спрямованих на протидію корупційним проявам, є встановлена у 2011 році ст. 368-4 КК України кримінальна відповідальність за підкуп особи, яка надає публічні послуги. Так, ч. 1

ст. 368-4 КК України передбачає кримінальну відповідальність за пропозицію чи обіцянку аудитору, нотаріусу, оцінювачу, іншій особі, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але провадить професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), надати йому/їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди або прохання її надати за вчинення особою, яка надає публічні послуги, дій або її бездіяльності з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи [2].

Тобто у Розділі XVII Особливої частини КК України визначено нового суб'єкта Кримінального правопорушення. Офіційне визнання особами, які не належать до службових, зокрема нотаріусів (у зв'язку зі здійсненням ними суто професійних функцій), стало кроком, що сприяв розширенню можливостей протидії корупційним кримінальним правопорушенням. До того часу нотаріусів та інших суб'єктів із відповідним статусом часто притягували до кримінальної відповідальності за ст. 368 КК України, оскільки помилково визнавали їх службовими особами.

Проте, доповнивши КК України ст. 368-4, законодавець створив низку нових проблем. Зокрема, диспозиції ст. 368-4 КК України сконструйовані неоднотипно, вони громіздкі та заплутані. У них наведено різні переліки таких суб'єктів, що не є вичерпними, міститься вказівка на інших осіб, які надають публічні послуги, проте загального визначення таких осіб у законодавстві немає. Із законодавчими недоліками пов'язані й недоліки правозастосування. Відсутність офіційного визначення відповідного суб'єкта кримінального правопорушення заважає судам застосовувати ст. 368-4 КК України у випадках, коли вказівка на конкретний різновид не міститься в переліку, тому замість ст. 368-4 КК України часто застосовують ст. 354 КК України. Особу, яка надає публічні послуги, іноді плутають зі службовою особою; в такому разі відповідне діяння кваліфікують не за ст. 368-4, а за ст. 368 КК України. Оскільки деякі практичні працівники помилково вважають, що особа, яка надає публічні послуги, також є службовою, то в окремих випадках особу, яка при вчиненні різних кримінальних правопорушеннях виконує одну і ту саму функцію, притягують до кримінальної відповідальності за сукупністю неслужбового та службового кримінальних правопорушень.

Не можна залишити поза увагою й проблему співвідношення санкцій ст. 368 та 368-4 КК України. Вони не узгоджені між собою. З незрозумілих причин за одержання неправомірної вигоди особою, яка надає публічні послуги, може бути призначено покарання і м'якше, і суворіше, ніж такі самі дії, вчинені службовою особою публічного права. У санкції ч. 1 ст. 368 передбачено лише позбавлення волі, яке може бути призначено на строк від 2 до 4 років. Санкцією ч. 3 ст. 368-4 передбачено і

більш м'які покарання, ніж позбавлення волі, проте верхня межа останнього – 5 років. Логіка такого законодавчого підходу залишається незрозумілою.

Відповідно до статистичних даних Офісу Генерального прокурора 2016-го року було зареєстровано 10 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 368-4 КК України, 2017-го – 41, 2018-го – 21, 2019-го – 45, 2020-го – 15, до вересня 2021-го – 13. З огляду на проблемні питання під час правозастосування (помилково притягнення винних до кримінальної відповідальності за ст. 368 КК України як службових осіб), наведені кількісні показники не можна вважати такими, які відображають дійсну кількість виявлених фактів підкупу осіб, які надають публічні послуги. Водночас, наявна статистика залишається невтішною, оскільки зазначені особи попри встановлену заборону, вчиняють дії щодо отримання неправовірної вигоди. Зусилля влади зводяться до традиційних підходів, які призводять до розпорошення антикорупційних зусиль, заснованих на неефективних у сучасних умовах репресивних засобах [3, с. 227–228].

Зазначені вище недоліки конструкції складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368-4 КК України, а також наведені статистичні дані обумовлюють необхідність здійснення комплексного кримінально-правового дослідження питань кримінальної відповідальності за підкуп особи, яка надає публічні послуги.

Реформування кримінального законодавства є складовою повномасштабної правової реформи, що на сьогодні здійснюється в Україні, орієнтоване, насамперед, на подальший розвиток правової системи на основі конституційних принципів верховенства права, пріоритетності прав і свобод людини і громадянина з урахуванням міжнародних зобов'язань України (Указ Президента України «Питання Комісії з питань правової реформи» від 7 серпня 2019 року № 584/2019). Важливе значення в правовому регулюванні відіграють і принципи [1]. Відтак особливої актуальності набувають наукові праці, спрямовані на виявлення комплексних проблем нормопроєктування, правозастосування та правореалізації, зокрема, на вироблення тих законодавчих конструкцій, які повинні стати основою нового КК України, серед яких – законодавча конструкція підкупу особи, яка надає публічні послуги.

Протягом існування України як незалежної держави окремі аспекти проблеми кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення були предметом досліджень, які проводили Л. І. Аркуша, Л. В. Багрій-Шахматов, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, М. В. Буроменський, В. І. Борисов, В. М. Гаращук, П. Т. Гега, В. О. Глушков, В. В. Голіна, О. О. Дудоров, А. П. Закалюк, В. С. Зеленецький, М. І. Камлик, В. А. Клименко, В. П. Корж, М. Й. Корежанський, В. С. Лукомський, П. С. Матишевський, Г. А. Матусовський, В. О. Навроцький, Є. В. Невмержицький, С. Г. Омельченко, А. І. Редька, І. В. Сервецький, В. В. Сташис, О. В. Терещук, І. К. Туркевич, М. І. Хавронюк, В. В. Черней,

С. С. Чернявський, В. І. Шакун, С. А. Шалгунова та ін. Праці зазначених учених також було присвячено питанням кримінальної відповідальності за підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК України), у яких висвітлено низку законодавчих недоліків зазначеної норми. Незважаючи на це, диспозиції та санкції ст. 368-4 КК України потребують науково обґрунтованих змін з урахуванням соціальної обумовленості та потреб правозастосовної практики.

Крім зазначеного, необхідність ґрунтовного дослідження кримінальної відповідальності за підкуп особи, яка надає публічні послуги підтверджує відсутність в Україні дисертаційних, монографічних та інших наукових праць з даної проблематики, що зумовлює актуальність дослідження. Воно дозволить виробити науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення норм закону про кримінальну відповідальність за підкуп особи, яка надає публічні послуги та практики її застосування.

Список використаних джерел

1. Бабаніна В. В. Поняття та межі принципу справедливості в кримінальному законодавстві України. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали ІХ Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка (Київ, 21 листоп. 2018 р.). Київ, 2018. С. 26–30.

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

3. Cherniei V., Cherniavskiy S., Babanina V., Ivashchenko V. Criminal remedies and institutional mechanisms for combating corruption crimes: the experience of Ukraine and international approaches. *Juridical Tribune*. 2022. № 12 (2). P. 227–245.

Дідук Олексій Вадимович,
старший детектив Головного підрозділу
детективів Бюро економічної безпеки
України

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТА МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

На сучасному етапі становлення України як європейської держави реалізується комплекс стратегічних заходів, спрямованих на розвиток економіки в умовах євроінтеграції [1], подолання бідності та протидію злочинності [2]. Проблема протидії організованій етнічній злочинності є актуальною не тільки для України, а й для всієї світової спільноти, так як інтенсивні міграційні потоки зумовили поширення етнічних злочинних угруповань по всій планеті [3]. Тобто організована злочинність в її національних і транснаціональних проявах була й

залишається глобалізаційним викликом та серйозною загрозою національній безпеці окремих держав, які намагаються максимально зосередити свої організаційні, кадрові, фінансові зусилля на діяльності з контролю за організованою злочинністю, шукають нові шляхи реагування на її видозміни, вивчають досвід інших країн у сфері протидії цьому феномену [4; 5, с. 460].

На відміну від України, більшість іноземних держав уже запровадили стійкі програми протидії привласненню, розтраті майна або заволодінню ним шляхом зловживання службовим становищем, так як раніше визнали цю проблему на етапі економічних та політичних змін.

Отже, привласнення чи розтрата чужого майна, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні відбувається шляхом привласнення, розтрати або зловживання службовим становищем за своєю суттю являє собою три самостійні форми розкрадання. Проте деякі загальні риси, які притаманні цим формам злочинів, дозволяють об'єднати їх в одній нормі. Зокрема, основною ознакою, яка об'єднує вказані три форми розкрадання, є особливе ставлення винного до майна, яке він обертає на свою користь або на користь інших осіб, оскільки воно було ввірене винному чи було в його віданні або оперативно-господарському управлінні і мало використовуватися в інтересах власника [6]. Доцільно звернути увагу на таку обставину, що суб'єкт визначений у двох варіантах: а) особа, якій майно ввірено; б) особа, у віданні якої перебувало майно [7, с. 417-418].

На сьогодні виділяють привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у таких сферах: оборонно-промислового комплексу, енергетичній сфері, у сфері видобування корисних копалин, у сфері охорони здоров'я, у сфері проектування, будівництва та експлуатації інфраструктурних проєктів, банківській сфері а також у сфері державного управління тощо.

Міжнародний досвід боротьби з організованою злочинністю показує, що певна державна політика може значно ускладнити активність організованих злочинних угруповань, зробити її неефективною, що в підсумку призведе до переносу арени кримінальної діяльності злочинних планів в інші країни. Одним з елементів державної політики виступає ухвалення законодавства, яке заважає заробити гроші у кримінальний спосіб, полегшує виявлення злочинців і доведення їх провини [8].

У контексті цього звернемося до І. М. Охріменка, який процес запозичення іноземного досвіду умовно розділив на кілька етапів:

1) збирання інформації щодо досвіду окремої держави або групи держав;

2) аналіз з метою виявлення позитивних і негативних сторін певної моделі, розповсюдженої в іншій країні (країнах);

3) встановлення ступеню прийнятності такої моделі для України;

4) вироблення наукових засад, методичних рекомендацій щодо запровадження такого досвіду в Україні;

5) реалізація моделі на практиці з постійним науковим супроводженням, спостереженням за станом «приживлення» інновацій на вітчизняній ниві;

6) супроводження освітнього процесу, починаючи від укладення розкладів занять до організації взаємодії з викладачами, робота методистів, начальників курсів [9].

У контексті цього дослідження особливу цінність становить досвід США як країни з найбільш ефективною системою правового регулювання діяльності (організації і тактики) правоохоронних органів щодо протидії організованій злочинності [10, с. 323].

У Сполучених Штатах Америки у процесі здійснення нагляду федеральні органи регулювання банківської діяльності проводять оцінку наявності в депозитарних установах належної політики і процедур, розроблених з урахуванням їхніх ризиків, пов'язаних із відмиванням грошей і вимогами Закону про банківську таємницю, для виявлення та напряду повідомлень про підозрілу діяльність. Федеральні органи регулювання банківської діяльності повинні дотримуватися процедур проведення перевірки, які встановлені в Керівництві щодо дотримання вимог законодавства у сфері протидії відмиванню грошей, розробленому Федеральною радою з перевірки та нагляду за фінансовими установами. Керівництво допомагає наглядовим органам визначати обсяг і порядок перевірки виконання вимог протидії відмиванню грошей з урахуванням конкретних ризиків фінансової установи. Крім того, у ньому вказані ризики, які виявили перевірки федеральних органів регулювання банківської діяльності, на підставі даних, наданих правоохоронними органами. Цю інформацію також використовують для підготовки і випуску керівних вказівок, у яких детально описуються результати, очікувані наглядовими органами у плані управління ризиками, пов'язаними з уразливими місцями, виявленими в юрисдикції, а також для планування перевірок і визначення їх обсягу [11]. Аналізуючи вищезазначене, інститут боротьби з легалізацією (відмиванням) злочинних доходів в Україні ще тільки починає розвиватися.

Тому, нехтування в процесі правотворчості наведеним зарубіжним досвідом може мати наслідком неспроможність кримінального закону належним чином реагувати на появу нових загроз правоохоронюваних інтересів. Аналіз сучасної правозастосовчої практики у сфері банківської діяльності дозволяє сформулювати ряд нормотворчих проблем, які потребують першочергового вирішення: 1) підвищення рівня технічної досконалості окремих кримінально-правових заборон у сфері банківської діяльності; 2) додаткова

орієнтація національного кримінального законодавства на досвід зарубіжних країн [12].

Підсумовуючи вище викладене, ми погоджуємося з М. Ансель. На його думку, вивчення зарубіжного права відкриває перед юристом нові обрії, дає йому змогу краще пізнати право своєї країни, оскільки специфічні риси цього права особливо чітко виявляються під час порівняння з іншими системами. Порівняння здатне озброїти юриста ідеями та аргументами, які не можна отримати навіть при дуже доброму знанні лише власного права [13]. «Порівняння дає можливість визначити спільне та відмінне, бачити як недоліки, так і кращі зразки вирішення певних питань» [14]. У гносеологічному аспекті будь-яке порівняння становить собою єдність трьох моментів: по-перше, це – логічний прийом пізнання; по-друге, це – процес, тобто особлива форма пізнавальної діяльності; по-третє, це – особливий пізнавальний результат, знання певного змісту й рівня [15].

Список використаних джерел

1. Yunin O., Sevruc V., Pavlenko S. Priorities of economic development of Ukraine in the context of european integration. *Baltic Journal of Economic Studies*. Riga: Publishing House “Baltija Publishing”, 2018. Vol. 4. N. 3. P. 358–365.
2. Mohilevskyi L. V., Sevruc V. G., Pavlenko S. O. Psycho-Pedagogical Training of Operating Unit Workers of National Police of Ukraine. *Наука і освіта*. 2017. № 11. С. 120–132.
3. Кузнецов К. В. Особенности формирования и реализации криминальной деятельности организованных этнических преступных формирований в зарубежных странах (на примере наиболее влиятельных этнических преступных сообществ и группировок). *Общество и право*. 2017. № 3. С. 61–66.
4. Бахуринська О. Поняття «злочинна спільнота»: проблеми правового та кримінологічного визначення. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 190.
5. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 1092 с.
6. Пинаев А.А. Уголовно-правовая борьба с хищением / А.А. Пинаев. Харьков : Вища шк.; Изд-во при Харьк. ун-те, 1975. 189 с.
7. Дорохіна Ю.А. Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження : монографія. Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 744 с.
8. Вінчук В. В. Шляхи удосконалення протидії організованій злочинності за часів Незалежності України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2013. Спецвип. № 6. С. 293.
9. Охріменко І. М. Компаративістика у дидактичному проектуванні процесу підготовки поліцейських. *Світовий досвід*

підготовки кадрів поліції та його впровадження в Україні: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 17 берез. 2016 р.). Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2016. С. 66-67.

10. Павленко С.О. Основи оперативно-розшукової тактики: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 624 с.

11. Уткіна О.В. Зарубіжний досвід протидії легалізації злочинних доходів із застосуванням ризик-орієнтованого підходу в банківському секторі. URL: <https://ser.net.ua/index.php/SER/article/view/88/92>.

12. Клочко А. М., Волченко Н. В., Курило О. М. До питання вчинення службових зловживань у сфері банківської діяльності України. Юридичний науковий електронний журнал: електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету. 2019. № 4. С. 198–201. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2019/56.pdf.

13. Ансель М. Методологические проблемы сравнительного права. Очерки сравнительного права: сборник /сост., перевод и вступ. статья В.А. Туманова. Прогресс, 1981. С. 36-86.

14. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студ. юрид. вузів і фак. / за ред. П.С. Матишевського та ін. Київ : Юрінком Інтер, 1997. 512 с.

15. Тихомиров А.Д. Юридическая компаративистика: философские, теоретические и методологические проблемы. Киев: Знання, 2005. 334 с.

Слаєв Юрій Леонідович,

викладач кафедри організації досудового розслідування факультету № 1
Криворізького навчально-наукового інституту Донецького Державного університету внутрішніх справ

ДОКТРИНАЛЬНІ ФУНДАЦІЇ (ОСНОВИ) НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГЛАМЕНТУВАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ТАБОРАХ ДЛЯ ТРИМАННЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

У відповідності до норм Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування питань, пов'язаних із військовополоненими в особливий період» від 24 березня 2022 року № 2158-IX [1] запроваджено (встановлено) таку державно-владну інституцію, як табір для тримання військовополонених. При цьому, особливий період, як юридичний час, охоплює собою, в тому числі, час дії воєнного стану в Україні.

Так, вбачається, що за своєю публічно-правовою природою вищеназвана державно-владна інституція найбільш близька до надцарини кримінально-виконавчих інституцій. При цьому, необхідно

зауважити, що у формально-юридичному вимірі (розумінні), із урахуванням приписів вищезазначеного Закону [1], табір для тримання військовополонених можливо розглядати в межах царини органів та установ виконання покарань, передусім, в межах надсфери установ виконання покарань та в межах сфери мілітарних установ виконання покарань. У зв'язку з цим, можливо висловити наукову думку (ідею, концепцію) згідно якої до сфери мілітарних установ виконання покарань, окрім таборів для тримання військовополонених, відносяться також військові частини, гауптвахти і дисциплінарний батальйон (ч. ч. 8 та 9 ст. 11 Кримінально-виконавчого кодексу України [2]) (далі за текстом – КВК України). При цьому, іншою сферою установ виконання покарань є сфера пенітенціарних установ виконання покарань (зокрема, арештні доми, кримінально-виконавчі установи, спеціальні виховні установи (виховні колонії), які визначені нормами частини 2 статті 11 КВК України [2]).

Одночасно з цим, в практичному (праксеологічному) вимірі (розумінні) постає питання про здійснення оперативно-розшукової діяльності в таборах для тримання військовополонених, передусім, в умовах воєнного стану. У зв'язку з цим, слід зазначити, що в даному випадку, першочергово необхідно визначитися з теоретичними фундаціями (основами) нормативно-правового регламентування здійснення оперативно-розшукової діяльності в таборах для тримання військовополонених в умовах воєнного стану. При цьому, в даному випадку, нормативно-правове регламентування (як теоретичну (наукову) категорію (дефініцію) можливо визначити у декількох (у двох) вимірах:

I. Філософсько-правове (загальнонаукове) розуміння нормативно-правового регламентування, як найбільш точного та як найбільш конкретизованого рівня юридичного взаємозв'язку між нормами права, в даному випадку, між галузевими нормами кримінально-виконавчого права та інституційними нормами щодо здійснення оперативно-розшукової діяльності.

II. Спеціалізовано-правове (кримінально-виконавче галузеве) розуміння нормативно-правового регламентування, як мети (функціональної мети) та як завдання (інструментального завдання) кримінально-виконавчого права. У зв'язку з цим, необхідно зазначити, що в нормах частини 1 статті 1 КВК України [2] застосовується юридична формула згідно якої, зокрема: кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави. Тобто, в даному випадку, метою кримінально-виконавчого законодавства України є, зокрема, захист інтересів держави.

Водночас з цим, у нормах частини 2 статті 1 КВК України [2] завданнями кримінально-виконавчого законодавства України є, зокрема, регламентація порядку і умов виконання та відбування кримінальних покарань, контролю і нагляду за особами, які відбувають покарання

(засудженими). Тобто, в даному випадку, контроль і нагляд за засудженими є завданнями кримінально-виконавчого законодавства України.

Необхідно звернути увагу на те, що приписи статті 104 КВК України [2], визначають такий кримінально-виконавчий правовий інститут, як оперативно-розшукова діяльність в колоніях. Разом з цим, вищеназвана стаття КВК України [2] прямо не передбачає, проте одночасно з цим і прямо не забороняє здійснення оперативно-розшукової діяльності в інших (окрім, колоній) видах установ виконання покарань. В свою чергу, норми частини 2 статті 104 КВК України [2], передбачають, що оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами органів і установ виконання покарань. При цьому, вищеназвана норма права не обмежує сферу оперативно-розшукової діяльності, котра здійснюється оперативними підрозділами органів і установ виконання покарань, лише і виключно оперативними підрозділами колоній.

Крім того, слід звернути увагу на те, що положення статті 105 КВК України [2] встановлюють, що у випадку чинності режиму особливих умов у колоніях; в цих установах виконання покарань здійснюються інші додаткові режимні заходи. Вбачається, що під цими режимними заходами можливо розуміти, в тому числі, оперативно-розшукові заходи. У зв'язку з цим, слід звернути увагу на той факт, що згідно приписів частини 1 статті 105 КВК України [2] режим особливих умов у колоніях запроваджується, в тому числі, у зв'язку з введенням воєнного стану в районі розташування колонії.

При цьому, згідно приписів частини 3 статті 105 КВК України [2] передбачено правову можливість запровадження режиму особливих умов в установах виконання покарань. Разом з цим, вищевказаною нормою права не конкретизуються типи, види установ виконання покарань, в яких може бути запроваджений вищеназаний юридичний режим. Внаслідок чого, вбачається, що вказаний особливий режим може бути запроваджений установах виконання покарань будь-якого типу, виду, а не тільки в колоніях. У зв'язку з цим, слід зазначити, що дефініція табору для тримання військовополонених наявна в нормах частини 7 статті 11 КВК України [2]. Внаслідок чого, вбачається, що режим особливих умов в установах виконання покарань може бути запроваджений в будь-якій установі виконання покарань (незалежно від виду цієї установи), в тому числі, і в таборі для тримання військовополонених.

Необхідно зазначити, що табір для тримання військовополонених у теоретико-юридичному розумінні є кримінально-виконавчою інституцією, а у формально-юридичному розумінні є установою виконання покарань (стаття 11 КВК України [2]). При цьому, вбачається, що порядок здійснення оперативно-розшукової діяльності в таборі для тримання військовополонених має визначатися саме: КВК України [2], як спеціальним законом в царині публічно-правового

примусу в сфері виконання-відбування покарань. Однією із форм цього примусу є застосування заходів оперативно-розшукової діяльності в установах виконання покарань. Водночас, вбачається, що в сфері публічно-правового примусу в формі застосування заходів оперативно-розшукової діяльності в кримінально-виконавчих інституціях (передусім, в установах виконання покарань), приписи Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [3] є загальними правовими нормами, оскільки, вони регулюють основні (універсальні) правила здійснення оперативно-розшукової діяльності, яка здійснюється всіма відповідними державно-владними інституціями.

У зв'язку з цим, необхідно звернути увагу на те, що згідно приписів ст. 5 вищеназваного Закону України [3] оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами, в тому числі: а) органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України; б) розвідувального органу Міністерства оборони України, а саме: підрозділами: оперативними, оперативно-технічними, власної безпеки.

Необхідно особливо зазначити, що сфера здійснення оперативно-розшукової діяльності в таборі для тримання військовополонених, згідно норм частини 1 статті 92 Конституції України [4], визначається виключно законами України. У зв'язку з цим вбачається, що вищеназвана сфера є цариною, яка стосується юридичного регулювання: а) організації і діяльності органів виконавчої влади (п. 12 ч. 1 ст. 92 Конституції України [4]); б) організації і діяльності органів і установ виконання покарань (п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України [4]). При цьому, юридичне регламентування кримінально-виконавчих правовідносин та правовідносин щодо здійснення оперативно-розшукової діяльності в установах виконання покарань мають такі спільні змістовні ознаки, як: а) публічно-правова природа; б) метод державно-владного підпорядкування; в) режим особливих умов в установах виконання покарань.

Все вищенаведене свідчить про необхідність креатування (створення) спеціалізованої монографії «Теоретико-юридичні фундації (основи) здійснення оперативно-розшукової діяльності в таборах для тримання військовополонених». Вбачається, що розділами (главами) цієї монографії можуть бути, зокрема: 1) науковий взаємозв'язок кримінально-виконавчого права та оперативно-розшукової діяльності; 2) доктринальне співвідношення норм КВК України [2] та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [3], із урахуванням: а) вчення про колізії правових норм та вчення про юридичну аналогію (аналогію закону та аналогію права); б) юридичного (кримінально-виконавчого) режиму особливих умов в установах виконання покарань, у зв'язку з введенням правового режиму воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування питань, пов'язаних із

військовополоненими в особливий період» від 24 березня 2022 року № 2158-IX. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2158-20#n10](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2158-20#n10). (дата звернення: 12.03.2023 року).

2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/conv#n711> (дата звернення: 12.03.2023 року).

3. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 12.03.2023 року).

4. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.03.2023 року).

Животовська Світлана Андріївна,
аспірант наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності Національної академії
внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЯ КЕРІВНИКОМ ПІДРОЗДІЛУ ДЕТЕКТИВІВ НАБУ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Кримінальний процесуальний кодекс України у ст. 3 передбачає, що керівник Головного підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України є керівником органу досудового розслідування, тобто уповноважений організувати досудове розслідування (ст. 39) [1], у тому числі проведення негласних слідчих (розшукових) дій. У той же час Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» наділяє підрозділи Національного антикорупційного бюро України повноваженнями здійснювати оперативно-розшукову діяльність (ст. 5) [2]. Відповідно керівник Головного підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України є керівником, який уповноважений організувати здійснювати оперативно-розшукову діяльність.

За таких умов, керівник Головного підрозділу детективів НАБУ при організації проведення НСРД має право організувати здійснення оперативно-розшукової діяльності з метою ефективного їх проведення. Так, на нашу думку, під час підготовки до проведення та безпосереднього проведення НСРД детективами НАБУ, керівник Головного підрозділу детективів НАБУ може вказати на необхідність проведення дій, визначених як права оперативних підрозділів, зокрема, до таких прав відносяться: опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу; мати гласних і негласних

штатних та позаштатних працівників; отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про кримінальні правопорушення, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави; використовувати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб – житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать; створювати і застосовувати автоматизовані інформаційні системи; безпосередньо проводити або ініціювати проведення кримінального аналізу (ст. 8) [2].

Визначені права підрозділів детективів, які уповноважені здійснювати оперативно-розшукову діяльність як певні оперативні заходи, можуть застосовуватися з метою ефективного, своєчасного та повноцінного проведення НСРД, направлених на перевірку й збір доказів у межах досудового розслідування кримінальному провадженні.

Ураховуючи наведене, при організації проведення НСРД, керівник Головного підрозділу детективів НАБУ уповноважений вказати на застосування таких заходів з урахуванням особливостей НСРД:

- опитати осіб, що може бути здійснено з метою забезпечення зняття інформації з електронних комунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем тощо;

- використати можливості гласних і негласних штатних та позаштатних працівників під час контролю за вчиненням злочину; виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації тощо;

- отримати від юридичних чи фізичних осіб інформацію необхідної на підготовчому етапі зняття інформації з електронних інформаційних систем; негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження тощо;

- використати за згодою адміністрації службові приміщення, транспортні засоби та інше майно підприємств, установ, організацій, а так само за згодою осіб – житло, інші приміщення, транспортні засоби і майно, які їм належать з метою проведення аудіо-, відеоконтролю особи; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; аудіо-, відеоконтролю місця тощо;

- створити й використати автоматизовані інформаційні системи з метою проведення установлення місцезнаходження радіобладнання (радіоелектронного засобу); негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження тощо;

- провести або залучити інші уповноважені підрозділи провести кримінальний аналіз з метою проведення установлення місцезнаходження радіобладнання (радіоелектронного засобу); моніторинг банківських рахунків.

Отже, керівник Головного підрозділу детективів НАБУ наділений правами, які надають можливість ефективного проведення НСРД, зокрема використання можливостей оперативно-розшукової діяльності під час збирання доказів.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № № 2135-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 22, Ст. 303

Задорожний Олександр Павлович,
ад'юнкт відділу докторантури та
ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЖНАРОДНОЇ КОМІСІЇ ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ З ПРАВООХОРОННИМ ОРГАНАМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Однією із міжнародних організацій, що надає практичну допомогу державним та правоохоронним органам України в проведенні розшуку та ідентифікації осіб, які зникли безвісти внаслідок військової агресії росії проти України є міжурядова організація Міжнародна комісія зниклих безвісти (International Commission on missing persons) (далі-МКЗБ).

Міжнародна комісія зниклих безвісти співпрацює з урядами, громадськими організаціями, установами юстиції, міжнародними організаціями та іншими органами в усьому світі для вирішення проблеми пошуку людей, які зникли безвісти внаслідок збройних конфліктів, порушень прав людини, катастроф та інших явищ.

Дану міжнародну організацію було створено за ініціативи президента США Білла Клінтона в 1996 році на саміті G-7 у місті Ліоні, Франція. Дейтонська мирна угода, яка поклала кінець бойовим діям у колишній Югославії, перебувала на етапі свого першого року виконання, і початковим мандатом МКЗБ було допомогти знайти приблизно 40000 осіб, які зникли безвісти внаслідок вчинення бойових дій з 1991 по 1995 роки. У Хорватії та Сербії національні агентства, відповідальні за розшук зниклих безвісти, були створені на початку конфлікту, зосереджуючись на пошуку зниклих безвісти з тієї чи іншої сторони, і ця вибіркова спрямованість зберігалася в перші повоєнні роки. Це єдина міжнародна організація, що опікується виключно зниклими безвісти людьми [1].

За час свого існування МКЗБ неодноразово приймало активну участь в пошуку безвісти зниклих осіб внаслідок природних катаклізмів та збройних конфліктів, що виникали на планеті, а саме:

- азіатське цунамі в грудні 2004 року;
- ураган Катріна в США в 2005 році;
- в Іраку в 2003 році, після падіння режиму Саддама Хусейна здійснювало пошук та ідентифікацію людей, зниклих безвісти протягом десятиліть;

- в Колумбії в 2008 році та після підписання Мирної угоди 2016 року на тлі нових перспектив припинення внутрішнього військового конфлікту, щоб допомогти координувати місцезнаходження та ідентифікацію осіб, які зникли безвісти з початку 1960-х років;

- в Чилі після відновлення демократії здійснювало пошук та ідентифікацію зниклих безвісти, протягом майже двох десятиліть;

- в Лівії після насильницького краху 42-річного режиму Муаммара Каддафі в 2011 році, здійснювало пошук та ідентифікацію осіб, зниклих безвісти;

- в Канаді після вибуху поїзда Lac-Mégantic у 2013 році здійснювало пошук та ідентифікація осіб, зниклих безвісти;

- в Україні у 2014 році на непідконтрольній території, біля міста Донецька, здійснювало пошук та ідентифікацію осіб, зниклих безвісти в наслідок збиття збройними силами Російської Федерації, цивільного пасажирського літака Boeing 777, бортовий номер MH-17, компанії Malaysia Airlines, що виконував регулярний рейс;

- в Україні протягом 2014-2022 років здійснювало пошук та ідентифікацію осіб, зниклих безвісти внаслідок вчинення воєнних злочинів військовими російської федерацією на території України в містах Слов'янську, Харкові, Ірпені, Бучі, Гостомелі, Ворзелі [2].

Вагомий внесок даної організації у колишній Югославії призвів до безпрецедентного досягнення успіху в розшуку понад 27000 (70 відсотків) із 40000 осіб, які вважаються зниклими безвісти внаслідок збройного конфлікту (переважна більшість випадків припадає на Боснію та Герцеговину, де понад 30 000 осіб вважаються зниклими безвісти внаслідок конфлікту) [2].

Загалом в МКЗБ існує 3 комітети, а саме:

- Керівний комітет програм судово-медичної експертизи надає експертні поради щодо наукових аспектів своєї діяльності, а також оцінює відповідну політику та робочі процедури. Даний комітет збирається щороку та складається з 11 членів, які є експертами з багаторічним досвідом та науковими ступенями в одній або кількох судово-медичних дисциплінах, разом охоплюючи патологію, археологію, антропологію, молекулярну біологію, одонтологію, управління місцем злочину, біоінформатику та біоетику;

- Аудиторський комітет або ревізійна комісія, складається з уповноважених МКЗБ і відповідає за нагляд за процесом фінансової звітності. Комітет обирає незалежного аудитора та отримує та розглядає звіти зовнішнього аудиту. Нинішній Комітет очолює вельмишановний посол Рольф Екеус;

- Консультативний комітет урядових представників [2].

Основними завданнями МКЗБ поставленими для здійснення своєї діяльності є:

- Інституційний розвиток;
- Залучення громадськості;
- Технічна допомога;
- Сприяння правосуддю;
- Надання і передача знань та досвіду.

Однак одним із основних завдань, що наразі постали перед Україною, є ідентифікація полеглих за відсутності їхніх родичів, які виїхали ховаючись від війни за кордон. У цьому допомога МКЗБ буде доречною та важливою: комісія разом з Мінреінтеграції України працює процес відбору зразків ДНК поза межами України [3].

Крім цього, за фінансової підтримки Служби інструментів зовнішньої політики Європейського Союзу в листопаді 2022 року, експерти українського Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру (ДНДЕКЦ) та Національної поліції МВС України пройшли тижневий тренінг із застосування процесу ідентифікації на основі ДНК у штаб - квартирі Міжнародної комісії з питань зниклих безвісти (МКЗБ) у Гаазі [4].

З метою здійснення розшуку безвісти зниклих осіб МКЗБ створено центр он-лайн запитів доступу до якого доступний через веб - сайт МКЗБ та дає змогу повідомити про зниклу особу з будь-якої точки світу.

Центр онлайн - запитів (ЦОЗ) - це інструмент отримання або надання інформації про зниклу особу та онлайн-ресурс, до якого можуть отримати доступ сім'ї зниклих безвісти і інші особи та де можливо залишити інформацію про зникнення людей чи про місце поховання, подати заявку для здачі генетичного матеріалу [5].

Розроблений на основі багаторічного досвіду МКЗБ у наданні допомоги урядам різних країн, сім'ям зниклих безвісти та іншим особам, ЦОЗ є ресурсом збору та збереження конкретної та корисної інформації, яка може використовуватися необхідною мірою для пошуку зниклих безвісти осіб.

У розділі «Запити» можливо подати заяву про зникнення особи, зазначивши детальні дані, наприклад, ім'я, дату народження, фото зниклої особи, останнє місце, де бачили зниклу особу, а також надати зразки ДНК для скорішого розшуку та співставлення вже отриманих зразків за допомогою інтегрованої системи управління даними МКЗБ, яка забезпечить комплексну обробку даних про зниклих безвісти в усьому світі.

Тому, враховуючи вищевикладене, можливо дійти до висновку, що участь України у міжнародних організаціях є складовою частиною зовнішньої політики держави, що дає можливість впоратись зі всіма негативними явищами та проблемами, які постають перед Україною в цей надскладний час.

Величезну роль МКЗБ відіграє у процесі міжнародного розшуку, що проводиться правоохоронними органами України, адже використовуючи свій потужний технічний, організаційний, інформаційний потенціали, організація надає допомогу у розшуку осіб, які є як потерпілими так і підозрюваними по кримінальним справам.

Крім цього, співпраця з МКЗБ надає додаткові можливості для взаємодії практично з усіма державами світу в межах укладених багатосторонніх угод з огляду на зовнішню дипломатію України, а також допомагає обмінюватись досвідом та набутими раніше навичками для усунення негативних явищ, які виникли в зв'язку з подоланням наслідків військової агресії російської федерації в порушення всіх можливих міжнародних норм та правил націленої проти України.

Список використаних джерел

1. Харківська правозахисна група Інформаційний портал «Права людини в Україні» України знадобляться роки для розслідування всіх випадків зниклень людей - Метью Холідей. URL: <https://khp.org/1608811437> (дата звернення 11.02.2023).

2. Офіційний сайт Міжнародної комісії зниклих безвісті. URL: <https://icmp.int> (дата звернення 12.02.2023);

3. Офіційний сайт Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України Мінреінтеграції співпрацюватиме з Міжнародною комісією з питань зниклих безвісті. URL: <https://minre.gov.ua/news/minreintegraciyi-spiwpracywvatyme-z-mizhnarodnoyu-komisiyeyu-z-pytan-znyklyh-bezwvisty> (дата звернення 15.02.2023);

4. ЄС підтримує тренінг МКЗБ для українських науковців із застосування ДНК для ідентифікації тисяч зниклих безвісті під час війни. URL: <http://surl.li/exztn> (дата звернення 16.02.2023);

5. Офіційний сайт офісу Генерального прокурора. Ірина Венедіктова зустрілася з Гендиректором Міжнародної комісії зниклих безвісті. URL <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/irina-venediktova-zustrilasya-z-gendirektorom-mizhnarodnoyi-komisiyi-zniklyh-bezwvisty> (дата звернення 18.02.2023).

Зінченко Данііл Анатолійович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
Харківського національного університету
внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ПОШУКУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО

У сьогоденні оперативно-розшукова діяльність, яка пов'язана з неповнолітніми є складним і відповідальним завданням, яке вимагає високого професіоналізму від працівників правоохоронних органів. Психологічний аспект такої діяльності є надзвичайно важливим, оскільки допомагає розуміти поведінку неповнолітньої особи, її мотиви та цілі, а також визначити можливі місця перебування [1].

Проведене теоретичне дослідження дозволило визначити, те що психологічна складова оперативно-розшукової діяльності під час пошуку неповнолітніх осіб включає такі аспекти:

1. Визначення психологічного портрета неповнолітньої особи, що зникла. Важливо вивчити особистісні характеристики, інтереси, звички та поведінку неповнолітньої особи, що може допомогти знайти її швидше та більш ефективно.

2. Використання психологічних методів під час роботи з неповнолітніми особами. Під час пошуку неповнолітніх можуть застосовуватися методи анкетування, інтерв'ю, спостереження та інші методи психологічної діагностики, що дозволяють визначити можливі місця перебування та мотиви поведінки неповнолітньої особи.

3. Врахування психологічних особливостей під час спілкування з неповнолітніми особами. Важливо мати на увазі, що підлітки можуть мати свої унікальні потреби, страхи та амбіції, які можуть впливати на їхню поведінку та здатність до співпраці з правоохоронними органами.

4. Розробка індивідуальних підходів до роботи з неповнолітніми особами. Кожна неповнолітня особа має свої унікальні потреби та можливості, тому важливо знаходити індивідуальний підхід до кожного випадку, щоб забезпечити максимально можливий успіх у пошуку.

5. Вивчення психологічних труднощів та шляхів їх подолання. Під час пошуку неповнолітніх можуть виникати різноманітні психологічні труднощі, такі як страх, недовіра, байдужість, агресія та інші. Важливо вивчити ці труднощі та розробити шляхи їх подолання. Це може включати розвиток спеціальних підходів до спілкування з підлітками, використання психологічних методів деескалації конфліктів та інших методів.

6. Розвиток навичок співпраці з різними соціальними службами та органами. В процесі пошуку неповнолітніх може знадобитися

співпраця з різними соціальними службами та органами, такими як служба у справах дітей, психологічні та медичні служби, поліція та інші. Важливо розвивати навички співпраці з цими органами та забезпечувати ефективний обмін інформацією між ними.

7. Використання сучасних технологій та методів роботи з інформацією. При пошуку неповнолітніх можуть використовуватися різноманітні технології та методи роботи з інформацією, такі як геолокація, відеоспостереження, робота з соціальними мережами та інші. Важливо вміти ефективно використовувати ці технології та методи для забезпечення успішного пошуку.

З вищевикладеного можемо наголосити, що психологічна складова є невід'ємною частиною оперативно-розшукової діяльності під час пошуку неповнолітніх. Для успішного вирішення таких випадків необхідно враховувати особливості поведінки, характеристики та інтереси неповнолітніх, використовувати психологічні методи діагностики та розвитку спеціальних підходів до роботи з ними. Крім того, важливо розвивати навички співпраці з різними органами та використовувати сучасні технології та методи роботи з інформацією для забезпечення успішного пошуку. Важливо також враховувати етичні та правові аспекти при роботі з неповнолітніми та взаємодії з їхніми батьками та родичами.

У результаті дослідження було встановлено, що психологічна складова є невід'ємною частиною оперативно-розшукової діяльності під час пошуку неповнолітніх. Для успішного вирішення таких випадків необхідно враховувати особливості поведінки, характеристики та інтереси неповнолітніх, використовувати психологічні методи діагностики та розвитку спеціальних підходів до роботи з ними. Крім того, важливо розвивати навички співпраці з різними органами та використовувати сучасні технології та методи роботи з інформацією для забезпечення успішного пошуку [4,6].

Однією з найважливіших складових успішного пошуку неповнолітнього є правильне взаємодію з ним і з його родинним оточенням. Важливо враховувати вікові особливості неповнолітніх та їх стан здоров'я, а також психологічний та соціальний статус. Це може включати розуміння і врахування особливостей розвитку дітей, їх психічного та фізичного здоров'я, особливостей розвитку дитячої психології, досвіду життя та інші фактори [8].

При роботі з неповнолітніми також важливо враховувати можливі наслідки, які можуть виникнути в результаті травмування або емоційної травми. Наприклад, неповнолітні можуть відчувати страх, тривогу, розлади сну, депресію, розлади харчування та інші емоційні стани. У разі травмування можуть виникнути такі психологічні наслідки, як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожність, боязнь, фобії, агресивність, суїцидальні наміри тощо [5].

Отже, успішний пошук неповнолітнього включає в себе не тільки технічні засоби та фахівців з права та криміналістики, але й психологічний підхід до роботи з неповнолітніми та їх родинами. Такий підхід може допомогти зменшити негативні наслідки для неповнолітніх і їхньої родини та забезпечити більш ефективну та людяну роботу з ними.

Список використаних джерел

1. Адміністративна діяльність органів поліції України : підручник / за заг. ред. В. В. Сокурєнка [В. В. Сокурєнко, О. І. Безпалова, О. В. Джафарова та ін.] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2017. 432 с.

2. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях : навчальний посібник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки; [О. І. Безпалова, О.В. Джафарова, С.М. Князєв та ін.; передм. О. М. Бандурки]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС. 2017.

3 Жданова І. В. Проблема саморегуляції в контексті девіантної поведінки особистості: психологічні аспекти. Вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Психологія. 2012. Вип. 43, ч. II. С. 110–128.рiк.

4. Оперативно-розшукова діяльність у виявленні та розслідуванні злочинів: теорія, історія і сучасна практика : навч.-метод. посібник / О. О. Подобний. Одеса. Видавничий дiм «Гельветика». 2021. .258 с.

5. Подобний О. О. Загальні засади й тактика негласних слідчих (розшукових) дій. Криміналістик а: підручник. Херсон. Видавничий дiм «Гельветика». 2017. С. 325–346.

6. Притула А. М., Халимон С. І., Митрофанов І. І. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» : науково-практичний коментар / за заг. ред. доктора юрид. наук, професора А. М. Притули. Хмельницький : Видваництво НАДПСУ, 2021. 236 с

7.Про затвердження Інструкції з питань взаємодії органів внутрішніх справ України з дітьми та підлітками (нормативний акт, наказ МВС України від 14.12.2016 № 1207

8.Про затвердження Положення про порядок взаємодії органів внутрішніх справ України з дітьми та підлітками (нормативний акт, наказ МВС України від 13.12.2016 № 1194

9. Савельєва А.Б. Психологія спілкування поліцейського з громадянами. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец.-фіз. підгот. ф-ту № 2. Харків. ХНУВС, 2020. 336 с.

Козачина Анна Меружанівна,
здобувачка кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Декларування недостовірної інформації істотним чином впливає на економічну складову держави та авторитет органів державної влади. Корупція є загрозою національній безпеці кожної держави та призупиняє демократичний розвиток країни. Сталість демократичного розвитку України значною мірою залежить від реалізації принципів законності та справедливості, неухильного дотримання всіма державними службовцями букви закону, подолання фактів незаконного одержання посадовими особами матеріальних цінностей, послуг чи інших благ. Сучасна ситуація в Україні є складною та досить суперечливою, в країні відсутня скоординована державна політика у боротьбі з корупцією, вузьке бачення шляхів протидії [11, с. 227–228].

14 жовтня 2014 року було прийнято Закон України № 1700-VII «Про запобігання корупції», яким встановлено кримінальну відповідальність за подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», або умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації (ст. 366-1 Кримінального кодексу (далі – КК) України) [3; 6]. Рішенням № 13-р/2020 від 27 жовтня 2020 року Конституційний Суд України визнав такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною) зазначену вище статтю КК України, чим фактично скасував кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації [7].

Декриміналізація ст. 366-1 КК України, можливо, певним чином, вплинуло на кількісну динаміку щодо вчинення зазначених кримінальних правопорушень. Зокрема, 4 грудня 2020 року було прийнято Закон України № 1074-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», яким з КК України виключено ст. 366-1. У зв'язку з цим, усі кримінальні провадження, розпочаті за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-1 КК України, підлягали закриттю за п. 4 ч. 1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України – «набрал чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за

діяння, вчинене особою» (нині – «п. 4-1. втратив чинність закон, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння») [3].

Крім того, порівняно з 2021 роком у 2022 році кількість облікованих фактів декларування недостовірної інформації зросла у 78 разів, що є неприйнятним в умовах війни. За 2022 рік в Україні правоохоронними органами було зареєстровано 11 617 кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, з яких 78 – декларування недостовірної інформації (ст. 366-3 Кримінального кодексу). Для порівняння, в 2021 році зареєстровано – 18 330 діянь зазначеного вище характеру, з яких лише 1 кримінальне правопорушення пов'язане з декларуванням недостовірної інформації [8].

Законом України № 1074-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування», було доповнено КК України ст. 366-2 »Декларування недостовірної інформації» та 366-3 »Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування». Зазначені зміни набули чинності 30 грудня 2020 року. Таким чином, з початку 2021 року декларування недостовірної інформації було знову криміналізованим. Виходить так, що або за весь 2021 рік правоохоронні органи кимось чином не виявили фактів декларування недостовірної інформації, або їх дійсно не було.

У примітку до ст. 45 КК України було внесено зміни, якими також передбачено перелік кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, до яких віднесено і декларування недостовірної інформації (ст. 366-2 КК України) лише 29 червня 2021 року Законом України № 1576-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [5; 9, с. 147].

З прийняттям Закону України від 8 липня 2022 року № 2381-IX «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану», було встановлено, що суб'єкти декларування подають декларації протягом 90 календарних днів з дня припинення чи скасування воєнного стану на території України [5].

Удосконалення практично кожної інституції кримінальної законодавства здійснюється шляхом приведення національних стандартів у сфері прав людини у відповідності до міжнародних

договорів та кращих міжнародних практик [10, с. 142]. Однак, з отриманням Україною статусу кандидата на членство в ЄС поставило перед нашою державою певні вимоги, які необхідно виконати найближчим часом. Серед таких вимог є 1) ефективна протидія корупційним та іншим кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг; 2) обов'язкове подання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. При цьому декларування повинно бути відкритим (гласним), крім інформації з обмеженим доступом, а також, прозорим, тобто, без можливості уникнути декларування чи подати недостовірні дані. Попри здійснення низки заходів, нині виконати вимоги ЄС у повному обсязі не вдається, зокрема свідченням цього є прийняття зазначеного вище закону. Фактично під час воєнного стану на території України скасовано обов'язок подання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що суперечить вимогам ЄС.

Через відсутність обов'язку подання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і продовження воєнного стану притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації в майбутньому може мати певні складнощі, зокрема пов'язані зі скасуванням чи зміною окремих положень законодавчих актів, строків давності притягнення до відповідальності, можливості легалізації майна отриманого злочинним шляхом, переховування винних та виїзд за межі нашої держави тощо.

Для уникнення проблемних ситуацій під час правозастосування в майбутньому, до Верховної Ради України подано проєкт закону від 23 вересня 2022 року № 8071 «Про внесення змін до деяких законів України з метою виконання вимог Європейської комісії щодо набуття Україною статусу члена Європейського союзу», яким запропоновано встановити, що особи, які у 2022 році не подали декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, подають таку декларації не пізніше 60 календарних днів з дня набрання чинності цього закону. Крім того, суб'єкти декларування, які у визначений цим законом строк не подали декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у зв'язку з виконанням завдань в інтересах національної безпеки і оборони України, безпосередньою участю у веденні воєнних (бойових) дій, перебуванням в районі проведення воєнних (бойових) дій та/або на тимчасово окупованій території, іншими обставинами, спричиненими військовою агресією Російської Федерації, не підлягають притягненню до відповідальності за несвоєчасне подання такої декларації [4]. Такі зміни до КК України необхідно внести, оскільки досконалість кримінального закону безпосередньо позначається на ефективності кримінально-правової

охорони суспільних відносин, застосуванні кримінально-правових норм із дотриманням принципу законності [1, с. 19].

Отже, під час воєнного стану на території України фактично скасовано обов'язок подання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Констатовано на необхідності прийняття проекту закону від 23 вересня 2022 року № 8071 «Про внесення змін до деяких законів України з метою виконання вимог Європейської комісії щодо набуття Україною статусу члена Європейського союзу», яким запропоновано встановити, що особи, які у 2022 році не подали декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, подають таку декларацію не пізніше 60 календарних днів з дня набрання чинності цього закону.

Список використаних джерел

1. Бабаніна В. В. Кримінальне законодавство України: механізм створення та реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 600 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

4. Про внесення змін до деяких законів України з метою виконання вимог Європейської комісії щодо набуття Україною статусу члена Європейського союзу : проект Закону України від 23 верес. 2022 р. № 8071. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=74966.

5. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану : Закон України від 8 лип. 2022 р. № 2381-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2381-20#n5>.

6. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовт. 2020 р. № 13-р/2020 (справа № 1-24/2020(393/20)). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>.

8. Статистика / Офіс Генерального прокурора : [сайт]. URL: <https://new.gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.

9. Юріков О. О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням за вчинення корупційних кримінальних правопорушень і кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, на підставі угод. *Нове українське право*. 2021. № 5. С. 146–151.

10. Borysov, V., Shakun, V., Babanina, V. Application of constitutional principles in criminal legislation of Ukraine. *Revista de la Universidad del Zuli*. Vol. 13, № 38. 2022. P. 140–158. DOI: <http://dx.doi.org/10.46925//rdluz.38.10>. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/Dialnet-ApplicationOfConstitutionalPrinciplesInCriminalLeg-8810143.pdf>.

11. Cherniei V., Cherniavskiy S., Babanina V., Ivashchenko V. Criminal remedies and institutional mechanisms for combating corruption crimes: the experience of Ukraine and international approaches. *Juridical Tribune*. 2022. № 12 (2). P. 227–245. URL: <http://www.tribunajuridica.eu/arhiva/An12v2/5.%20Cherniei,%20Ivashchenko.pdf>

Копилов Едуард Володимирович,

викладач кафедри ОРД Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ПРОВЕДЕННЯМ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану використання результатів оперативно-розшукової діяльності, а також зміст і завдання прокурорського нагляду в цій сфері є доволі актуальним питанням, яке визначає прокурорський нагляд як самостійний, специфічний вид державної діяльності, який полягає у перевірці уповноваженим суб'єктом конкретного об'єкта суворого дотримання ним законів для попередження та виявлення порушень чинного законодавства, прав і свобод людини та громадянина, що передбачає виокремлення державного та соціального призначення прокурора [1].

Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому Законом України «Про прокуратуру», здійснює встановлені Конституцією України функції задля захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Відповідно до ст. 131-1 Конституції України, прокуратура здійснює такі функції: підтримання публічного обвинувачення в суді; організація й процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими й розшуковими діями органів правопорядку; представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [2].

Основним завданням прокурорської діяльності є захист конституційних прав і свобод людини та громадянина, попередження можливих порушень закону, пов'язаних з обмеженням конституційних прав учасників кримінального провадження, а також їх поновлення у разі порушення [3].

Прокурорський нагляд як вид державної діяльності, яку здійснюють саме органи прокуратури, можна визначити як сукупність безперервних дій зі спостереження за дотриманням законності у відповідних суспільних відносинах, які здійснюються компетентним на те органом із застосуванням наданих йому законом повноважень та спрямовуються на попередження, виявлення й припинення порушень, а також притягнення порушників до відповідальності [4].

Таким чином, в умовах воєнного стану прокурорський нагляд є видом державної діяльності, що здійснюється від імені держави, включаючи органи місцевого самоврядування. Взагалі прокурорський нагляд є однією з гарантій кримінального процесу, що сприяє забезпеченню дотримання законності органами досудового слідства та відновлення порушених прав громадян. Цілями прокурорського нагляду є результат, на досягнення якого спрямована діяльність прокуратури загалом та її найважливіша функція, якою є прокурорський нагляд. Цілі прокурорського нагляду визначаються статусом прокуратури, її місцем і роллю в системі органів влади держави [5].

Здійснення прокурорського нагляду за підрозділами, які проводять ОРД в умовах воєнного часу діє в інтересах держави, суспільства, та направлений на забезпечення прав і свобод громадян. Аналіз Конституції України свідчить, що вищезазначені питання та їх забезпечення потребують вдосконалення та уточнення [6].

На наш погляд, слід уніфікувати норму щодо повноважень прокурора при закритті ОРС. Сьогодні прокурор має право прийняти рішення протягом десяти діб з моменту одержання повідомлення про закриття оперативно-розшукової справи. Але в Законі не визначено, яким актом та якою процедурою скасовується незаконна постанова про заведення ОРС як у разі, коли у ній не було проведено жодної оперативно-розшукової дії, так і тоді, коли у ній вже здійснюються оперативно-розшукові дії. Вважаємо, що прокурор у будь-якому разі повинен бути наділений повноваженнями щодо винесення постанови про скасування вказаної постанови про заведення незаконної ОРС, тим більше, що аналогічна практика застосовується у кримінальному провадженні, сприяє усуненню занадто широкого тлумачення, не впливає на об'єктивність проведення ОРД, а навпаки, дасть змогу оперативно усунути недоліки при дотриманні законності при проведенні оперативно-розшукової діяльності, що надалі може тільки позитивно позначитись на допустимості доказової бази. [7].

Взаємодію Прокуратури України та підрозділів, що здійснюють ОРД, передбачено в КПК України, законах України «Про прокуратуру» та «Про оперативно-розшукову діяльність», декількох міжвідомчих

нормативно-правових актах, проте в жодному з них не передбачено дієвого та сучасного механізму, здатного усунути інформаційний вакуум стосовно спільних об'єктів розробки для різних суб'єктів оперативного-розшукової діяльності й таким чином забезпечити дотримання прав і свобод людини, гарантованих законодавством. Рішенням зазначеної проблеми може стати створення саме в Офісі Генерального прокурора захищеного реєстру оперативного-розшукових справ, який надав би прокуратурі можливість стати гарантом дотримання положень законодавства, запобігти проведенню оперативного-розшукових заходів стосовно однієї особи різними підрозділами, що здійснюють ОРД, а також контролювати терміни її проведення. Наперед передбачаючи заперечення щодо доцільності функціонування такого реєстру через можливість витoku інформації, корупційних ризиків тощо, слід зазначити, що розвиток сучасних технологій дозволяє створювати захищені обліки, здатні запобігти вказаним ризикам. Наприклад, інформація про об'єкти розробки та терміни оперативного провадження може подаватися у формі, однакової для всіх суб'єктів ОРД у закодованому вигляді таким чином, що уповноважені особи Офісу Генерального прокурора не володітимуть анкетними даними розроблюваних, а лише реагуватимуть на спрацювання індикатора-оповіщення, коли програмне забезпечення сповістить про збіг об'єкта розробки, або порушення терміну ведення оперативного-розшукових справ. Разом із цим доцільно в Законі України «Про оперативного-розшукову діяльність» передбачити, що з метою запобігання одночасному проведенню оперативного-розшукових заходів, що частково обмежують права людини, стосовно однієї особи різними суб'єктами оперативного-розшукової діяльності, Офіс Генерального прокурора може вести захищений реєстр оперативних проваджень [8].

Розглянуті нами питання здійснення прокурорського нагляду в умовах воєнного стану носять дискусійний характер та потребують обговорення з метою їх подальшого вдосконалення в практичній діяльності оперативних підрозділів національної поліції України.

Список використаних джерел

1. Липівський В.В. Поняття та правова природа прокурорського нагляду. Вісник кримінального судочинства. 2016. № 3. С. 165–169.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 09.03.2023).
3. Богатирьова О.І., Галай А.О., Гладун О.З. та ін. Заходи забезпечення кримінального провадження : науково-практичний посібник / за заг. ред. В.Т. Маляренка. Київ : Національна академія прокуратури України, 2015. С. 310.
4. Столітній А.В. Прокурорський нагляд: історія, сучасність, перспектива. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2015. № 3. С. 81–84.

5. Білічак О.А. Прокурорський нагляд за законністю провадження негласних слідчих (розшукових) дій. Юридичний вісник. 2014. № 5. С. 115–120.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 09.03.2023).

6. Копилов Е.В. Формування безпекового середовища суспільства й держави в умовах сьогодення. FORMATION OF SECURITY ENVIRONMENT OF SOCIETY AND STATE IN NOWADAYS CONDITIONS. Міжнародний юридичний науковий електронний журнал № 5-450 від «1» червня 2022 р. 69063, м. Запоріжжя, пр. Соборний 74, к. 201, офіційний сайт: www.lsej.org.ua.

7. Дьомін Ю. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю / Ю. Дьомін // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 3. – С. 67–73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.chasopysnapu.gov.ua/chasopys/ua/pdf/11-2016/diomin.pdf> (дата звернення: 14.03.2023).

8. Тіхонов С.В., Василичук В. І., Вишневський С.А. Удосконалення участі прокурора під час ведення оперативно-розшукових справ підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Теорія і практика правознавства. 2022. Вип. 1 (21). С. 82–96. URL: <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2022.21.260018>. (дата звернення: 14.03.2023).

Кузнєцов Олександр Ігорович,
ад'юнкт Національної академії внутрішніх
справ Національна академія внутрішніх
справ

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНИМ ГРУПАМ АБО ЗЛОЧИННИМ ОРГАНІЗАЦІЯМ З ВИКОРИСТАННЯМ МОЖЛИВОСТЕЙ НЕГЛАСНИХ СПІВРОБІТНИКІВ

Організована злочинність і боротьба з нею в нашій державі є надзвичайно складною, актуальною та важливою проблемою. Світовий досвід боротьби з організованими групами або злочинними організаціями (далі – ОГ або ЗО) вказують на ефективності застосування в цій справі уповноваженими оперативними підрозділами комплексу оперативно-розшукових заходів, та засобів, зокрема можливостей негласних співробітників, що насамперед пояснюється особливостями організованої злочинної діяльності.

Перш за все, в переважній більшості випадків ОГ або ЗО мають складну структуру, суворий розподіл функцій між їх членами та відсутність контакту між особами, які діють на різних рівнях системи, що значно утруднює розкриття вчинених ними злочинів.

Діяльність ОГ або ЗО спрямована, як правило, на тривалий період, систематичне вчинення злочинів. Кожний злочин ретельно

планується, визначаються альтернативні варіанти досягнення злочинного результату, прогнозується діяльність правоохоронних органів, а також засоби по її нейтралізації. Представники ОГ або ЗО оперують значними коштами, мають високопоставлених корумпованих осіб, озброєні найновішими технічними засобами і вчиняють активну протидію діяльності правоохоронних органів [1, с.192].

Складність виявлення кримінально-процесуальними засобами ОГ або ЗО в силу перерахованих особливостей і зумовлює застосування оперативно-розшукових заходів, засобі що дозволяє відслідковувати злочини, що готуються і вчинюються, контролювати злочинну діяльність, активно впливати на неї, приймати відповідні рішення, а також використовувати весь потенціал можливостей оперативних підрозділів для розкриття вже вчинених злочинів.

Крім того, уповноважені оперативні підрозділи мають право, для розкриття ОГ або ЗО та притягнення винних до відповідальності, мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників; використовувати конфіденційне співробітництво [2].

Під час оперативного чи кримінального провадження щодо членів ОГ або ЗО негласні співробітники можуть виконувати спеціальне завдання з розкриття їх злочинної діяльності [3] яке полягає в організації слідчим і оперативним підрозділом введення уповноваженої ними особи, в організовану групу чи злочинну організацію під легендою прикриття для отримання речей і документів, відомостей про її структуру, способи і методи злочинної діяльності, які мають значення для розслідування злочину або злочинів, які вчиняються цими групами [4].

Введення негласного співробітника в ОГ або ЗО здійснюється за наявності відомостей про організовану злочинну діяльність та на підставі письмового доручення.

Для виконання доручення негласний співробітник вправі під легендою прикриття вступати в трудові, цивільно-правові та інші відносини [5].

Співробітництво особи з оперативним підрозділом зараховується до її загального трудового стажу в разі укладення з нею трудової угоди. Якщо у зв'язку з виконанням такою особою завдань оперативно-розшукової діяльності настала її інвалідність або смерть, на неї поширюються пільги, передбачені у таких випадках для працівників оперативних підрозділів [2].

Шкода або збитки, завдані діями негласного співробітника під час виконання доручення, відшкодовуються за рахунок державного бюджету. Негласний співробітник не несе відповідальності за завдані ним шкоду або збитки, якщо його дії були необхідними для виконання доручення. [5].

Отже, негласний співробітник не несе цивільно-правової та адміністративної відповідальності за завдані ним шкоду або збитки, якщо його дії були необхідними для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності. Шкода та (або) збитки, завдані діями негласного

співробітника у межах виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, відшкодовуються за рахунок державного бюджету.

При наявності загроз життю та здоров'ю негласного співробітника, пов'язаних з виконанням завдань оперативно-розшукової діяльності, його захист може здійснюватися відповідно до законів України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” та “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів”.

Таким чином, використання можливостей негласних співробітників у протидії ОГ або ЗО забезпечує руйнування злочинних планів та намірів, створення перешкод на шляху їх реалізації, в багатьох випадках дозволяє запобігти значних матеріальних втрат чи людських жертв (наприклад, при попередженні терористичного акту). Крім того, використання їх можливостей дозволяє отримати достовірну, повну та всебічну інформацію про вчиненні чи ті, що готуються, злочини, забезпечує здобуття необхідних доказів кримінально-процесуальним шляхом та притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Отже, можна зробити висновок, що використання можливостей негласних співробітників у протидії ОГ або ЗО зумовлене складністю їх виявлення та документування кримінально-процесуальними засобами.

Список використаних джерел

1. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій : монографія / А. А. Вознюк. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – 192 с.

2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. №2135-ХІІ// Відомості Верховної Ради (ВВР).-1992.- № 22, ст.303.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р., № 4651-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – Ст. 1370.

4. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, МФ, МЮ України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>

5. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 р. № 3341-ХІІ // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1993. - N 35. - ст.358

Кулиняк Степан Львович,
начальник Дрогобицької районної
військової адміністрації

ПОНЯТТЯ «ЛІДЕР»: ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНІ АСПЕКТИ

Аналізуючи наукову літературу присвячену феномену лідерства, вдається з'ясувати, що він набув статусу наукової проблеми на початку ХХ століття. Хоча природа цього явища розкривалась і раніше, зокрема у працях Арістотеля, Платона, Макіавеллі, Гоббса, Монтеск'є, Гегеля, Маркса, Карлейля, Ніцше, та інших.

Наше звернення до літературних джерел, які дають можливість розкрити етимологію поняття «лідер» дає нам наступні відповіді.

Енциклопедичні джерела радянського періоду подають однакове трактування досліджуваного поняття: лідер (англ. leader, від lead – вести, керувати): 1) глава, керівник політ, партії, громадської, організації тощо; 2) у Радянському ВМФ – клас кораблів (типу есмінця великої водотоннажності), що існував у 30-40-х рр. 3) у широкому розумінні – той, хто йде попереду [1, с.170].

Словники української мови подають дещо відмінне тлумачення: 1) той, хто стоїть на чолі політичної партії або іншої певної суспільно-політичної організації; вождь, керівник; 2) особа або група осіб, що йде першою у якому-небудь змаганні [2, с. 509].

Численні авторські визначення поняття «лідер» ми зустрічаємо у науковій літературі. М. Бауер вважав, що лідер – це людина, яка ставить мету, і здатна залучати інших до її досягнення [3, с. 13]. «Лідер – це член групи, який виконує центральну роль в організації та діяльності класу. До нього всі прислухаються та нічого не вирішують без його участі», зазначає І. С. Красовська [4, с. 24]. На думку О. М. Лозової лідер – це особистість, за якою всі інші члени групи визнають право брати на себе найвідповідальніші рішення, визначати напрям і характер діяльності всієї групи [5, с. 113].

О.О. Слюсаренко зробив висновок, що лідер – це найавторитетніша особистість у групі, яка завдяки своїм особистим якостям відіграє головну роль у різних моральних, соціальних та інших ситуаціях, спільній діяльності членів групи має значний вплив на них, приймає рішення у значущих для групи ситуаціях і несе за них відповідальність [6, с. 245].

К. В. Таранюк, Я. В. Кобушко провівши дослідження феномену лідерства в публічній управлінській діяльності висловили позицію, що поняття «лідер» можна представити у таких ракурсах:

- це член групи, за яким вона визнає право приймати рішення в значущих для неї ситуаціях;

- це індивід, який має мету, здатний виконувати центральну роль в організації спільної діяльності і регулюванні взаємостосунків у групі;

- це авторитетна особа, яка уміє впливати на людей, сміливо бере на себе відповідальність і вірить в успіх;
- це людина, яка навчилася управляти собою, контролювати свої думки, слова, емоції і вчинки та передавати їх іншим для наслідування;
- це особистість, яка наділена визначеними якостями, вміннями, навичками та якій вірять, довіряють і яку люблять;
- це яскравий харизматик, якого сприймають, оцінюють як обдаровану особливими внутрішніми та зовнішніми рисами індивідуальність, здатну утримувати на собі інтерес, захоплювати, ефективно впливати на інших [7, с. 4].

Крім цього поняття «лідер» розглядають як: людина, яка завдяки своїм особистим якостям здатна виявляти ініціативу, має значний вплив на членів соціальної групи; член групи, за яким група визнає право ухвалювати відповідальні рішення у значущих для неї ситуаціях, тобто найавторитетніша особистість, яка реально відіграє центральну роль в організації спільної діяльності і регулюванні взаємостосунків; член групи з найвищим статусом, за яким визнається право приймати рішення у значущих для групи ситуаціях [8, с. 51].

Таким чином, поняття «лідер»:

1) у політології він характеризує особу, яка очолює суспільно-політичну організацію, зазвичай партію чи громадське об'єднання (організацію), що отримала добровільно передану частину своїх політикодержавних повноважень;

2) у соціології лідер, це особа наділена великим впливом на членів соціальної групи, колективу, здатна до домінування та підкорення в групі або організації управління соціальною групою для досягнення групових цілей;

3) у педагогії та психології «лідер» розглядається як член групи, який у значимих ситуаціях здатний здійснювати особливий вплив на поведінку інших учасників;

4) в теорії управління, це особа здатна до організаційного керівництва, яке охоплює розробку бачення, планування, прийняття рішень, мотивування, організацію, розвиток, наділення повноваженнями і спрямування діяльності людей на досягнення конкретних цілей.

Викладене дає нам підстави вважати, що поняття «лідер» має трансдисциплінарний зміст. Його наукове застосування фактично розмиває рамки цілої низки академічних дисциплін, інтегруючи різні методології, що виводить поняття в окрему дисципліну – теорію лідерства, дозволяє розробляти нові знання та теорії про цей соціальний феномен, охоплюючи, чи не всі існуючі соціальні науки та об'єднуючи їхній потенціал.

Список використаних джерел

1. Українська радянська енциклопедія : у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан; редкол.: О.К. Антонов та ін. 2-ге вид. К.: Головна редакція УРЕ, 1981. Т. 6: Куликів-Мікроклімат. 552 с.

2. Словник української мови : [в 11 т.] / АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України Т. 4 : І-М / [ред. А. А. Бурячок, П. П. Доценко]. 1973. 840 с.

3. Marvin Bower: Vision, Leadership, and the Creation of Management Consulting, 2007. 278 с.

4. Красовська І. С. Психологічний супровід становлення лідерських якостей особистості під час навчально-виховного процесу. Психологічні умови становлення особистості в сучасному суспільстві: матеріали всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конференція (Кропивницький, 19 берез. 2017 р.). 184 с.

5. Лозова О. М. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх психологів: монографія. Вінниця: Віндрук, 2014. 184 с.

6. Слюсаренко О. О. Поняття «лідер» і «лідерство» в сучасній науковій літературі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2016. Вип. 2. С. 244–246.

7. Лідерство та команда в публічному управлінні : конспект лекцій / К. В. Таранюк, Я. В. Кобушко. Суми : Сумський державний університет, 2020. 175 с.

8. Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів / за ред. А. І. Кузьмінського. Черкаси : Вид-во ЧДУ ім. Б. Хмельницького, 2002. 112 с.

Куліцька Наталя Володимирівна,
аспірант кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Боротьба з організованою злочинністю та корупцію, виявлення та своєчасне припинення діяльності організованих груп та злочинних організацій, а також кримінальних правопорушень вчинених даними групами є однією із основних завдань правоохоронних органів України.

Статистика злочинів в Україні хоча і свідчить про зниження злочинності в 2022 року, однак за даними рейтингу опублікованого аналітиками World Population Review, Україна посідає 57 місце в списку з 136 країн, що свідчить про високий рівень злочинності, який щороку суттєво зростає в країні починаючи з 2017 по 2021 рік.

Діяльність організованих груп та злочинних організацій найбільш розповсюджена серед злочинів пов'язаних з торгівлею

наркотиками та психотропними речовина, однак майже кожний корупційний злочин, до вчинення якого причетні вищі посадові особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, вчиняється у складі організованої групи.

Організована злочинність в Україні є настільки тривалою та згуртованою, що за період незалежності країни їм вдалося проникнути у всі сфери життєдіяльності суспільства та державних органів. Через тривалий час їхнього діяльності учасникам злочинних груп вдається пристосовуватися до політичних зміни в керівництві державних органів та продовжувати свою злочинну діяльність, в тому числі шляхом підкупу новопризначених посадових осіб.

Однією із окремих категорій організованих груп можна визначити злочинні групи, учасники яких спрямовані на вчинення корупційних злочинів. Великою проблемою в боротьбі із корупцією є хибне недооцінення суспільством небезпечних наслідків, які настають від діяльності корумпованих чиновників, тим більше в такий складний для України час. Адже прояви корупції в державних інституціях, не лише впливають на обкрадання державного чи місцевого бюджету країни, але й становлять небезпеку для територіальної цілісності держави, функціонування державних органів та суспільства в цілому.

Створення Національного агентства з питань запобігання корупції, Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Вищого антикорупційного суду, прийняття антикорупційних законів та внесення змін до законодавчих актів України, які посилюють відповідальність за корупційні дії та унеможливають умовно-дострокове звільнення від кримінальної відповідальності, а також проведення ряд інших змін у сфері державного управління звичайно покращує стан боротьби із корупцією, проте на даний час рівень корупції в Україні продовжує бути високим і більшість державних інституцій в країні залишаються «інфікованими» нею.

Враховуючи латентний характер корупційних злочинів, обізнаність злочинців з формами та методами проведення розслідувань, а також вузьке коло осіб, яким відомо про злочини, що готуються або уже вчинені, свідчить, що найбільш ефективним способом припинення та розкриття вказаної категорії злочинів є використання конфіденційного співробітництва.

Використання конфіденційного співробітництва під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій працівниками правоохоронних органів може проявлятися як у формі безпосереднього доручення людині, яка на конфіденційній основі

співпрацює з правоохоронними органами розкривати незаконну діяльність певної особи, або групи осіб шляхом спілкування з ними та документування незаконної діяльності, так і у формі надання допомоги працівникам правоохоронних органів під час проведення останніми негласних слідчих (розшукових) дій.

Законодавство передбачено обмеження щодо осіб, яких можна залучати до конфіденційного співробітництва та визначено умову за яких певну категорію осіб не можна залучати до співробітництва. У зв'язку з неточністю нормативно-правового регулювання умови за якої заборонено залучати до конфіденційного співробітництва певної категорії осіб, а також відсутність норми, яка б прямо вказувала на дозвіл залучати даних осіб до конфіденційного співробітництва у практиків виникає різне тлумачення статті та дискусії з даного питання, найбільше з яких стосується питання залучення до конфіденційного співробітництва адвокатів.

Враховуючи особу злочинця, незаконні дії якого були викриті за допомогою використання конфіденційного співробітництва, та коло його знайомих, особам залученим до конфіденційного співробітництва та членам їх сімей часто може загрожувати небезпека, що вимагає від працівників правоохоронного органу використання несправжніх (імітаційних) засобів під час використання такого співробітництва, в тому числі з метою забезпечення безпеки осіб, які на конфіденційній основі співпрацюють з ними.

Результати негласних слідчих (розшукових) дій одержані у процесі конфіденційного співробітництва повинні використовуватися як докази у кримінальному провадженні на рівні з іншими доказами отриманими під час досудового розслідування справи. Особи, яких було залучено до конфіденційного співробітництва, у разі необхідності повинні допитуватися працівниками правоохоронного органу та суду із збереженням у таємниці відомостей про даних осіб. Доречним було б формування практики у правоохоронних та судових органах, під час збору і дослідження доказів обмежуватися лише допитом працівників правоохоронних органів, які безпосередньо залучали особу до конфіденційного співробітництва та процесуальними документами складеними за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій з використанням такого співробітництва, а допит особи залученої до співробітництва не проводити, з метою збереження у таємниці відомостей щодо даної особи і найголовніше забезпечення безпеки життя та здоров'я даної особи та членів її сім'ї.

Куриляк Олександр Олександрович,
аспірант наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності навчально-наукового
інститут №1 Національної академії
внутрішніх справ

НЕЗАКОННЕ ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ: СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ

Міграційні потоки є так званим індикатором реакції населення на зміни в економічному, політичному, соціальному житті будь-якого суспільства. І саме розмір, напрямки та масштаби таких процесів певною мірою свідчать про стабільність суспільного розвитку в країні або нестабільність[1].

Військова інтервенція держави-агресора зумовила серйозні соціально-демографічні зміни, які відобразились у масовому переселенні населення. Відтак Ці процеси викликають занепокоєння, оскільки є передумовою значних глобальних демографічних наслідків та інших негативних явищ, які значно впливають на соціальний, політичний та економічний стан держави. Адже неконтрольоване переміщення населення істотно впливає на демографічні зміни, стан та перспективи економічного, культурного і соціального розвитку суспільства, а особливо у період воєнного стану, ставить питання про забезпечення обороноздатності та захищеності країни.

Поряд із легальною, в останні роки набула значного поширення і нелегальна міграція, яка вже становить певний криміналістичний інтерес, оскільки тісно пов'язана зі злочинністю, так як переправлення осіб через державний кордон є чітко організованим процесом.

Нелегальна міграція набуває організованого характеру і поступово, як один із прибуткових видів злочинної діяльності, підпадає під контроль організованих злочинних структур.

Треба зазначити, що державно-правовий вплив на міграційні процеси в Україні ще є недосконалим. Нині проблемами міграції опікуються більше десяти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, проте відсутня чітка координація їхніх дій.

В першу чергу слід розуміти, що незаконне переправлення осіб через державний кордон України – злочин у сфері безпеки державного кордону України, що являють собою суспільні відносини з охорони суверенітету, цілісності України, недоторканності кордонів. При вчиненні даного злочину по суті відбувається посягання на встановлений порядок перетинання державного кордону, на безпеку державного кордону. Додатковим безпосереднім об'єктом є порядок суспільних відносин, що забезпечує безпеку переміщення осіб через державний кордон України (ч. 2 ст. 332 КК).

Державний кордон – лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, вод, надр, повітряного простору.

Пункти пропуску через державний кордон України – це спеціально виділена територія на залізничних та автомобільних станціях, у морських і річкових портах, аеропортах (аеродромах) з комплексом будівель, споруд і технічних засобів, а також спеціально виділена акваторія у морських і річкових портах, де здійснюються прикордонний, митний та інші види контролю і пропуск через державний кордон осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна.

Під час пропуску через державний кордон України здійснюється перевірка документів – дослідження уповноваженими службовими особами ДПСУ паспортного та інших документів фізичних осіб, які перетинають державний кордон, з метою встановлення їх дійсності та приналежності відповідній особі, а також дослідження за результатами оцінки ризиків документів, що стосуються транспортних засобів, вантажів.

Способи вчинення злочину класифікуються залежно від: 1) транспортного засобу (залізничний, легковий або вантажний автотранспорт, авіаційний, гужовий, морський) та інших засобів, які полегшують перетинання (лижі, човен, дельтаплан) або пішого порядку (а також перепливання); 2) правової підстави переміщення територією України: – нелегальне прибуття – нелегальне вибуття (поза пунктами пропуску, через пункти пропуску але за підробленими або недійсними документами; через пункти пропуску з укриттям в конструктивних особливостях, спеціально обладнаних замаскованих схованках, з використанням технологічних пустот або серед вантажу. Наприклад, «спальник» вантажівки, ніша за декоративним оздобленням каюти, міжстельовий простір пасажирського вагону; з використанням інших способів ухилення від прикордонного контролю); – легальне прибуття – нелегальне вибуття (прибуття на законних підставах, проте мета поїздки не відповідає заявленій меті – навчання, участь у релігійних, культурних або спортивних заходах тощо. Інший варіант даного способу передбачає досить тривалий період, коли зараховані на підготовчі курси чи на перший курс вишів студенти реально перебувають на навчанні в очікуванні зручного моменту для продовження руху за кордон); – нелегальне прибуття – легальне вибуття – прибуття з метою отримання статусу біженця, який дозволяє «легалізуватися»[1, с. 59].

Разом з тим вчинення злочину щодо кількох осіб передбачає переправлення двох або більше осіб за єдиним замислом та єдиним наміром. Повторність означає незаконне переправлення осіб через державний кордон України особою, яка раніше вчинила такий злочин, незалежно від того, чи була вона засуджена за перший злочин. Не є

повторним продовжуване незаконне переправлення, якщо особа вчиняє декілька тотожних переправлень, об'єднаних єдиним умислом.

Організаторська діяльність, незалежно від того, чи вдалося переправлення чи ні, а також керівництво незаконним переправленням є закінченими злочинами.

Керівництво незаконним переправленням через державний кордон України – діяльність по управлінню процесом переправлення під час його вчинення, яка здійснюється шляхом розпорядження діями осіб, які бажають перетнути кордон та інших осіб. Це може виражатися у розподілі обов'язків, відданні вказівок, наданні рекомендацій по поведінці та особливостям спілкування, проведенні інструктажу по проходженню маршруту, реалізації заходів з нейтралізації активності правоохоронних органів. Керівництво здійснюється безпосередньо перед початком переправлення чи під час такого переправлення. Моментом закінчення злочину у формі керівництва незаконним переправленням осіб через державний кордон України слід визнавати час вчинення дій, що полягають у безпосередньому забезпеченні незаконного переміщення особи. Одна особа і та сама особа може бути організатором і керівником. Сприяння незаконному переправленню через державний кордон України – це створення умов для незаконного переправлення та/або стимулювання та підтримання відповідного бажання, надання впевненості у діях осіб, які вчиняють незаконне перетинання державного кордону (ст. 204-1 КУпАП).

Сприяння може мати як інтелектуальний, так і фізичний характер. Засобами інтелектуального сприяння є поради та вказівки. Порада – запропонований варіант дій. Вказівка – керівна настанова щодо порядку дій. Поради та вказівки можуть стосуватися найбільш доцільного маршруту руху до державного кордону, способу, місця, часу переправлення через державний кордон, порядку спілкування з представниками правоохоронних та контрольних органів на пункті пропуску через державний кордон. За допомогою порад та вказівок може коригуватися план переправлення у випадку змін обстановки, які обумовлені раптовими та неочікуваними для переправника змінами (порядку несення служби працівниками правоохоронних органів, погодних умов тощо).

Організовані злочинні групи в сфері незаконного переправлення осіб через державний кордон, як правило, не обмежуються одним злочином. Організація незаконного переправлення осіб через державний кордон часто супроводжується шахрайством та підробленням документів. Типовими рисами незаконного переправлення осіб через державний кордон організованою злочинною групою є: організатор планує злочинну діяльність, розробляє лінію поведінки, розподіляє ролі між учасниками. На зв'язку з ним знаходяться співучасники, наприклад: особи, що займаються пошуком мігрантів, виготовленням підроблених документів, переправленням

осіб через кордон, їх поселенням; особи, які забезпечують передачу підроблених документів між членами злочинного співтовариства; особи, які оформляють документи, що свідчать про нібито законне знаходження на території країни; особи, які надають мігрантам тимчасове місце проживання тощо. Також часто організація незаконного переправлення осіб через державний кордон включає в себе налагодження зв'язків злочинної групи з посадовими особами органів державної влади, які можуть всіляко сприяти скоєнню злочину та тим самим забезпечувати тривалу діяльність злочинного співтовариства.

Список використаних джерел

1. Весельська Л. А. Поняття міграція та міграційний процес у сучасних наукових концепціях / Л. А. Весельська // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління. – 2018. – Т. 29(68), № 1. – С. 8–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvcpa_2018_29_1_4.

2. Виявлення та розслідування нелегальної міграції: монографія / В. П. Бахін, Л. Ю. Капітанчук, Ю. І. Літвін. – Хмельницький: Вид-во Національної академії Державної прикордонної служби України, 2013. – С. 59–60.

Куцій Михайло Степанович,
старший викладач спеціальної кафедри
Національної академії Служби безпеки
України

СТЕГАНАЗАСОБИ ОПЕРАТИВНОЇ ЗАКУПКИ В МЕРЕЖІ ДАРКНЕТ: ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ

Однією зі специфічних ознак оперативно-розшукової характеристики протиправного явища, пов'язаного з незаконним обігом товарів, предметів і речовин є використання організованими злочинними угрупованнями для комунікації мережі Darknet (далі – Даркнет).

Найчастіше при онлайн-спілкуванні в чатах Даркнету продавець і покупець залишаються незнайомими та й сам процес купівлі-продажу забороненого до обігу товару (предмету) здійснюється знеособлено через використання анонімайзерів та оплати обладнання криптовалютою, а електронні гаманці одержувачів знаходяться в інших країнах.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК) та установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268) внаслідок шифрування комунікацій в Даркнеті стає неперспективним для кримінального провадження.

Негласні розшукові дії також не завжди будуть ефективними у разі роздільного розміщення зловмисниками файлів з інформацією про обладнання на різних потоках переміщення великих об'ємів контенту.

Через зазначені причини правоохоронцям доводиться обмежуватись затриманням кур'єрів чи інших пересічних постачальників, які особисто не знайомі з продавцями, отримали призначені для передачі предмети у контейнерах із тайнику, не обізнані про їх вміст та безпосередньо доставили контейнери до місць їх прихованого зберігання (закладки товару перед його реалізацією).

В ході правозастосовних дій заборонені предмети вилучаються з обігу, але організатори незаконного постачання цих предметів у більшості таких випадків залишаються поза увагою оперативних підрозділів та досудового слідства.

З огляду на зазначене іноді важко переоцінити роль негласних штатних і позаштатних працівників [1] у встановленні місцезнаходження використаних при обладках злочинцями радіотехнічних засобів як доказів у кримінальному провадженні.

На нашу думку, ідентифікації організаторів незаконного обігу товарів (предметів) сприятиме використання негласними працівниками в інтересах ОРД можливостей технологій поширеного напрямку комп'ютерної стеганографії, відомого як впровадження у документи стеганографічних міток або стеганоміток (англ. stegomarks), що ідентичні лише для одного гаджету або його електронних файлів [2]. Стеганопрограми дуже розповсюджені та інтуїтивно зрозумілі широкому загалу комп'ютерних користувачів.

«Відбиток пальцю» (fingerprint), «водяний знак» (watermark) та інші методи стеганографічного перетворення дозволяють з позицій кримінального середовища впроваджувати до цифрового об'єкту спеціальні мітки, які містять ідентифікаційні ознаки, що відомі лише його автору (наприклад, негласному помічнику) або оперативному підрозділу. За допомогою вбудованого ярлику легше відстежувати контент зловмисника та встановлювати місцезнаходження одержувача файлу.

Завдяки використанню «віртуальних відбитків» системи команд ЕОМ (гаджета), застосованої зловмисниками в ході обміну прихованими електронними документами, оперативна закупка приймає нові шляхи її реалізації.

На наш погляд, використання стеганометодів в інтересах ОРД можна віднести до застосування несправжніх (імітаційних) та ідентифікованих (помічених) засобів.

Подібні «віртуальні сліди» важливі для ідентифікації злочинців та як докази використання ними програмних засобів із протиправною метою, визначеною в законодавствах окремих країн-партнерів.

Сьогодні існує гостра потреба нормативно-правового регулювання та наукового супроводження практичних питань застосування методів стеганографії і стеганометрії при обміні

документами в Даркнеті для удосконалення тактики проведення через цю мережу оперативної закупки як однієї з форм контролю за вчиненням злочину.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 22. – Ст. 303. – С. 22.
2. Журнал «Хакер». – 2016. – № 215. – С. 9.

Луцюк Дар'я Павлієна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Шаповаленко Євген Володимирович,

доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Одним із головних завдань кримінального процесу, що закріплені у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування. З метою його виконання у встановлених законом випадках застосовуються негласні слідчі (розшукові) дії, що є невід'ємною частиною ефективного розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, особливо враховуючи криміногенну ситуацію у нашій країні, що склалась на сьогоднішній день. Очевидним є те, що впродовж останніх років на фоні стрімкого наукового та технічного розвитку почали стрімко розвиватись та удосконалюватись методи і способи боротьби зі злочинністю. Але одним із найефективніших інструментів, на нашу думку, являються саме негласні слідчі (розшукові) дії, основою яких виступає налагоджена процедура проведення та організація діяльності уповноважених на це суб'єктів, що власне і визначає актуальність представленої до уваги роботи.

Не викликає жодних сумнівів твердження, що від обраного процесуального методу та способу доказування залежить успіх розкриття кримінального правопорушення. Із прийняттям нового КПК України у 2012 році було вперше в історії вітчизняної юриспруденції законодавчо закріплено негласні заходи, стосовно розуміння сутності, функціонального призначення, порядку та доцільності застосування яких розпочались активні дискусії як серед науковців, так і юристів-

практиків шляхом співставлення з оперативно-розшуковими заходами, вивчення тактики їх здійснення та фіксування, використання отриманої в результаті даних дій інформації в процесі доказування. Чимало спірних питань було пов'язано саме з співвідношенням негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів.

Адже до запровадження вказаного інституту КПК України 2012 р. така діяльність здійснювалась у формі проведення оперативно-розшукових заходів, під якими розуміють систему узгоджених дій уповноважених на те суб'єктів, що здійснюється переважно у негласній формі за допомогою оперативних сил, методів і засобів [1]. У свою чергу, законодавець негласні слідчі (розшукові) дії визначив як різновид слідчих дій, що застосовуються у випадках, коли інформацію не можна отримати в інший спосіб, відомості про факт та методи проведення яких є суворо таємними та не підлягають розголошенню, крім випадків передбачених КПК України, та рішення про проведення яких приймає слідчий, прокурор, а у окремих випадках – слідчий суддя за клопотанням прокурора чи слідчого, погодженого з прокурором [2]. Керуючись наведеним визначенням, можна виділити наступні ознаки негласних слідчих (розшукових) дій: 1) спрямовані на отримання, збирання та фіксацію необхідної у процесі доказування інформації; 2) порушують права та свободи громадян; 3) процедура надання дозволу та проведення чітко регламентується КПК України; 4) у деяких випадках передбачається застосування державного примусу; 5) таємність.

На думку науковця Ярослава Костоґриза відмінності ж полягають у наступному:

1) мета оперативно-розшукової діяльності - це припинення правопорушення, забезпечення інтересів кримінального судочинства, отримання інформації в інтересах державної та національної безпеки; у свою чергу, мета негласних слідчих (розшукових) дій – встановлення фактів та обставин необхідних для кримінального провадження;

2) основним нормативним джерелом, що регламентує процедуру проведення оперативно-розшукової діяльності є Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 року № 2135-ХІІ;

3) негласні слідчі (розшукові) дії можуть здійснюватися значно ширшим колом суб'єктів, ніж оперативно-розшукова діяльність;

4) оперативно-розшукова діяльність може проводитися до відкриття кримінального провадження, негласні слідчі (розшукові) дії – після, а саме під час досудового слідства;

5) по завершенню проведення негласних слідчих (розшукових) дій передбачено обов'язок повідомлення особи про певні обмеження, що існували під час їх здійснення; у Законі України «Про оперативно-

розшукову діяльність» даний обов'язок відсутній [3, с. 152-153]. Також, на відміну від негласних слідчих (розшукових) дій, особа позбавлена права оскаржити оперативно-розшукові заходи, які здійснюються щодо неї.

Проаналізувавши наведені вище визначення, можна зробити висновок про те, що негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукова діяльність мають певні спільні ознаки, а саме: таємність; застосування у виняткових випадках, коли необхідну інформацію не можна отримати в інший спосіб; строки проведення. Загалом, негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукова діяльність, маючи спільні витоки та правову природу, все ж таки відрізняються суб'єктним складом, моментом проведення, правовим регулюванням тощо.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ. Київ: Парламентське видавництво, 1992.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651- VI. Київ: Парламентське видавництво, 2012.
3. Костогриз Я. О. Розмежування негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів. Держава та регіони. Серія: Право. 2018. № 1 (59). С. 150 – 154.

Малахова Вікторія Вікторівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Шаповаленко Євген Володимирович,

доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НПУ У ВИЯВЛЕННІ ТА ДОКУМЕНТУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Злочинність являється негативним фактором, який переслідує розвиток нашого суспільства на протязі усіх відрізків історії. Для ефективної боротьби з нею застосовується оперативно-розшукова діяльність – система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [1].

Застосування оперативно-розшукової діяльності з метою виявлення ознак кримінального правопорушення й осіб, що його вчинили, є однією з основних функцій органів Національної поліції і здійснюється

оперативними підрозділами, а саме підрозділами кримінальної та спеціальної поліції.

Діяльність оперативних підрозділів спрямована на виявлення й отримання оперативно значущої інформації про підготовку або вчинення кримінального правопорушення, а також осіб, які їх готують, вчиняють. Відповідно, є одними з основних обов'язків оперативних підрозділів:

- оперативно-розшукове запобігання кримінальним правопорушенням, що нормативно розкривається як обов'язок оперативних підрозділів здійснювати попередження, своєчасне припинення кримінальних правопорушень, викриття їх причин і умов, та профілактику правопорушень;

- виконання письмових доручень слідчого, вказівок прокурора, ухвал слідчого судді, суду про проведення оперативно-розшукових заходів у кримінальному провадженні.

Процес виявлення кримінальних правопорушень передбачає встановлення в навколишньому середовищі характерних змін, які можуть свідчити про підготовку або вчинення таких дій. Діяльність оперативних підрозділів з безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення починається з одержання інформації про протиправне діяння або подію. Зміст такої інформації після перевірки може дати підстави, що свідчать про наявність ознак кримінального правопорушення, що готувалося або вже вчинене. Інформація може надходити в якій-будь формі, але вона повинна містити сукупність відомостей про кримінальне діяння й умови його вчинення.

Оперативне документування – діяльність оперативних підрозділів зі створення та (або) одержання документів, які містять інформацію, що може бути використана для прийняття рішень в оперативно-розшуковій діяльності, прийняття процесуальних, організаційних і тактичних рішень та доказування у кримінальному провадженні [2].

У зв'язку з цим слід зауважити, що документування оперативними підрозділами має юридичні, організаційні і тактичні особливості залежно від стадій (етапів), на яких воно проводиться, засобів, які при цьому використовуються, та форм, у яких воно втілюється.

Перший етап - це створення оперативно-розшукових документів, які містять фактичні дані про вчинення злочинних дій. Зокрема, це рапорт оперативного працівника про виявлення фактів підготовки або вчинення злочинів. До рапорту можуть бути долучені негласно отримані копії документів, що свідчать про підготовку або вчинення злочинів, звукозапис розвідувального опитування, проведеного оперативним працівником тощо. На цьому етапі дані отримують шляхом оперативного пошуку, який є початковим етапом пізнання в оперативно-розшуковій діяльності. Логічним результатом оперативного пошуку за досліджуваним напрямом діяльності є отримання інформації, яка містить підстави,

визначені у ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», в разі виявлення яких відповідно до ст. 9 даного Закону необхідно заводити оперативно-розшукову справу [2].

Оперативно-розшукова справа – спеціальна справа (досьє), в якій концентруються матеріали оперативно-розшукової діяльності оперативних служб, щодо документування протиправних діянь окремих осіб та груп, підозрюваних у підготовці вчиненні злочину, встановлення осіб, які готують кримінальне правопорушення або розшук осіб які ухиляються від кримінального судочинства [3].

Вичерпними підставами заведення оперативно-розшукових справ є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів про: кримінальні правопорушення, що готуються; осіб, які готують вчинення кримінального правопорушення; осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання; осіб безвісно відсутніх [4]. Мета заведення оперативно-розшукової справи – збирання й аналіз фактичних даних (інформації) про підозрюваних осіб; перевірка й оцінка результатів оперативно-розшукової діяльності, прийняття на їх основі оперативно – розшукових та кримінально – процесуальних рішень.

В подальшому всі оперативно-розшукові заходи проводять лише в межах цієї справи. Саме там концентруються всі документи, створені оперативними працівниками в процесі розробки.

Друга стадія документування кримінальних правопорушень співпадає з оперативною розробкою, яку в теорії оперативно-розшукової діяльності, як і оперативний пошук, вважають формою цієї діяльності. В межах оперативної розробки може використовуватися весь арсенал заходів, передбачений у формі прав оперативних підрозділів у ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Відповідно до вимог ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» після виявлення оперативним підрозділом (в межах провадження по оперативно-розшуковій справі) ознак кримінального правопорушення, необхідно невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп у цій сфері, до відповідного органу досудового розслідування.

Третя стадія документування оперативними підрозділами кримінальних правопорушень співпадає із досудовим розслідуванням у кримінальному процесі. На цій стадії оперативні підрозділи керуються положеннями статті 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а також нормами ст. 41 КПК України. Загалом на кожній стадії документування кримінальних правопорушень необхідно враховувати особливості цієї категорії кримінально-караних діянь. Саме

від цих особливостей залежить специфіка організації й тактики заходів, які вживаються оперативними підрозділами [2].

Отже, зазначимо, що роль оперативних підрозділів Національної поліції України у виявленні та документуванні кримінальних правопорушень є важливою. Матеріали, отримані в результаті оперативно-розшукової діяльності, використовуються оперативними підрозділами з метою запобігання кримінальним правопорушенням, їх припинення та в інтересах кримінального судочинства. Реалізація матеріалів оперативної розробки здійснюється шляхом комплексної системи дій, що забезпечують ефективне використання результатів проведених заходів.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>

2. Андрій Саковський Оперативно-розшукове документування як пошуково-пізнавальний процес і складник оперативно-розшукової діяльності *Науковий вісник Підприємництво, господарство і ПРАВО 2020, №7 С.375-376*

3. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: В.В. Коваленко, Є.М. Моїсєєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. Т. 6. Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). Київ: Атіка, 2010. 1128 с.

4. Оперативно-розшукова діяльність : навч. посіб. / [Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук та ін.]; за ред. проф. О. М. Джужи. К. : Правова єдність, 2009. 310 с.

Матюшко Дмитро Сергійович,
ад'юнкт відділу докторантури та
ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП ТА ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Основним і дійовим засобом боротьби з організованою злочинністю у зарубіжних країнах є її економічний підрив. Як писав міністр фінансів США у 1997 р. Р.Рубін, хоча наркобарони та інші ділки організованої злочинності можуть відокремитись від самих злочинів, вони не можуть дистанціюватись від прибутків від такої діяльності. Це і є їх "ахілесова п'ята"[1, с.194].

Зміст оперативно-розшукової характеристики організованої злочинності складають чотири основні її елементи:

1) структурно-функціональні ознаки організованих злочинних угруповань (структуру організованого злочинного угруповання як

специфічного кримінального організму; тип організованих злочинних угруповань; рівень кримінального розвитку; особливості формування; систему функцій; сферу кримінальної активності; систему організації захисту від викриття; напрям використання обшачових грошових коштів; озброєність; корумпованість.) [2, с.145];

2) особистісні характеристики *учасників і лідерів* організованих злочинних угруповань (якісна характеристика осіб, що входять в ОЗУ; склад типового кримінального формування; характер психологічного стану ОЗУ як цілісного кримінального організму);

3) характер і способи протиправної діяльності організованих злочинних угруповань (сукупність ознак, які розкривають основні напрями кримінальної активності ОЗУ). У протиправній діяльності ОЗУ як елементі оперативно-розшукової характеристики виявляються такі ознаки: напрями і види організованої злочинної діяльності; способи вчинення та приховування злочинів (ключова ознака) [3, с.324].

У структурі кримінальних правопорушень, вчинених учасниками організованих груп і злочинних організацій, становили злочини проти власності (крадіжки, грабежі, розбої, вимагання, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем); у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів; у сфері господарської діяльності (легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), шахрайство з фінансовими ресурсами, контрабанда, фіктивне підприємництво, виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного збору чи голографічних захисних елементів); проти громадської безпеки (створення злочинної організації, бандитизм, незаконний обіг зброї); проти життя та здоров'я особи; у сфері службової діяльності; проти волі, честі та гідності особи (торгівля людьми, захоплення заручників) [4]. Способи вчинення кримінальних правопорушень у більшості випадків супроводжуються використанням інформаційних технологій, телекомунікаційних систем і комп'ютерних мереж, що ускладнює їх виявлення та розслідування;

4) об'єкти і типові сліди злочинних посягань організованих злочинних угруповань (дозволяють зрозуміти об'єктивну спрямованість функціонування організованих злочинних структур, визначити стратегію задумів злочинних акцій, установити сфери і

території, над якими організовані злочинні групи посилюють або послаблюють кримінальний контроль). До складових цього елемента оперативно-розшукової характеристики належать такі основні ознаки: мета злочинних посягань; предмети та об'єкти злочинних посягань; потерпілі та інші об'єкти злочинних посягань; сліди-відображення, сліди-речовини і матеріали, сліди-предмети, об'єкти-носії слідів протиправної діяльності злочинних структур.

Знання оперативно-розшукової характеристики організованої злочинності дозволяє ставити перед уповноваженими оперативними підрозділами реальні цілі і завдання, виявляти вузькі місця в інформаційно-аналітичній, оперативно-розшуковій та управлінській діяльності, своєчасно приймати оптимальні рішення і вносити своєчасні корективи, спрямовані на підвищення ефективності боротьби з організованою злочинною діяльністю.

Підсумовуючи вищесказане слід зазначити, що зазначену характеристику хоч і розглядають з позицій функціонування суб'єктів ОРД, проте вона тісно пов'язана з кримінально-правовою, кримінологічною та криміналістичною характеристиками злочинів. З-поміж їх кримінально-правових, криміналістичних, кримінологічних ознак виокремлюють найважливіші - пошукові, які в сукупності дають змогу використати критерії оцінювання події злочину з позиції інших наук і використати для створення науково-обґрунтованої та ефективної тактики протидії злочинам. Тобто ці ознаки розглядають у контексті ефективності застосування оперативно-розшукових сил, засобів і заходів у процесі виявлення, попередження та документування, кримінальних правопорушень, що вчиняють організовані групи та злочинні організації.

Тісний зв'язок групової й організованої злочинної діяльності доводить, зокрема, їхня спільна властивість, а саме - центральне місце фігури злочинного лідера (організатора) у структурі обох видів злочинності. Лідер завжди надає злочину більшої суспільної небезпечності, адже злагоджені злочинні дії, організовані й керовані, значно підвищують ефективність досягнення злочинного результату. Лідер злочинної групи це фігура унікальна за ступенем суспільної небезпечності та різноманітності можливих функцій, засобів та методів діяльності.

Ефективність у викритті та притягненні до кримінальної відповідальності лідерів злочинних груп є передумовою, запорукою успішної взаємодії уповноважених оперативних підрозділів між собою та іншими правоохоронними органами, в тому числі відповідними органами іноземних держав, з метою швидкого і повного

попередження, виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованою групою або злочинною організацією.

Підсумовуючи вищесказане слід зазначити, що з урахуванням результатів аналізу зазначених елементів здійснюється комплекс заходів направлених на отримання інформації про діяльність ОГ чи ЗО та подальшої організації проведення оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій під час виявлення, документування, припинення та розслідування кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. О.Ю. Шостко, Зарубіжний досвід протидії організованій злочинності у сфері економіки/ Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню З З5 організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. Випуск третій.-Харків: Харківський Центр по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні, 2002. – С. 177 - 195.

2. Тактика розслідування злочинів вчиненими організованими групами та злочинними організаціями : навч. посібн. [Текст] / За заг. ред. П.Я. Мінки, К.О. Чаплинського та ін. Дніпро.: ДГУ, 2007. С. 145.

3. Біленчук П.Д. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів : навч. посібн. [Текст] // За заг. ред. П.Д. Біленчука, А.П. Гея, Г.С. Семакова та ін. К.: МАУП, 2007. С. 324.

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Наумовець Анастасія Андріївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Шаповаленко Євген Володимирович,

доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У наш час транснаціональна злочинність набула досить значного поширення, а тому правове регулювання боротьби з нею шляхом міжнародного співробітництва в оперативно-розшуковій сфері є досить актуальним. Згідно закону України «Про оперативно-

розшукову діяльність», визначено поняття міжнародного співробітництва в оперативно-розшуковій діяльності, а також вказано, що така діяльність здійснюється згідно чинного національного законодавства та ратифікованих міжнародних договорів, установчих документів правоохоронних організацій міжнародного характеру в яких Україна приймає участь [1].

Аналізуючи різні точки зору науковців на існуючі форми міжнародного співробітництва в оперативно-розшуковій сфері їх можна поділити на дві, а саме договірний, який відбувається в результаті укладенні міжнародних договорів та інституційний, який відбувається в результаті участі у відповідних міжнародних організаціях. Обидві форми взаємодіють між собою, оскільки участь у міжнародних організаціях відбувається на основі міжнародних договорів [2, с. 269].

Національні правоохоронні органи взаємодіють з правоохоронними органами зарубіжних країн з метою боротьби з транснаціональною злочинністю через Національне центральне бюро Інтерполу, правовий статус якого врегульований постановою Кабінету Міністрів України «Про Національне центральне бюро Інтерполу» від 25.03.1993 № 220 [3].

Суттєвим кроком у боротьбі з міжнародною організованою злочинністю стало створення Європейського поліцейського управління – Європолу, згідно конвенції від 1995 року про його заснування. Зазначене управління координує співпрацю поліцейських органів і держав – членів Європейського союзу і держав, які не входять до складу об'єднання. У 2010 році відбулась реорганізація організації в результаті якого Європол став частиною організаційного механізму Європейського союзу з оновленими повноваженнями та право відкриття представництв у державах-членах [4, с. 11].

Варто зауважити, що саме діяльність Європолу забезпечує проведення єдиної кримінальної політики на території Європейського союзу.

Що ж до України, то співпраця України з Європолем передбачена законом України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво» від 05.10.2010 [5]. Після поглиблення процесів національної євроінтеграції, у зв'язку з необхідністю реалізації положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом щодо ведення спільної боротьби зі злочинністю деякі напрямки аспекти співробітництва визначені зазначеним законом було деталізовано у наказі Національної поліції від 06.02.2018 № 111, яким

затверджено положення про Департамент міжнародного поліцейського співробітництва Національної поліції України та більш конкретно визначено їх взаємодію з Європолом.

Аналізуючи висвітлені у науковій літературі проблемні питання у міжнародному співробітництві в сфері оперативно-розшукової діяльності доцільно вказати наступні:

- розроблення та впровадження транскордонних оперативно розшукових заходів з метою боротьби зі злочинністю;

- вдосконалення механізму запитування, одержання та використання оперативної інформації.

Перспективою подальшого міжнародного співробітництва національних правоохоронних органів з Європолом та Інтерполом є його поглиблення, а також передання деяких повноваження Міністерства внутрішніх справ на рівень Європейського союзу, тобто на наддержавний рівень.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

2. В. Єфімов. Міжнародне співробітництво в оперативно розшуковій діяльності. Право і суспільство. 2012. № 1. С. 268 – 273.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Національне центральне бюро Інтерполу» від 25.03.1993 № 220, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-93-%D0%BF#Text>.

4. С. Князев, С. Чернявський, М. Грібов. Міжнародне співробітництво в сфері негласних розслідувань. Науковий вісник НАВС. 2020. № 7. С. 7 -19.

5. Закон України «Про ратифікацію Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво» від 05.10.2010, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2576-17#Text>.

Невмержицький Сергій Миколайович,

аспірант відділу аспірантури і докторантури
Національної академії Служби безпеки
України

ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ЧИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Російські спецслужби за останні десятиліття намагались активно впроваджувати свою агентуру в організовану злочинність в Україні задля впливу на різні сфери життєдіяльності нашої держави.

Наразі такого роду діяльність злочинних структур може проявлятися та діяти у різних формах (п. 19 роз. II) [1].

Особливо їх фаза активної протиправної діяльності набула з початком відкритої військової агресії РФ проти України, яка розпочалася 24.02.2022 р. Указом Президента України від 24.02.22 р. № 64 в Україні введено воєнний стан. Цей стан передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки [2].

Згідно з ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» головним завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України [3].

На нашу думку, одним з ефективних і водночас найскладнішим й небезпечним оперативно-розшуковим заходом, а на далі негласною слідчою (розшуковою) дією є виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Вказаному заходу передуює аналіз, який може мати як оперативний, тактичний чи стратегічний характер, що містять (в собі) мету, завдання і ціль відповідно до ст. 8 (Права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність) Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [3], ст. 13 (Використання негласних співробітників) Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [4], ст. 272 (Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації), ст. 275 (Використання конфіденційного співробітництва) Кримінального процесуального кодексу України [5].

Вважаємо, що метою виконання спеціального завдання є негласне проникнення (входження) до складу організованих груп та злочинних організацій для встановлення структури, джерел фінансування, злочинів, які готуються чи вчиняються їх членами, а також документування злочинних акцій, встановлення доказів, предметів, речей, документів, які можуть бути використанні у кримінальному судочинстві. Цей захід можна визначити також як спосіб негласного впливу, штучного створення умов та використання сприятливих природних умов та відомостей, на осіб за для компрометації їх лідерів, відриву від злочинної організації її учасників, створення умов, що спонукають специфічне оточення відмовитись від

підготовки та скоєння злочину чи об'єднання у різні злочинні структури, порушення їх єдності в керівних елементах злочинної структури, а також руйнування організаційних зв'язків і, відповідно, припинення організованої злочинної діяльності.

Завданням виконання спеціального завдання, у даному сегменті, є отримання доказової бази, що лежить в площині проведення усього комплексу оперативно-розшукових заходів за активної діяльності суб'єктів доказування (оперативні підрозділи), яка складається з таких взаємозв'язаних елементів: пошук, виявлення та вилучення фактичних даних та їх джерел; перевірка, оцінка фактичних даних і їх джерел, їх подальше процесуальне оформлення та надання їм уповноваженими суб'єктами статусу доказу у кримінальному провадженні.

Відповідно, у кожному конкретному випадку виконання спеціального завдання може проводитись як самостійно, так і в комплексі з іншими оперативно-розшуковими заходами чи негласними слідчими (розшуковими) діями, що можуть бути складовими частинами єдиного оперативно-розшукового задуму, заходу та цілі.

Правильна інтерпретація даних, одержаних в результаті виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, має суттєве значення для з'ясування наявності в діях особи ознак тяжкого чи особливо тяжкого злочину, встановлення її співучасників, характеру та ступеню їх участі у вчиненні такого злочину.

Володіння знаннями щодо спектра пошуково-пізнавальних можливостей та тактики виконання спеціального завдання оперативними працівниками, слідчими та прокурорами, дозволить ефективно розв'язувати складні завдання у розкритті злочинів в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392 / 2020. <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>, п. 19, роз. II.
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.22 № 64. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022>.
3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2136-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>, ст. 1, ст. 8.
4. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.03.1993 р. № 35. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>, ч. 1 ст. 23, ч. 2 ст. 91, ст. ст. 267 - 275.

Овсянюк Дмитро Іванович,
Начальник аналітичного відділу (Центр кримінальної аналітики) Національної академії внутрішніх справ;
Худенко Дмитро Миколайович,
ветеран Національної поліції України

ВИКОРИСТАННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗПІЗНАВАННЯ ОБЛИЧ ТА ФЕНОТИПУВАННЯ ДНК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Департамент кримінального аналізу Національної поліції України та його територіальні підрозділи тривалий час успішно використовують технологію розпізнавання облич для виконання завдань покладених на поліцію.

Загалом виділяємо наступні основні цілі використання технологій розпізнавання облич у правоохоронній діяльності: встановлення особистості осіб, причетних до скоєння злочинів, розшук злочинців та дітей, що загубилися, забезпечення встановлення істини під час досудового розслідування та оперативно-розшукової діяльності.

Ідентифікація осіб, тобто встановлення особи шляхом порівняння наявних даних (параметрів), у тому числі біометричних, з наявною інформацією про особу в реєстрах, картотеках, базах даних тощо [1], імовірно є найзатребуванішою метою використання технологій розпізнавання облич поліцією. Зокрема мова йде про порівняння зображення підозрюваних, зафіксованих камерами спостереження, із наявними зображеннями, приналежність яких конкретній людині встановлена, або з іншими наявними зображеннями, в тому числі тими, що містяться в мережі інтернет, з метою подальшого встановлення особистості за результатами кримінального аналізу.

Іншою важливою метою застосування технологій розпізнавання облич є розшук осіб, у тому числі, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, а також безвісті зниклих осіб та зниклих дітей, у разі потрапляння зазначених осіб на камери з відповідним функціоналом.

З початку повномасштабного вторгнення росії сфера застосування технології розпізнавання облич були обумовлені потребами умов воєнного стану, а можливості поліції розширились завдяки наданому провідними технологічними компаніями програмному забезпеченню.

У березні 2022 року американською компанією Clearview AI, що розробляє та впроваджує сучасні алгоритми розпізнавання облич, надано уряду України доступ до свого програмного забезпечення [2]. Зокрема, це було зроблено з метою допомоги Україні у питаннях возз'єднання біженців, розлучених зі своїми сім'ями, виявлення російських агентів та допомоги уряду у спростуванні неправдивих повідомлень у соціальних мережах, пов'язаних з війною [3].

Технологія від Clearview AI може зіставити обличчя людини з базою даних із мільярдів зображень, у тому числі з таких соціальних мереж, як Facebook, Twitter і LinkedIn, та що найбільш корисне в умовах збройної агресії росії, зібрала понад 2 мільярди зображень з публічних фотографій на російському сайті соціальної мережі «Вконтакте». Важливим фактом є те, що Clearview AI, отримала майже ідеальні рейтинги від провідного незалежного агентства уряду США з оцінки передових технологій провайдерів – понад 99 % точності розпізнавання [4]. Цікавим також є факт підписання компанією в кінці 2021 року контракту з Пентагоном з метою дослідження використання своєї технології в окулярах доповненої реальності [5].

Іншою компанією, якою надано поліції своє програмне забезпечення з розпізнавання облич стала українська технологічна компанія Artelligence [6], що розробляє та впроваджує проекти у сфері використання та аналізу даних з відкритих джерел.

З моменту повномасштабного вторгнення, окрім перелічених цілей використання технологій розпізнавання облич, підрозділи кримінального аналізу здійснюють ідентифікацію військових агресора, осіб причетних до колабораціонізму, участі в незаконних збройних формуваннях, диверсійної діяльності, підтримання контактів з громадянами рф тощо. Загалом протягом минулого року підрозділами кримінального аналізу ідентифіковано майже 5.5 тис. осіб причетних до збройної агресії.

Разом з тим, технології розпізнавання облич допомагають ідентифікувати полеглих захисників України та невстановлених жертв російської агресії серед цивільного населення.

Стан впровадження технологій штучного інтелекту, зокрема в частині покращення якості фото та відео, а також сучасних рішень

оптичного зуму поєданого з обробкою з використанням штучного інтелекту, свідчать про те, що результативність використання технологій розпізнавання облич збільшуватиметься, що у свою чергу підвищить ефективність правоохоронної діяльності.

Досить неочікуваним та ефективним в контексті використання технологій розпізнавання облич у правоохоронній діяльності може виявитись їх поєднання з результатами аналізу ДНК. Разом з тим, така практика вже існує, і вона призводить до цікавих та корисних результатів.

Мова йде про фенотипування ДНК - метод, який може допомогти звузати коло можливих підозрюваних шляхом створення комп'ютерного зображення підозрюваного за допомогою ДНК.

Однією з провідних компаній, що спеціалізується на даному виді досліджень є Parabon NanoLabs - біотехнологічна компанія з ДНК-технологій, яка розробляє криміналістичні продукти нового покоління, використовуючи величезну силу ДНК. Parabon — за фінансової підтримки Міністерства оборони США — розроблено систему фенотипування Snapshot Forensic DNA Phenotyping System, яка точно передбачає генетичне походження, колір очей, колір волосся, колір шкіри, веснянки та форму обличчя в осіб будь-якого етнічного походження, навіть у осіб зі змішаним походженням. на основі її ДНК [7].

У минулому та поточному роках служба кримінального аналізу мала декілька практик розпізнавання та ідентифікації зображень облич створених за технологію Parabon з фенотипування ДНК. Результати цієї ідентифікації та окремі дослідження у вказаній сфері [8] свідчать про великий потенціал та перспективність даного методу ідентифікації, через що вони привернули увагу Центру кримінальної аналітики НАВС України. Усі отримані результати потребують посиленої уваги, додаткового вивчення та науково-методичного забезпечення.

Вбачаємо, що поєднання технологій фенотипування ДНК і розпізнавання облич, може бути цінним комплексом інструментів для правоохоронних органів у здобутті довідкової інформації для розкриття злочинів, особливо у випадках, коли традиційні методи розслідування не дали результатів, у тому числі щодо воєнних злочинів.

Разом з тим, в даному контексті не можна не згадати про інший метод, який можна використовувати для підтвердження особи людини, коли прямий зразок ДНК недоступний - аналіз віддаленого споріднення, який порівнює ДНК невідомої людини з ДНК їхніх

далеких родичів. Технологія забезпечує дуже точні висновки про родинні зв'язки між двома людьми на основі їх ДНК та може виявити спорідненість із родичами 9 ступеня [9]. Зараз цей метод використовується Лабораторією ідентифікації ДНК збройних сил США (AFDIL) для ідентифікації останків солдат часів Другої світової війни [10] та за певних умов може бути використаний для аналізу зареєстрованої відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» [11] геномної інформації, у тому числі геномної інформації військовополонених, що може зіграти одну з вирішальних ролей у документуванні та розслідуванні воєнних злочинів.

Список використаних джерел

1. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20 листопада 2020 року № 5492-VI, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text>

2. Romain Dillet. Ukraine's Mykhailo Fedorov talks about corporate sanctions and running a government during wartime. An interview with the country's vice prime minister and minister of Digital Transformation. 2022. URL: <https://techcrunch.com/2022/03/15/ukraines-mykhailo-fedorov-talks-about-corporate-sanctions-and-running-a-government-during-wartime/>

3. Offer to assist Ukraine with facial recognition. Clearview AI. Hoan Ton-That URL: <https://app.hubspot.com/documents/6595819/view/443117283?accessId=f27bac>

4. Clearview AI's Facial Recognition Platform Achieves Superior Accuracy and Reliability Across All Demographics in NIST Testing. URL: <https://www.businesswire.com/news/home/20211101005283/en/Clearview-AI%E2%80%99s-Facial-Recognition-Platform-Achieves-Superior-Accuracy-and-Reliability-Across-All-Demographics-in-NIST-Testing>

5. Frank Hersey. Clearview moves into AR facial recognition with US Air Force glasses research contract. URL: <https://www.biometricupdate.com/202202/clearview-moves-into-ar-facial-recognition-with-us-air-force-glasses-research-contract>

6. Волков Р.Р. Роль програм розпізнавання обличчя під час ідентифікації фігурантів кримінальних проваджень й оперативно-розшукових справ, а також невідомих трупів, зокрема внаслідок бойових дій. Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 11 серп. 2022 р.) / [редкол.: С. С. Чернявський, Д.

I. Овсянюк, В. В. Корольчук]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 49-52.

7. The Snapshot DNA Phenotyping Service. Parabon. URL: <https://snapshot.parabon-nanolabs.com/phenotyping>

8. Sero, D., Zaidi, A., Li, J. et al. Facial recognition from DNA using face-to-DNA classifiers. Nat Commun 10, 2557 (2019). URL: <https://doi.org/10.1038/s41467-019-10617-y>

9. Snapshot Kinship Inference. Parabon. URL: <https://snapshot.parabon-nanolabs.com/#kinship>

10. Parabon Awarded U.S. Department of Defense (DoD) Contract to Aid Identification of Unknown Remains from Past Conflicts Snapshot Kinship Analysis to Be Enhanced for Toughest Missing Personnel Cases. URL: <https://parabon-nanolabs.com/news-events/2016/01/snapshot-afdil-contract-award.html>

11. Про державну реєстрацію геномної інформації людини. Закон України. Від 09 липня 2022 року № 2391-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text>

Осуховський Роман Вікторович,
старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ;
Пєфтієв Денис Олегович,
начальник відділу Головного слідчого управління Національної поліції України

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У 2022 році в черговий раз росія зробила спробу підкорити Україну, та починаючи з 24 лютого на всій території України вперше за роки незалежності введено режим воєнного стану.

Введення воєнного стану обумовило зміни в організації діяльності у всіх сферах, у тому числі в правоохоронній, та відповідно в інформаційно-аналітичному забезпеченні.

Перед працівниками Національної поліції України виникли наступні виклики:

- у зв'язку з окупацією територій та потужними кібератаками виникла загроза втратити контроль над інформацією, яка обробляється в інформаційній підсистемі Національної поліції, у зв'язку з чим доступ до баз даних був призупинений;

- за тих же причин, а також у зв'язку з руйнацією інфраструктури, більшість регіонів лишилася без захищеної мережі зв'язку;

- побудовано велику кількість блокпостів, але без інформаційної складової перевірка осіб звелась до поверхневої перевірки;

- у збройній агресії проти України та вчинені воєнних злочинів приймають участь сотні тисяч людей, які у більшості були громадянами росії та відповідно інформація по ним в реєстрах та базах даних України відсутня;

- державні правоохоронні та розвідувальні органи займаються ідентифікацією окупантів, але відсутня єдина платформа оперативної комунікації, що призводить до одночасного збору інформації про злочинця різними службами;

- велика кількість відомостей про окупантів та колаборантів зібрана журналістами розслідувачами, громадськими організаціями та звичайними громадянами (волонтерами), перебуває у мережі Інтернет, але це різні площадки у зв'язку з чим пошук інформації про конкретну особу або подію ускладнюється.

Під інформаційно-аналітичним забезпеченням оперативно-розшукової діяльності слід розуміти низку дій з інформацією, які спрямовані на забезпечення зручності її використання та підвищення за допомогою цього обізнаності оперативних підрозділів про кримінальні процеси, які відбуваються в суспільстві [1, с. 270].

Право Національної поліції та зокрема оперативних підрозділів на створення і застосування автоматизованих інформаційних систем має законодавче закріплення. Указане право передбачене п. 18 ч. 1 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2, ст. 8], Законом України «Про Національну поліцію» передбачені повноваження на формування реєстрів, баз (банків) даних, та здійснення інформаційно-аналітичної роботи [3, ст. 25].

Проблемами інформаційно-аналітичного забезпечення у сфері правоохоронної діяльності в сучасних умовах досліджували С. Албул, А. Баб'як, О. Бочковий, О. Бусол, В. Бутузов, В. Василичук, В. Захаров, І. Катеринчук, О. Користін, Є. Лук'янчиков, О. Манжай, В. Межевой, А. Мовчан, В. Некрасов, А. Небитов, Д. Никифорчук, Ю. Орлов, В. Ортинський, М. Перепелиця, М. Погорецький, В. Севрук, І. Хараберюш, В. Шендрик та інші вчені. Ми розглянемо «інструменти» які були створені під час воєнного стану.

Міліція, а потім вже поліція Донецької області за таких умов, як сьогодні ефективно здійснює свою діяльність з 2014 року. На території

області функціонувало понад двадцять стаціонарних блокпостів, також були мобільні наряди та виникла необхідність виявляти осіб, які причетні до злочинної діяльності у тому числі учасників НЗФ. З метою підвищення ефективності роботи у 2016 році створили Центр інформаційного забезпечення. У зв'язку з широкомасштабною збройною агресією РФ з вересня 2022 року функціонал цього центру впроваджено для використання на території всієї держави, під назвою «War analytics». Із використанням транспортних можливостей публічного месенджера, авторизований користувач надсилає запит з інформацією, яку необхідно перевірити. Використовуючи ключові атрибути система створює формалізований запит та здійснює «опитування» усіх підключених до неї відкритих джерел інформації.

При виявленні співпадіння за ключовими атрибутами, інформація потрапляє до Центру інформаційного забезпечення для додаткового опрацювання цієї інформації аналітиками, які перевіривши її визначають подальші дії поліцейського.

Програмне забезпечення дозволяє за декілька секунд здійснити перевірку за наступними масивами інформації що міститься у відкритих джерелах, а саме:

Пошуковий ресурс «Розшук» Порталу Міністерства внутрішніх справ (URL: <https://mvs.gov.ua/uk/activity/rozsuk>) який призначений для надання допомоги:

- зі встановлення місцезнаходження безвісті зниклих людей;
- пошуку мобільних телефонів;
- пошуку осіб, які втратили пам'ять;
- транспортних засобів у розшуку;
- розшуку тих, хто переховується від органів влади;
- зброї у розшуку;
- пошук паспорту громадянина України серед викрадених та втрачених.

Інші Інтернет-ресурси у тому числі тематичні, Центр «Миротворець» (URL: <https://myrotvorets.center>), «Воєнні злочинці РЕСУРС - ОРКІВ.НЕТ» (URL: <https://orkiv.net>), «КНИГА КАТИВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ» (URL: <https://russian-torturers.com>) «ОПРИЧНИКИ» (URL: <https://www.oprichniki.org/listing-category/mezhdunarodn-y-roz-sk>).

З червня 2022 року по теперішній час Центром інформаційного забезпечення ГУНП в Донецькій області перевірено 1858279 осіб. За результатами перевірки:

- затримано 627 злочинців які перебували у розшуку;

- виявлено 184 особи які перебували у розшуку як безвісти зниклі;
- виявлено та вилучено 826 викрадених мобільних;
- виявлено та вилучено 79 транспортних засобів та 142 реєстраційних номерів транспортних засобів, які перебували у розшуку;
- виявлено та відпрацьовано 1653 осіб відносно яких наявна інформація про можливу причетність до терористичної, колабораційної діяльності, участі у не передбачених законом збройних формуваннях тощо.

Ще одним інструментом, який створено в умовах воєнного стану є спеціалізоване програмне забезпечення – інформаційна підсистема «Воєнний злочинець», побудована на центральному серверному програмно-технічному комплексі інформаційно-комунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України».

До системи інформаційної підсистеми «Воєнний злочинець» вноситься інформація про осіб, які причетні до військової агресії (військовослужбовці збройних сил російської федерації, члени незаконних збройних формувань, приватних військових компаній, колаборанти тощо).

Система є міжвідомчою, тому через Єдину інформаційну систему МВС України доступ можуть мати:

- Служба безпеки України;
- Офіс генерального прокурора України;
- Державне бюро розслідувань;
- Генеральний штаб Збройних сил України;
- Державна прикордонна служба;
- Державна пенітенціарна служба України;
- Головне управління розвідки МО України;
- Бюро економічної безпеки України;
- Служба зовнішньої розвідки України;
- Національне антикорупційне бюро України.

За допомогою інформаційної підсистеми здійснюється:

- автоматизований та зручний доступ до облікованої інформації про події та факти скоєння злочинів визначеною категорією осіб;
- накопичення та автоматизований доступ до інформації відносно воєнних злочинців (російські окупаційні війська, незаконні збройні формування, колаборанти тощо);

- підвищення якості аналізу інформації з можливостями миттєвого виводу та оброблення за введеними пошуковими реквізитами;

- доступ до додаткових відомостей, здобутих в рамках розслідування вказаних злочинів.

Ця система дозволяє накопичувати інформацію як по військовослужбовцям, військовим підрозділам, вчиненим воєнним злочинам, так і вносити інформацію по зібраній доказовій базі, та прийнятим процесуальним рішенням, що надає можливість уникати повторного збору матеріалів по одному злочину або воєнному злочинцю.

Список використаних джерел

1. О.Ю. Шостко, Зарубіжний досвід протидії організованій злочинності у сфері економіки/ Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню 3 35 організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. Випуск третій.-Харків: Харківський Центр по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні, 2002. – С. 177 - 195.

2. Тактика розслідування злочинів вчиненими організованими групами та злочинними організаціями : навч. посібн. [Текст] / За заг. ред. П.Я. Мінки, К.О. Чаплинського та ін. Дніпро.: ДГУ, 2007. С. 145.

3. Біленчук П.Д. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів : навч. посібн. [Текст] // За заг. ред. П.Д. Біленчука, А.П. Гея, Г.С. Семакова та ін. К.: МАУП, 2007. С. 324.

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Первак Владислава Василівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Оперук Віталій Ігорович,

професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ПІД ЧАС ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З 24 лютого, а саме початку повномасштабного вторгнення військ російської федерації до України в нашій державі було прийнято рішення про введення воєнного стану по всій території країни.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводить у Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. На сьогодні воєнний стан є особливим правовим режимом діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування та організацій в Україні у виняткових обставинах, пов'язаних тільки з обставинами зовнішнього характеру – необхідністю відбиття агресії проти України або запобігання безпосередній загрози агресії [1]. Сьогодні як ніколи ми можемо спостерігати як державні органи забезпечують публічний порядок та безпеку в умовах воєнного стану і Національна поліція займає одне з перших місць у цій діяльності. Кожний державний орган забезпечує публічний порядок у своїй сфері діяльності.

Щодо особливостей застосування оперативно-розшукових заходів під час воєнного стану, то варто зазначити, що поняття оперативно-розшукового заходу має важливе теоретичне та практичне значення та є одним із ключових і базових у всій оперативно-розшуковій діяльності. Слід одразу зауважити, що визначення поняття та змісту оперативно-розшукових заходів є однією з невирішених проблем у теорії оперативно-розшукової діяльності. У ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» вказано, що оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних і контррозвідувальних заходів. У ст. 6 цього самого Закону визначено, що оперативно-розшукова діяльність здійснюється за допомогою оперативно-розшукових заходів, а у ст. 7 зазначено, що оперативні підрозділи зобов'язані вжити необхідних оперативно-розшукових заходів щодо своєчасного виявлення, попередження, припинення та розкриття злочинів [2].

Оперативно-розшукові заходи використовують у поєднанні з кримінальними процесуальними, адміністративними, режимними та профілактичними заходами, що забезпечує їх дієвість і ефективність у боротьбі зі злочинністю. Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» у період воєнного стану не можуть бути припинені повноваження судів, органів прокуратури

України, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність[3].

Таким чином, внаслідок військової агресії російської федерації проти України всі без винятку органи кримінальної юстиції опинилися перед викликом: забезпечити виконання завдань кримінального провадження у складних умовах воєнного стану, якими, відповідно до ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необгрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [4].

Працівники органів Національної поліції, які виконують обов'язки щодо охорони громадського порядку в умовах воєнного стану, мають володіти навичками з організації і тактики безпосередньої діяльності в таких умовах. Тобто надзвичайна складність забезпечення громадського порядку в умовах воєнного стану вимагає високої професійної підготовки працівників органів Національної поліції [5].

Органи Національної поліції здійснюють багатofункціональну діяльність від імені держави, місце і роль якої в механізмі забезпечення режиму воєнного стану полягає в реалізації національних інтересів (забезпечення конституційних прав і свобод громадян, участь у забезпеченні соціальної стабільності суспільства, екологічної безпеки, захисті суспільства від тероризму та ін.) з протидії воєнним загрозам. Ефективність форм і методів забезпечення режиму воєнного стану багато в чому залежить від гнучкості та динамічності використання сил і засобів органів національної поліції. При цьому важливе значення має поліпшення форм і методів взаємодії поліції та громадськості у справі забезпечення режиму воєнного стану.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що працівники Національної поліції, які проводять оперативно-розшукові заходи, виконують обов'язки з охорони громадського порядку в умовах воєнного стану мають надзвичайну складність підтримання громадського порядку в умовах які склалися на території нашої країни,

тож вимагає високої професійної підготовки поліцейських. Об'єктом уваги діяльності правоохоронних органів для забезпечення належного виконання оперативно-розшукових заходів під час воєнного стану є внутрішні загрози військового стану України, особливо такі, як криміналізація суспільства, розвиток “тіньової економіки”, збільшення кількості злочинів, що вчиняються з використанням зброї та вибухових речовин, різні прояви тероризму, неналежне виконання законів і низький рівень правопорядку. Отже, основною функцією правоохоронних органів щодо забезпечення режиму воєнного стану є протидія внутрішнім загрозам, чого досягають вирішенням таких завдань, як боротьба зі злочинністю, особливо з її організованими формами; протидія різним проявам тероризму; забезпечення громадської безпеки та правопорядку.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про правовий режим воєнного стану” від 12.05.2015, чинна редакція діє з 06.09.2022, № 2561-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150389?an=284>

2. Закон України “Про оперативну-розшукову діяльність” (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 22, ст.303). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

3. Діяльність органів внутрішніх справ в умовах воєнного стану. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4948/vnulpurn201683712.pdf>

4. Закон щодо вдосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: основні положення. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211059_zakon-shchodo-vdoskonalennya-poryadku-zdysnennya-krimlnalnogo-provadhennya-v-umovakh-vonnogo-stanu-osnovn-polozhennya

5. Збірник матеріалів міжнародного науково-практичного онлайн-семінару «діяльність державних органів в умовах воєнного стану». Url: <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/2356/1/Краковська%20Євтушенко%20тези%20квітень%202022.pdf>

Родигін Артем Сергійович,

здобувач Науково-дослідного інституту
публічного права

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

НСРД здійснюється в умовах найімовірнішого отримання доказової інформації, а саме: там, де криміногенні процеси мають тенденцію до повторюваності у часі та просторі, де ймовірним є місцезнаходження осіб, які готують, вчиняють чи вже вчинили злочин, де спостерігається неодноразове використання певних радіоелекторних, технічних засобів зв'язку, особами, які підозрюються у вчиненні злочину. Але, разом з тим, НСРД проводиться в умовах невизначеності: немає точних даних, хто потрапить в поле зору, коли і що відбудеться, оскільки є лише прогноз ймовірних подій, що представляють інтерес для досудового розслідування, який ґрунтується на оцінці ситуації та результатів аналізу вже існуючої у органів досудового розслідування (або/ та оперативних підрозділів) інформації. Особливістю реалізації механізму інформаційного забезпечення проведення НСРД є те, що необхідна інформація, має (може) здобуватись не безпосередньо на вимогу після отримання доручення або після початку досудового розслідування, а може збиратись протягом тривалого часу, шляхом щоденного аналізу та обробки отриманих оперативних даних, які на момент отримання ще не пов'язані а ні з вчиненим злочином (для отримання доказів якого у майбутньому буде проводитися НСРД), а ні з конкретним кримінальним провадженням, а ні з конкретною НСРД. У цій незбалансованій системі можна виокремити певні більш-менш стабільні фактори, а саме: певні ознаки злочинної діяльності (які у зв'язку з попереднім досвідом оперативних працівників можуть свідчити про вчинення злочину, а отже можуть знадобитися під час проведення НСРД), особи, поведінка яких свідчить про підготовку та/або вчинення злочину (що у зв'язку з попереднім досвідом оперативних працівників обумовлює необхідність фіксації такої інформації, оскільки вона може знадобитися під час проведення НСРД); безпосередньо оперативні працівники (які мають вміння та досвід виокремлення з загального масиву відомостей, які у подальшому можуть знадобитися для проведення НСРД), засоби оперативно-розшукової діяльності (які заздалегідь пристосовані для виконання негласних завдань, як проведення оперативно-розшукових

заходів так і негласних слідчих розшукових дій), інформаційні масиви (у тому числі оперативні обліки, банки даних закритого типу та призначених для службового користування, автоматичні інформаційно – пошукові системи тощо). Враховуючи вищезазначене можна зробити висновок, що інформаційне забезпечення проведення НСРД – це не одномоментний процес, який починається з моменту отримання доручення або завдання на проведення НСРД, а такий, що має більш ширші рамки. Тому він відбувається не одноразово, а в поетапно:

– збір орієнтуючої інформації полягає в активному здобуванні інформації з відкритих джерел (наприклад: моніторинг інформації в засобах масової інформації, у мережі Інтернет (в ракурсі виявлення значимої інформації), соціальні аккаунти певних осіб тощо). Аналіз відкритих джерел інформації є однією з форм процесу організації та управління збором даних, що включає їх пошук і відбір із публічних загальнодоступних джерел, добування та аналіз інформації, формування певного резумуючого документу для прийняття відповідного рішення. Отримана інформація, незалежно від її типу чи виду, має (може) накопичуватися та формуватися працівникам аналітичних підрозділів;

– аналітичний пошук, ведення якого на основі аналізу відкритих джерел інформації є невід'ємною частиною будь-якого НСРД, оскільки прямо або опосередковано така інформація стає базою для всіх подібних операцій і документів, а її доступність дає змогу вирішувати широке коло завдань. Але така інформація може розглядатися як значима лише в результаті її порівняння з даними, отриманими із закритих джерел, тобто аналітичне опрацювання отриманих даних необхідно проводити з використанням «закритих» джерел, а саме: з врахуванням інформації, що міститься в оперативних обліках (оперативно-розшукові, оперативно-профілактичні та оперативно-довідкові); порівняння з інформацією, отриманою у ході оперативних контактів; вивчення результатів проведення оперативно-розшукових заходів. Слід зазначити, що на цьому етапі важливе значення має наявність та функціонування оперативних обліків, в яких повинна міститися інформація, отримана в результаті проведення попередніх заходів, адже в основу організації та проведення діяльності щодо здобування забезпечуючої інформації оперативними підрозділами покладений системний підхід, тобто, ця діяльність розглядається як система, що складається з ряду взаємопов'язаних послідовних дій, які одночасно є етапами певного процесу: збору, оцінки, класифікації та аналізу інформації, підготовка відповідних документів, оцінка ефективності їх використання. На нашу думку такий підхід дозволяє

збирання та подальше використання стратегічної інформації (як такої, що не є конфіденційною по відношенню до конкретних осіб і не має правових обмежень щодо її накопичення). Тому умовна модель аналітичного пошуку має певні стадії, кожній з яких притаманне отримання певного виду інформації: визначення цілей і об'єктів аналізу; добір джерел інформації, яка необхідна для вивчення обраних об'єктів і вирішення поставлених задач, способів збирання важливих додаткових даних; безпосередня оцінка оперативним працівником інформації, отриманої на об'єктах, в місцях, в яких планується проведення НСРД; пошук та систематизація інформації з різних інформаційних ресурсів (інтегрована – інтеграція (з'єднання) зібраних розрізаних відомостей про шукані чи досліджувані об'єкти; дослідження та оцінка інтегрованої інформації (аналітична інформація); оцінка та узагальнення оперативної інформації, що отримується відповідним керівником оперативного підрозділу або спеціалізованим аналітичним підрозділом і її безпосередня аналітична обробка; співставлення результатів аналітичного пошуку з новою інформацією, що отримується з інших джерел; підготовка висновків, пропозицій про шляхи і способи реалізації аналітичних даних (тактична – відомості, що забезпечують проведення конкретних НСРД);

– інформаційно-аналітичне прогнозування – це аналітична діяльність заснована на комплексному вивченні інформації відкритого і закритого характеру (стратегічна – узагальнені відомості з основних напрямків діяльності оперативних підрозділів за тривалий період, що включає в себе аналітичні висновки та конкретні відомості (зв'язки, адреси, висновкові інформація, співставлення цих даних з іншою оперативною та гласною інформацією);

– використання отриманої раніше та аналітичної інформації, у ході чого необхідно чітко регламентувати порядок використання матеріалів отриманих в результаті проведення забезпечуючи інформаційних заходів. З метою перевірки отриманої інформації залежно від її змісту працівник оперативного підрозділу уповноважений: звертатися до оперативних, криміналістичних та інших обліків; проводити опитування громадян; самостійно збирати дані про особу чи групу осіб, які можуть мати значення для перевірки достовірності отриманої інформації; ініціативно отримувати дані для перевірки достовірності інформації; проводити огляд певної території або об'єкта з метою виявлення слідів та ознак правопорушення; використовувати інші джерела оперативної інформації та добровільну допомогу громадян.

Русін Назарій Анатолійович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Приполов Іван Іванович,
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРАЦІВНИКА КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ЗАХОДІВ ОСОБИСТИМ ПОШУКОМ

За обставин щоденно зростаючої ролі науково-технічного прогресу у здійсненні оперативно-розшукової діяльності (далі- ОРД) та відкритті нових можливостей для використання широкого спектру способів отримання, фіксації та використання (інформаційні технології, штучний інтелект, аналітична обробка та ін. інструменти) значимої оперативно-розшукової інформації, актуальним та невід'ємним організаційно-інформаційним компонентом обізнаності для працівників кримінальної поліції України залишається комплекс дій та заходів в рамках особистого пошуку. В умовах воєнного стану для працівників окремих оперативних підрозділів особистий пошук залишається суттєвим інформаційним каналом і своєрідним джерелом надходження фактичних даних, як для суто внутрішнього використання, так і важливої доказової інформації в інтересах кримінального судочинства, інформування інших підрозділів правоохоронних органів, служб та ін[1]. Майбутньому, а так само молодому фахівцю оперативних підрозділів особливо важливо бути обізнаним щодо теоретико-правових основ особистого пошуку та мати комплекс(сукупність) необхідних вмінь і навичок для його дієвого застосування. За таких умов він (оперативник-початківець), шляхом використання особистого пошуку зможе своєчасно, максимально об'єктивно отримати значиму інформацію та безпосередньо пізнати оперативну обстановку на закріпленій території(об'єкті) обслуговування.

Окремі знані наукові дослідники в галузі ОРД наголошують саме на аксіологічному аспекті зазначеного інструментарію(методу) ОРД - надзвичайній надійності, економічності та ефективності [2, с. 21].

Зокрема, під час проходження стажування мені спільно з іншими стажерами від НАВС доводиться майже щоденно здійснювати заходи з використанням особистого пошуку. За результатами його

використання вдалося особисто отримати та зафіксувати цінну інформацію, що була в подальшому успішно використана в інтересах кримінального судочинства. А застосовані оперативно-тактичні дії та рішення отримали схвальну оцінку місцевого (Голосіївського РУ НП в м. Києві) керівництва кримінальної поліції. Прагнення досягти фаховості та результати нинішнього етапу практичної підготовки дозволяють, на наш погляд, визначитись щодо окремих шляхів її оптимізації. Насамперед, це постійна робота над вдосконаленням професійно-психологічних вмінь на навичок, необхідних для підтримання легендованої комунікації оперативного працівника і населення з використанням певного засобу ОРД; напрацювання навичок використання в процесі здійснення особистого пошуку певних «сценічних ролей», «соціальних образів» з використанням відповідного одягу, етикету, предметів, гриму для обличчя та ін. засобів ОРД.

Реальний зовнішній вигляд оперативного працівника, як «доволі молоді людини», може бути негативним фактором впливу на результативність оперативних опитувань (в рамках особистого пошуку) людей значно старшої вікової групи. Невід'ємним засобом ОРД тут може стати оперативний гардероб. Гардероб досить знайомий нам термін, адже без нього важко уявити людський побут. Вважається, що сукупність наявного у людини одягу або її частини. Наприклад, курортний гардероб, вечірній, оперативний, тощо. Оперативний гардероб це набір матеріально-технічних засобів, що використовується для маскуванню працівників чи осіб, які залучаються до проведення оперативних заходів. Він включає засоби індивідуального маскуванню, призначені для зміни зовнішнього вигляду(одяг, взуття, предмети побуту, спортивне спорядження, засоби гримування тощо). Для якісної оперативної роботи важливо не виділятися серед соціальної групи, де знаходиться оперативний працівник. В переліку речей, які входять до оперативного гардеробу повинні бути й інші технічні засоби, які в сукупності з одягом допоможуть створити оперативнику образ працівника певної організації.

Вважається, що невід'ємним чинником готовності оперативника та ефективності здійснюваних заходів особистим пошуком є його оперативно-психологічна або спеціально-психологічна підготовка. Вона включає наступне: навчання оперативних працівників навичкам встановлення психологічного контакту і довірчих відносин з об'єктами професійного інтересу; розвиток вмінь виявлення намірів об'єкта за його зовнішніми ознаками та поведінкою; розвиток вмінь визначати елементи нещирої поведінки в процесі

контактної взаємодії; практичні вміння складання оперативником психологічного портрету осіб, які становлять професійний інтерес та підготовка відповідних психологічних рекомендації для роботи з ними; навчання активному використанню елементів акторської психотехніки, пов'язаної з особливостями перевілення та виконання різноманітних видів рольової поведінки при легендуванні своїх дій; знання та вміння участі у проведенні спеціальних прикладних психофізіологічних досліджень з використанням поліграфа для вирішення завдань ОРД [3,с.121]та ін. Звичайно, для успішного опанування зазначеними базовими вміннями та навичками потрібне додаткове проведення факультативних практичних занять за участі кафедр юридичної психології, ОРД та відповідних наукових лабораторій.

При цьому, оперативний працівник, який проводить спілкування з певною категорією людей, не повинен демонструвати виявлення відкритої зацікавленості до психологічних особливостей зацікавленого нами об'єкта вивчення. Та будувати з ним бесіду потрібно у такий спосіб, щоб опитуваний (співбесідник) ніби-то сам був ініціатором подачі характеризуючих даних перевірюваної нами особи.

Важливим та обов'язковим організаційно-інформаційним етапом професійної готовності оперативного працівника поліції до особистого пошуку є його змістовне розуміння та подальша реалізація заходів з його підготовки. У цьому плані оперативному працівникові доцільно врахувати та забезпечувати реалізацію таких стандартних її складників: постановка завдання щодо запобігання або припинення певного виду кримінального правопорушення оперативно-розшуковими силами та засобами; визначення можливостей (досвід, наявні оперативні сили, засоби та ін.) та доцільності (з урахування факторів оперативної обстановки, інтересів кримінального провадження та ін) вирішення цього завдання шляхом застосування особистого пошуку; використання найдоцільніших прийомів даного методу безпосереднього пізнання оперативним працівником осіб, подій та фактів, пов'язаних з кримінальним інцидентом (його підготовкою або вчиненням); вибір відповідного зовнішнього вигляду оперативника для вирішення даного завдання (одяг, взуття, окуляри тощо), а також відповідного матеріально-технічного оснащення (засоби особистого захисту, зв'язку, фіксації, матеріального забезпечення та ін.); вивчення відповідних документів, матеріалів, обліків інформаційних підсистем з метою отримання базової інформації; проведення (за необхідності) відповідного тренування для

відпрацювання обраного тактичного прийому [2, С.10, 11]. На думку окремих дослідників у сфері ОРД підготовка до застосування заходів особистим пошуком може включати й інші дії, заходи, що визначаються змістом завдання або особливостями умов, що склалися.

Запорукою успішної готовності майбутнього фахівця оперативного підрозділу є не лише його тактична, психологічна готовність, а й впевненість у правомірності здійснюваних ним заходів. Нині чимало суспільних відносин, пов'язаних з використанням оперативником засобів ОРД потребують втілення у правову форму якраз законодавчими правовими нормами, а не лише відомчими нормативними документами закритого характеру. А тому, цілком аргументованими вважаються пропозиції до проекту нової редакції Закону «Про ОРД», розроблені кафедрою ОРД НАВС (Тіхонов С.В., Тарасеко О.С.). Важливим є те, що автори пропонують окремими правовими нормами (стаття 22) визначити засоби ОРД та максимально можливо конкретизують їх перелік. Так само, цілою сукупністю правових норм запропонованих пропозицій до вказаного проекту (п.п. 7 -21 ст. 9 Повноваження підрозділів, які здійснюють ОРД) визначають їх компетенцію у зазначеній сфері.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-ХІІ. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1992. № 22. ст. 303.

2. Некрасов В.А. Оперативне розпізнавання: [монографія] / [В.А. Некрасов, В.Я. Мацюк, Н.Є. Філіпенко, Л.В. Родинюк], КНТ. К.: 2007. 216 с.

3. Ивахин А.Е., Пригунов П.Я. Оперативная деятельность и вопросы конспирации в работе спецслужб (*По материалам открытой печати и литературы*). Т. 1.(изд. 2-е, стереотип.). К., 2008. 408 с.

Савельєва Анна Сергіївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Приполов Іван Іванович,

професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗШУКУ ПОЛІЦІЄЮ БЕЗВІСНО ЗНИКЛОЇ ОСОБИ, ЗА ОСОБЛИВИХ ОБСТАВИН, З ВИКОРИСТАННЯМ СУЧАСНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ПОШУКОВИХ ЗАСОБІВ

У ситуаціях збройних конфліктів, окупації певних територій значна частина населення зазнає надмірних страждань, коли хтось зникає із членів їхньої родини, і робить відчайдушні спроби розшукати його. Міжнародне гуманітарне право і міжнародне право відстоюють право родичів зниклих безвісти осіб знати про долю й місцезнаходження своїх близьких. Держава, в особі її правоохоронних органів, повинна робити все можливе для запобігання зникненню людей, для розшуку зниклих безвісти.

Спеціальний Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин»^[1] визначає правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та забезпечує правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних із набуттям правового статусу таких осіб, особливості їх обліку, розшуку та соціального захисту. Законом визначено, що «особа, зникла безвісти за особливих обставин» набуває цього правового статусу за чітко визначеними умовами. А саме: у зв'язку із збройним конфліктом; воєнними діями; тимчасовою окупацією частини території України; надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру. Удосконаленням спеціальним Законом запроваджується функціонування інституту Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин (далі - Уповноважений). Уповноважений є посадовою особою центрального органу виконавчої влади (Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій - далі Мінреінтеграції України), що реалізує державну політику у сфері дотримання норм міжнародного гуманітарного права на території України. У свою чергу, відповідно до норм вказаного Закону Держателем реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, є Міністерство внутрішніх справ України (далі - МВС України). Важливо зазначити, що

зазначений суб'єкт законодавцем наділений правом доступу у повному обсязі до відомостей Реєстру, а так само повноваженнями на отримання інформації (включно з персональними даними) від інших органів державної влади та на інформаційну взаємодію з іншими інформаційними ресурсами. Правовими нормами цього Закону встановлено виключний перелік суб'єктів, які можуть бути долучені до розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Уповноважений, Міністерство оборони України, Міністерство охорони здоров'я України, Державна міграційна служба України, органи у справах виконання покарань та пробації, Державна служба України з надзвичайних ситуацій (далі-ДСНС України), Мінреінтеграції України, Державна прикордонна служба України, Національна гвардія України; Національна поліція України(далі- НП України); Служба безпеки України(далі – СБ України); місцеві органи виконавчої влади.

Заява про розшук особи, зниклої безвісти за особливих обставин, подається до відповідного територіального органу НП України (повідомлення приймається поліцією в день звернення усно чи письмово). Електронне звернення з оформленою заявою за вставленим зразком pg.pri@police.gov.ua. В повідомленні про зниклу людину потрібно надати детальні відомості про особу, паспортні дані, опис зовнішності з особливими прикметами у разі наявності таких (особливості зовнішності, наявність татуювань та шрамів, також у що була вдягнена людина на момент зникнення тощо), інші відомості, що можуть допомогти у пошуках (номер мобільного телефона, дані про автомобіль та ін).

Відповідно до встановленої компетенції (ст.23, п. 7) Закону України «Про Національну поліцію»[2] її територіальні підрозділи зобов'язані розшукувати осіб, які зникли безвісти. Водночас, на підставі спеціального Закону(ч.1 ст.18) територіальні підрозділи НП України приймають заяви про розшук осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Законом передбачено досить широкий перелік суб'єктів такого звернення: родичі особи, зниклої безвісти за особливих обставин; представник військового формування; орган державної влади, орган місцевого самоврядування, громадське об'єднання; будь-яка інша особа, якій стало відомо про зникнення[1]. Разом із наданням заяви (повідомлення) про розшук особи, зниклої безвісти, рідні військовослужбовця мають право погодитись на відібрання у них біологічних зразків для молекулярно-генетичної експертизи в рамках кримінального провадження. НП України зобов'язана інформувати Уповноваженого протягом трьох днів з моменту отримання такої інформації або заяви. Усі отримані дані

вносяться до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, протягом 24 годин з моменту подання заяви. Розшук здійснюється із застосуванням усіх можливих законних засобів, методів та триває до встановлення місця перебування зниклої особи, місця поховання чи знаходження її останків. Рішення суду про визнання особи безвісно відсутньою не є підставою для припинення її розшуку. Якщо ж під час розшуку було встановлено факт смерті зниклого, то Уповноважений направляє родичам інформацію про обставини, що свідчать про смерть. Достовірною інформацією про смерть є результати аналізу й зіставлення інформації про вилучення людських останків, наданої пошуковими групами, посмертної інформації про такі останки, наданої бюро судово-медичної експертизи, інформації про профілі ДНК та результати зіставлення ДНК, надані ДНК-лабораторіями, з інформацією, що відома про зниклого.

Аналіз відомчих нормативних документів МВС України з питань розшукової роботи поліції дає підстави вважати, що «особа, зникла безвісти за особливих обставин» є окремим підвидом більш загальної категорії розшукуваних осіб - «безвісти зникла особа». Важливим аргументом для такої класифікації є існування в зазначеній сфері окремої групи юридичних фактів та відповідних правовідносин, що функціонують у зв'язку з регулюванням суспільних відносин, пов'язаних із безвісним зникненням особи за особливих обставин. Зазначені умови суттєво впливають на суб'єктний склад можливих учасників правовідносин, зміст розшукових, процесуальних заходів та мають цілий ряд особливих процедур в діяльності зі встановлення розшукуваних осіб. Зокрема, у випадку тривалої втрати зв'язку із військовослужбовцем, варто зв'язатися з військовою частиною або Територіальним центром комплектування та соціальної підтримки і дізнатися причину відсутності зв'язку.

Згідно з наказом МВС України(№ 575 від 7.07. 2017 р.), у разі подання заяви (повідомлення) про безвісне зникнення дитини, а також у разі зникнення дорослої особи за обставин, що свідчать про можливість учинення стосовно неї злочину, а так само виявлення частин трупа невстановленої людини, керівник органу досудового розслідування протягом 24 год. забезпечує обов'язкове внесення відомостей про вказане кримінальне правопорушення до ЄРДР з попередньою кваліфікацією умисного вбивства та вживає всіх передбачених КПК України заходів для всебічного, повного та неупередженого дослідження обставин кримінального провадження [3]. Постанова органів досудового розслідування про оголошення в

розшук безвісти зниклої особи з відповідним дорученням слідчого (ухвалою слідчого судді) є обов'язковими для виконання підрозділами кримінальної поліції НП України.

Наявність достатньої інформації щодо безвісти зниклих за особливих обставин є однією з підстав для використання оперативним підрозділом поліції спеціальних пошукових заходів (певного оперативно-розшукового інструментарію) визначених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [4], що конкретизовані відомчими нормативними актами МВС закритого характеру. Інформація, що може сприяти розшуку особи, зниклої безвісти за особливих обставин, - будь-які відомості та або дані про особу, зниклу безвісти, що можуть сприяти визначенню її місцеперебування, ідентифікації невідомих останків, визначенню місця поховання або місцезнаходження останків померлої особи.

Інституція Уповноваженого має повноваження на координацію кол-центру з розшуку зниклих безвісти як військових, так і цивільних осіб та для ефективності відповідних інформаційних процесів співпрацює з Національним інформаційним бюро при Мінреінтеграції. Функціонує гаряча лінія з розшуку осіб зниклих безвісти. Інформаційне бюро Мінреінтеграції пропонує алгоритм дій для пошуку близької людини в зоні бойових дій або на тимчасово окупованій території. Важливою функцією Уповноваженого є його право на утворення, за погодженням з НП України, СБ України, ДСНС, Об'єднаним оперативним штабом ЗСУ України та координація роботи пошукових груп (гуманітарних місій), діяльність яких спрямована на пошук осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, їх останків, розшук і фіксацію місць поховання таких осіб, проведення вилучення тіл померлих(загиблих) осіб та вивезення їх останків, здійснення пошукових дій в районі здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії РФ проти України. Під час повномасштабної війни РФ проти України зниклими безвісти є тисячі людей. Щоб встановити долю таких людей у різних регіонах, часто потрібна ДНК-ідентифікація. МВС України оприлюднило контактні телефони у кожному регіоні, за якими можна дізнатися інформацію про перебіг розшуку зниклих безвісти в умовах війни та проведення ДНК-ідентифікації.

Міністерство цифрової інформації (Мінцифри) рекомендує перелік онлайн-сервісів, які допоможуть шукати зниклих родичів та близьких. Зокрема, в Мінцифри пропонують Telegram-канал «Пошук зниклих» як один з найбільших ресурсів для пошуку дітей і дорослих; тут легко орієнтуватись за допомогою хештегів із назвами міст.

Одночасно в Телеграм-каналі функціонує - “Пошук Україна – 2022”, інші пошукові ресурси. Однак, не варто вказувати у соціальних мережах та Telegram-каналах особисті дані полоненого: прізвище, ім'я, по батькові, посаду, звання, номер частини, оскільки потрібно бути готовими, що можуть писати або дзвонити шахраї з метою отримання грошового зиску. Обміном займаються лише органи державної влади та відповідальні установи чи організації. Взаємодія між Реєстром та іншими державними інформаційними ресурсами в електронній формі інформаційно-комунікаційними засобами здійснюється з використанням засобів технічного та криптографічного захисту інформації відповідно до вимог законодавства з питань захисту інформації.

Громадяни, громадські об'єднання, юридичні особи приватного права з власної ініціативи, за погодженням з НП України, мають право брати участь у розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, надавати допомогу і сприяння органам НП України у розшуку таких осіб та у випадку їх залучення мають право отримувати від державних органів інформацію про зниклу особу, маршрут та територію, на яких доцільно проводити розшук, іншу інформацію, яка може сприяти ефективному розшуку особи.

Ефективним сучасним інструментарієм пошукових засобів має стати законодавчо врегульована державна реєстрація наступної геномної інформації(відомості про генетичні ознаки людини): біологічного матеріалу, отриманого під час проведення слідчих (розшукових) дій відповідно до Кримінального процесуального кодексу, та неідентифікована; невідомих трупів людей, їх останків та частин тіла людини, відомості про виявлення яких внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань або відображено у постанові про початок досудового розслідування, винесеній у порядку, передбаченому статтею 615 КПК України; встановлена з раніше відібраних біологічних зразків осіб, зниклих безвісти, або біологічного матеріалу з особистих речей осіб, зниклих безвісти, відомості щодо яких внесено до ЄРДР або відображено у постанові про початок досудового розслідування, винесеній у порядку, передбаченому статтею 615 КПК[5].

Список використаних джерел

1. Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» від 12.07.2018 р. із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 19.09 2019 р. № 113-IX, від 14 квітня 2022 р. № 2191-IX.

2. Про Національну поліцію: закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

3. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні [Електронний ресурс]: наказ МВС України від 7 лип. 2017 р. №575. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17/page>.

4. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 22, ст.303), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2135-12#Text>.

5. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: закон України від 9.07.2022 р. № 2391 – IX.

Скриник Мирослава Віталійвна,
старший викладач кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ВІДШКОДУВАННІ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ ШКОДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В кожній державі, яка є членом Європейського союзу, існують свої особливості відшкодування немайнової шкоди, з урахуванням основних положень Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживань владою.

Враховуючи, що в зазначеному міжнародно-правовому акті надається поняття жертви злочину, визначено, яку шкода є достатньою, щоб віднести її в розряд потерпілих від злочину, а також способи відшкодування матеріальної шкоди спрощуються особливості дотримання принципу верховенства права у відшкодуванні нематеріальної шкоди в умовах воєнного стану. Зокрема, під жертвою злочину, слід розуміти особу, якій «було заподіяно шкоди, включаючи тілесні ушкодження або моральні збитки, емоційні страждання...» [1] та якщо «...компенсація не є повністю доступною від правопорушника або з інших джерел, держави повинні докладати зусиль, щоб надати фінансову компенсацію: (а) жертвам, які отримали ... погіршення фізичного чи психічного здоров'я внаслідок серйозних злочинів...» [1] та рекомендовано створення національних фондів компенсації

жертвам, в тих випадках, коли держава, громадянином якої є жертва, не в змозі відшкодувати жертві шкоду.

У зв'язку з євроінтеграцією національне законодавство буде потребувати відповідних змін, зокрема і щодо врегулювання питань правового захисту прав людини, відповідно до ратифікованих Верховною Радою України міжнародних договорів, відповідних положень Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, Постанови Вищого адміністративного суду України «Про застосування законодавства, що забезпечує право на захист у кримінальному провадженні» № 8 від 24.10.2003 тощо [2].

У статті 2 Європейської конвенції про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів 1983 року, хоч і підписаної Верховною Радою України у 2005 році, але не ратифікованою, держава відшкодовує збитки, у випадку якщо цього не можна забезпечити з інших джерел, тим, чийому здоров'ю заподіяна шкода, хто знаходився на утриманні загиблих унаслідок навмисних насильницьких дій [3].

За змістом Конвенції відшкодування винним має здійснюватися на користь Державного фонду компенсації потерпілим. В Україні такого фонду не існує, адже Конвенція не була ратифікована, а це означає, що Україна не має міжнародного зобов'язання створювати механізм компенсації і власне держава взяла на себе обов'язок відшкодувати шкоду, адже життя і здоров'я людини визнаються найвищою соціальною цінністю за Конституцією України [4], а за завдане правопорушення передбачено, що умови та порядок відшкодування державою зазначеної шкоди встановлюються законом, а саме за ст. 1177, 1207 Цивільного кодексу України – зобов'язання між державою та потерпілим, змістом якого є відшкодування державою шкоди, що заподіяна злочинцем, у випадках передбачених законом [5] відшкодування шкоди державою, завданої кримінальним правопорушенням, реалізується в рамках недоговірного зобов'язання. Щодо кримінально-правових позицій, то держава має відшкодовувати майнову та моральну шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, незалежно від того, спричинено цю шкоду здоров'ю, життю, честі чи гідності особи [6]. Таким чином, відшкодування шкоди фізичній особі, яка є потерпілою від кримінального правопорушення, є важливим інститутом як цивільного так і кримінального права.

За досвідом країн Європейського Союзу завдання щодо надання правової та соціальної допомоги і здійснення компенсації жертвам злочинів покладено на органи юстиції. Забезпечення захисту прав та законних інтересів осіб, які потерпіли від злочинів втілюється в життя

через функціонування системи юстиції – надання жертвам злочинів правової допомоги за рахунок держави, відшкодування шкоди, спричиненої злочинною діяльністю, та надання різних видів соціальної допомоги.

Отже, відшкодування нематеріальної шкоди фізичних осіб, порушеної внаслідок збройної агресії російської федерації, особливо щодо визначення розміру моральної шкоди чи упущеної вигоди, на сьогодні є найбільш ефективною та доцільною. Виконання відшкодувань у цих справах має здійснюватися за рахунок коштів Фонду відшкодування шкоди, заповняної жертвам збройної агресії російської федерації, оскільки деякі спори можуть бути вирішені лише із залученням судової влади та не входять до компетенції Фонду.

Список використаних джерел

1. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживань владою 1985. URL: <https://www.unodc.org/pdf/rddb/CCPCJ/1985/A-RES-40-34.pdf>.

2. Resolution of the State Security Service of Ukraine «On the Application of Legislation Ensuring the Right to Defense in Criminal Proceedings» No. 8 of October 24, 2003: [Website]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-03#Text>

3. Європейську конвенцію про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів 1983 https://www.doj.gov.hk/en/publications/pdf/vcc_e.pdf

4. Конституція України від 28.06.1996 (в редакції від 01.01.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

5. Цивільний кодекс України : закон України від 16 січ. 2003 р. No 435-IV. БД «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n5509>
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n5637> (дата звернення: 10.10.2022).

6. Babanina V. International Agreements as Sources of Criminal Legislation of Ukraine. European Reforms Bulletin. 2017. No 3. P. 80–74.

Стешенко Ольга Олегівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Оперук Віталій Ігорович,

професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ВЗАЄМОДІЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вже майже рік триває повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації на територію нашої держави. В умовах агресивної та абсолютно нічим не виправданої війни особливої актуальності у питанні протидії організованій злочинності набуває взаємодія оперативних підрозділів з іншими підрозділами Національної поліції, правоохоронними органами України, а також міжнародними правоохоронними організаціями.

Питання взаємодії та координації діяльності оперативних підрозділів відіграють важливу роль, перш за все, у випадках, коли злочинність є багатоаспектною, високо конспіративною і протидіє діяльності широкої мережі правоохоронних органів, що вимагає порядку, взаємного зв'язку та координації дій, відповідної підпорядкованості та маневру силами і засобами.

Висновки Європолу за опитуванням SOCTA-2021 показують, що мільярди євро незаконних прибутків від організованої злочинності в ЄС інвестуються в законну економіку, спотворюючи конкуренцію та перешкоджаючи економічному розвитку держав-членів ЄС. У нинішніх реаліях російсько-української війни організована злочинність у всіх її формах має прямий негативний вплив на національну безпеку України, повсякденне життя громадян, економіку, суспільство, державні інституції та верховенство права. Сучасна кризова ситуація та потенційні економічні та соціальні наслідки можуть створити ідеальні умови для поширення організованої злочинності [1].

Творці Словника спеціальних термінів із правоохоронної діяльності визначають термін «взаємодія суб'єктів оперативно-розшукової діяльності» як спільну та узгоджену діяльність організаційно самостійних оперативних підрозділів, спрямовану на вирішення спільних завдань [2, с. 65].

Ми вважаємо, що взаємодія оперативних підрозділів правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю ґрунтується на законах і підзаконних актах, узгоджених цілях, часі та місці, належним чином організованої спільної діяльності суб'єктів протидії організованій злочинності та інших підрозділів правоохоронних органів і міжнародних організацій у боротьбі з організованою злочинністю.

Основними завданнями оперативних підрозділів Національної поліції у взаємодії з іншими структурними підрозділами територіальних органів поліції, міжрегіональних територіальних органів поліції у боротьбі з організованою злочинністю є: запобігання, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, вчинених організованими групами та злочинними організаціями (далі - ОГ та ЗО); притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні кримінальних правопорушень; відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; поновлення порушених прав та інтересів фізичних та юридичних осіб.

Взаємодію оперативних підрозділів правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю можемо поділити на внутрішню та зовнішню. Оперативні підрозділи Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції відіграють важливу роль у внутрішній взаємодії, оскільки вони отримують та передають один одному важливі частини первинної оперативно-розшукової інформації у сфері протидії організованій злочинності.

Шляхом аналізу нормативних актів та спеціальної літератури можна виділити такі основні форми взаємодії у протидії організованій злочинності:

- 1) обмін оперативно-розшуковою, криміналістичною та іншою інформацією;
- 2) планування оперативно-розшукових заходів, а також негласних слідчих (розшукових) дій та їх спільне проведення;
- 3) взаємне застосування сил і засобів ОРД у боротьбі з організованою злочинністю (введення та використання негласних працівників, використання оперативно-технічних заходів та можливостей підрозділів оперативної служби тощо);
- 4) виконання письмових доручень слідчих і прокурорів;
- 5) виконання запитів міжнародних правоохоронних організацій [3].

Індивідуальну спрямованість взаємодії оперативних підрозділів Національної поліції відображено у відомчих інструкціях, в яких зокрема розглядаються такі питання:

а) організація ОРД та негласної роботи оперативних підрозділів ОС;

б) організація оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів;

в) організація діяльності оперативних підрозділів щодо виявлення, документування та припинення діяльності ОГ і ЗО, що готуються до вчинення або вчиняють тяжкі та особливо тяжкі злочини.

Окрім взаємодії оперативних підрозділів між собою та з іншими підрозділами Національної поліції, успішній організації ОРД сприяє також належна організація взаємодії з іншими правоохоронними органами.

Вищезазначені питання в основному регулюються спільними нормативно-правовими актами, якими, зокрема, регламентується: взаємодія Національної поліції та Державної прикордонної служби зі Службою безпеки України під час проведення оперативно-технічних заходів із застосуванням технічних засобів та негласних слідчих (розшукових) дій; порядок взаємодії Державної прикордонної служби та МВС у здійсненні ОРД; взаємодія правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю; порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Інтерпол; організація негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні тощо.

Пріоритетними напрямками взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів у боротьбі з організованою злочинністю в умовах воєнного стану, на наш погляд, є:

– виявлення, документування та припинення діяльності ОГ та ЗО, які використовуються спецслужбами іноземних держав (переважно країн-агресорів) для дезорганізації ситуації в Україні;

– виконання запитів і доручень по оперативно-розшукових справах і кримінальних провадженнях;

– взаємне проведення оперативно-розшукової заходів, а також негласних слідчих (розшукових) дій, спільне проведення спеціальних операцій;

– обмін оперативно-розшуковою, криміналістичною та іншою інформацією про кримінальні правопорушення, які готуються або вчиняються ОГ та ЗО, причетних та розшукуваних, а також обмін архівною інформацією з окремих питань;

– обмін досвідом роботи з питань ОРД та сприяння підготовці, перепідготовці та підвищенню кваліфікації особового складу оперативних підрозділів;

– міжгалузеві наукові дослідження з проблем боротьби з організованою злочинністю.

Вважаємо, що для забезпечення більш тісної співпраці та взаємодії в процесі розслідування кримінальних правопорушень, учинених ОГ і ЗО, необхідно: забезпечити взаємодію оперативних підрозділів та слідчих у розслідуванні всіх кримінальних правопорушень, вчинених ОГ та ЗО; розширити та, за необхідності, створити канали зв'язку між учасниками розслідування; у разі необхідності надати предмети, документи чи докази, необхідні для аналізу доказової та орієнтувальної інформації; обмінюватись інформацією про конкретних осіб та методи, якими користуються ОГ та ЗО, а також відомостями про маршрути та транспортування, використання псевдонімів, змінених чи підроблених документів чи інших засобів приховування злочинної діяльності.

Тому правильна організація взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів є запорукою успішного запобігання, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, вчинених організованими групами та злочинними організаціями.

Список використаних джерел

1. EUROPOL. EU Serious and Organised Crime Threat Assessment 2021. A Corrupting Influence: The Infiltration and Undermining of Europe's Economy and Society by Organised Crime. URL: <https://www.europol.europa.eu/>

2. Словник спеціальних термінів правоохоронної діяльності / за ред. Я. Ю. Кондратьєва. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. 560 с.

3. Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю : спільний наказ МВС України та СБУ від 10 черв. 2011 р. № 317/235. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0822-11#Text> (дата звернення 05.02.2023)

Ткачук Маргарита Геннадіївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Шаповаленко Євген Володимирович,

доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ХАРАКТЕРИСТИКА ГЛАСНИХ І НЕГЛАСНИХ ПОШУКОВИХ ТА КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ

З прийняттям 18 лютого 1992 року Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначення поняття оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) отримало законодавче визначення, тому відповідно до ст. 2 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» ОРД - це система гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [1]. Оперативно-розшукові заходи не повинні суперечити етичним нормам, принижувати гідність осіб, щодо яких вони проводяться, а їх застосування має відповідати покладеним на ОРД завданням.

Гласні оперативно-розшукові заходи є основними, найбільш поширеними способами фіксації фактичних даних в інтересах кримінального судочинства [2, с. 27]. Слід зазначити, що саме такі заходи проводяться без дотримання принципу конспірації щодо особи, якої він стосується. Під час здійснення ОРД гласні заходи проводяться шляхом: відібрання пояснень від окремих громадян чи службових осіб; участі оперативних працівників у перевірці фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій та окремих осіб; витребування, збирання і вивчення документів та даних, що стосуються діяльності підприємств, установ та організацій; відвідування житлових та інших приміщень за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин вчиненого або підготовлюваного злочину; застосування технічних засобів на підставах і в порядку, встановленому чинним законодавством України.

Водночас слід зазначити, що в оперативно-розшуковій практиці гласні заходи можуть мати і зашифрований характер. Наприклад, участь оперативного працівника в перевірці фінансово-господарської діяльності підприємства чи організації, вивчення документів і предметів, які можуть бути речовими доказами, відвідання житлових

та інших приміщень здійснюється ним як посадовою особою оперативного підрозділу. У випадках, коли розголошення участі оперативного працівника в цих заходах може насторожити осіб, які готують вчинення злочину, чи негативно вплинути на процес оперативного документування працівник оперативного підрозділу може використати документи, які шифрують його особу чи відомчу належність.

Негласні оперативно-розшукові заходи проводяться із дотриманням принципу конспірації щодо осіб, яких вони стосуються. У системі заходів ОРД негласні оперативно-розшукові заходи здійснюються, як правило, з метою попередження і розкриття тяжких або так званих «неочевидних» злочинів, тобто коли дії підозрюваних не можуть бути спостережувані чи безпосередньо сприйняті потерпілими та іншими особами. Слід мати на увазі, що здійснення негласних заходів є і має залишатися тільки в інтересах кримінального судочинства. Майже в усіх випадках негласні засоби повинні бути перевірені і підкріплені гласними або процесуальними діями. Якщо оперативно-розшуковим шляхом виявлені очевидці вчиненого злочину, то вони можуть бути допитані як свідки. Матеріали відеозапису, кіно- фотозйомки, звукозапису повинні бути приєднані до справи постановою слідчого, прокурора або ухвалою суду [2, с. 29].

Пошукові заходи – це дії працівників оперативних підрозділів щодо встановлення ще невідомих подій злочину та осіб, які причетні до їх вчинення, а також злочинів, що готуються або вчинені невстановленими особами [3, с. 33]. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначає один із таких: «визначення ідентифікаційних або технологічних ознак радіоелектронного засобу» - пошуковий захід, що полягає у негласному застосуванні технічних та/або програмних засобів для виявлення ідентифікаторів радіоелектронних засобів, у тому числі мобільних терміналів систем зв'язку, або інших радіоелектронних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого мобільного зв'язку, без розкриття змісту повідомлень, що передаються [1].

Ефективна протидія злочинам, особливо їх організованим формам, неможлива без розуміння тих процесів, які відбуваються у злочинному середовищі або навпаки створенні необхідних умов для документування фактів протиправної діяльності тощо. У зв'язку з цим органи Національної поліції України стикаються з необхідністю з'ясування умов формування та існування організованих злочинних формувань, обраних ними механізмів вчинення злочинів, рольової участі у цьому процесі кожного учасника злочинного угруповання,

руху тіньових та певних легальних фінансових потоків, які є підґрунтям існування цих угруповань або, навпаки, предметом їх злочинних інтересів, функціонування інфраструктури організованої злочинності тощо [2, с. 33].

Контррозвідувальні заходи вживають оперативні підрозділи в межах визначеної чинним законодавством компетенції (наприклад, оперативні підрозділи Служби безпеки України). В системі Національної поліції України, як правило, ці заходи здійснюються підрозділами внутрішньої безпеки з метою попередження, виявлення та припинення будь-яких форм протидії організованих груп чи злочинних організацій оперативним підрозділам, а також виявлення корумпованих працівників Національної поліції.

Отже, система ОРД є доволі змістовною та організованою. Якщо порівнювати гласні і негласні заходи ОРД, то негласні мають більш питому вагу. Це зумовлено, перш за все, тим, що, як правило, тяжкі й особливо тяжкі злочини готуються замаскованими способами, особи, які їх вчинили, переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, розвідувально-підкривна діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України здійснюється конспіративно на професійній основі тощо [3, с. 34]. Тому відповідні оперативні підрозділи повинні мати в своєму арсеналі достатні можливості щодо здійснення як гласних, так і негласних заходів ОРД, які здійснюються неочевидно, приховано як від оточуючих осіб, в тому числі й інших працівників правоохоронних органів, які не беруть в них участі, так і, в першу чергу, від об'єктів цієї діяльності, тобто осіб та груп, відносно яких вони здійснюються.

Список використаних джерел

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
2. Оперативно-розшукова діяльність: посібник для вищих навчальних закладів за заг. редакцією генерала поліції першого рангу, кандидата юридичних наук, Заслуженого юриста України С.М. Князева; академіка Академії Наук Вищої школи України, доктора юридичних наук, професора А.М. Кислого. Київ: «Видавництво Людмила», 2019. – 240 с.
3. Основи оперативно-розшукової діяльності в Україні : О-753 посіб. / В. В. Аброськін, С. В. Албул, С. О. Єгоров, та ін.; за заг. ред. В. В. Аброськіна. – Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2020. – 198 с.

Толокольнікова Анжела Вікторівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Никипорець Сергій Миколайович,
старший викладач кафедри оперативно–
розшукової діяльності Національної
академії внутрішніх справ

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ВІЗУАЛЬНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОСОБОЮ

Головним джерелом сприйняття кримінальної процесуальної діяльності є широкий спектр існуючих слідчих (розшукових) дій. Саме за допомогою проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється кримінальне процесуальне отримання та перевірка доказів, на підставі яких ухвалюються відповідні рішення суб'єктами правозастосування.

Положеннями частини 1 статті 223 КПК України визначено, що «слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні» [1].

М.А. Погорецький переконує, що «слідчі (розшукові) дії – це заходи, які складаються із сукупності пошуково–пізнавальних та посвідчувальних прийомів, проводяться уповноваженими кримінальним процесуальним законом суб'єктом у визначеному для кожного з них порядку задля виявлення й закріплення фактичних даних і відомостей про їх джерела для отримання доказів у кримінальному провадженні та їх перевірки» [2, с. 137-141].

Особливістю негласних слідчих (розшукових) дій є їх позагласний характер від інших учасників кримінального провадження. Однією з найбільш складною негласною слідчою (розшуковою) дією з точки зору правової регламентації, тактики та особливостей проведення є візуальне спостереження за особою. Візуальне спостереження за особою як негласна слідча (розшукова) дія не є новизною з прийняттям у 2012 році КПК України, його нормативне та правове визначення мало місце і у минулих нормативно–правових актах, якими було здійснення правове регулювання кримінальної процесуальної діяльності в Україні.

Негласне спостереження (заст. – зовнішнє спостереження; сленг – стеження, наружка, хвіст) – комплекс заходів, які проводяться працівниками оперативних підрозділів в межах оперативно–

розшукової діяльності з прихованого, негласного або зашифрованого візуального спостереження за особою, що становить оперативний інтерес, із метою отримання про неї та її спосіб життя (середовище, житло, маршрути пересувань тощо) максимально повної інформації [3, с. 17].

У ч. 1 ст. 269 КПК України чітко визначено мету й названо засоби проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії. Мета полягає в пошуку, фіксації та перевірці під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, із ким ця особа контактує, щодо певної речі або місця в публічно доступних місцях, що стосується вчинення кримінального правопорушення. Спостереження ж як таке за вказаними об'єктами може здійснюватися із застосуванням спеціальних технічних засобів (оптичних приладів, приладів нічного бачення тощо). Тому спостереження за особою, річчю або місцем у контексті ст. 269 КПК України та криміналістичної тактики можна розуміти як негласну слідчу (розшукову) дію, що полягає у візуальному спостереженні за цими об'єктами в публічно доступних місцях (місцях постійного проживання, тимчасового перебування об'єктів спостереження, транспортних засобах, які використовуються для пересування об'єктів) із застосуванням фото– й відеозйомки, спеціальних технічних засобів для спостереження з метою пошуку й фіксації відомостей, що можуть використовуватися в доказуванні та забезпеченні інших слідчих і процесуальних дій у ході досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину [1].

Слід зауважити, що негласне візуальне спостереження за особою у кримінальному провадженні може бути здійснено у випадках, що чітко визначені кримінальним процесуальним законодавством України та повинні відповідати загальній меті проведення цієї процесуальної дії.

Щодо підстав проведення негласного спостереження за особою, то вони чітко визначені у КПК України. Якщо ми говоримо про цю негласну слідчу (розшукову) дію у визначених випадках, то слід чітко розуміти, що вона обмежує конституційні права людини, а тому мають відповідати конституційним приписам, рецепіювати їх у практичну кримінальну процесуальну діяльність.

Норми КПК України реалізують конституційні положення щодо забезпечення права особи на недоторканність приватного життя шляхом детального уточнення усіх процедурних аспектів, які повинні дотримуватися уповноваженими суб'єктами при проведенні слідчих (розшукових), чи негласних слідчих (розшукових) дій, направлених на

його обмеження. Тільки у випадку дотримання визначеної КПК України процедури всі обмеження можуть мати легітимну основу, а їх результати використовуватися для доказування обставин кримінального провадження. [3, с. 17].

Проте, суспільні виклики, з якими може зіштовхуватися правова система України повинні враховуватися і в цьому виді державно – правової діяльності. Одним з таких викликів є запровадження в Україні воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року (станом на 04 жовтня 2021 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно – розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення / Погорецький М., Сергєєва Д. // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) — Міжвідомчий науково–дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю при Координаційному комітеті по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю. — 2014 №2. — С. 137–141.

3. Черноус Ю.М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.09. НАВСУ. К., 2005. 17 с.

Устимчук Владислава Петрівна,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності ННІ №1 Національної
академії внутрішніх справ

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ОПЕРАТИВНИХ ТА ІНШИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

На початку третього тисячоліття в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції перед Україною постає комплекс надзвичайно актуальних проблем протистояння сучасним викликам і загрозам, зокрема виявам організованої й професійної злочинності, на ефективність розв'язання яких впливають політична нестабільність, незавершеність економічних реформ, значна міграція і маргіналізація населення унаслідок тривалої збройної агресії та інші об'єктивні чинники [1, с. 8].

В умовах зміни парадигми кримінального провадження, правового статусу його учасників, форм досудового розслідування та правосуддя загалом застосування суто «традиційних» тактичних прийомів виявлення та документування діяльності найбільш небезпечних виявів організованої та професійної злочинності є недостатнім. На рівні та якості функціонування підрозділів кримінальної поліції за сучасних умов, на думку опитаних практиків, поміж іншого позначаються такі об'єктивні чинники: перехід від «силових» способів учинення злочинів до «інтелектуальних» з використанням злочинними угрупованнями сучасних досягнень науки й техніки (78 %); приховування діяльності організованих груп і злочинних організацій корумпованим чиновництвом різних гілок влади (72 %); поширення зв'язків організованої злочинної діяльності на міжрегіональному й міжнародному рівнях (69 %). З огляду на показники офіційної статистики Офісу Генерального прокурора за 2017–2021 рр.¹, помітною є тенденція до зростання кількості виявлених організованих груп і злочинних організацій: 2016 року – 136, 2017-го – 210 (+35,2 %), 2018-го – 288 (+27 %), 2019-го – 293 (+1,7 %), 2020-го – 377 (+22,2 %), 2021-го – 499 (+24,4 %) [2, с. 6].

Ураховуючи те, що Україна стала об'єктом зростаючої зацікавленості міжнародних злочинних угруповань (зокрема, у сферах відмивання «брудних» грошей, незаконної міграції, торгівлі людьми, зброєю, небезпечними матеріалами, наркотичними речовинами тощо), то вирішення Україною важливих соціально-економічних, політичних та інших завдань практично неможливе без її участі в міжнародному співробітництві в боротьбі зі злочинністю, у діяльності міжнародних правоохоронних організацій. З огляду на це, участь нашої держави у міжнародній співпраці у галузі протидії злочинності, на основі норм і принципів міжнародного права, є досить важливою. Цілком зрозуміло, що таке співробітництво України з країнами світу, міжнародними організаціями є вагомим умовою успішного вирішення багатьох проблем не лише зовнішньополітичного, зовнішньоекономічного, а й внутрішнього характеру [3].

За класифікацією ООН, легалізація (відмивання) злочинних доходів як складник економічної злочинності займає перше місце. З огляду на це легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, сьогодні є не лише негативним соціально-економічним явищем, а й системною загрозою, що становить серйозну небезпеку для сталого розвитку національної економіки та негативно позначається на рівні життя населення. Такі тенденції, що притаманні сучасному світові, актуалізують самостійний напрям дослідження в

галузі державного управління, пов'язаний із запобіганням та протидією легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Сучасний вектор розвитку державної політики вимагає її наукового обґрунтування та вирішення низки проблем, серед яких вагоме місце належить підвищенню ефективності державної політики запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, як фактору забезпечення національної безпеки України [4].

Особливої актуальності для діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів у протидії «відмиванню» коштів від наркобізнесу набувають: ефективна взаємодія з правоохоронними органами іноземних держав і міжнародними організаціями (у межах компетенції; плідна співпраця з Державною службою фінансового моніторингу України щодо використання можливостей Єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму; система якісної підготовки фахівців за державним замовленням у рамках спеціалізації «Облік та аудит», «Фінанси» тощо [5].

Виходячи з викладеного вище, В. Л. Гончарук відзначає такі основні причини, які знижують ефективність національної системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, необхідно зарахувати:

1) недостатню пошукову активність відповідних підрозділів фінансової розвідки;

2) недостатню професійну підготовку осіб, які відповідають за організацію заходів із протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;

3) проблеми під час взаємодії й координації дій на міждержавному рівні, а також недостатнє матеріально-технічне забезпечення цього різновиду правоохоронної діяльності;

4) законодавчі прогалини, які дозволяють особам уникати відповідальності за вчинені суспільно небезпечні діяння [6].

Зважаючи на наявність проблем із фінансовою безпекою в Україні взаємодія з міжнародними регуляторами, які здатні протидіяти процесам легалізації коштів, зароблених незаконним шляхом, на сьогодні набуває особливої актуальності. Варто зазначити, що діяльність таких впливових світових організацій, як ООН, МВФ, Світовий банк, Інтерпол, що функціонують з метою вирішення глобальних економічних, соціальних, політичних питань, дедалі частіше зосереджують свою увагу на аспекті економічної безпеки та

фінансового моніторингу. Для боротьби з нелегальним обігом фінансових потоків створюються спеціальні міжнародні організації. Їхня діяльність спрямована на моніторинг нелегальних фінансових потоків та оцінку ризиків легалізації коштів у тій чи іншій країні. За результати перевірок формуються відповідні списки, наприклад, з аналізом стану фінансової безпеки, рівнями ризиків. У разі потрапляння до чорного списку значно знижується рейтинг країни, а відповідно й довіра контрагентів-нерезидентів, що здійснюють будь-яку фінансову діяльність на території такої країни. Найбільш впливовими організаціями в цій сфері та відповідно цілями їхньої діяльності є:

- FATF – створена для оцінки поточних результатів співпраці із запобігання вико-ристанню банківської системи та фінансових установ для відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, та розгляду можливості прийняття додаткових превентивних заходів у цій сфері;

- Moneyval – спеціальний комітет експертів ради Європи із взаємної оцінки заходів щодо протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму, який створений для здійснення незалежного та загального аналізу боротьби з легалізацією кримінальних коштів;

- Базельський комітет – основними принципами комітету є ефективний банківський нагляд, який охоплює широке коло питань, включаючи протидію відмиванню доходів, передбачає перевірку органами банківського нагляду наявності в банку адекватних регламентів, положень та інструкцій;

- Вольфсберзька група – розробка та дотримання 14 принципів боротьби із незаконними банківськими установами в приватному банківському секторі щодо відмивання доходів у банках-кореспондентах, які регламентують встановлення і підтримку банківських кореспондентських відносин у світовому масштабі;

- Європейська рада із системних ризиків – відповідальна за макропруденційний нагляд за фінансовою системою ЄС з метою запобігання або зменшення системних ризиків для фінансової стабільності в ЄС, що виникають у процесі розвитку фінансової системи, і, беручи до уваги макроекономічні тенденції, уникати періодів поширення фінансових дисбалансів;

- Європейська система фінансового нагляду – здійснює узагальнення правил нагляду, розроблення технічних стандартів, інструкцій і роз'яснень, які можуть бути використані національними регуляторами й урядами в процесі прийняття регуляторних рішень [7].

Отже, необхідно зауважити, що міжнародне співробітництво України зводиться не лише до здійснення практичних заходів для

розкриття злочину, розшуку і видачі злочинців зацікавленій державі. Важливим чинником ефективної протидії будь-яким проявам злочинності є налагодження співпраці між державами щодо обміну досвідом; проведення наукових досліджень; надання професійно-технічної допомоги; обміну й навчання фахівців у міжнародних і національних центрах тощо [2; 8]. Обґрунтовано пріоритетні напрями вдосконалення державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а саме: вдосконалення правового механізму профілактики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (розробка та прийняття відповідного закону); вдосконалення організації національної системи фінансового моніторингу та механізму взаємодії її учасників (підвищення якості інформаційно-аналітичного забезпечення системи фінансового моніторингу, деталізація порядку надання інформації суб'єктам державного фінансового моніторингу, посилення взаємодії органів державної влади – учасників національної системи фінансового моніторингу і суб'єктів первинного фінансового моніторингу); налагодження механізму міжвідомчого співробітництва (між Держфінмоніторингом та правоохоронними органами, правоохоронними органами та судовою гілкою влади, вітчизняними правоохоронними органами та правоохоронними органами інших держав); оптимізація ризик-орієнтованого підходу для ефективного спрямування ресурсів у національній системі запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом (здійснення національної оцінки ризиків для окремих секторів фінансової системи, розширення критеріїв ризиковості здійснення процесу легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом); запровадження показників, які характеризують ефективність антилегалізаційної системи фінансового моніторингу; створення єдиного електронного реєстру «рахунків клієнтів банків»; ідентифікація та структуризація керівних документів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом [4].

Список використаних джерел

1. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 1092 с.
2. Павленко С.О. Основи оперативно-розшукової тактики: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 624 с.

3. Войціховський А. В. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю як пріоритетний напрямок зовнішньої політики України. *Право і безпека*. 2010. № 3 (35). С. 10–15.

4. Баранов Р.О. Формування та реалізація державної політики запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом : дис. ... канд. юрид. наук : 25.00.02. Київ, 2018. 310 с.

5. Буткевич С. А. Роль і місце підрозділів кримінальної міліції у боротьбі з використанням коштів, здобутих від наркобізнесу. Діяльність підрозділів кримінальної міліції: сучасний стан та перспективи вдосконалення: тези доп. та повідомл. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 12 квіт. 2013 р.). Львів: ЛьвДВС, 2013. С. 36.

6. Гончарук В. Л. Кримінологічні засади запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 5(40), 2021. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/945/1311>.

7. Леонов С. В., Бойко А. О., Боженко В. В., Лучко І. В. Роль та значення національної системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, у сучасних умовах розвитку фінансового ринку України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. No 3 (19), 2019. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/195880/196184>.

8. Севрук В. Г. Міжнародне співробітництво оперативних та інших підрозділів правоохоронних органів під час протидії злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2021. № 2. С. 80–89.

Фархадов Фархад Габілович,
ад'юнкт відділу докторантури та
ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ТА ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ПРИВЛАСНЕННЮ, РОЗТРАТІ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

Взаємодія уповноважених оперативних підрозділів з органами досудового розслідування є актуальною, оскільки від цього залежить належне документування, реалізація оперативно-розшукових матеріалів і подальший процес кримінальних проваджень, а також судового розгляду.

Проблема пошуку шляхів ефективної (результативної) взаємодії є дуже важливою, гострою, має практичний і соціально корисний характер.

Найчастіше завдяки тільки добре організованій взаємодії між оперативними підрозділами та органами досудового розслідування, розкриваються й успішно розслідуються кримінальні правопорушення щодо привласнення, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем [1, с. 135].

Отже, з урахуванням латентності даних кримінальних правопорушень проявів, складності кваліфікації дій зловмисників, які наділені ознаками спеціального суб'єкта вчинення злочину, для оперативних підрозділів ключове значення має визначення форм взаємодії зі слідчими, що потребує упорядкування та узгодженості їх спільних дій [2, с. 18 – 19].

Законодавчо визначеними підставами взаємодії оперативних підрозділів та органів досудового розслідування під час протидії привласненню, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем є:

а) *спільність мети і завдань* оперативних працівників і слідчого – лише об'єднуючи свої зусилля, органи досудового розслідування та оперативних підрозділів зможуть ефективно їх вирішити;

б) *однакова юридична сила процесуальних актів оперативних підрозділів і слідчого* – протоколи процесуальних дій, складених співробітниками оперативних підрозділів, мають таке ж доказове значення як і протоколи, складені слідчим;

в) *необхідність використання можливостей оперативного підрозділу і слідчого* – слідчий вправі провадити слідчі (розшукові) та

негласні слідчі (розшукові) дії (ст. 40 КПК України), оперативний підрозділ може здійснювати негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні виключно за письмовим дорученням слідчого, прокурора (ст. 41 КПК України). [3].

Отже форми взаємодії оперативних підрозділів та органів досудового розслідування під час протидії привласненню, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем є: а) процесуальні та б) організаційні.

До *процесуальних форм* взаємодії (які регулюються КПК України) відносяться:

1) надання допомоги слідчому при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 40 КПК України);

2) доручення і вказівки слідчого щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 40, 246 КПК України).

У відповідності до вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативний підрозділ зобов'язаний виконувати письмові доручення слідчого, вказівки прокурора та ухвали слідчого судді суду і запити повноважних державних органів, установ та організацій про проведення оперативно-розшукових заходів [4].

На практиці іноді виникає необґрунтоване звуження кола питань, що стосуються доручення слідчих, а також шаблонність у підході до цієї роботи. Ця ситуація вимагає докорінної зміни.

3) фіксація та передача слідчому (прокурору) результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 252 КПК України).

Отже, алгоритм взаємодії щодо організації та проведення НСРД під час розслідування привласненню, розтраті майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем має такі складові:

- складання слідчим клопотання про надання дозволу на проведення НСРД (ч. 2 ст. 248 КПК) та погодження його з прокурором (ч. 3 ст. 246 КПК);

- подання клопотання про надання дозволу на проведення НСРД слідчому судді, у межах територіальної юрисдикції якого перебуває орган досудового розслідування (голова чи інший визначений ним суддя апеляційних судів АРК, областей м. Києва, Севастополя (ст. 247 КПК);

- розгляд клопотання слідчим суддею впродовж шести годин від моменту отримання такого звернення за участі слідчого (прокурора) (ч. 1 ст. 248 КПК) і якщо злочин відповідної тяжкості, за можливості отримати докази, які мають значення для провадження (ч. 3 ст. 248), і неможливості отримати їх іншим шляхом (ч. 2 ст. 246 КПК), постановлення ухвали про дозвіл на проведення НСРД;

- складання слідчим у двох примірниках доручення на проведення НСРД на офіційному бланку органу досудового розслідування та надання його разом із ухвалою слідчого судді керівнику органу, під юрисдикцією якого перебуває місце вчинення кримінального правопорушення і в складі якого функціонують орган розслідування та/або оперативні підрозділи, уповноважені на проведення НСРД. Залежно від розслідуваного злочину та статусу особи, щодо якої проводяться НСРД, інших чинників слідчий за погодженням з керівником органу досудового розслідування відповідного рівня може доручати проведення НСРД керівнику іншого правоохоронного органу, серед іншого й того, під юрисдикцією якого не перебуває місце вчинення кримінального правопорушення, з обґрунтуванням такої необхідності.

До *організаційних (непроцесуальних) форм* взаємодії (тих, які передбачені відомчими нормативними актами), відносяться:

- узгоджена діяльність у складі СОГ ;
- погоджене планування спільних негласних слідчих (розшукових) дій ;
- обмін оперативно-значимою інформацією (зокрема, з використанням можливостей криміналістичних та оперативних обліків).

Отриману інформацію про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також про події і факти, які можуть сприяти їх розкриттю та досудовому розслідуванню, оперативні працівники доповідають рапортом (ініціативний рапорт) безпосередньому керівникові, який після ознайомлення надсилає цей рапорт відповідному керівнику органу, підрозділу поліції для розгляду і направлення до органу досудового розслідування і підрозділу кримінальної поліції для використання цієї інформації під час розкриття та досудового розслідування кримінального правопорушення;

- спільне використання криміналістичних та оперативно-технічних засобів тощо ;
- консультації;
- координація проведення негласних слідчих (розшукових) дій ;
- спільний аналіз причин і умов, що сприяють вчиненню злочину, та обговорення запобіжних заходів [5].

Список використаних джерел

1. Керевич О. В. Процесуальні та психологічні основи взаємодії слідчого та органу дізнання в ході розкриття і розслідування злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Керевич О. В. – К., 2006. – 265 с.

2. Волобуєв А. Ф. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні економічних злочинів / А. Ф. Волобуєв // Форум права. – 2006. – № 1. – С. 16–19.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>

4. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради, 1992. № 22. Ст. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>

5. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>

Худенко Микола Миколайович,
ад'юнкт відділу докторантури та
ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРАЦІВНИКА КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ЗАХОДІВ ОСОБИСТИМ ПОШУКОМ

Однією із загальновідомих умов ефективної боротьби зі злочинністю, а саме з її організованими та небезпечними формами, є ефективне використання засобів оперативно-розшукової діяльності.

На даний час сформована об'ємна законодавча база для діяльності уповноважених оперативних підрозділів Національної поліції України, зокрема і в сегменті виготовлення та використання несправжніх (імітаційних) засобів (далі-НІЗ).

Так згідно ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» основним завданням поліції є протидія злочинності [1].

Згідно з п. 17 статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – ОРД) оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності зокрема надається право створювати та використовувати несправжні (імітаційні) засоби згідно з положеннями статті 273 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України) [2]. У вказаній статті зазначено, що під час проведення НСРД можуть бути використані НІЗ. З цією метою допускається виготовлення та використання спеціально виготовлених речей і документів, а використання НІЗ з іншою метою забороняється [3].

Серед проблемних питань, які підлягають обговоренню та безпосередньо стосуються діяльності оперативно-слідчих підрозділів у протидії кримінальним правопорушень, учинених організованою групою або злочинною організацією, є недосконале нормативно-правове забезпечення застосування несправжніх (імітаційних) засобів.

Слід визнати, що чинне законодавство (Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність») не повною мірою врегулює правовідносини у сфері застосування технічних засобів, зокрема несправжніх (імітаційних) засобів як у оперативно-розшуковій діяльності, так і в кримінальному провадженні.

Так, із прийняттям Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. законодавець вилучив із тексту Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» положення щодо створення з метою конспірації підприємств, організацій, використання документів, які зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів оперативних підрозділів (адже таких положень у новому КПК України немає). Натомість було запроваджено право цих підрозділів створювати та використовувати заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби згідно з положеннями ст. 273 КПК України. Ця норма залишила поза законом більшість засобів маскування та документів, що зашифровують відомчу належність особового складу, транспортних засобів і приміщень [4].

Адже часто засоби маскування не виготовляють спеціально, використовуючи у процесі проведення оперативно-розшукових заходів (далі-ОРЗ) та негласних слідчих (розшукових) дій (далі- НСРД) речі, придбані у закладах торгівлі. Такі речі є справжніми. Імітаційною є лише поведінка оперативних працівників, які їх використовують, виконуючи чужі соціальні ролі. Несправжніми (імітаційними) засобами, що спеціально виготовлені, можна вважати лише бутафорію, яка є складовою маскування [5].

Прогалини законодавчого регулювання ОРД взагалі та зокрема щодо здійснення окремих ОРЗ, НСРД, які тимчасово обмежують права людини, викладення термінів, які не мають однозначного тлумачення й застосування в юридичній практиці, неузгодженість правових норм різних галузей права значно ускладнюють належне використання сучасних технічних можливостей у протидії кримінальним правопорушень, учинених організованою групою або злочинною організацією, а також при певних умовах можуть призвести до необґрунтованого обмеження прав і свобод людини.

На нашу думку, поєднання процесуальних функцій з оперативно-розшуковою діяльністю є недопустимим та суперечить основним принципам провадження процесуальної й оперативно-розшукової діяльності.

Як свідчить аналіз дослідження, законодавець обмежив у правах підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, визначивши ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» такою, у якій норми по своїй суті є відсильними до норм, закріплених відповідними статтями глави 21 Кримінального процесуального кодексу України.

Недосконалим залишається нормативне забезпечення щодо несправжніх (імітаційних) засобів. Статтею 273 КПК України обмежується можливість їх виготовлення (створення) та використання лише під час проведення НСРД. Зазначена норма не враховує потреби підрозділів, які залучаються до проведення НСРД, з ведення їх оперативно-службової діяльності з дотриманням принципів конспірації та легендування. [3]

Крім цього є потреба у зміні підходу до підготовки міжвідомчих нормативних актів щодо виготовлення НІЗ. Назріла необхідність підготовки змін до законодавства за європейським прикладом з метою запровадження можливості виготовлення НІЗ не лише державними органами, а й іншими юридичними особами за їх згодою.

Також є потреба у підготовці відповідної постанови Кабінету Міністрів України з метою запровадження єдиного порядку виготовлення НІЗ (речей і документів) усіма уповноваженими законодавством суб'єктами для вирішення зазначених вище проблемних питань.

Ефективність реалізації реформи в правоохоронній сфері та виконання завдань правоохоронними органами, у тому числі щодо боротьби з корупцією, можливе лише за умови вдосконалення кримінального процесуального законодавства, підготовки відповідних актів Кабінету Міністрів України, а також міжвідомчих та відомчих нормативних актів для вирішення проблемних питань з проведення ОРЗ та НСРД [6].

Підсумовуючи викладене вище, вважаємо, що наразі існує потреба у внесенні змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у якому передбачити окрему норму «Сприяння у застосуванні засобів оперативно-розшукової діяльності» у якій передбачити, що юридичні особи, до компетенції яких відноситься виготовлення речей та документів, а також створення підприємств, установ, організації тощо зобов'язані сприяти підрозділам, які

здійснюють оперативно-розшукову діяльність у виготовленні та використанні несправжніх (імітаційних) засобів та інших засобів.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 27.10.2018).

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

4. Юрченко О.В., Нормативно-правові засади використання несправжніх імітаційних засобів під час проведення ОРЗ та НСРД/ Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Харків, 30 листоп. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Консультат. місія Європейського Союзу. – Харків, 2018. – С. 218-221.

5. Грібов М. Л. Засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2014. № 9. С. 152–158.

6. Канцідайло О.О. Виготовлення та використання несправжніх (імітаційних) засобів для імітації предмета злочину (грошових коштів) під час документування корупційних правопорушень/Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі [Текст]: матеріали III Міжнар. наук. практ. Конф. (Київ, 7 груд. 2018): у 2 ч/[редк. Черней В.В., С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін] – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018 -Ч. 2 -С.122- 125

Цюприк Ігор Володимирович,

професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Академії Служби безпеки України, доктор юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПОШУКУ, ВИЯВЛЕННЯ ТА ВИЛУЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ (ЦИФРОВИХ) ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

11 березня 2022 року, майже на початку повномасштабного вторгнення РФ, прокурор Міжнародного кримінального суду (МКС) Карім Хан оголосив про створення онлайн порталу для збору

інформації про воєнні злочини. Такий же портал був створений в офісі Генерального прокурора України. Крім того, у Міністерстві цифрової трансформації для краудсорсингу та підтвердження воєнних злочинів розроблено чат-бот «Ворго».

Ці та інші додатки, чат-боти та сайти, які класифікують різні види воєнних злочинів та порушень прав людини, зокрема вбивства та поранення цивільних осіб, фізичне насильство або позбавлення волі, відмова в медичній допомозі, мародерство та крадіжки майна окупантами, об'єднані в єдину централізовану базу даних офісу Генерального прокурора.

Вже у кінці квітня 2022 року на сайт Генпрокуратури надійшло понад 10000 інформацій від громадян про воєнні злочини. Тільки розділ «злочини проти дітей» нараховував щонайменше 191 інформацію про вбиву дитину та 349 – про поранених[1].

У період з 24.02.2022 по 21.11.2022 за цими та іншими фактами правоохоронними органами України зареєстровано 46563 воєнних злочини (ст.438 КК України), які пов'язанні з агресією РФ, внаслідок яких загинуло 8385 цивільних осіб, у т.ч. 437 дітей. Ще 11 322 цивільних осіб отримали поранення, з них 839 дітей. 64577 об'єктів цивільної інфраструктури зазнали пошкоджень або знищені [2, с.1].

У той же час, станом на 21.11.2022 встановлено всього 217 осіб, причетних до вчинення вказаних злочинів, яким оголошено підозру за ст. 438 КК України, що становить 0,4% від числа вчинених злочинів.

Низька ефективність роботи правоохоронних органів із встановлення осіб, причетних до вчинення воєнних злочинів та притягнення їх до кримінальної відповідальності, на нашу думку, обумовлена, в першу чергу, надмірним навантаженням слідчих та прокурорів, через непрогнозований та інтенсивний ріст таких злочинів під час збройної агресії РФ, недосконалістю кримінально-процесуального законодавства, яке визначає порядок їх розслідування, а також прорахунки в організації досудового слідства та процесуального керівництва ним, тощо.

Аналіз слідчої та судової практики у провадженнях про воєнні злочини свідчить про те, що в умовах ведення військових дій основними джерелом відомостей щодо організаторів та виконавців учинення воєнних злочинів є носії інформації (флеш - накопичувачі, жорсткі та CD-диски, тощо) мобільні телефони, планшети, комп'ютери, цифрові фото— та відеозаписи веб – сайти, електронні

пошти, соціальні мережі, різноманітні форуми, пошукові системи інформації та інші місця кіберпростору.

Тому вважаємо, що однією із ключових проблем низької ефективності досудового розслідування воєнних злочинів є невідповідність вимогам сьогодення положень кримінально – процесуального законодавства в частині правової регламентації визначення електронних (цифрових) доказів, а також порядку їх збирання, дослідження та використання в кримінальному провадженні.

З урахуванням сучасних викликів та тенденцій у сфері кібербезпеки, необхідно внести зміни та доповнення до глави 4 КПК України, якими передбачити поняття електронного (цифрового) доказу та його процесуальні джерела, а також визначити додаткові, притаманні саме для електронних (цифрових) доказів, критерії їх належності та допустимості. Крім того, потребує удосконалення правова регламентація процесуального порядку пошуку, виявлення, фіксації та вилучення електронних (цифрових) доказів у ході проведення слідчих (розшукових) дій, а також їх зберігання.

У Стратегії кібербезпеки України, яка затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/202 законодавче врегулювання питання щодо електронних доказів визначено необхідною умовою для посилення спроможності держави у сфері кібербезпеки [3].

Внесення вище зазначених змін підвищить ефективність використання працівниками правоохоронних органів електронних баз та кіберпростору в цілому для забезпечення повного та неупередженого розслідування кримінальних проваджень про воєнні та інші злочини, що посягають на національну безпеку держави.

Тому, практиками та науковій спільноті необхідно консолідувати зусилля по розробленню пропозицій щодо внесення змін та доповнень до чинного кримінального процесуального законодавства, а також удосконалення методики проведення досудового розслідування воєнних злочинів.

Список використаних джерел

1. Шкіль Л. Як Україна збирає цифрові докази про воєнні злочини/ Інтернет видання: AIN.UA.-Режим доступу <https://ain.ua/2022/04/25/ukrayina-zbiraye-dokazi/>.
2. Петренко С. І., Джуманюк І.В. Пам'ятка щодо здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням у кримінальних провадженнях за фактами здійснення невибіркових нападів в умовах збройного конфлікту/ Офіс Генерального прокурора .-Київ – 2022.

3. Стратегія кібербезпеки України: Указ Президента України від 26 серпня 2021 року №447/2021.- Режим доступу <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013>.

Чумаков Денис Дмитрович,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Шаповаленко Євген Володимирович,

доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОННАННЯ ПИСЬМОВИХ ДОРУЧЕНЬ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ

На практиці та в науковій літературі виділено ряд проблем, пов'язаних з діяльністю оперативних підрозділів. Переважно вони пов'язані з вельми лаконічним визначенням кримінально-процесуальної компетенції цього учасника кримінального провадження в ст. 41 КПК. Так, КПК чітко не визначає, які саме слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дій можуть бути доручені оперативним підрозділам. Це питання має вирішуватися в межах загальної методичної рекомендації: доручення слідчого оперативному підрозділу може мати місце лише в крайніх випадках, обумовлених ситуацією кримінального провадження, або якщо в слідчого немає навичок, необхідних для проведення негласної слідчої (розшукової) дії й він переконаний, що краще цю роботу зробить оперативний підрозділ [1].

Є певні складнощі з обсягом дій, що можуть здійснюватися при виконанні доручення. Правильно звертається увага на те, що здійснення деяких слідчих (розшукових) дій неможливо без застосування заходів забезпечення кримінального провадження [2, 379], однак ст. 41 КПК не передбачає можливості доручення проведення процесуальних дій. Тому виникає питання про можливість їх здійснення. О.В. Швидкова зазначає, що співробітник оперативного підрозділу під час виконання доручення уповноважений здійснювати інші процесуальні дії, які проводяться без ухвали слідчого судді чи погодження з прокурором, та без яких виконання дорученої слідчої (розшукової) дії стає неможливим. Наприклад, правомірним буде застосування співробітником оперативного підрозділу норм, що визначають порядок виклику особи на допит, оскільки без такого

виклику проведення допиту свідка за місцем досудового розслідування стає неможливим (ст.ст. 133, 135-137 КПК України). Однак, якщо під час виконання доручення виникають підстави для проведення процесуальних дій, які мають здійснюватися за ухвалою слідчого судді, співробітник оперативного підрозділу не вправі ініціювати винесення такої ухвали [2, 379-380]. Цей підхід є логічним і обґрунтованим багаторічною практикою взаємодії слідчого та оперативних підрозділів, однак, на жаль, таким, що формально суперечить КПК, адже виклик складно включити до процедури проведення допиту, тому формально виклик повинен здійснювати слідчий, а допит – співробітник оперативного підрозділу. Що стосується тимчасового вилучення майна, то його можна розглядати як складову огляду й обшуку, і, відповідно, вважати, що окремого доручення на це не потрібно, а вони здійснюються при виконанні доручення про огляд та обшук.

Більше того, ст. 41 КПК не передбачає можливості доручення проведення процесуальних дій, однак ч. 3 ст. 281 КПК передбачає можливість доручення їм розшуку, що суперечить ст. 41 КПК, але, враховуючи, що ст. 281 є спеціальною, вона має пріоритет при вирішенні цієї колізії. Відповідно, ця проблема може бути вирішена лише шляхом внесення змін до ст. 41 КПК щодо можливості надання слідчим, прокурором доручення для виконання «інших процесуальних дій».

Є проблема й доручень щодо проведення обшуків. Так, як звертає увагу О.Ю. Татаров, відповідно до ч. 1 ст. 236 КПК України ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим або прокурором і вказана норма закону не містить положень щодо можливості проведення обшуку оперативним працівником за дорученням слідчого [3, 185]. Слідчі судді в такій ухвалі зазначають безпосередньо слідчого, якому надається дозвіл на обшук (ініціатора слідчої дії, який склав клопотання) [4, 69]. Слід звернути увагу на те, що ст. 236 КПК взагалі позбавляє слідчого суддю можливості дати доручення оперативному підрозділу чи його співробітнику на виконання ухвали про обшук. Лише для виконання ухвали, постановленої в порядку ст. 166 КПК, є виняток – слідчий суддя, суд доручає забезпечення проведення обшуку слідчому, прокурору або підрозділу поліції.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що в роботі підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виникає безліч проблем як правового, процесуального так і морально-етичного характеру, особливо це стосується співпраці з громадянами

на конфіденційній основі. Вирішити ж їх багато в чому допомагає професійна етика оперативно-розшукової діяльності. Також присутня необхідність вдосконалення чинного законодавства, яке регулює діяльність оперативно-розшукової діяльності, для надання працівникам оперативних підрозділів більше прав та можливостей для більш чіткого та ефективного виконання поставлених перед ними завдань.

Список використаних джерел

1. Бесчастний В.М. Правила взаємодії слідчого з оперативними підрозділами з розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України // Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним законодавством України: Матеріали науково-практичної конференції «Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним законодавством України», 8 листопада 2012 р. – К: Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С. 6-8. (дата звернення 21.03.2023р.)

2. Швидкова О.В. Процесуальні повноваження оперативних підрозділів на стадії досудового розслідування // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. - Серия «Юридические науки». – Том 26 (65). - 2013. - № 2-1 (Ч. 2). - С. 377-383. (дата звернення 21.03.2023р.)

3. Татаров О.Ю. Застосування деяких положень КПК України потребує унормування // Митна справа. – 2013. - № 4(88). – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 182-187. (дата звернення 21.03.2023р.)

4. Татаров О. Особливості досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом 2012 року // Слово Національної школи суддів України. – 2013. - № 4 (5). – С. 63-70. (дата звернення 21.03.2023р.)

5. Кримінально процесуальний кодекс, режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 21.03.2023р.)

Шеліховська Ірина Юрївна,

прокурор Вінницької окружної прокуратури
Вінницької області

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЮ ОСОБИ ЩОДО ЗАТРИМАНИХ ТА УВ'ЯЗНЕНИХ

Стаття 260 КПК України передбачає, що аудіо-, відеоконтроль особи є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без її відома на підставі ухвали слідчого судді, якщо є

достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування.

Парадоксальним (але неодноразово підтвердженим судовою практикою) є той факт, що досить часто слідчі, працівники оперативних під прикриттям зазначеної НСРД фактично організують допит підозрюваного.

Зокрема таку підміну Верховний Суд викрив у постанові від 09.12.2020 р. (справа № 756/12749/18), де наголосив, що спілкування у приміщенні управління поліції затриманої особи, яка перебуває під контролем працівників поліції, з працівниками поліції не може вважатися приватним, а проведена НСРД (аудіо-, відеоконтроль особи) за своїм змістом є допитом цієї особи. На це вказує характер спілкування працівників поліції з нею. Так, затриманий розповів правоохоронцям як він у змові з іншим підозрюваним готувався до нападу на потерпілого, вивчав розпорядок його дня, наявність собак, автомобіля, а також повідомив про інші обставини вчинення злочину. Проте ці показання затриманого проти себе одержані у під час аудіо-, відеоконтролю особи. Таким чином, стороною обвинувачення було порушено право особи не свідчити проти себе. Крім того, у супереч вимогам ст. 52 КПК України до проведення слідчої дії, що за своїм змістом є допитом особи, яка підозрюється у вчиненні особливо тяжкого злочину, не було залучено захисника.

Аналогічну оцінку доказам, зібраним стороною обвинувачення, Верховний Суд надав у постанові від 24.05.2018 р. (справа № 332/2781/15-к). Серед іншого, там зазначено, що спілкування в умовах слідчого ізолятора двох підозрюваних зі слідчим прокуратури і трьома працівниками оперативного підрозділу категорично не можна вважати НСРД «аудіо-, відео контроль особи», оскільки учасники такого спілкування не мали жодних підстав вважати, що спілкування є приватним. У числі іншого, про це свідчить вимога одного з підозрюваних залучити захисника під час такого «приватного» спілкування. Дану вимогу правоохоронці проігнорували.

З аналізу матеріалів відповідних судових рішень, доходимо висновку, що основною причиною такого підходу стало невірне тлумачення норм права та прагнення представників сторони обвинувачення у будь-який спосіб одержати докази винуватості особи. При цьому було обрано шлях прямого обману людини: діючи як представники правоохоронних органів вони вступали в неофіційну розмову з підозрюваним, яка приховано фіксувалася технічними засобами. Природно, що такий примітивний обман в обох випадках

був заздалегідь спланованим, оскільки попередньо було отримано ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД.

Незважаючи на те, що зазначені вище рішення Верховний Суд прийняв ще у 2018 та 2020 роках, подібна практика не припинилася. Місцевими судами періодично викриваються випадки використання стороною обвинувачення доказів, одержаних саме у зазначений спосіб. Так, Калинівський районний суд Вінницької області у мотиваційній частині Вироку від 09 січня 2023 року (справа №141/182/17) дійшов висновку, що надані прокурором протоколи НСРД та аудіо-, відеозапис щодо підозрюваного, який тимчасово утримувався в ІТТ підлягають визнанню недопустимими доказами, оскільки у даному конкретному випадку з огляду на зміст вказаного протоколу фактично мав місце допит обвинуваченого, а не втручання у приватне життя.

Одночасно з прямим примітивним обманом підозрюваних, які утримуються в мовах несвободи, тривалий час існують і більш витончені способи домогтися від них викривальних показань проти себе та негласно зафіксувати їх за допомогою прихованих технічних засобів контролю. Таким способом Верховний Суд ще не надав належної оцінки.

Ці способи пов'язані з так званою «внутрішньокамерною розробкою», що проводиться в ізоляторах тимчасового тримання або ж у слідчих ізоляторах. Така розробка є усталеною практикою з найдавніших часів [1, с. 26; 2, с. 119], а її сутність детально описана у численних відкритих історичних, документальних, наукових науково-популярних джерелах та художній літературі. Основним змістом внутрішньокамерної розробки є негласне зашифроване оперативне опитування (легендоване спілкування), що проводиться оперативним працівником або спеціально залученим негласним співробітником в умовах приміщень для примусового утримання осіб у зв'язку з відбуттям покарання, затриманням, взяттям під варту тощо [3].

У процесі внутрішньокамерної розробки особу шляхом обману можна примусити відповідати на запитання з приводу підозри чи обвинувачення, надавати інформацію, яка може стати підставою для підозри, обвинувачення. Урешті, можна обманним шляхом змусити особу хоча й неофіційно, але визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення.

У сучасній вітчизняній слідчій та оперативній практиці одночасне проведення внутрішньокамерної розробки та аудіо-, відеоконтролю особи в умовах ІТТ або СІЗО є традиційним. Так, оперативний працівник або спеціально залучений негласний співробітник, під прикриттям затриманого чи узятого під варту

(такого самого, як і підозрюваний), намагаються дізнатися у об'єкта НСРД необхідну інформацію, провокуючи його на відверті розмови. При цьому все робиться для того, щоб створити у підозрюваного ілюзію саме приватного спілкування. З цих причин факт проведення внутрішньокамерної розробки намагаються приховати, а отримані відомості використовують лише в оперативно-тактичних цілях (що ми вважаємо цілком виправданим).

Проте періодично факти використання зазначеного методу потрапляють до відкритих процесуальних документів. Як приклад, у вирокі року Жовківського районного суду Львівської області 01 лютого 2013 (справа № 1-384/11) зазначається: «Про те, що свідок ОСОБА_22 дійсно був поміщений в ІТТ Жовківського РВ ГУ МВСУ у Львівській області під вигаданим іменем та за придуманою фабулою ствердив у судовому засіданні свідок ОСОБА_23, який працює начальником СКР Жовківського РВ ГУ МВСУ у Львівській області. Останній повідомив, що він керував операцією, щодо залучення ОСОБА_22 для здобуття інформації по скоєному злочину. Таке залучення свідка ОСОБА_22 є законним, не суперечить вимогам Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Безумовно, під час внутрішньокамерної розробки порушується право на свободу від самовикриття, передбачене п. 11 ч. 1 ст. 7, ч. 1, 2 ст. 18 КПК України. Відомості, одержані у такий спосіб та задокументовані за допомогою аудіо-, відеоконтролю особи використовувати у доказуванні недопустимо. За описаного підходу правоохоронців до одержання доказів, фактично відбувається як законспірований допит, так і втручання у приватне спілкування.

Приклад окресленого підходу містить вирок Димитровського міського суду Донецької області від 8 травня 2018 року (справа № 235/661/14-к). Зокрема, там зазначається, що за наслідками проведених НСРД – аудіо-, відео контролю підозрюваного в ході внутрішньокамерної розробки, аналізом стенограм та переглянутих судом відеозаписів вказаних дій, вбачається, що в ході розмов із співкамерниками підозрюваний визнав свою причетність до злочину. Протокол аудіо-, відео контролю особи був визнаний судом недопустимим. Але суд мотивував це тим, що НСРД проведені особою, яка не мала на це доручення слідчого. З нашого погляду даний доказ є недопустимим, у першу чергу, з огляду на застосування під час аудіо-, відео контролю особи внутрішньокамерної розробки в ході якої підозрюваний був спровокований конфіденційним співробітником оперативного підрозділу на відверту розмову.

Проте, у тому разі, коли аудіо-, відеоконтроль особи в місцях несвободи не супроводжується внутрішньокамерною розробкою і спілкування підозрюваного відбувається не з працівником оперативного підрозділу, який діє під прикриттям (або ж його конфіденційним співробітником), а з такими самими ув'язненими, то немає підстав стверджувати про недопустимість доказів. Тобто, отримані докази будуть допустимими, якщо:

у матеріалах кримінального провадження немає відомостей про те, що під час аудіо-, відеоконтролю підозрюваного в умовах ІТТ з ним розмовляв працівник правоохоронного органу під прикриттям;

відсутні дані щодо залучення до проведення аудіо-, відеоконтролю особи «інших осіб» у порядку ст. 275 КПК України;

під час допиту свідків у суді виключається надання показань щодо навмисного провокування ув'язненого на відверті розмови оперативним працівником під легендою або спеціально залученим негласним співробітником.

Саме з цим ми пов'язуємо визнання Верховним Судом допустимим доказом протокол аудіо контролю особи у Постанові від 12 січня 2023 року справі № 740/2046/20. Зі змісту цього протоколу слідує, що в ході проведення зазначеної НСРД було зафіксовано розмову обвинуваченого, котрий перебував у камері зі співкамерником. Жодних фактичних даних про те, що співкамерник обвинуваченого був спеціально залучений правоохоронним органом для проведення НСРД у судових рішеннях не наводиться. Але з нашого погляду таку можливість не можна виключати.

Причини зазначених вище порушень закону вбачаються у сполучені об'єктивних та суб'єктивних факторів. З об'єктивної сторони законодавцем недостатньо чітко визначено зміст аудіо-, відеоконтролю особи; проігноровано необхідність унормування та правової регламентації використання оперативними підрозділами правоохоронних органів такого традиційного інструменту їх діяльності як внутрішньокамерна розробка. Усунення цих факторів є предметом окремого дослідження, що становить перспективи подальших наукових розвідок.

З суб'єктивної сторони зазначені ситуації зумовлені невірним тлумаченням норм закону та прагненням слідчих й оперативних працівників забезпечити виконання одного завдання кримінального провадження (щоб кожний хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини) за рахунок ігноруванням іншого (щоб до кожного учасника кримінального

провадження була застосована належна правова процедура), у тому числі з істотним порушенням прав людини.

З метою усунення зазначених суб'єктивних причин, прокуророві при погодженні клопотання слідчого про проведення аудіо-, відеоконтролю особи, слід детально з'ясувати завдання проведення цієї НСРД та конкретні засоби їх реалізації. Якщо такі засоби пов'язані з організацією спілкування правоохоронців (відкрито чи під легендою) або ж залученого ними конфіденційного співробітника з контрольованою особою, то це буде свідчити про спотворення змісту НСРД.

У разі виявлення ознак того, що під виглядом аудіо-, відеоконтролю особи слідчим фактично планується ще й завуальоване проведення допиту, прокурор, виходячи з обставин справи, має визначитися щодо доцільності проведення такої НСРД. При вирішенні даного питання, насамперед, слід ураховувати те, що отримані фактичні дані неможливо буде використати у доказуванні (що не перешкоджає їх використанню в організаційно-тактичних цілях).

Список використаних джерел

1. Артхашастра или наука политики / пер. с санскрита; издание подготовил В.И. Кальянов. М.-Л.: Изд-во Акад. наук СССР, 1959. 796 с.
2. Погорецький М. А. Розшук у козацьку добу. Право і безпека. 2003. № 1. Т. 2. С. 119–225.
3. Грібов М. Л., Шевченко Т. В. Використання внутрішньокамерної розробки для виконання завдань кримінального провадження: питання законності. Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 6 С. 404–407.

Щур Софія Олегівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Шаповаленко Євген Володимирович,

доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО І ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Сьогодні оперативно-розшукова діяльність визнається найбільш дієвим і ефективним механізмом в попередженні, виявленні, припиненні злочинів. Вона вимагає від працівників оперативних підрозділів поглибленого психологічного, інтелектуально-логічного,

наукового і професійного підходу [1, с. 4]. Під час виконання своїх повноважень оперативні працівники часто піддаються ризику, під загрозу попадає життя, здоров'я або майно самих працівників, а також їх близьких родичів.

Відповідно до статті 12 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» на працівників, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, поширюються гарантії правового і соціального захисту, передбачені законами України про ці органи. При наявності даних про загрозу життю, здоров'ю або майну працівника та його близьких родичів у зв'язку із здійсненням ним оперативно-розшукової діяльності в інтересах безпеки України, або по виявленню тяжкого та особливо тяжкого злочину, або викриттю організованої злочинної групи оперативний підрозділ зобов'язаний вжити спеціальних заходів для забезпечення їх безпеки [2]. До таких заходів належать зміна даних про особу, зміна місця проживання, роботи і навчання, інших даних.

Зміна даних про особу полягає в проведенні заміни документів, що посвідчують особу, інших документів особи, взятої під захист. У разі якщо усунення небезпеки для особи, що перебуває під захистом, потребує залишення свого місця проживання, її можуть тимчасово або постійно переселити в інше місце. Вирішення питань переселення в інше місце проживання особи забезпечується органом, який прийняв рішення про застосування заходів безпеки, в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Заміна документів та переселення в інше місце проживання можуть бути проведені лише за клопотанням або за згодою особи, взятої під захист, а також за санкцією прокурора або ухвалою суду і тільки у виняткових випадках за наявності обставин, коли загроза життю та безпеці особи, взятої під захист, не може бути усунута іншими заходами.

Ще одним заходом безпеки є зміна місця роботи або навчання. Якщо усунення загрози безпеці особи, взятої під захист, вимагає залишення старого місця роботи або навчання, цій особі за її клопотанням чи її згодою допомагають влаштуватися на нове місце роботи або навчання [3].

Однак дані заходи встановлюються Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Даний закон передбачає перелік осіб, які мають право на забезпечення безпеки, а саме: особа, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень; потерпілий та його представник у кримінальному провадженні; підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники; цивільний позивач,

цивільний відповідач та їх представники у справі про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження; персонал органу пробації; свідок; викривач; експерт, спеціаліст, перекладач і понятий; члени сімей та близькі родичі цих осіб, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства. Але тут не зазначено працівників оперативних підрозділів.

Забезпечення безпеки працівників оперативних підрозділів регулюється Законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», в якому передбачено такі заходи безпеки: особиста охорона, охорона житла і майна; видача зброї, засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку; встановлення телефону за місцем проживання; використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку; забезпечення конфіденційності даних про об'єкти захисту; переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміна документів, зміна зовнішності, персональних та/або біометричних даних, переселення в інше місце проживання [4].

Підсумовуючи, забезпечення безпеки оперативних підрозділів під час здійснення оперативно-розшукової діяльності є важливим обов'язком держави задля забезпечення належної роботи даних підрозділів. Законодавством України встановлено однакові заходи безпеки як для правоохоронних органів, так і для осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Відмінними є лише видача зброї, встановлення телефону за місцем проживання та тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку. Це свідчить про підвищену небезпеку працівників оперативних підрозділів під час здійснення ними оперативно-розшукової діяльності.

Список використаних джерел

1. Рижков Е. В. Правові засади з ОРД: конспект лекцій. Дніпро, 2016. 127 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/1130/10.1.pdf>
2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
3. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3782-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#n91>
4. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 груд. 1993 року № 3781-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#n76>.

Козаченко Артем Олександрович,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРОКУРОРА У ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ)
ДІЙ ЩОДО ОКРЕМОЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ**

У відповідності до ст. 29 Конституції України кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Крім того, ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Аналіз змісту глави 37 Кримінального процесуального кодексу України (КПК) України свідчить про те, що правові підстави і а порядок здійснення обшуку, затримання окремих категорій осіб чи огляд їх особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення, а також порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та застосування інших заходів передбачені лише для двох представників такої категорії осіб. Це народні депутати України та судді [1].

Загальний процесуальний порядок проведення слідчих (розшукових) дій (СРД) регламентований гл. 20 КПК України, однак виходячи з аналізу нормативних положень глави 37, законодавцем у КПК основний акцент зроблений здебільшого на регламентації порядку повідомлення про підозру окремої категорії осіб та на застосуванні щодо цих осіб заходів забезпечення кримінального провадження. Натомість без належної уваги, по суті, залишено необхідність законодавчого врегулювання особливого порядку проведення стосовно таких осіб СРД. Окремим аспектам проведення процесуальних дій присвячено лише ст. 482-2 КПК України, якою закріплено деякі особливості проведення СРД відносно народного депутата України. Водночас, специфіку їх проведення щодо інших категорій осіб КПК України не передбачено, хоча окремі питання регулюються на рівні законів, якими регламентовано правовий статус таких суб'єктів (Закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини») з використанням застарілої термінології.

У той же час, реалізація механізму забезпечення слідчим суддею доказування у кримінальному провадженні щодо окремої категорії осіб супроводжується певними проблемними питаннями під час надання дозволу на їх проведення. Це пов'язано із суттєвим

обмеженням імунітетських прав особи, зокрема здійснюється втручання у його приватне спілкування, порушується недоторканість тощо. Тому, законність та обґрунтованість проведення СРД відповідними суб'єктами, а також правомірність обмеження прав, свобод і законних інтересів особи під час проведення СРД у кримінальних провадженнях передбачених гл. 37 КПК України залежить від належного процесуального керівництва досудовим розслідування [2].

Проблемним практичним питанням, що виникає під час надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи зазначеної у ст. 480 КПК України є законність його проведення на підставі ухвали слідчого судді. Обов'язковою складовою обґрунтування клопотання прокурора є наведення в ньому відомостей про те, що в інший спосіб неможливо отримати речі, документи або відомості, які можуть в них міститися [3]. У той же час слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про обшук, якщо слідчий, прокурор не доведе, що за встановлених обставин обшук є найбільш доцільним та ефективним способом відшукування та вилучення речей і документів. Таке формулювання не відповідає наведеному п. 8 ч. 3 ст. 234 КПК, який імперативно визначає обов'язок прокурора довести неможливість (а не найбільшу доцільність та ефективність) отримати необхідні відомості в інший спосіб, ніж проведення обшуку.

Водночас, гл. 20 КПК України окремо не передбачає норму, яка б регламентувала процесуальний порядок проведення обшуку особи у кримінальному провадженні, у зв'язку з чим зроблено висновок, що обшук особи може бути проведений у тому числі й прокурором без ухвали слідчого судді: при затриманні особи; при проведенні обшуку житла чи іншого володіння особи, якщо є достатні підстави вважати, що особа, яка знаходиться в житлі чи іншому володінні особи, в якій проводиться обшук, приховує при собі документи або речі, що можуть мати значення для кримінального провадження; під час виконання ухвали слідчого судді або суду про здійснення приводу за наявності достатніх підстав вважати, що така особа має при собі зброю, предмети, які вилученні законом з обігу або інші предмети, які становлять загрозу для оточуючих; під час виконання ухвали слідчого судді або суду про застосування щодо підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; під час виконання ухвали слідчого судді про застосування тимчасового або екстрадиційного арешту.

Аналіз кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування дозволив наголосити на недосконалості й невідповідності окремих норм з питань регламентації проведення СРД щодо окремої категорії осіб, що обумовлено достатньо складним характером їх юридичних підстав, зокрема:

а) окремим аспектам проведення процесуальних дій присвячено лише ст. 482-2 КПК України, якою закріплено деякі особливості проведення СРД відносно народного депутата України. Водночас, специфіку їх проведення щодо інших категорій осіб КПК України не передбачено, хоча окремі питання регулюються на рівні законів, якими регламентовано правовий статус таких суб'єктів (Закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини») з використанням застарілої термінології;

б) обов'язкове належним чином процесуальне оформлення дозволу слідчого судді, який попередньо погоджений з Генеральним прокурором (особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора) на проведення окремих СРД (обшук та огляд житла чи іншого володіння; слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи, якщо при цьому особа не надала добровільної згоди на проведення такого експерименту; примусове відібрання біологічних зразків; примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи). У контексті даного положення запропоновані доповнення до ст. 234, 237 КПК України;

в) поза контролем з боку Генерального прокурора (виконувача обов'язків Генерального прокурора) залишається проведення СРД пов'язаних із суттєвим обмеженням прав і свобод особи, але при цьому юридичною підставою їх проведення не є ухвала слідчого судді (освідування). Тому видається за необхідне внести зміни до ст. 241 КПК України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Особливості досудового розслідування щодо окремої категорії осіб : наук.- метод. реком. / О. О. Юхно, С.Є. Абрамський, Т. Г. Фоміна, Р. П. Чича, В. В. Романюк, О. В. Захарченко. Харків : ХНУВС, 2017. 60 с.

3. Свириденко С. В., Татаров О. Ю. Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо осіб, які користуються недоторканістю: монографія. Київ, 2019. 212 с.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО-
РОЗШУКОВИХ ЗАСОБІВ У РОЗКРИТТІ
ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Матеріали
міжвідомчої науково-практичної конференції
(Київ, 30 березня 2023 року)

Відповідальні упорядники: *Віктор Корольчук, Євген Шаповаленко*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції

Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 28.03.2023. Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Обл.-вид. арк. 18,25. Ум. друк. арк. 16,97.

Тираж 20 прим.
